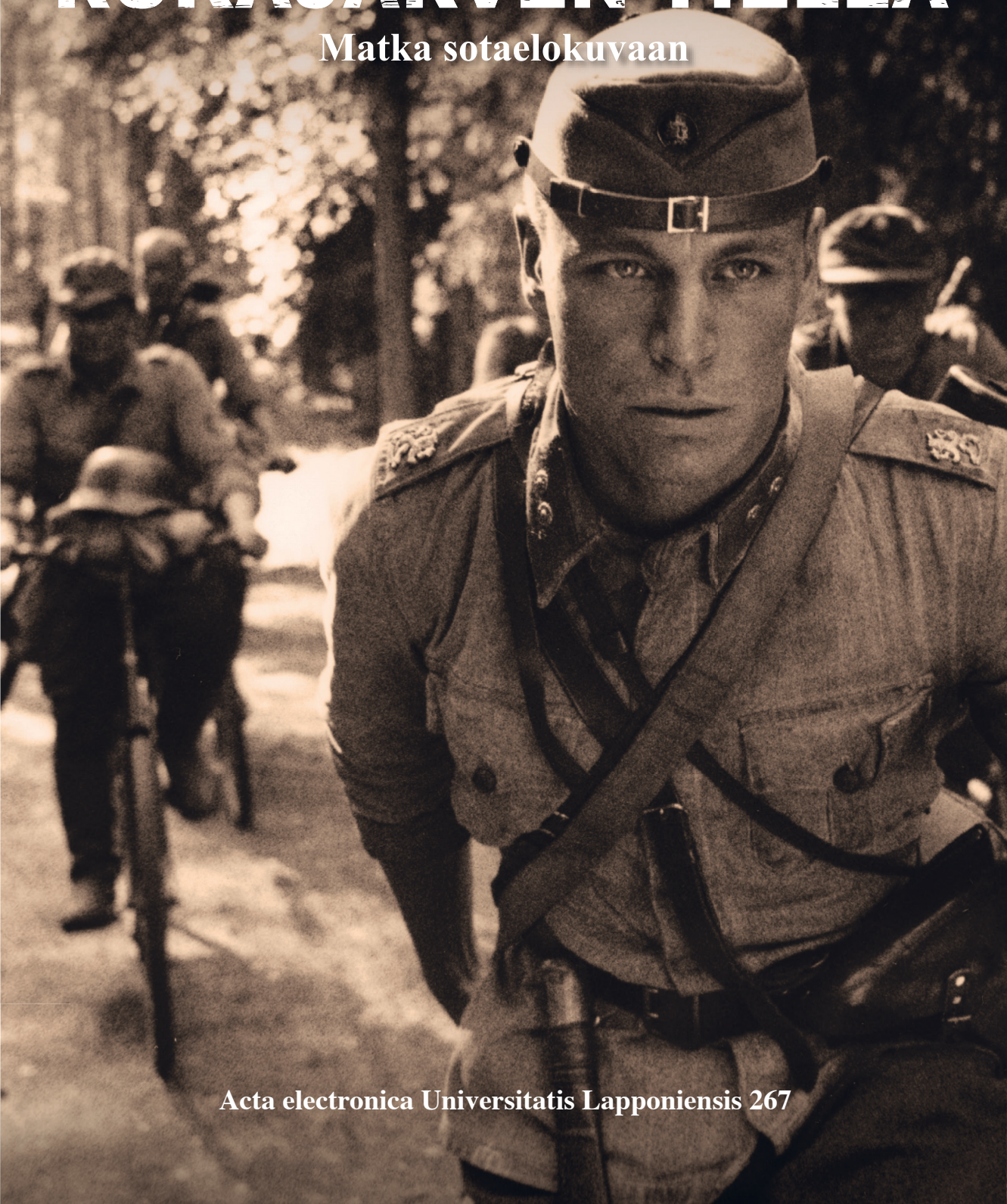

Marja Kaarina Vainio

RUKAJÄRVEN TIELLÄ

Matka sotaelokuvaan

MARJA KAARINA VAINIO

RUKAJÄRVEN TIELLÄ

Matka sotaelokuvaan

Akateeminen väitöskirja,
joka Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan suostumuksella
esitetään julkisesti tarkastettavaksi Lapin yliopiston luentosalissa 3
(LS3) joulukuun 14. päivänä 2019 klo 12.00.

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Lapin yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Väitöskirjan ohjaaja:

Professori Marja Tuominen, Lapin yliopisto
Taiteen tohtori Mervi Löfgren, Lapin yliopisto

Väitöskirjan esitarkastajat:

Professori Hannu Salmi, Turun yliopisto
Tutkijatohtori Ville Kivimäki, Tampereen yliopisto

Vastaväittäjä:

Professori Hannu Salmi, Turun yliopisto

© 2019 Author and the copyright holders of the images. All rights reserved.

Taitto: Taittotalo PrintOne

Kansi: Toni Ojakangas

ISBN 978-952-337-176-7

ISSN 1796-6310

elektronisen väitöskirjan pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-176-7>

Tiivistelmä

Marja Kaarina Vainio

Rukajärven tiellä. Matka sotaelokuvaan.

Rovaniemi: Lapin yliopisto, 2019, 242 sivua

Acta electronica Universitatis Lapponiensis 267

ISBN 978-952-337-176-7

ISSN 1796-6310

Tutkimuksen kohteena on *Rukajärven tie* -elokuva (1999), joka tulkitsee historiallista tilannetta aivan jatkosodan alussa kesällä 1941 Lieksan ja Kuhmon alueella. Fiktiivisyydestään huolimatta elokuva pohjautuu poikkeuksellisen paljon kesän 1941 tapahtumiin. Tutkin miten fiktiivinen elokuva – tässä tapauksessa historiallisiin lähteisiin pohjautuva sotaelokuva – tulkitsee menneisyyttä ja rakentaa historiakuva. Erityisesti millaisista aineksista *Rukajärven tien* sodan historiakuva elokuvallisin keinoin rakentuu. Elokuvan taustalla olevaa kokemustodellisuutta voidaan tarkastella ja arvioida historiallisten lähteiden avulla.

Käytän lähdeaineistona Kansallisarkiston Sörnäisten toimipisteen sodanaikaisia arkistoaineistoja, kuten erilaisia tiedustelutehtävään liittyneitä käskyjä, tiedotuksia ja sotapäiväkirjoja. Kirjailija Antti Tuuri, elokuvan toinen käsikirjoittaja, kirjoitti aiheesta romaanin *Elämä isänmaalle: tiedusteluretki Lieksajärvelle heinäkuussa 1941*. Kirja pohjautuu tiedusteluretkä johtaneen veteraanin, reservin majurin Pentti Perttulin muistitietoon, joka on tallennettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) kansanrunousarkistoon. Kokonaisuudessa SKS:n arkisto sisältää laajan 14. Divisioonan Rukajärven suunnalla taistelleiden veteraanien haastatteluaineiston. Tämä muistitietoaineisto yhdessä romaanin kanssa auttaa rakentamaan kokonais kuvan elokuvan tulkitsemasta historiallisesta tapahtumasta. Väitöstutkimuksen tärkeä lähde kesän 1941 tapahtumista on tiedusteluretkä johtaneen Pentti Perttulin (13.3.1916–23.5.2017) vuonna 2004 antama haastattelu. Elokuvan, romaanin, haastattelu- ja muistitietoaineiston lisäksi tutkimuksen keskeinen lähde on Kansallisen audiovisuaalisen instituutin (KAVI) kirjastoon tallennettu *Rukajärven tie* -elokuvan käsikirjoitus.

Kuljetan elokuvan tarinaa rinnakkain erilaisten lähteiden kanssa. Lähteet luovat yhdessä inter- ja transtekstuaalisessa rinnastuksessa uudenlaisen koko-

naisuuden. Tutkimuksessa huomio kiinnittyy elokuvan muotoon ja sisältöön. Keskeistä on sen luoman historiakuvan kontekstualisointi suhteessa muihin teksteihin kuten toisiin sotaelokuviin, elokuvagenren asettamiin odotuksiin ja historiakuviin. Käytän oman tulkintani työvälineenä elokuvateoreetikko Kristin Thompsonin dramaturgista rakennejaottelua. Sen tarjoamin välinein tulkitsen ja analysoin elokuvaa kuljettaen rinnalla sen taustaan ja syntyhistoriaan liittyvää lähdeaineistoa. Koska *Rukajärven tie* -elokuvan arvoa ei tässä määritellä sen totuudellisuusvaatimuksen lähtökohdista, sen historiallisuus avautuu sen sisäisestä maailmasta ja suhteessa muihin teksteihin ja katsojan kokemukseen. Merkityksellistä on se, millaisen historiakuvan elokuva itsessään antaa, eikä yksin se, kuinka paljon elokuvan tarina vastaa arkistodokumenttien kautta saatavaa todellisuuskuvaa jatkosodan tapahtumista.

Historiallinen elokuva voi kuvata tapahtumat hyvinkin uskottavasti ja yksityiskohtaisesti ikään kuin herättäen uudelleen menneisyyden henkiin. Kuitenkin kyse on aina kokemustodellisuuden tulkinnasta. *Rukajärven tie* -elokuva kertoo tiedusteluretken tapahtumat pitkälti kesän 1941 ”todellisten” tapahtumien pohjalta. Tässä mielessä elokuva vastaa sitä kuvaa, joka syntyy tapahtumista eri lähteiden kautta. Historiaelokuvan dilemma on sen suhde todellisuuteen. Elokuvaa on fiktiota, mutta kuvattaessa historiallista tapahtumaa on aina kyse tulkinnasta. Tapahtuneen aineksista luotu kuva on yksi mahdollinen ehdotus siitä, mitä noissa oloissa olisi voinut tapahtua.

Avainsanat: sotaelokuva, elokuva, *Rukajärven tie*, jatkosota, kulttuurihistoria, sotahistoria, haastattelu- ja muistitieto.

Esipuhe

Tämä tutkimus on jatkoa Helsingin yliopiston historian laitoksella kirjoittamaani *Rukajärven tie -elokuva ja todellisuus. Kevyt Osasto 2:n Lieksajärven tiedusteluretki heinäkuussa 1941* pro gradu -tutkielmaani, jonka tein professori Ohto Mannisen ohjauksessa. Tutkielman aihetta valitessani pohdin, miten yhdistää *Sotahistoria ja 1900-luvun historia* -teemaseminaarin vaatimat sodan ja historian teemat sekä itseäni kiinnostava taide. Päädyin Olli Saarelan ohjaamaan *Rukajärven tie* -elokuvaan, koska elokuva oli pro gradun aihetta valitessani verrattain tuore. Valitessani jatko-opintojen suorituspaikan tein paluun Lapin yliopistoon, josta olin valmistunut aikaisemmin taiteen maisteriksi taidekasvatuksen koulutusohjelmasta. Väitöskirjan tutkimustavoitteiden kannalta kulttuurihistorian tutkimusmenetelmät antoivat oikeat lähtökohdat väitöstutkimuksen tekoon.

Olen saanut tärkeitä ja viisaita neuvoja jatkotutkimuksen eri vaiheissa tutkimuksen pääohjaajaltani Lapin yliopiston kulttuurihistorian professori Marja Tuomiselta. Hänelle kuuluu lämmin kiitos kaikesta saamastani ohjauksesta. Haluan myös kiittää työn toista ohjaajaa taiteen tohtoria Mervi Löfgreniä tarakoista havainnoista ja kannustavasta kritiikistä, jotka ovat osaltaan auttaneet kirjoitustyön etenemisessä.

Erityisesti kiitos Turun yliopiston kulttuurihistorian professori, akatemia-professori Hannu Salmelle työn esitarkastajana ja vastaväittäjänä toimimisesta. Haluan myös kiittää Tampereen yliopiston Suomen historian dosentti, tutkijatohtoria Ville Kivimäkeä työn esitarkastustyöstä. Taiteen tohtori ja dokumenttielokuvaohjaaja Timo Korhoselle kiitos tutkimuksen elokuvanäkökulman tarkastamisesta.

Jatkosodan tapahtumiin ja erityisesti Kevyt Osasto 2:n miesten kokemukseen eläytyminen on ollut helpompaa, sen jälkeen, kun haastattelin tapahtumat itse kokenutta reservin majuria Pentti Olavi Perttulia (1916–2017). Hänen muistonsa tekivät kesän 1941 tapahtumat eläviksi ja loivat minulle tutkijana välittömän yhteyden tiedusteluretken vaiheisiin. Haastattelulla on ollut keskeinen merkitys tämän tutkimuksen etenemiselle. Olen kiitollinen Pentti Perttulille yhteistyöstä ja hänen tuolloin antamastaan kannustuksesta tutkimuksen eteenpäin viemisessä.

Samoin kiitos kirjailija Antti Tuurille. Hänen kirjoittamansa *Rukajärvi*-sarja ja Kevyt Osasto 2:n tiedusteluretkä kuvaava romaani *Elämä isänmaalle*:

tiedusteluretki Lieksajärvelle heinäkuussa 1941 tekivät jatkosodan historian tapahtumista eläviä. Samalla Tuurin tekstit loivat tärkeän vuoropuhelun muun tutkimusaineiston kanssa ja selvensivät useassa kohtaa kesän 1941 tapahtumia tutkijalle, kun muu tutkimusaineisto vaikenii tutkittavasta asiasta.

Haluan myös kiittää filosofian maisteria Anne Kaustiota työn englanninkielisen tiivistelmän tarkastuksesta.

Olen elänyt tutkimusprosessin aikana elokuvan ja sodan tapahtumat yhä uudelleen ja uudelleen. Voin helposti eläytyä hiekkatiellä pyörillä kulkevan Kevyt Osasto 2:n joukkueen mukaan sekä aistia ympäröivän erämaan hiljaisuuden ja toisaalta siihen kätkeytyvän vaaran. 14. Divisioonan historiikkitoimikunta halusi tallentaa sotilaiden kokemukset tuleville sukupolville. Koen, että jatkan ja vaalin omalla tutkimuksellani tätä sotaveteraanien perinnettä ja perintöä. Kyse on myös eräänlaisesta velvollisuudentunnosta ja kunnioituksesta sodan läpikäynyttä sukupolvea kohtaan.

Pitkän tutkimusprosessin aikana kiitos kuuluu myös vanhemmille sekä Anssille ja molemmille tyttärille.

Omasta puolestani jätän hyvästi hiekkatiellä Lieksajärven ympäri matkaavalle Kevyt Osasto 2:n tiedustelujoukkueelle. On tullut aika jatkaa matkaa Rukajärven tieltä eteenpäin.

Järvenpäässä 9.10.2019

Marja Kaarina Vainio

Sisälllys

I JOHDANTO	11
1.1 Tutkimuskohde ja tutkimuskysymykset	11
1.2 Lähdeaineisto	20
Arkistotietoaaineisto	20
Muisti- ja haastatteluaineisto	21
Romaani ja elokuvan käsikirjoitus	24
1.3 Tutkimuksen lähtökohta	27
1.4 Lähestymistapa ja aikaisempi tutkimus	31
1.5 Sotaelokuvagenre	38
Yhdysvaltalaiset sotaelokuvat	38
Suomalaiset sotaelokuvat	42
II ELOKUVAN NÄYTÖKSET	45
ENSIMMÄINEN NÄYTÖS: Valmistelu	45
2.1 Lähtö sotaan	48
Pankajärvellä	48
Rajalinjan ylitys	50
2.2 Tiedusteluretki	59
Lähtö Repolasta	61
Eteneminen	63
Tunnustelijoiden rooli	66
Partisaanien hyökkäys	71
TOINEN NÄYTÖS: Monimutkaistuminen	76
2.3 Suruviesti	78
Evakot	78
Purolinja	81
Tieto kuolemasta	84
Tuusenian surutalo	88
2.4 Ei paluuta	95
Suon ylitys	95
Rohkea eteneminen salmen yli	97
Polkupyörä	106
Tsolkin erämaakylän tuvan räjähdys	109

KOLMAS NÄYTÖS: Kehittyminen	114
2.5 Suru syvenee	114
Ateria	114
Vartiossa	119
Vienankarjalainen kalmisto	121
2.6 Tulikoe	128
Koroli	128
Ampuminen	132
Väijytys sillan luona	138
NELJÄS NÄYTÖS: Viimeinen kamppailu	144
2.7 Ylösousemus	144
Alikersantti Saarinen	144
Hyökkäys Virralle	152
Kliimaksi	159
Rintaman takaa omien puolelle	161
2.8 Kohtaaminen	166
Paluu Repolaan	168
Loppunäytös	169
III SOTAELOKUVA TUTKIMUSKOHTENA	172
3.1 Sotaelokuvia yhdistäviä piirteitä	172
3.2 Sotaelokuvan realismi?	174
3.3 <i>Rukajärven tie</i> jatkosodan kuvana	178
IV HISTORIALLINEN ELOKUVA – VUOROPUHELUA MENNEISYYDEN KANSSA	183
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS	190
KUVATIEDOT	217
LIITTEET	229
Liite 1. Hyökkäävän 14. Divisioonan järjestäytyminen	229
Liite 2. Tiedusteluretken autenttisten tapahtumien seuraukset	232
Liite 3. Pentti Perttuli	238
ABSTRACT	240

TAULUKOT

Taulukko 1. <i>Rukajärven tien</i> dramaturginen rakenne.	14
Taulukko 2. Sankarin matka	19
Taulukko 3. Lähdeaineiston tulkintakaavio suhteessa kesän 1941 tapahtumiin ja elokuvaan.	31
Taulukko 4. Sotaelokuvien otospituuksien keskiarvo	177

Tutkimuksessa käytettävät suomalaisosastojen lyhenteet

14. D	14. Divisioona
14. DE	14. Divisioonan esikunta
JR 10	Jalkaväkirykmentti 10
I/JR 10	Jalkaväkirykmentti 10:n ensimmäinen pataljoona
II/JR 10	Jalkaväkirykmentti 10:n toinen pataljoona
III/JR 10	Jalkaväkirykmentti 10:n kolmas pataljoona
JR 31	Jalkaväkirykmentti 31
I/JR 31	Jalkaväkirykmentti 31:n ensimmäinen pataljoona
II/JR 31	Jalkaväkirykmentti 31:n toinen pataljoona
III/31	Jalkaväkirykmentti 31:n kolmas pataljoona
JR 52	Jalkaväkirykmentti 52
I/JR 52	Jalkaväkirykmentti 52:n ensimmäinen pataljoona
II/JR 52	Jalkaväkirykmentti 52:n toinen pataljoona
III/JR 52	Jalkaväkirykmentti 52:n kolmas pataljoona
Kev. Os. 2	Kevyt Osasto 2
1./Kev. Os. 2	Kevyt Osasto 2:n ensimmäinen komppania
2./Kev. Os. 2	Kevyt Osasto 2:n toinen komppania
10. Pr	10. Prikaati
20. KS	20. Kenttäsairaala
35. KS	35. Kenttäsairaala
KTR 18	Kenttätykistörykmentti 18
JSP	Joukkosidontapaikka
Pion. P 24	Pioneeripataljoona 24
RajaJP 6	Rajajääkäripataljoona 6
Rask. Psto 29	Raskas Patteristo 29
VP 30	Viestipataljoona 30
ErRaskP	Erillinen raskas pataljoona

I JOHDANTO

1.1 Tutkimuskohde ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen kohteena on Olli Saarelan ohjaama *Rukajärven tie* -elokuva, joka oli koko 1990-luvun katsotuin kotimainen elokuva.¹ *Rukajärven tie* (1999) on menestyneimpiä suomalaisia sotaelokuvia. Ensi-iltakierroksella sen näki lähes 430 000 katsojaa, ja kun elokuva esitettiin televisiossa 2001, sitä seurasi yli 1,2 miljoonaa suomalaista. *Rukajärven tie* oli keskeisesti vaikuttamassa kotimaisen elokuvan nousukauteen vuosituhannen vaihteessa.

Rukajärven tie tulkitsee historiallista tilannetta aivan jatkosodan alussa kesällä 1941 Lieksan ja Kuhmon alueella. Elokuva kuvaa noin viikon pituisen ajanjaksoa, jonka aikana Kevyt Osasto 2 -niminen tiedusteluosasto kiersi vihollisen selustaan saadakseen selville divisioonan rintamalohkon sivustan tilanteen. Tapahtumat ovat osa 14. Divisioonan rintamahyökkäystä matkalla kohti Rukajärveä. Lähtökohdaltaan *Rukajärven tie* on tutkimuskohdeena erityinen siinä mielessä, että fiktiivisyydestään huolimatta se pohjautuu poikkeuksellisen paljon kesän 1941 tapahtumiin sekä siihen liittyvään muistitietoihin neistoon ja arkistolähteisiin.

¹ Elonet, *Rukajärven tie* (1999); Suomen elokuvasäätiö 2017: *Rukajärven tie* oli koko 1990-luvun katsotuin kotimainen elokuva (1999) 427 000 katsojaa. Kaikkien aikojen katsotuin kotimainen elokuva on edelleen *Tuntematon sotilas* (1955) 2 800 000 katsojaa. Katsotuimpien kotimaisten elokuvien listalla sijalla kuusi on *Tuntematon sotilas* (2017) 920 000 katsojaa, sijalla 10 on *Jääkärien morsian* (1938) 740 000 katsojaa, sijalla 14 on *Talvisota* (1989) 628 276 katsojaa, sijalla 18 on *Tuntematon sotilas* (1985) 590 271 katsojaa. Vrt. Hautamäki–Sotaniemi 2015: Top 10 kotimaista elokuvaa televisiossa 2014; Ks. myös Elonet, Katsotuimmat televisioesitykset: *Tuntematon sotilas* (1955) 2 589 000 katsojaa YLE 1, 19.10.1979, *Rukajärven tie* (1999) 1 279 000 katsojaa YLE 1, 01.01.2001, *Hiljaisuus* (2011) 454 000 katsojaa YLE 1, 13.4.2014; IMDb, Jussi Awards for 2000: Elokuva palkittiin vuonna 1999 Jussi-patsaiden palkintojen jaossa seuraavasti: paras elokuva, paras ohjaus: Olli Saarela, paras kuvaus: Kjell Lagerroos, paras leikkaus: Jukka Nykänen, paras musiikki: Tuomas Kantelinen, paras äänisuunnittelu: Peter Nordström ja paras lavastus: Pertti Hilkamo.

Olen jakanut tutkimuksessa *Rukajärven tien* neljään näytökseen. Ensimmäisen näytöksen esittelyjakso alkaa Repolan kylästä, jonne sijoitetussa 14. Divisioonan Kevyt Osasto 2:ssa palvelee elokuvan päähenkilö, nuori luutnantti Eero Perkola (näyttelijä Peter Franzén). Saavuttuaan Repolaan luutnantti Perkola kohtaa yllättäen lottana työskentelevän kihlattunsa Kaarinan (näyttelijä Irina Björklund), joka on vahingossa kuljetettu Repolaan. Luutnantti Perkola on huolissaan kihlattunsa sijoituksesta lähelle etulinjaa ja pyytää esimiehlään majuri Kivikarilta (näyttelijä Kai Lehtinen) lottien siirtoa pois Repolasta. Siirron hintana on tiedusteluretki, jota Perkola lähtee suorittamaan polkupyöräosastonsa kanssa. Tehtävänä on tutkia 14. Divisioonan oikeanpuoleinen sivusta, sillä suomalaisilla ei ole tarkkaa tietoa alueella olevien venäläisten sotilaiden määrästä ja sijainnista. Koska toisessa vaakakupissa on morsiamen henki, luutnantti ei epäröi vastaanottaa annettua tehtävää.

Elokuvan dramatiikka syvenee, kun Lieksaa kohti lähteneen autokolonnin kimppuun hyökätään. Tiedot kulkevat erämaassa satunnaisesti, mutta moottoripyörälähetä tuo pian mukanaan suruviestin. Toisen näytöksen alussa luutnantti Perkola saa tiedon, jonka mukaan partisaanit ovat tuhonneet autokolonnin ja tappaneet kaikki siinä mukana olleet, myös Kaarinan.

Kolmannessa näytöksessä luutnantti Perkola toteuttaa tiedusteluretken Lieksajärven ympäri kohti vihollisen selustaa. Tarinan jännitys kasvaa sitä mukaa, mitä pidemmälle joukkueen tiedusteluretki etenee. Osasto kohtaa matkan varrella vastoinikäymisiä ja vaaroja, mutta luutnantti joutuu kohtamaan myös sisällään yhä syvenevän surun. Ulkoiset vaikeudet ja luutnantin kasvava sisäinen suru näkyvät niin suhteessa luutnanttiin itseensä kuin osaston miehistöön.

Tarinan alussa päähenkilölle tapahtuva epäoikeudenmukainen kärsimys on yksi dramaturgian merkittävä keino saada yleisö kiinnostumaan ja seuraamaan esitys loppuun saakka. Tätä voisi verrata Aristoteleen oikean nautinnon kaavaan tai kansansatujen perinteeseen. Katsoja toivoo oikeuden voittavan vääryyden. Tässä sankari kulkee vastoinikäymisten kautta kohti oikeudenmukaista loppuratkaisua.²

Rukajärven tiessä tarinan linja on ylätasolla annetun tiedustelutehtävän suorittaminen, mutta dramaturgian rakenteen kannalta jännite syntyy luutnantin sisäisen maailman kuvaamisella. Suru on tarinan merkittävin eteenpäin ajava voima.³ Elokuvan neljännen näytöksen lopuksi tiedusteluretkellä ja Virran kapeikon taistelussa miestappioiden vuoksi kutistunut osasto palaa takaisin Repolaan.

² Hiltunen 1999, 237.

³ Vainio 2015.

Elokuvat luovat kuvaa maailmasta draaman avulla. Useimmiten juoni kulkee alkujakson ja keskikohdan kautta kohti loppua, jossa nähdään esimerkiksi moraallinen opetus tai tunteita herättävä loppuhuipennus.⁴ Näin elokuvat tekevät menneisyydestä tunnepitoisempaa ja ehkä myös henkilökohtaisempaa kuin tekstimuotoinen historian tutkimus. Ennen kaikkea ne vaikuttavat voimakkaasti historiakuviimme ja käsityksiimme menneisyydestä.

Tutkin, miten fiktiivinen elokuva – tässä tapauksessa todellisiin tapahtumiin perustuva sotaelokuva – tulkitsee menneisyyttä ja rakentaa historiaa. Millaisista aineksista *Rukajärven tien* sodan historiakuva elokuvallisin keinoin rakentuu?

Tähän kysymykseen vastaan tarkastelemalla, mitkä nimenomaisesti elokuvalliset elementit suhteessa muihin aineistoihin tekevät siitä erityisen historiakuvaus. Vastatakseni kysymyksenasetteluun otan tavoitteeksi *Rukajärven tien* tulkinnallisen rakentumisen seikkaperäisen analyysin jaksojaksolta.

Tutkimuksen ydin on luku II, jonka neliosainen rakenne pohjautuu systemaattisesti elokuvan ”näytöksiin”. Käyn luvussa läpi *Rukajärven tien* kohtauskohtaukselta ja analysoin, miten elokuva ja sen pohjana oleva käsikirjoitus suodattavat aineistoa veteraanien välittämästä kokemustiedosta ja arkistolähteistä. Käytän oman tulkintani työvälineenä elokuvateoreetikko Kristin Thompsonin dramaturgista rakennejaottelua. Sen tarjoamin välinein tulkitson ja analysoin elokuvaa kuljettaen rinnalla sen taustaan ja syntyhistoriaan liittyvää lähdeaineistoa. Dramaturginen rakennejaottelu auttaa jäsentämään elokuvan kerrontaa ja sen sisäisen maailman tulkintaa.⁵ Samanaikaisesti elokuvan näytöksiin pohjautuva rakenne (taulukko 1) on keskeinen osa tutkimuksen kysymyksenasettelua ja tulkintaviitekehystä.

⁴ Rosenstone 1995, 4–5.

⁵ Thompson 2001. Vrt. *Rukajärven tie* (1999): Dramaturgisen rakenteen näkökulma oli luonteva valinta, koska lähdin myös elokuvan tutkimuksessa liikkeelle litteroimalla *Rukajärven tien* käsikirjoitusmuotoon. Tutkimuksessa viitatessani elokuvan yksittäiseen kohtaukseen tai otokseen viittaan siis samalla elokuvasta litteroimaani käsikirjoitukseen. Tämä litteroitu käsikirjoitus on omassa hallussani.

Taulukko 1. *Rukajärven tien* dramaturginen rakenne.

1. Näytökset (Thompson)	2. <i>Rukajärven tien</i> kohtaukset ja jaksot (Gulino)	3. Aika	4. Käännekohtat ja tapahtumat (Field, Thompson)	5. Sankarin matka (Vogler)
Alkutekstit (<i>Opening Credits</i>) kesto 40 s		00:00–00:40		
I NÄYTÖS Valmistelu kesto 30 min	Lähtö sotaan (<i>The Setup</i>) A-jakso: n. 15 min 1. kohtaus Huoneessa 2. kohtaus Pankajärvellä 3. kohtaus Tieto lähdöstä 4. kohtaus Rajan ylitys 5. kohtaus Repolan kylä 6. kohtaus Joukkosidontapaikka 7. kohtaus Repolaan saapuminen 8. kohtaus Lotat 9. kohtaus Osasto saapuu Repolaan 10. kohtaus Divisionaan komentopaikka 11. kohtaus Kohtaaminen	00:40–02:12 02:12–05:08 05:08–06:59 06:59–08:03 08:03–09:14 09:14–09:45 09:45–10:35 10:35–11:27 11:27–12:52 12:52–13:42 13:42–15:04	Kihlatun löytyminen, 15 min katalyyttinen tapahtuma	1. Tavallinen maailma. 2. Kutsu seikkailuun.
	Tiedusteluretki (<i>The New Situation</i>) B-jakso: n. 15 min 12. kohtaus Huoneessa II 13. kohtaus Tehtävä 14. kohtaus <i>Lähtö Repolasta</i> 15. kohtaus <i>Eteneminen</i> 16. kohtaus Partisaanien hyökkäys	15:04–17:56 17:56–19:53 19:53–21:12 21:12–26:10 26:10–30:10	<i>1 käännekohta</i>	3. Kutsusta kieltäytyminen. 4. Oppaan tapaaminen.
II NÄYTÖS Monimutkaistu- minen kesto n. 35 min	Surviesti (<i>The Complicating Action</i>) C-jakso: n. 19,5 min 17. kohtaus <i>Evakot</i> 18. kohtaus <i>Purolinjalta</i> 19. kohtaus <i>Viesti</i> 20. kohtaus Tuusenian erämaakylä	30:10–33:22 33:22–35:51 35:51–40:06 40:06–49:40	Suru, 45 min <i>I Muistutus</i>	5. Kynnyksen ylittäminen.
	Ei paluuta (<i>The Point of No Return</i>) D-jakso: n. 15,5 min 21. kohtaus <i>Suon ylitys</i> 22. kohtaus <i>Tuusenian salmen ylitys</i> 23. kohtaus <i>Polkupyörä</i> 24. kohtaus Tsolkin erämaakylä	49:40–51:51 51:51–54:53 54:53–58:54 58:54–1:05:20	Talon räjähtäminen, n. 60 min Keskikohta	6. Testit, ystävät, viholliset.
III NÄYTÖS Kehittyminen kesto 26 min	Suru syvenee (<i>The Development</i>) E-jakso: n. 7 min 25. kohtaus <i>Ateria</i> 26. kohtaus <i>Vartiassa</i> 27. kohtaus Vienankarjalainen kalmisto	1:05:20–1:08:19 1:08:19–1:09:04 1:09:04–1:12:49	Suru, 70–75 min II Muistutus	7. Lähestyminen syvintä luolaa.
	Tulikoe (<i>The Major Setback</i>) F-jakso: n. 19 min 28. kohtaus <i>Koroli</i> 29. kohtaus <i>Ampuminen</i> 30. kohtaus Väijytys sillan luona	1:12:49–1:21:47 1:21:47–1:24:49 1:24:49–1:31:12	n. 1 h 30 min Suuri takaisku	8. Äärimmäinen tulikoe.
IV NÄYTÖS Viimeinen kamppailu kesto n. 24 min	Ylösnousemus (<i>The Climax</i>) G-jakso: n. 16 min 31. kohtaus Alikersantti Saarinen 32. kohtaus Hyökkäys Virralle	1:31:12–1:35:46 1:35:46–1:47:04	II käännekohta Kliimaksi n. 1 h 45 min	9. Palkinto 10. Tie takaisin 11. Ylösnousemus
	Kohtaaminen (<i>Aftermath</i>) H-jakso: 8 min 33. kohtaus Paluu Repolaan 34. kohtaus <i>Loppunäytös</i>	1:47:04–1:51:56 1:51:56–1:55:09	Epilogi , n 1h 50 min	12. Paluu takaisin.
Lopputekstit (<i>end credits</i>) Kesto n. 2 min		1:55:09–1:57:00		

Elokuvakäsikirjoitusten rakenteet vaihtelevat niin käsikirjoittajien kuin ohjaajien valintojen mukaan, mutta niiden taustalta on löydettävissä myös yhteisiä piirteitä. Aristoteleen *Runousopissa* esittämä käsitys oman aikansa draaman rakenteesta oli, että tragedia sisältää aina alun, keskikohdan ja lopun. Tämä näytösten kolmiosainen rakenne jakautuu vielä neljään pienempään yksikköön: prologi, episodi, eksodos ja kuoro-osat, joihin sisältyvät sisääntulo (*parodos*) ja laulu (*stasimon*).⁶

Runousopin kolmiosainen jaottelu näkyi myös 1920- ja 1930-luvun Hollywoodin mykkäelokuvakaudella. Thompson huomauttaa, että tuolloin elokuvan juonimalli nähtiin kuitenkin monipuolisena, ja siinä oli paljon vaihteluja näytösten osien välillä. Mykkäelokuvissa oli tyypillistä viiden näytöksen malli, joka sisälsi tarinan aloituksen, juonen kehittelyosion, haasteet, kliimaksin ja onnellisen lopun.⁷ Thompsonin keskeinen huomio on, että mykkäelokuvakaudella juonirakenteiden ajallista kestoa ei oltu määritelty, mutta tilanne muuttui selkeästi käsikirjoittaja Syd Fieldin vuonna 1979 julkaiseman bestsellerin *Screenplay – The Foundations of Screenwriting* -kirjan suosion myötä. Sen jälkeen kolmiosaisesta käsikirjoitusmallista tuli eräänlainen standardi amerikkalaisille käsikirjoittajille. Dramaturginen rakennetaulukko esittää *Rukajärven tien* kohta- ja jaksojaottelun. Kristin Thompsonin luoma neljän näytöksen malli soveltuu teorialmallina, Fieldin mallia paremmin, tutkimani elokuvan rakenteeseen sen neliosaisen näytösjaon tasaisuuden vuoksi.⁸

Thompsonin laskelmien mukaan kahden tunnin elokuvan neljän näytöksen kestot ovat tasaisesti pituudeltaan 20–30 minuuttia, eli elokuvan näytösten suhde jakautuu tasaisesti $\frac{1}{4}$ – $\frac{1}{4}$ – $\frac{1}{4}$ – $\frac{1}{4}$. Fieldin kolminäytöksisessä jaottelussa näytösten kestot eivät ole tasaiset, vaan toisen näytöksen kesto venyy jopa noin tunnin mittaiseksi.⁹

Olen nimennyt *Rukajärven tien* näytökset Thompsonin mallin mukaisesti: I *Valmistelu*, II *Monimutkaistuminen*, III *Kehittyminen* ja IV *Viimeinen kamppailu*.¹⁰ Olen jakanut *Rukajärven tien* näytökset 34 kohtaukseen¹¹ ja kohtaukset kahdeksaan A–H-jaksoon. Elokuvatutkija Joseph Gulinon luokittelun mukaan

⁶ Aristoteles 2000, 166 (*Runousoppi* 1450b) ja 170 (*Runousoppi* 1452b).

⁷ Thompson 2001, 21.

⁸ Thompson 2001, 21–24, Field 2005, 26–28; Gulino 2013, 5.

⁹ Field 2005, 26–28; Gulino 2013, 5; Ks. Thompson 2001, 22–24.

¹⁰ Thompson 2001, 22–24, 26–28, 36–37.

¹¹ *Rukajärven tie* (1999): Kohtausten rakenne hahmottui litteroidessani *Rukajärven tie* -elokuvan käsikirjoitusta. Litteroinnin aikana jaoin elokuvan näytökset 34 kohtaukseen. Viitatessani tutkimuksessa elokuvan kohtaukseen alaviitteessä näkyy *Rukajärven tie* (1999), kohtauksen numero ja sille antamani nimi.

kohtauksia yhdistää aina jokin dramaattinen päähenkilöä askarruttava kysymys, joka sitoo erilliset kohtaukset noin 15 minuutin jaksoiksi. *Rukajärven tiessä ne ovat: A Lähtö sotaan, B Tiedusteluretki, C Suruviesti, D Ei takaisin paluuta, E Suru syvenee, F Tulikoe, G Ylösousemus ja H Kohtaaminen.*¹²

Olen laskenut jokaisen kohtauksen ajallisen keston. Tarkka ajoitus auttaa elokuvan kuvausrytmin analyysissä ja helpottaa kohtausten löytämistä elokuvasta. Dramaturgisessa rakennetaulukossa ovat toimintajuonen kannalta *Rukajärven tien* tärkeät huippukohtat, *Tapahtumat ja käännekohtat*, jotka etsin elokuvasta Syd Fieldin ja Kristin Thompsonin teorioita hyväksi käyttäen. Ne ovat elokuvan ensimmäinen ja toinen käännekohta sekä elokuvan keskikohta. *Rukajärven tien* ensimmäisen näytöksen keskivaiheilla, noin 15 minuutin kohdalla, on katalyyttinen tapahtuma. Se tarkoittaa juonen tilannetta, joka vaikuttaa päähenkilön elämän tasapainoon pakottaen hänet liikkeelle ja reagoimaan tilanteeseen. Fieldin mallin mukaisesti ensimmäisen näytöksen lopussa on myös elokuvan ensimmäinen käännekohta. Sen tehtävänä on aloittaa elokuvan todellinen tarina, kun toiminta kääntyy täysin uuteen suuntaan ja vaikuttaa tarinan kulkuun ratkaisevasti. *Rukajärven tien* toinen käännekohta tapahtuu neljännen näytöksen aikana. Sitä seuraa elokuvan huippukohta eli kliimaksi. Toisen käännekohdan keskeinen merkitys on tarinan vastakkainasettelu, ja se johtaa tarinan kohti loppuratkaisua.¹³

Fieldin mukaan elokuvan käännekohtilla on keskeinen merkitys tarinan osien yhdistäjinä, mutta käännekohdan ei tarvitse välttämättä olla huomiota herättävä tapaus. Thompsonin ja Fieldin näkemykset eroavat toisistaan. Kun Field määrittelee käännekohdan lyhyeksi toiminnan muutokseksi juonessa, Thompsonin mukaan se on huomaamattomanakin aina ratkaiseva toiminnan muutos ja juonen kulkusuuntaan pidempikestoisesti vaikuttava.¹⁴ Thompson painottaa, että kyse on nimenomaisesti päähenkilön toimintaan liittyvästä muutoksesta. Hän näkee, että elokuvan päähenkilö on, klassisen Hollywood-elokuvan tapaan, aina tarinaa eteenpäin vievä, aktiivinen ja päämääriä tavoitteleva roolihahmo, jonka tavoitteellisuus on keskeinen muutoksen aiheuttaja juonessa. Samanaikaisesti päähenkilön tavoitteet mää-

¹² Gulino 2013, 12–14; *Rukajärven tie* (1999). Vrt. *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998. KAVI: Virallisen elokuvakäsikirjoituksen kohtausten lukumäärä on 142 kohtausta, joka on paljon suurempi kuin itseni litteroima 34 kohtauksen käsikirjoitusversio.

¹³ *Rukajärven tie* (1999), 31. kohtaus *Alikersantti Saarinen*, 8.–38. otos; *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*.

¹⁴ Thompson 2001, 27, 30; Field 2005, 26–27, 147–148, 151; Nikkinen 2007, 8. Vertaa Sofokleen *Oidipus*: Tragedian käännekohta (peripeteia) tapahtuu, kun henkilöt ymmärtävät asioiden oikean tilan.

rittävät myös tarinan toimintalinjat, joita on usein vähintään kaksi. Toinen niistä liittyy useimmiten rakkauteen ja toinen päähenkilön keskeisimpään tavoitteeseen.¹⁵

Rukajärven tien päähenkilön juonilinja on selkeästi rakkaustarina, joka kerrotaan sivujuonena varsinaisen toimintajuonen eli tiedusteluretken rinnalla. Vastaavasti tiedusteluretki on päähenkilön tavoitejuoni.

Rakennetaulukon viimeisessä sarakkeessa on *Sankarin matka*, joka perustuu Christopher Voglerin *The Writer's Journey* -kirjassa esittämään 12-vaiheiseen jaotteluun. *Rukajärven tien* sankarin matkan alkuvaiheet sijoittuvat ensin Suomen puolelle. Tarinan alun niin sanottu ”tavallinen maailma” (*The Ordinary World*) esittää tutun ja turvallisen ympäristön, jonka päähenkilö hallitsee. Alussa päähenkilöstä ja tapahtumista kerrotaan oleelliset tiedot. Tätä vasten korostuu muutos niin päähenkilön sisäisessä kuin häntä ympäröivässä maailmassa, kun tarina siirtyy ”erityiseen maailmaan” (*The Special World*), joka on vihollisen valtakunta. *Rukajärven tiessä* Neuvostoliiton maaperä on uhkaava, vaarallinen ja tuntematon.¹⁶

Olen muokannut Sankarin matka -taulukon alkuperäisestä Voglerin kolmen näytöksen mallista Thompsonin mallin mukaisesti nelinäytöksiseksi. Aikaisempi Voglerin toinen näytös on jaettu nyt II ja III näytökseen. Dramaturgian taulukkoon on nyt lisätty myös tarinan käännekohtat ja tapahtumat, jotka tulevat Syd Fieldin käsikirjoitusohjeista ja Kristin Thompsonin elokuva-analyysimalleista.¹⁷

¹⁵ Thompson 2001, 14, 33. Luutnantti Perkolan ja kihlatun rakkaustarinan eli elokuvan tavoitejuonen keskeiset tapahtumat ovat sarakkeessa katalyyttinen tapahtuma (*Kohtaaminen*), ensimmäinen ja toinen muistutus (*Suru*), kliimaksi (*Hyökkäys*) ja epilogi (*Paluu Repolaan*).

¹⁶ Vogler 2007, 83, 87; Taulukko 2. Sankarin matka; *Rukajärven tie* (1999), 20. kohta *Tuusenian erämaakylä*, 45.–52. otos.

¹⁷ Taulukko 2. Sankarin matka: Vogler 2007, 9, 188; Thompson 2001; Field 2005; Ks. myös Taulukko 1. *Rukajärven tien* dramaturginen rakenne.

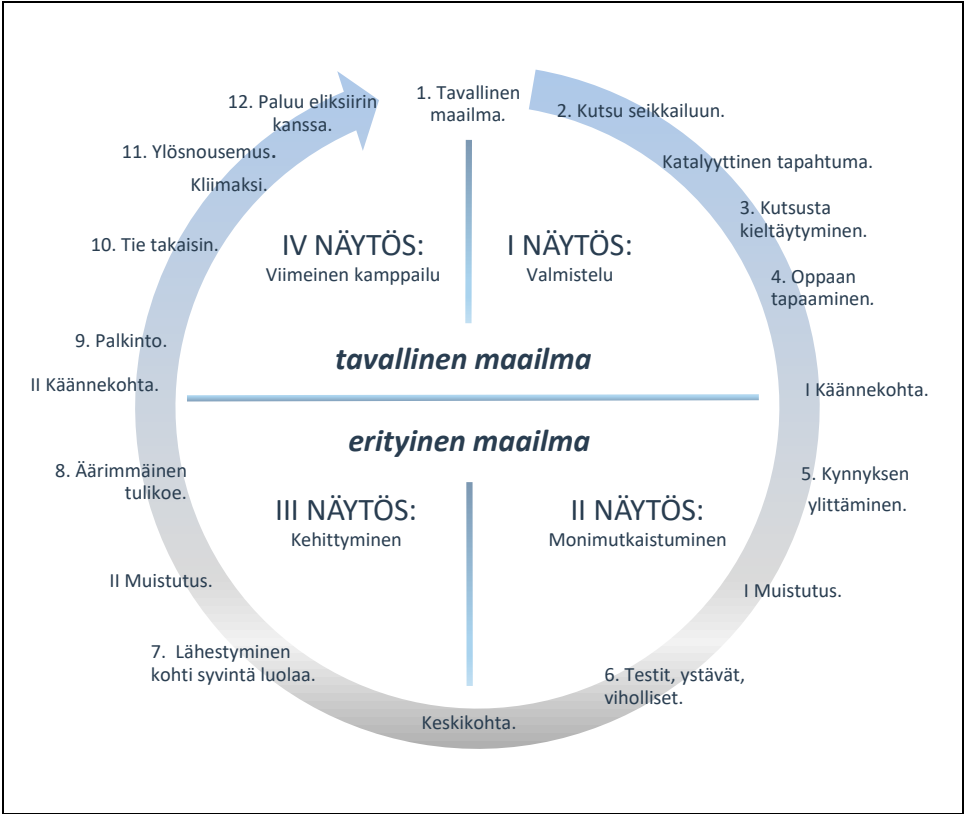
I Näytöksen alussa *Rukajärven tien* päähenkilö luutnantti Perkola saa (1.) *tavallisessa maailmassa* (2.) *kutsun seikkailuun* ja tapaa Repolassa kihlattunsa (*katalyyttinen tapahtuma*). Päähenkilö (3.) *kieltäytyy seikkailuun kutsusta* ja (4.) *tapaa oppaan*, joka lähettää hänet matkaan. *Rukajärven tiessä* tämä tarkoittaa tiedustelutehtävän alkamista. Ensimmäisen näytöksen lopussa tapahtuu juonen suunnan muutos (*I käännekohta*) partisaanien hyökätessä.

II Näytöksen alussa on (5.) *kynnyksen ylittäminen*, joka tarkoittaa päähenkilön sitoutumista annettuun tehtävään. Elokuvassa tämä tapahtuu Tuusenian erämaakylässä, kun luutnantti kohtaa ensimmäisen kerran menetyksen aiheuttaman surun (*I muistutus*). Seuraavaksi sankarin matkalla tiedusteluosasto kohtaa (6.) *testejä ja vihollisia*, kuten vastoinikäymiset Tuusenian salmella sekä Tsoikin erämaakylässä, mutta tapahtumat korostavat myös *ystävien* eli joukkueen miesten keskinäistä yhteenkuuluvuutta vaikeuksien keskellä. Toisen näytöksen myötä juoni monimutkaistuu, kun lähestytään elokuvan tarinan puoliväliä eli eräänlaista juonen taitekohtaa (*keskikohtaa*).

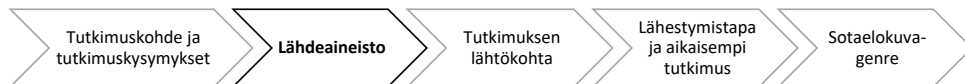
III Näytöksessä sankarin (7.) *lähestyminen kohti syvintä luolaa* tarkoittaa *Rukajärven tiessä* luutnantin henkilökohtaisen surun esiintuloa yhä voimakkaampana (*II muistutus*) joukkueen kohdattua lisää vastoinikäymisiä. Tiedusteluretki etenee, ja kolmannen näytöksen lopussa nähdään (8.) äärimmäinen tulikoe, kun osasto kohtaa venäläisten väijytyksen sillan luona.

IV Näytöksessä sankari saa (9.) *palkinnon*, kun joukkue selviää eteen tulleesta kuolemanvaarasta (*II käännekohta*). Seuraavaksi tiedusteluretken suuntana on (10.) *tie takaisin*, kun sankari tekee päätöksen, jääkö hän *erityiseen maailmaan* vai palaako takaisin *tavalliseen maailmaan*. Elokuvassa luutnantti Perkola päättää osallistua divisioonan hyökkäykseen, ja osasto jatkaa matkaa kohti viimeistä kamppailua Virralle. Täällä sankari kokee (11.) *ylösnousemuksen*. Viimeisessä näytöksessä (12.) *paluu takaisin* Repolaan voidaan tulkita eräänlaisena uutena alkuna, josta juoni kiertyy uudelleen spiraalin kaltaisesti eteenpäin.

Taulukko 2. Sankarin matka

1.2 Lähdeaineisto

Arkistotietoaaineisto

Elokuvan taustalla olevaa kokemustotuudellisuutta voidaan tarkastella ja arvioida paneutumalla historiallisiin arkistolähteisiin. Näin ollen elokuvan tarina avautuu suhteessa historiallisiin tapahtumiin.¹⁸

Kesän 1941 tapahtumia tarkastellessani käytän lähdeaineistona Kansallisarkiston Sörnäisten toimipisteen arkiston (KA/Sörn) 14. Divisioonan (14.D), Kevyt Osasto 2:n (Kev. Os. 2) ja jalkaväkirykmentti 10:n (JR 10) arkistoja. Sodanaikaisten primäärilähteiden avulla saadaan selville erilaiset kyseiseen tiedustelutehtävään liittyneet käskyt, tiedotukset ja sotapäiväkirjat¹⁹.

Kansallisarkistoon tallennetut aineistot, kuten jatkosodan rintamalla lähetetyt sähköiset ja käskyt sekä arkistoitu virallinen kirjanpito rintamalla tapahtuneista sotatoimista, ovat syntyneet todellisessa tilanteessa. Kansallisarkiston lähdeaineisto on usein hyvin tiivistettyä. Tallennetut lähteet ovat syntyneet yleensä nopeasti ja kiireessä. Lähdekriittisesti arvioiden arkistossa säilyneet tiedot viestikeskuksiin saapuneista tapahtumista rintamalla tai keskuksen kautta lähetetyt komennot ovat luotettavaa tietoa. Ne kertovat mitä, missä ja milloin on kulloinkin raportoitu. Mutta eivät siitä, miten yksittäiset osalliset ovat tapahtumat kokeneet.

¹⁸ Manninen 2012.

¹⁹ KA/Arkistojen portti: Sotapäiväkirja on päiväkirjamuotoinen esitys, joka kertoo yksikön toiminnasta tiettyä ajanjaksona. Sisältää perustiedot missä ja milloin joukko liikkui ja mihin sotatoimiin se osallistui. Voi sisältää tietoa rintaman takana suoritetusta palvelusta. Sotapäiväkirjan pitäminen oli velvollisuus kaikissa Puolustusvoimien yksiköissä. Kirjoittajana toimi upseeri.

Kansallisarkiston Sörnäisten toimipisteen arkisto (entinen Sota-arkisto) muodostuu erilaisten joukko-osastojen tiedoista, ja se on jäsennetty tämän tutkimuksen lyhyeltä tarkastelujaksolta vaihtelevalla tarkkuudella, esimerkiksi vuosien 1941–1942 mukaan. Olen hakenut arkistoista tietoa siitä, mitä 14. Divisioonan Kevyt Osasto 2 oli tehnyt jatkosodan alussa 1941, millainen oli divisioonan hyökkäyksen ryhmitys ja tutkittavan pyöräjoukkueen annettu tiedustelutehtävä.²⁰

Muisti- ja haastatteluaineisto

Rukajärven tie -elokuvan käsikirjoittaneen kirjailijan Antti Tuurin kirjoittaman *Elämä isänmaalle: tiedusteluretki Lieksajärvelle heinäkuussa 1941* -romaanin alussa kerrotaan 14. Divisioonan historiikkitoimikunnan keränneen laajan haastatteluaineiston Rukajärven suunnan taisteluista mukana olleilta veteraaneilta.²¹ Kirja johdatti minut Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) kansanrunousarkistoon.²² Tämä muistitietoaineisto yhdessä Tuurin romaanin kanssa auttoi rakentamaan kokonais kuvaa elokuvan tulkitsemasta kokemushistoriasta.

KUVA 1. *Rukajärven tie*.

²⁰ KA/Sörn.

²¹ Tuuri 1998.

²² SKS KRA. E RVM.

Muistitieto avaa näkökulman yksittäisten sotilaiden kokemuksiin suoritusta tiedusteluretkestä, ja se sisältää itsessään jo tulkinnan menneisyydestä.

Kirjoitin opintojeni aiemmassa vaiheessa artikkelin tulevasta pro gradu -tutkielmastani *Ennen ja nyt. Historian tietosanomat* -lehteen.²³ Sain lehtiarikkelin ilmestymisen jälkeen yhteydenottopyynnön reservin majurilta Pentti Perttulilta, joka oli *Rukajärven tie* -elokuvan luutnantti Perkolan (näyttelijä Peter Franzén) esikuva.²⁴ Perttuli oli valmis antamaan tutkimustani varten haastattelun, jossa hän kertoi omakohtaiset kokemuksensa tiedustelumatkasta Lieksajärven ympäri. Tästä haastattelusta, jonka tein vuonna 2004, muodostui tutkimukseni tärkeä muistitietolähde sodan tapahtumista SKS:n haastattelu- ja muistitietoineiston ohella.²⁵

Kulttuurihistorian professori Marja Tuomisen mukaan historiantutkimuksessa on tärkeää pohtia, kuka kertoo, miten ja miksi.

*[T]ällöin emme liiku vain kulttuurihistorian vaan myös historiakulttuurin, historiakuvien ja historiapolitiikan alueella. Puhumme niistä foorumeista, välineistä, tavoista ja menetelmistä, joilla historian tulkintoja tuotetaan ja välitetään; niistä käsityksistä, jotka luovat taustaoletuksia historian tulkinnoille; niistä intresseistä, jotka ohjailevat tutkimuskohteiden ja tulkinnan tapojen valikoitumista.*²⁶

Muistitieto onkin eräänlaista jaettua historian tulkintaa, kansanomaista suullista muistelua omista kokemuksista. Muistitiedolla tarkoitetaan jonkin tietyn yhteisön yhteiskunnallisen ryhmän tai kansakunnan ylläpitämiä historian tulkintoja sekä niitä yhteisöllisiä ja jopa rituaalisia tapoja, joilla näitä tulkintoja pidetään yllä. Tulkintoja voivat olla esimerkiksi elokuvat, joiden voi katsoa joko edustavan tai kyseenalaistavan niin sanottua julkista historia-käsitystä. Tällöin olennaista on se, miten menneestä puhutaan tai miten sitä

²³ Vainio 2004.

²⁴ Perttuli 13.11.2004: Haastatteluaineisto on omassa hallussani ja se on litteroitu tekstimuotoon.

²⁵ Perttuli 13.11.2004; Ks. myös Vainio 2004; Vainio 2005; Liite 3. Pentti Perttuli. Vrt. Perttuli 2016: Tietoa Perttulin jatkosodan vaiheista on myös saatavilla Pentti Perttulin 100-vuotisjuhlakirjassa *Raappanan ritari. Pentti Perttuli Rukajärven suunnan taisteluissa*. Kirja on kirjoitettu Rukajärven historiayhdistyksen avulla Pentti Perttulin sodanaikaisten muistiinpanojen, päiväkirjojen ja haastattelun pohjalta.

²⁶ Tuominen 2005.

muistellaan. Tärkeää on, että ihminen ylipäättä muistelee menneisyyttä ja mitä menneisyys merkitsee sitä muistelevalle ihmiselle.²⁷

Kulttuurihistorian professori Hannu Salmen mukaan menneisyys on läsnä nykyhetkessä erilaisina muistikuvina, kokemuksina ja perinteinä. Populaarikulttuuri on osa tätä menneisyyden ilmentymää nykyisyydessä; elokuva on siitä erinomainen esimerkki. Sen yksilöhistoriallisuus on keskeinen keino, joka antaa vastaanottajalle mahdollisuuden samastua tarinaan.²⁸

Kulttuurihistorian professori Marjo Kaartinen kuvailee nykyajan kulttuurihistorian tutkijan roolia ennen kaikkea läsnäolijaksi. Tässä roolissa tutkija voi kysyä tutkimusaineistolta: Miksi kyseiset kokoelmat koottiin? Ketä varten? Miten tieto kerättiin? Kaartisen mukaan tutkija pyrkii ennen kaikkea antamaan äänen menneisyyden ihmisille.²⁹

SKS:n kansanrunousarkiston veteraanien muisteluarkiston taustalla on 14. Divisioonan veteraanien keskuudessa syntynyt tarve kerätä muistitietoa sodan tapahtumista. Loppukesällä 1986 Nurmeksessa pidetyssä 14. Divisioonan veteraanien asevelikokouksessa valittiin viisijäseninen toimikunta, jonka tehtäväksi annettiin toteuttaa historiateos 14. Divisioonan vaiheista jatkosodan aikana. Toimikuntaan kuuluivat kenraaliluutnantti Erkki Setälä, eversti evp. Erkki Koivisto, reservin yliluutnantti, professori Toimi Lukkarinen, reservin yliluutnantti, diplomi-insinööri Toivo Rissanen ja reservin majuri, agronomi Pentti Perttuli. Historiikkitoimikunta halusi, että historiikin kirjoittaisi henkilö, joka onnistuisi kuvaamaan "[--] erämaasodan koko olemuksen eli kuvaamaan sekä luontoa että ihmistä sodan_tilanteissa. Miten sodan olosuhteet vaikuttavat ihmiseen, mitä hän ajattelee ja miltä hänestä tuntuu sodan keskellä?"³⁰

Toimikunta pyysi 14. Divisioonan jatkosodan historiikin kirjoittajaksi kirjailija Antti Tuuria, joka suostui tehtävään yhdellä ehdolla. Hän tarvitsi tausta-aineistoksi vähintään noin 200 veteraanin muistelmat.³¹ Tuuri kir-

²⁷ Ukkonen 2000, 13–14, 21, 35; Rossi 2015, 57; Kalela 2000, 90–92, 102; Alasuutari 1999, 84–85; Tepora 2011, 374–375.

²⁸ Salmi 2001, 135, 137–139.

²⁹ Kaartinen 2005, 44–45.

³⁰ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004; SKS KRA. E RMV.

³¹ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004: Muistitiedon keräämistä varten Antti Tuuri kokosi historiatoimikunnan kanssa yhdessä noin 100 erilaista kysymystä, joiden avulla kolme toimikunnan jäsentä suoritti haastattelut veteraanien keskuudesta 1987–1990 välisenä aikana. Tuuria kiinnosti tietää, mitä ihmiset tekivät, kun he saivat kutsun sotaan. Ensimmäinen kysymys oli ”Missä olit silloin, kun tuli kutsu sotaan?” ja viimeinen kysymys ”Mikä oli ensimmäinen työ, johon ryhdyit, kun tulit sodasta?” Rukajärven veteraanien keskuudesta koottu aineisto sisältää 24 aikajärjestyksessä olevaa mappia,

joitti 1990-luvun alussa kerätyn haastatteluaineiston pohjalta kolmiosaisen *Rukajärvi*-dokumenttikirjasarjan: *Rukajärven tiellä*³², *Rukajärven aika*³³ ja *Rukajärven linja*³⁴. Materiaalin laajuudesta johtuen alkuperäinen idea yhdestä Rukajärven suunnan historiateoksesta laajeni kolmeksi kirjaksi. *Rukajärvi*-trilogia antaa elävän kuvauksen 14. Divisioonan etenemisestä jatkosodan eri vaiheissa. Kirjoittaessaan Antti Tuuri tutustui lukuisaan määrään veteraanien kertomuksia Rukajärven suunnan taisteluista ja yleensä sodankäynnistä.

Romaani ja elokuvan käsikirjoitus

Antti Tuurin mukaan veteraanien haastatteluissa tuli esille monia mielenkiintoisia tapahtumia, mutta erityisesti hänen mieleensä jäi elämään reservin majuri Pentti Perttulin kertoma tiedusteluretki. Tuuri ajatteli, että aiheessa olisi aineksia myös elokuvaan. Antti Tuuri kirjoitti aiheesta romaanin *Elämä isänmaalle: tiedusteluretki Lieksajärvelle heinäkuussa 1941*, joka valmistui elokuvaproessin ollessa jo käynnissä.³⁵

Ensimmäinen elokuvakäsikirjoitus, nimeltään *Tiedustelijat*, valmistui jo vuonna 1992. Tuolloin elokuva oli tarkoitus tehdä yhteistyössä ohjaaja Pekka Parikan kanssa, mutta hanke kaatui taloudellisiin ongelmiin. Parikka ja Tuuri

joista suurin osa on litteroitu tekstimuotoon haastattelunauhoista. Osa teksteistä on veteraanien itse kirjoittamia kertomuksia, eräänlaisia epävirallisia sotapäiväkirjoja sodan tapahtumista ja lyhyitä, vain muutaman sivun mittaisia muistelmia. Aineisto sisältää myös valokuvia, karttoja, kirjeitä ja lehtileikkeitä. Se on laajin Suomessa tehty haastattelumateriaali yksittäisestä sotilasyhtymästä. Antti Tuuri teki kysymyssarjasta noin 80 kysymystä, joita toimikunta täydensi parillakymmenellä tarkentavalla kysymyksellä. Toimikunnan jäsenet Koivisto, Lukkarinen ja Perttuli suorittivat haastattelutyön. Tulokset ovatkin merkittäviä, kun yli neljän vuoden aikana kerätyistä haastatteluista kertyi 630 veteraanin kertomukset. Yhteensä kertyi 570 äänikasettia, jotka paperille litteroituna sisältävät noin 12 000 A4 kokoista arkkia. Aineisto on jopa 32 mappia ja lisäsarjoineen kokonaisuudessaan 96 mappia. Äänikaseteilta litteroinnin tekivät Aune Kuusisto ja Oili Paasikivi. Haastattelutyön vaativuudesta kertoo paljon haastatteluajan kesto. Aluksi haastatteluihin varattiin kaksi vuotta, mutta lopulta työhön kului neljä vuotta. Innokkaita haastateltavia ilmoittautui matkan varrella yhä lisää, kun tieto veteraanihaastatteluista levisi. Perttuli kuvaili, että sekä haastatteli ja haastateltava innostuivat asiasta kovasti. Vaikka haastattelutyö vei paljon aikaa, työ oli myös samalla hyvin palkitsevaa.

³² Tuuri 1990.

³³ Tuuri 1991.

³⁴ Tuuri 1992.

³⁵ Tuuri 1998, johdanto. Huom. kirjoitan tutkimuksessa Tuurin romaanin tästä eteenpäin lyhentäen *Elämä isänmaalle* -kirjoitusmuotoon, jota käytetään myös romaanin kannessa.

olivat tehneet aikaisemmin yhdessä *Talvisota*-elokuvan vuonna 1989, joten uuden elokuvan suunnittelua jatkettiin heti, kun se oli taloudellisesti mahdollista. Parikka ehti antaa jo alustavia tietoja tulevasta uudesta sotaelokuvasta, mutta suunnitelmat muuttuivat kuitenkin nopeasti vuonna 1997 Pekka Parikan vakavan sairastumisen ja yllättävän kuoleman johdosta. Elokuva-projekti keskeytyi, mutta hankkeelle alettiin pian etsiä uutta ohjaajaa. Antti Tuuri ja tuottaja Marko Röhr päätyivät Olli Saarelaan, koska he pitivät hänen aikaisemmasta ohjaustyöstään *Lunastus* vuodelta 1997. Elokuvan valmistuttua ihmeteltiin, miksi Pekka Parikan nimeä ei mainittu *Rukajärven tien* tekijöiden joukossa, vaikka hän oli ollut alun perin mukana ohjaajana. Antti Tuurin mukaan Parikalla ei ollut mitään tekemistä toteutuneen käsikirjoituksen kanssa, ja pelkälle idealle ei ole olemassa tekijänoikeutta. Se on vain olemassa olevalla tekstillä. Näin ollen tulkittiin, että Parikan osuutta ei käytetty valmistuneessa elokuvassa.³⁶

Antti Tuurin ja Olli Saarelan yhteistyönä syntyi uusi käsikirjoitus, jonka nimeksi muotoutui *Rukajärven tie*. Jo alusta alkaen miesten välillä ilmeni näkemyseroja. Tuurin käsikirjoitus pyrki olemaan pitkälti uskollinen Pentti Perttulin alkuperäiselle kokemuskerronnalle ja kuvaamaan asiaa ryhmän näkökulmasta. Saarelan vaikutuksesta Tuurin dokumentaarinen teksti muuttui fiktiivisemmäksi, koska Saarela halusi kuvata erityisesti sodan vaikutusta yksilöön ja käsitellä sotaa yksilön kannalta.³⁷ *Rukajärven tien* tekijöiden tarkoituksena oli syventää todellisuuden tulkintaa. Tavoitteena ei ollut tehdä dokumenttielokuva eikä esittää tarkkaa kuvausta erämaasodan tapahtumista. Kun elokuvan rahoitus varmistui keväällä 1998, henkilöstöä koottiin tulevaa projektia varten. Elokuvaryhmä haastatteli kuvauksia varten Pentti Perttulia. Hän opasti näyttelijöille muun muassa polkupyöräosaston toimintakäytäntöjä, tunnustelijoiden tehtävän ja etenemisessä eteen tulevia tilanteita, kuten vauhdissa tien sivuun kaatumalla maastoutumista sekä etenemis- ja taisteluohjeita koskevia käsimerkkejä.³⁸

Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että kuvausten alettua ei käytetty keitään varsinaista sotilasasiantuntijaa. Tällä kuvausryhmälle haluttiin ilmeisesti taata häiriötön työskentelyrauha ilman keskeytyksiä. Päätöksessä oli riskinsä. Yhteistyötä tehtiin kuitenkin Puolustusvoimien kanssa, kun Kainuun Prikaati auttoi elokuvaryhmää antamalla sen käyttöön 600 varusmiestä sekä soti-

³⁶ *Rukajärven tie* -elokuvan esite 8.3.2000, Leikearkisto. KAVI; Herlin 1999; *Lunastus* (1997).

³⁷ Välimäki 1999a; Siistonen 1999; Kauppinen 1999: Tuuri on myöntänyt lisänneensä jo alkuvaiheessa käsikirjoitukseen fiktiota, koska kukaan katsoja ei jaksaisi seurata kahta tuntia pelkästään maastossa pyörillä liikkuvia miehiä.

³⁸ Laine 1999.

laskalustoa ja kenttätäkistöä. Kuvausmaastot ennakkotutkittiin Paltamon ja naapurikuntien alueelta Kajaanin pohjoispuolelta, ja lopulta kuvauspaikoiksi valittiin Pudasjärvi, Saukkovaara ja Suolijärvi. Näin Kainuun metsät saivat esittää vienankarjalaisia maisemia.³⁹

Lopputuloksen kannalta oli merkittävää se, että tuottajaryhmä teki kesällä 1997 retken Lieksajärvelle. Retkikuntaan kuuluivat reservin majuri Pentti Perttuli, kirjailija Antti Tuuri, tuottajat Marko Röhr ja Ilkka Matila, ohjaaja Olli Saarela sekä diplomi-insinööri Pertti Parmio ja professori Heikki Reenpää. He tutustuivat kesän 1941 tiedusteluretken autenttisiin maisemiin ja tapahtumapaikkoihin Perttulin opastuksella. Matkalla selvisi, että kuvausympäristö tulisi etsiä Suomen puolelta, sillä Lieksajärven takana olevia vanhoja kyliä ei enää ollut. Ne oli tyhjennetty 1950-luvulla ja talot purettu perustuksia myöten. Asumuksista muistuttivat enää vain villiintyneet pellot. Rajantakaisista kylistä olivat jäljellä vain Repola ja Omelia. Matkalta saatiin kuitenkin tärkeää tietoa elokuvaa varten, kuten välimatkojen pituudet, reitin rikas luonto ja maaston vaihtelevuus. Kesällä 1997 tehdyn matkan ansioista tiedusteluretken todellisuus alkoi elää uudelleen elokuvantekijöiden mielessä.⁴⁰

Elokuvassa tiedusteluretkä seurataan joukkueen ja yksittäisen sotilaan näkökulmasta. Tämä tuo esiin inhimillisyyden ja yksilöiden valinnat, jotka vaikuttavat tapahtumien kulkuun. Antti Tuurin romaani *Elämä isänmaalle*⁴¹ sekä Tuurin ja Olli Saarelan yhdessä kirjoittama *Rukajärven tie* -elokuvan käsikirjoitus kuvaavat tiedusteluretken asiat Kevyt Osasto 2:n luutnantin kokemusmaailman kautta nähtynä. Ne muodostavat tulkintatason, joka on yhden tulkintakerroksen verran kauempana vuoden 1941 tapahtumista.⁴² Romaani ja elokuvakäsikirjoitus ovat kirjailijan ja käsikirjoittajien tulkintoja muistetuista ja kerrotuista historiallisista tapahtumista.

Kun sodan tapahtumia kerrotaan yksittäisen ihmisen tasolla, liikutaan kulttuurihistorian tutkimuksen ydinalueella. Kuten professori Marja Tuominen sanoo Lapin yliopiston virkaanastujaispuheessaan, on kulttuurihistorian keskeinen tutkimuskohde ”ihmisten teot ajassa”.⁴³

³⁹ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

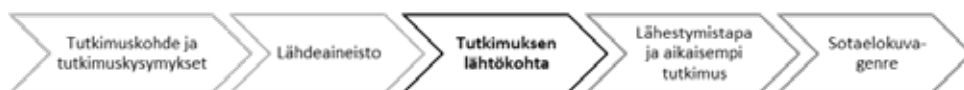
⁴⁰ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

⁴¹ Tuuri 1998: Kirjassa lukija voi samastua retken vaiheisiin tiedusteluretkä johtaneen luutnantin kokemusmaailman kautta. Tuurin romaani pohjautuu Pentti Perttulin kertomukseen.

⁴² *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 12. KAVI: Tuuri on käyttänyt kuvausta tiedusteluretken vaiheista niin romaanin kuin elokuvakäsikirjoituksen lähtökohtana.

⁴³ Tuominen 2005. Tuominen viittaa puheessaan professori Keijo Virtasen näkemykseen kulttuurihistorian keskeisestä tutkimuskohteesta.

1.3 Tutkimuksen lähtökohta

Käytän hyväkseni elokuvan teoksellisuuden ja sisäisen maailman tulkinnassa elokuvateoreetikko Kristin Thompsonin elokuva-analyysiä, jota hän kutsuu neoformalismiksi. Thompson analysoi teoksessaan *Breaking the Glass Armour: Neoformalist Film Analysis* erilaisia elokuvia näkökulmasta, joka pohjautuu 1910–1930-lukujen venäläiseen formalismiin. Thompsonin mukaan taiteen tarkoituksena on välittää tuntemus sellaisena kuin sen tekijä eli taiteilija tavoittelee, ei sellaisena kuin asioiden tiedetään kokemuspohjaisesti olevan. Taide esittää tutut asiat uudella tavalla. Tästä seuraa, että esteettisen havainnon kesto pitkittyy eikä elokuvan katsoja voi vain havaita automaattisesti asioita ajattelemta tai käyttämättä luovuuttaan havaintojensa ymmärtämiseksi.⁴⁴

Neoformalismissa elokuvaa tulkitaan aina suhteessa historiaan ja toisiin elokuviin. Katsomiskokemukseen vaikuttavat aikaisemmat elokuvakokemukset, yleinen elokuvien sisällön lukutaito ja ylipäättään ymmärrys siitä, että elokuva on fiktiota ja eroaa historiallisesta todellisuudesta. Nykykatsojat ovat esimerkiksi tottuneet elokuvaväkivaltaan aivan toisin kuin elokuvahistorian varhaisempina aikoina, jolloin elokuvissa näytetty väkivalta tuntui voimakkaammalta kuin nykypäivänä. Tästä syystä elokuvantutkimuksen on tärkeää tulkita elokuvan tarina sen omassa elokuvahistoriallisessa kontekstissa. Thompson tuo esiin muutamia elokuvan realistisuutta korostavia seikkoja kuten jatkuvuusleikkaus tai niin sanottu kerronnallinen leikkaus.⁴⁵ Ne tarkoittavat elokuvan tarinassa ilmenevän toiminnan kuvaamista katkeamattomana jatkumona; leikkaus on niin huomaamatonta, että katsoja ei edes havaitse tai ajattele asiaa. Vaikka tulos vaikuttaa realistiselta, elokuvan realismiin liittyy

⁴⁴ Thompson 1988, 10; Ks. myös Bordwell–Thompson 1993. Vrt. Kirstina 1993, 76–90: Taustalla vaikuttaa yleisempi reseptiteoreettinen lähtökohta, esimerkiksi Roman Ingarden.

⁴⁵ Thompson 1988, 22, 200; Ks. myös Bordwell–Thompson 1993; Sihvonen 1988: Thompsonin ja Bordwellin teoreettisessa ajattelussa elokuvan realismissa on kyse estetiikasta, tyylistä, enemmän kuin todenkaltaisuudesta.

myös ajan tiivistyminen. Toisin sanoen elokuvan tarinassa keskitytään juonen kannalta oleelliseen, ja esimerkiksi siirtymät paikasta toiseen jäävät leikkausvaiheessa pois.⁴⁶

Rukajärven tien tulkintaan vaikuttavat muut sotaelokuvat ja ylipäättään muiden elokuvien kautta tulleet elokuvien katsomiskokemukset ja ennako-odotukset sekä elokuvan ilmaisukieli. Mutta mitä elokuvan ilmaisukielellä oikeastaan tarkoitetaan? Mitä elokuvasta tulisi katsoa, jotta elokuvan kieli avautuisi? Neoformalismin tarkoitus ei ole ylläanalysoida elokuvaa vaan pikemmin antaa välineitä elokuvan tulkittamiseen. Thompsonin mukaan tutkija osoittaa elokuvasta analyysiin tarvittavat keskeiset historialliset vihjeet ja ehdottaa, kuinka niitä voisi tulkita.⁴⁷

Elokuvan kieli on kuvan ja puheen yhdistelmää. Elokuvan kieli voi olla integroituna tarinaan esimerkiksi piilotettuna tai epäsuorana: se voi olla kertojan ääni, henkilöiden välinen keskustelu tai konkreettista kirjoitusta, kuten kuvattu teksti kirjeestä tai sanomalehden sivu, tai se voi olla ylipäättään elokuvan ääniraita: puhetta tai taustan ääniä kuten liikenne, ihmisäänet tai taustamelu. Myös elokuvan musiikilla on oma kielensä, joka vahvistaa elokuvan sanomaa ja tunnemaailmaa.⁴⁸

Elokuvan tekniikka on kehittynyt ja kuvaustyyli muuttunut vuosien varrella, mutta sotaelokuvan taustalla vaikuttaa muun muassa se, miten taistelujen väkivaltaa on saanut kuvata. Mitä vanhemmista elokuvista on kyse, sitä enemmän elokuvasensuuri on säädellyt kuvauksen raakuuden tasoa.⁴⁹ Nykyaikaiset sotaelokuvat ovat ilmaisultaan jo niin todenkaltaisia, että ne välittävät elävästi sodan koettua todellisuutta. Elokuvan tekniikka, aihe ja tarina vaikuttavat siihen, kuinka todenmukaiseksi tai uskottavaksi katsoja kokee elokuvan. Fiktiivistä elokuvaa katsoessaan hän hyväksyy elokuvan sisäisen todellisuuden. Katsoja tekeekin tulkintoja elokuvasta suhteessa aikaisempiin kokemuksiinsa toisista elokuvista, tietoihinsa historian tapahtumista ja suhteessa omiin ennako-odotuksiinsa. Puhutaan diskurssien toistosta, jolla tarkoitetaan katsojien odotuksia siitä, että tietynlaisissa elokuvissa odotetaan

⁴⁶ Juntunen 1997, 171–172; Thompson 1988, 211, 215: Thompson soveltaa venäläistä formalismin tapaa tulkita elokuvan eri osia uudesta näkökulmasta, jota hän kutsuu *defamiliarizationiksi*. Esimerkkinä *Polkupyörävaras* (*Bicycle Thieves*, Vittorio De Sica, 1948) -elokuva, jonka ohjaajan tyyliin kuului kuvata aitoja katumaisemia sodan jälkeisestä Roomasta. Tyyli poikkesi aikanaan suuresti totutusta studiokuvauksesta, koska Vittorio De Sica kuvasi kaupunkimaisemaa, katuja ja tavallisia ihmisiä.

⁴⁷ Thompson 1988, 31, 33.

⁴⁸ Gynn 2006, 69; Bordwell–Thompson 1993, 292–304; Ks. myös Hietala 1993, 14.

⁴⁹ Basinger 2003, 255; Prince 2003, 11–29.

tapahtuvan ennakoitavia asioita. Selvimmin tämä näkyy elokuvan lajityyppien muodoissa, joiden sisäinen uskottavuus vaihtelee kunkin lajityypin eli genren vaatimusten mukaan.⁵⁰

Pohdin, mitä sotaelokuvan kuvaustyylien ja toisaalta elokuvan todellisuuden kuvaamisen keinoja *Rukajärven tie* -elokuvassa käytetään uskottavan historiakuvan aikaansaamiseksi. Tämä tarkoittaa elokuvan ilmaisukeinojen ja toisaalta sotaelokuvagenren tyylin analyysia.⁵¹ Sotaelokuvan analyysiin antaa välineitä elokuvatutkija Stephen Prince. Hänen elokuvan väkivaltaa käsittelevä tutkimuksensa *Classical Film Violence: Designing and Regulating Brutality in Hollywood Cinema, 1930-1968* keskittyy Hollywoodin väkivallan vaihtoehtoihin kuvauskeinoin, joita elokuvantekijöiden oli käytettävä 1930–1960-luvulla elokuvasensuurin asettamien sääntöjen vuoksi. Prince luettelee viisi klassisen Hollywood-elokuvan väkivallan kuvauksen visuaalista koodia, jotka hän nimeää Aristoteleen tyyliin väkivallan runousopiksi:

- tilallinen siirtymä (spatial displacement)
- metonymyminen siirtymä (metonymic displacement)
- indeksinen osoittaminen (indexical pointing)
- korvaava esittävyys (substitutional emblematics)
- tunteiden haarukointi (emotional bracketing).⁵²

Sensuurilla oli kauaskantoisia vaikutuksia, koska kiellot pystyttiin kiertämään korvaavilla, jopa provokatiivisen yksityiskohtaisilla väkivallan kuvauksilla. Katsojat oppivat tulkitsemaan elokuvan ilmaisukieltä, kuten väkivallan ja muun kielletyn kuvamateriaalin kiertoilmauksia.⁵³ Vaikka elokuvaväkivallan rajoitukset eivät enää sido vastaavalla tavalla elokuvantekijöitä, näitä vaihtoehtoisia kuvaustyyliä voidaan kuitenkin edelleen käyttää tehokeinona sotaelokuvien väkivallan kuvauksessa.

Sotaelokuvien suosion yhtenä syynä voi olla nykykatsojien halu ymmärtää sotakokemusten kauhu ja väkivalta.⁵⁴ Elokatutkija Stuart Benderin *Film Style and the World War II Combat Genre* -tutkimus keskittyy väkivallan kuvaukseen. Bender käsittelee erilaisia sotaelokuvien kuvaustyyliä kuten ampumisen seurauksia ja muuta henkilöiden toimintaa, kameran liikkeen avulla ennakkoon tarkasti valitulla tavalla. Kameran liike voi olla edestakai-

⁵⁰ Aumont ym. 1996, 126, 129; Thompson 1988, 21; Mikkonen 2008, 73.

⁵¹ Ks. esim. Basinger 2003; Prince 2003, Bender 2013; Bordwell 2006; Bordwell–Thompson 1993; Thompson 1988 ja 2001; Field 2005; Vogler 2007.

⁵² Prince 2003, 205, 207–208.

⁵³ Prince 2003, 205–207.

⁵⁴ McCosker 2005, 1; Ks. Hietala 2007, 136–139.

nen panorointi, tai se voi joko seurata kohdetta tai etääntyä siitä kauemmaksi. Bender kutsuu tyyliä kontrolloiduksi spontaaniudeksi (*controlled spontaneity*), jolla hän tarkoittaa esimerkiksi taistelukentän lavastettua kaoottisuutta. Tyyli palvelee sotaelokuvan kerrontaa, ja tällä luodaan sotatilanteen kiihkeys ja arvaamattomuus.⁵⁵

⁵⁵ Bender 2013, 73, 120, 13. Vrt. Esimerkiksi *Pelastakaa sotamies Ryan* (1998): Steven Spielbergin ohjaaman elokuvan todellisuuden tunne on luotu nykykatsojaa puhuttelevalla tyyllillä. Uutta siinä oli hidastettu kuvaus, joka esittää taistelun räjähdyksiä ja ammusten osumisen vaikutuksia pelottavankin yksityiskohtaisesti. Taistelukuvauksessa erottuvat jopa yksittäiset hiekanjyvät ja sadepisarat, joten katsojalle ei jää epäselväksi, mitä kehossa tapahtuu ammuksen iskiessä siihen; Slocum 2005, 35; Stripek 2012: Elokuvakameran perinteinen 180° suljin yhdessä 24 kuvaa/sekunti kuvanopeudessa vastaa niin sanottua normaalia ihmissilmän havaintoa. Elokuvaaja Janusz Kaminsky käyttää *Ryanissa* 90°–45° sektorisuljinta, mikä luo kuvaan hidastuksen. Tämä suljinkulma mahdollistaa kuva-alan yksityiskohtien tarkkuuden. Teknisesti asian voi kuvata siten, että mitä pienempi on sektorisulkimen kulma, sitä voimakkaammin liike pysähtyy. Vrt. *Rukajärven tie* (1999): Kjell Lagerroosin kuvaustyyli on vaikuttanut paljon *Rukajärven tien* lopputulokseen.

1.4 Lähestymistapa ja aikaisempi tutkimus

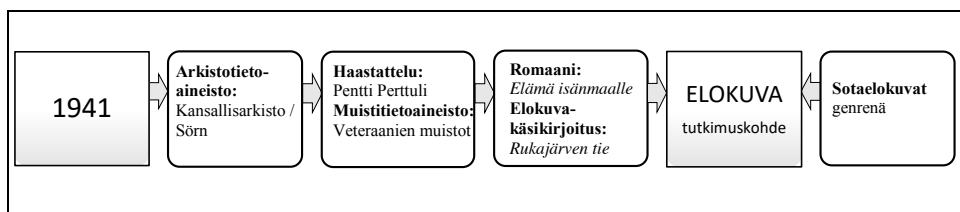

Kuljetan tutkimuksessani elokuvan tarinan rinnalla sen syntyhistoriaan ja toteuttamistapaan vakuttaneita lähdeaineistoja. Lisäksi käytössäni on ollut reservin majurin Pentti Perttulin haastattelu, jonka hän antoi minulle 2004. Rinnastan elokuvan tarinan siihen maailmaan, josta elokuvan kertomus on syntynyt. Elokuva pohjaa jatkosodan alussa tehtyyn tiedusteluretkkeen, jota olen tutkinut useiden eri lähdeaineistojen avulla. Asettamalla elokuva vuoropuheluun erilaisten lähdeaineistojen kanssa voi hahmottaa tulkinta, joka avaa uudenlaista ymmärrystä siitä, miten sotaelokuva on syntynyt historiallisista raaka-aineistaan tai lähteistään.

Teen intertekstuaalisia rinnastuksia elokuvan ja kolmen lähdetyyppin välillä, joita ovat:

- 1) elokuvan käsikirjoitus ja sen pohjana oleva Antti Tuurin kirjoittama dokumentaarinen romaani, joka puolestaan perustuu mittavaan muistitietoaineistoon
- 2) romaanin lähdeaineistona käytetty muistitieto ja elokuvan päähenkilön esikuvana olevan reservin majurin Pentti Perttulin haastattelu
- 3) elokuvan taustalla olevista tapahtumista raportoivat ja sen tausta-aineistona käytetyt arkistodokumentit.

Taulukko 3. Lähdeaineiston tulkintakaavio suhteessa kesän 1941 tapahtumiin ja elokuvaan.

Tutkimuskohteen kontekstualisointi eli näkeminen osana suurempaa kokonaisuutta on keskeinen lähtökohta kulttuurihistoriallisessa tutkimuksessa. Yksityiskohtien ja suurten kokonaisuuksien keskinäisten suhteiden hahmottaminen on tärkeää kokonaisvaltaisen käsityksen tavoittamiseksi.⁵⁶ Tutkimuksessa tämä merkitsee elokuvan liittämistä historialliseen tapahtumaan arkistolähteiden, muistitietoaineiston ja haastattelun avulla. Tutkimuskohde eli elokuvan tarina käy vuoropuhelua historiallisten lähteiden kanssa. Tekstissä kulkevat rinnakkain elokuvan fiktiivinen tarina ja tiedusteluretken tapahtumat sellaisina kuin ne kesällä 1941 näyttäytyivät arkistolähteiden ja muistitiedon valossa Kevyt Osasto 2:n tiedusteluosaston miehille heidän Lieksajärven ympärikiirroksellaan.

Tutkimukseni tulkinnan keskeisenä lähtökohtana on intertekstuaalisuus. Ajatuksenani on, että intertekstuaalisessa rinnastuksessa erilaiset lähteet avaavat uudenlaisen tulkintanäkökulman historiallisen fiktion mahdolliseen kokemushistoriaan – niihin aukkoihin ja hiljaisuuksiin, joita väistämättä jää yksinomaan arkistolähteisiin perustuvan sotahistorian tuottamaan historiakuvaan ja historian tulkintaan.⁵⁷

Tutkimuksen lähtökohtia voisi käsitellä myös laajemmin, koska *Rukajärven tien* intertekstuaalinen verkosto ei todellisuudessa rajaudu vain taulukossa 3 esitettyjen lähdetyyppien välille vaan on monimutkaisempi. Tutkimuksen analyysissa tarkastelua on kuitenkin rajattu, koska tiedonintressinä on ymmärtää, miten sotaelokuva on syntynyt historiallisista raaka-aineistaan tai lähteistään. Tästä syystä intertekstuaalisuuden voisi ajatella myös laueammin transtekstuaalisuutena, koska elokuvan tuotantoprosessissa ohjaajan, tuottajan, käsikirjoittajien ja koko tuotantotiimin käsityksiin vaikuttavat koko historiakulttuuri ja monenlaiset kulttuurintuotteet, *Kansa taisteli* -lehden kertomuksista sotakirjallisuuteen, kansainvälisestä elokuvasta kotimaisen draaman perinteeseen. Täsmenään intertekstuaalisuus näkyy usein yksityiskohdissa, viittauksina, joita tutkija etsii. Transtekstuaalisuuden voi nähdä laajempaa kokonaisuutena tai kulttuurisena kehyksenä.⁵⁸

Tutkimuksessa huomio kiinnittyy elokuvan muotoon ja sisältöön. Keskeistä on sen luoman historiakuvan kontekstualisointi suhteessa muihin teksteihin kuten toisiin sotaelokuviin, elokuvagenren asettamiin odotuksiin ja historiakuviin. Elokuvan totuudellisuuskysymys ylittyy, kun sen arvo

⁵⁶ Immonen 2001, 23.

⁵⁷ Vrt. Peltonen 1996, 12, 21; Ks. myös Tieteen termipankki.

⁵⁸ Ks. Tieteen termipankki.

historian tulkintana ei ole riippuvainen sen korrespondenssisuhteesta historian ”todellisiin” tapahtumiin.⁵⁹

Historiantutkija Kalle Pihlaisen artikkeli ”Kaunokirjallisuus ja totuudellisuuskysymysten ylittäminen historiantutkimuksessa” käsittelee kaunokirjallisuuden totuudellisuuden dilemmaa historiantutkimuksessa ja korostaa fiktiivisten tulkintojen merkityksiä muuten kuin todellisuussuhteen vastavuuden kautta. Pihlainen kirjoittaa, että fiktio tulisi tulkita ”oman sisäisen maailmansa edellytysten mukaisesti”. Hänen ajatuksenaan on, että fiktion ”historiallisuus löydetään tekstin suhteesta muihin teksteihin”.⁶⁰ Tätä näkemystä soveltaen omassa tutkimusaiheessani laajempi rinnastuskonteksti avaa niin itse elokuvan maailmaa kuin sitä historiallista maailmaa, jota se tulkitsee, kuvaa ja kuvastaa.

Toisin sanoen, jos elokuva tulkitaan yksinomaan sen todellisuussuhteen ehdoilla, menetetään teoksen omaehtoisuus ja itsenäisyys. Tämän kulttuurihistoriallisen asetelman tutkimusväitteen voisikin tiivistää Kalle Pihlaisen sanoin: ”Se mitä taide kertoo meille todellisuudesta, käsittelee todellisuuden luonnetta, todellisuutta sellaisena kuin se mielestämme hyvinkin voisi olla.” Pihlaisen mukaan perinteisen fakta-fiktio-jaottelun keskeisenä ongelmana onkin juuri fiktion määritteleminen pelkän todellisuussuhteen kautta.⁶¹

Esimerkiksi Väinö Linnan *Tuntematon Sotilas* -romaani (1954) ja Edvin Laineen *Tuntematon Sotilas* -elokuvaversio (1955) ovat vaikuttaneet vahvasti suomalaisten kuvaan jatkosodasta ja siihen, miten sotaan on suhtauduttu. Vaikka romaanin ja elokuvan antama kuva ei olisi historiallisesti ”totta”, totta on kuitenkin sen vaikutus suomalaisten mahdollisuuteen sen kautta käsitellä suhdettaan jatkosotaan. Tässä mielessä *Tuntematon sotilas* on suomalaisten historiakokemuksessa ylittänyt fiktiivisyytensä; siitä on tullut osa kansallista muistia ja vahva kansallinen sotamonumentti.⁶²

Keskittymällä sodan yksittäiseen tapahtumaan, joukkueen suorittamaan tiedusteluretkkeen, päästään käsiksi yksityiseen ja rajattuun kokemukseen. Yksityinen kokemusmaailma ei nousisi näkyviin, jos keskityttäisiin pelkästään sotatapahtumien makrotason tarkasteluun. Toisaalta tulkinnassa on tärkeää nähdä yksittäisen sotatapahtuman rinnalla laajempi historiallinen tilanne, johon tiedusteluretki ja siihen pohjautuva elokuva sijoittuvat.⁶³ Yksit-

⁵⁹ Vrt. Mikkonen 2008, 73; Salmi 2010, 341–342; Ks. myös Davis 2001, 18.

⁶⁰ Pihlainen 2001, 306, 312–313.

⁶¹ Pihlainen 2001, 306, 310–317.

⁶² Pajala 2012, 129, 137–139; *Tuntematon sotilas* (2017): Sama tapahtuu yhä kolmannen *Tuntemattoman sotilaan* kohdalla, joka oli katsotu in kotimainen elokuva vuonna 2017.

⁶³ Peltonen 1996, 12–15.

täinen sotilas ei usein nähnyt sotatapahtumien kokonaisuutta eikä sitä, mikä hänen suorittamansa tehtävän merkitys oli laajemmassa hyökkäysrintaman tilanteessa. Kuitenkin pienistä yksilösuorituksista tuli ensin henkilökohtainen, sitten joukkueen tai osaston sotilaallinen toiminta, jonka seuraukset ulottuivat yhä korkeammalle divisioonan ja lopulta tässä tapauksessa koko 14. Divisioonan operatiivisen hyökkäyksen ylimmille tasoille.

Suomessa on tutkittu varsin paljon elokuvaa, mutta aiheena sotaelokuvat muodostavat eräänlaisen tutkimusaukon.⁶⁴ Käytän tästä syystä sotaelokuvan tutkimuskirjallisuutena pääosin ulkomaista alan kirjallisuutta ja erilaisia sotaelokuvaa käsitteleviä artikkeleita.⁶⁵

Rukajärven tietä on käsitelty pro gradu -opinnäytetöissä eri tieteenaloilla, esimerkiksi Riikka Tietäväisen tiedotusopin pro gradu -tutkielmassa *Suomalaisia tosimehiä. Maskuliinisuuden representaatiot genererajoitteisesta näkökulmasta elokuvissa Häjyt, Kulkuri ja joutsen sekä Rukajärven tie* (2002). Mari Vuorisen taidekasvatuksen pro gradu -tutkielman aiheena on *Elokuvan Rukajärven tie lehdistövastaanotto Suomessa* (2004). Sauli Kekäläinen tutkii yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielmassaan aihetta *Suomalainen sotilas jatkosodan taisteluissa: maskuliinisuuden representaatioita Olli Saarelan elokuvassa Rukajärven tie* (2005). Laura Vähäsarja käsittelee yleisen käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielmassa millainen on *Uskonnollinen tematiikka Olli Saarelan elokuvissa Lunastus, Rukajärven tie ja Bad Luck Love* (2007) ja

⁶⁴ Suomalaisia elokuvaa käsitteleviä kulttuurihistorian tutkimuksia ovat esimerkiksi Hannu Salmen *Elokuva ja historia* (1993), *Tanssi yli historian. Tutkielmia suomalaisesta elokuvasta* (1999), *Kadonnut perintö. Näytelmäelokuvan synty Suomessa 1907–1916* (2002), Kulttuurihistorian väitöskirjoja ovat Lauri Piispan *Näyttelijän taide venäläisessä elokuvassa 1907–1919* (2014) ja Heta Mularin *New Feminism, Gender Equality and Neoliberalism in Swedish Girl Films, 1995–2006* (2015). Muita elokuvaa käsitteleviä tutkimuksia ovat esimerkiksi Markku Nenosen Suomen historian väitöskirja: *Elokuvataarkastuksen synty Suomessa (1907–1922)* (1999) ja Jari Sedergrenin poliittisen historian väitöskirja *Filmi poikki... poliittinen elokuvagensuuri Suomessa 1939–1947* (1999). Kimmo Laineen mediatutkimuksen lisensiaattityö *Murheenkryyneistä miehiä - miehistä poikia? Suomalainen sotilasfarssi 1930-luvulta 1990-luvulle* (1994) ja väitöskirja *”Pääosassa Suomen kansa”: Suomi-Filmi ja Suomen Filmitelollisuus kansallisen elokuvan rakentajina 1933–1939* (1999). Jaakko Seppälän teatteritieteen väitöskirja *Hollywood tuli Suomeen: Yhdysvaltalaisen elokuvien maahantuonti ja vastaanotto 1920-luvun Suomessa* (2012). Yksittäinen sotaelokuva-aiheinen kotimainen tutkimus on Susanna Välimäen musiikkitieteen väitöskirja, *Miten sota soi? Sotaelokuva, ääni ja musiikki* (2008), joka käsittelee toisen maailmansodan sotaelokuvien musiikki- ja äänisuunnittelua.

⁶⁵ Ks. esim. Basinger 1998; Gates 2006; Rijdsdijk 2011; Rosenstone 1988; Rosenstone 1995; Rosenstone 2000; Rosenstone 2004; Rosenstone 2013a, Rosenstone 2013b; Salmi 1990; Salmi 1995; Salmi 1998; Salt 1974; Slocum 2005; Sorlin 2001; Toplin 2006.

Onnimanni Liukkosen kulttuurihistorian pro gradu -tutkielman aiheena on *Kansakunnan konflikti yksilön silmin: Rukajärven tie ja historiallisen elokuvan lajityypeissä* (2008).⁶⁶

Sotaelokuvat ovat muuttuneet tyylillisesti vuosikymmenten aikana. Elokuvateoreetikko David Bordwell on kuvannut muutosta studioiden aikakaudelta nykypäivään teoksessaan *The Way Hollywood Tells it. Story and Style in Modern Movies*. Hänen mukaansa nykyelokuville tyypilliset tiukat kuvarajaukset vaativat myös nopeampaa leikkausrytmiä.⁶⁷ Elokuvan rytmi onkin yksi tutkijoita kiinnostanut yksityiskohta.⁶⁸ Se saadaan laskemalla elokuvan otosten pituus ja niiden ajallisen keston keskiarvo. Näin tutkijat ovat saaneet matemaattista vertailuaineistoa, jolla voidaan osoittaa muun muassa eri vuosikymmenten tyylillisiä eroja elokuvan leikkausrytmissä. Barry Salt on tutkinut otospituuksien keskiarvon muutoksia teoksessaan *Film Style and Technology: History and Analysis*.⁶⁹ Saltin 1980-luvulla aloittama niin sanottu metrinen tyylitutkimus on tilastollinen elokuvan analyysimalli. Professori Yuri Tsivian ja ohjelmoija Gunars Civjans perustivat vuonna 2005 internetsivuston (www.cinemetrics.lv), joka mahdollistaa elokuvien laskennallisten piirteiden analysoinnin. Verkkoaineisto on avoin kaikille, ja sen avulla on mahdollista analysoida tutkittavaa elokuvaa sekä tehdä tyylillistä vertailua muihin elokuviin.⁷⁰ Ennen *Cinemetrics*-työkalun ilmestymistä olen omassa tutkimuksessani tehnyt saman työn kirjoittamalla litteroinnin *Rukajärven tiestä* ja laskemalla elokuvasta sekuntikellolla jokaisen otoksen tarkan keston. Näin olen saanut *Rukajärven tien* kohtauksista vertailuaineiston suhteessa muihin sotaelokuviin.⁷¹

Rukajärven tien tarinasta löytyy joukkueellinen erilaisia persoonia. Kuten todellisuudessa⁷² myös tutkimassani elokuvassa sodan vaikutukset heijastuvat jokaiseen. Toiset kestivät taistelutilanteita paremmin kuin toiset, osa murtui. Historiantutkija Ville Kivimäki on tutkinut sodan psykologisia vaikutuksia väitöstutkimuksessaan *Battle Nerves. Finnish Soldier's War Experience, Trauma, and Military Psychiatry, 1941–44*.⁷³ Kivimäki on kirjoittanut

⁶⁶ Tietäväinen 2002; Vuorinen 2004; Kekäläinen 2005; Vähäsarja 2007; Liukkonen 2008.

⁶⁷ Bordwell 2006, 121–124, 138.

⁶⁸ Ks. esim. Bordwell 2007.

⁶⁹ Salt 1992.

⁷⁰ Seppälä 2017, 46: Jaakko Seppälän mukaan otospituuksien keskiarvo (ASL) "[--] viittaa samanaikaisesti sekä editointiin (kuinka nopeasti otokset vaihtuvat) että kuvaukseen (kuinka pitkiä otokset ovat). Näin ollen se koskettaa kahta tyylin isoa osa-aluetta." Tällä on keskeinen merkitys tarinan rytmin tai tempon analysoinnissa.

⁷¹ Taulukko 4. Sotaelokuvien otospituuksien keskiarvo.

⁷² Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

⁷³ Kivimäki 2013a.

tutkimusaiheesta myös suomenkielisen version *Murtuneet mielet. Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945*.⁷⁴ *Rukajärven tiessä* mielen murtuminen näkyy sotamies Karppisen (näyttelijä Tommi Eronen) ja luutnantin morsiamen (näyttelijä Irina Björklund) rooleissa.⁷⁵

Sodassa kuolema oli koko ajan läsnä. Elokuvan ympäristö ja vienankarjalainen miljöö heräävät fiktiivisesti elokuvan keinoin eloon. Vienankarjalaisen kulttuurin, uskonnollisten symbolien ja muiden hiljaisten merkkien tulkinnassa minua on auttanut kulttuurintutkija Laura Jetsun väitöskirja *Kahden maailman välillä. Etnografinen tutkimus venäjänkarjalaisista hautausrituaaleista 1990-luvulla*. Hän käsittelee vienankarjalaisia erämaakalmistoja, joita myös *Rukajärven tien* osasto kohtaa tiedusteluretkellä.⁷⁶ Toinen vienankarjalaisia hautausrituaaleja ja kalmistoja käsitellyt tutkija filosofian tohtori Heikki Rytkölä on kirjoittanut kirjat *Vainajan metsä* ja *Suopassalmen kalmisto sekä Ristitienvarsilla: Kainuun ortodoksien vaihteita*.⁷⁷

Käytän tutkimuksessani Suomen armeijan valokuva-arkiston kokoelman, Rukajärvikeskuksen Pentti Perttulin arkiston sekä *Rukajärven tie* -elokuvan valokuvia jatkosodan tapahtumista. Valokuvat eivät ole itsessään tutkimuksen kohteena, vaan ne kuvaavat niin elokuvan kuin kesän 1941 jatkosodan tapahtumia.⁷⁸

Mutta mitä sotaelokuva kertoo lähteenä? Elokuvatutkija Jari Sedergrenin mukaan sotaelokuva voi tuoda esiin erilaisia historian tulkintoja sodasta joko historiankirjoituksen kaltaisena vakavasti otettavana historiallisena ”tällaista sota oli” -tyyppisenä tulkintana tai yleiseen keskusteluun osallistuvana filosofisena, patrioottisena tai pasifistisena ”keskustelevana” tulkintana.⁷⁹

⁷⁴ Kivimäki 2013b.

⁷⁵ *Rukajärven tie* (1999). Vrt. dokumenttielokuvat *Sota ja mielenrauha* (2016) ja *Sodan murtamat* (2016), jotka kuvaavat sodan ylisukupolvista vaikutusta yksilöön.

⁷⁶ Jetsu 2001.

⁷⁷ Rytkölä 1988a; Rytkölä 1988b; Rytkölä 1995.

⁷⁸ SA-kuva-arkisto; *Rukajärven tie* (1999); Rukajärvikeskus, Pentti Perttulin arkisto; Pentti Perttulin valokuvat; Perttuli 13.11.2004: Perttuli antoi tutkimuskäyttöön kesällä 1941 tiedusteluretkeltä ottamiaan valokuvia. Kevyt Osasto 2:n komppanian upseerit ostivat ennen rajan ylitystä Pankajärvellä kameras, jonka kuvaaja valittiin arvalla. Arpa osui Perttulille, joka kantoi kameraa mukanaan koko jatkosodan ajan. Vrt. Oksanen 2014: Rukajärven historiayhdistys on kartoittanut Kevyt Osasto 2:n toimintaa ja vaihteita jatkosodassa. Sotahistorioitsija ja rajakapteeni evp. Tauno Oksanen taustoittaa 14. Divisioonan taistelutapahtumia, valokuvia ja henkilöitä teoksessaan *Raappanan nyrkki. Kevyt Osasto 2 taistelujen tie*. Vrt. Sirén 2016: Esa Sirénin *Sodan kuvat. Rukajärvi 1941* esittelee myös 14. Divisioonan SA-kuvia.

⁷⁹ Sedergren 2002.

Hannu Salmi puolestaan muistuttaa, että menneisyyden voi nähdä ”mahdollisuuksien maailmana”. Salmi kysyy artikkelissaan ”Kulttuurihistoria, mahdollinen ja runsauden periaate”, lähettääkö menneisyys viestejä vai jääkö jotakin tärkeää informaatiota kokonaan siirtymättä.⁸⁰ On myös tärkeää pohdita, mitä merkityksiä menneisyyteen liitetään fiktioissa, kuten historiallisissa romaaneissa ja elokuvissa. Molempien kohteena on menneisyys, joka ylittää niin romaanin lukijan kuin elokuvan katsojan ”henkilökohtaisen muistin asettaman ajallisen horisontin”.⁸¹

Elokuva voidaan käyttää Hannu Salmen mukaan historian tutkimuksessa joko historian tutkimuksen kohteena, lähteenä tai kertomuksena historiasta.⁸² Omassa tutkimuksessani näen *Rukajärven tie* -elokuvan historian tutkimuksen kohteena ja kertomuksena historiasta. Lähestymistapani ei ole ”todella tapahtuneen” ja fiktion keskinäisen korrespondenssin eli todellisuussuhteen vertailua vaan pohdintoja siitä, voiko elokuva paljastaa inter- ja transtekstuaalisten tulkintojen avulla jotain uutta ja erityistä menneisyydestä. *Rukajärven tien* voi nähdä kerroksellisena historiallisena tulkintana Kevyt Osasto 2:n veteraanien kokemuksista jatkosodassa, vaikka lopulta tulkintojen takana on enää jäljellä tavoittamaton eli se, mitä ”todella tapahtui”.⁸³

⁸⁰ Salmi 2010, 339–340, 345.

⁸¹ Salmi 2004, 154.

⁸² Salmi 1993, 13–15.

⁸³ Vrt. Rosenstone 1988, 1180; White 1988, 1196; Linkinen 2005, 54–55.

1.5 Sotaelokuvagenre

Sotaelokuvan genre ja erityisesti toisen maailmansodan tapahtumat ovat olleet suosittu aihe myös *Rukajärven tien* jälkeen ilmestyneissä suomalaisissa elokuvissa.⁸⁴ Kun kotimaiset sotaelokuvat rinnastetaan kansainväliseen sotaelokuvagenreen, ne nähdään omana sotaelokuvalajityyppinään Suomessa, vaikka kotimaisten taisteluelokuvien lukumäärä jää varsin pieneksi.⁸⁵

Sotaelokuvagenren avaaminen laajemmin on keskeistä, jotta on mahdollista ymmärtää *Rukajärven tien* sotaelokuvallisuus ja se, miten tämä vaikuttaa sotaelokuvan luonteeseen historiakulttuurisena tekstinä.⁸⁶

Yhdysvaltalaiset sotaelokuvat

Sijoitan *Rukajärven tien* sotaelokuvagenren historialliseen jatkumoon. Elokuvatutkija Jeanine Basinger on tutkinut *The World War II Combat Film. Anatomy of a Genre* -teoksessa Hollywoodin valtavirtaelokuvaan luokiteltavien sotaelokuvien kehityskaaren toisesta maailmansodasta 1990-luvun loppuun saakka. Basinger on tutkinut yhdysvaltalaisia toista maailmansotaa kuvaavia elokuvia. Hän on jaotellut sotaelokuvat niiden ilmestymisajan mukaan *aalloiksi* (waves).

⁸⁴ Sodan kokonaisuus jää osassa elokuvista taustalle, kun tarina keskittyy esimerkiksi sotasairaalaan ja ruumiiden kokoamispaikalle tai siviilien selviytymiseen: *Jääkärien morsian* (1938); *Evakko* (1956), *Pedon merkki* (1981); *Kersantin kunnia* (1997); *Pikkusisar* (1999); *Hylätyt talot, autiot pihat* (2000); *Hiljaisuus* (2001); *Etulinjan edessä* (2004); *Lupa* (2005); *Kättilö* (2015).

⁸⁵ Perinteisiä taistelukuvausnähtävyyksiä vanhemmissa sotaelokuvissa kuten *Tuntematon sotilas* (1955), *Sissit* (1963) ja *Tuntematon sotilas* (1985) ja *Talvisota* (1989) sekä uudemmissa sotaelokuvissa, kuten *Rukajärven tie* (1999), *Etulinjan edessä* (2004), *Talvihanala 1944* (2007) ja *Tuntematon Sotilas* (2017).

⁸⁶ Vrt. Thompson 1988, 22, 2000; Pihlainen 2001, 306, 312–313: Elokvateoreetikko Kristin Thompsonin mukaan elokuvaa tulkitaan aina suhteessa historiaan ja toisiin elokuviin. Myös historiantutkija Kalle Pihlaisen mielestä historiallisen fiktion teoksellinen lukutapa edellyttää vertailua muihin teksteihin.

Jaottelussa sotaelokuvien *ensimmäinen aalto* alkaa Yhdysvaltojen liittymisestä toiseen maailmansotaan joulukuussa 1941 ja kestää vuoden 1943 loppuun. Sotaelokuvien tehtävänä oli nostaa amerikkalaisten taistelutahtoa sekä lisätä joukkojen isänmaallisuutta ja sotilaallista voitontahtoa. Sotaan osallistuvalla kansakunnalla oli suuri tarve tietää, mitä sotarintamilla tapahtui.

Esimerkkinä *ensimmäisen aallon* sotaelokuvista ovat *Viimeiseen mieheen* (1942) ja *Bataan-partio* (1943), joista jälkimmäinen kuvaa amerikkalaisia sotilaita Filippiineillä vuonna 1942. Basinger pitää *Bataan-partiota* eräänlaisena vedenjakajana. Se sisältää kaikki perinteisen sotaelokuvan tyypilliset piirteet: sekalaisen, monietnisen joukon amerikkalaisia sotilaita, jotka kohtaavat ylivoimaisen, kasvottoman vihollisen. Miehistön kesken esiintyy kiistoja, ja joukkueen johtaja eristyy miehistöstä. Elokuvan tarina sidotaan tiettyyn aikaan ja paikkaan, joita kuvataan esimerkiksi karttojen ja sotilaallisten tietojen avulla. Tyypillistä on myös, että osa joukkueesta kuolee. Itse asiassa molemmissa edellä mainituissa elokuvissa jokainen amerikkalaissotilas kuolee lännenelokuvien tyyliin – viimeiseen mieheen.⁸⁷

Sotaelokuvien *toinen aalto* jatkui ensimmäisestä aallosta toisen maailmansodan yli tammikuun loppuun 1946. Basingerin mukaan tänä ajanjaksona elokuvissa on havaittavissa hienoinen muutos. Elokuvantekijät hyödynsivät *ensimmäisen aallon* elokuville tyypillisiä ja yleisölle entuudestaan tuttuja ilmaisukeinoja, mutta katsojien todellisuuskuvaan vaikuttivat suoraan myös sodanaikaiset dokumentit ja uutisfilmit taisteluista ja sotatapahtumista. Basingerin mukaan *toisen aallon* sotaelokuvien tehtävänä oli vahvistaa Yhdysvaltojen oikeutusta osallistua toiseen maailmansotaan ja osoittaa voiton olevan väistämätön.⁸⁸

Kolmannen aallon ajanjaksolla, vuoden 1949 lopulta vuoden 1959 loppuun, sotaelokuvien todellisuuskuva pohjautui historiaan ja aikaisempiin sotaelokuviin. Toisen maailmansodan päättymisen jälkeen sotaelokuvat ilmaisivat Yhdysvaltojen kansallista ylpeyttä toisen maailmansodan voitosta. Toisaalta haluttiin ymmärtää sodan tapahtumia ja ylipäättään todistaa toiseen maailmansotaan osallistumisen oikeutus. Näin ne yhdenmukaistivat kansakunnan historiakuvan toisen maailmansodan tapahtumista. Vuodet kuluivat, mutta sotaelokuvat säilyttivät sodan muiston muuttumattomana ihmisten

⁸⁷ Basinger 2003, 41, 46–57: *Viimeiseen mieheen* (1942) kuvaa todellisia tapahtumia toisen maailmansodan alussa, kun japanilaiset hyökkäsivät Wake-saarella olevaa amerikkalaisten sotilastukikohtaan vain päivä Pearl Harbourin iskujen jälkeen 8. joulukuuta 1941.

⁸⁸ Basinger 2003, 111–112, 121–127. Esimerkki *toisen aallon* sotaelokuvasta *Kosto Burmassa* (1945).

mielessä. Kolmanteen sotaelokuvien aaltoon vaikutti myös Korean sota (1950–1953). Muutos näkyi selvimmin kasvaneena kyynisyytenä.⁸⁹

Basingerin mukaan *neljäs aalto* kesti vuodet 1960–1970. Kaudelle olivat tyypillisiä suuret eppiset sotaelokuvat, jotka viimeistään loivat toisesta maailmansodasta elokuvallisen legendan. Kotirintama oli oppinut pitämään sodanaikaisia uutisfilmejä, dokumentteja ja aikaisempia sotaelokuvia sodan totuudellisenä kuvituksena. Tässä mielessä uudet värielokuvat etäännyttivät sodan ja lisäsivät yleisön mielikuvissa sotakuvauksen epärealistisuutta, koska sotaelokuvien kuvaustyyli oli tähän asti ollut mustavalkoinen. Tilanne oli ristiriitainen, koska sodan todellisuus ja sotilaiden kokemukset olivat luonnollisesti olleet värillisiä, mutta suurelle yleisölle värielokuvat kuuluivat vain viihdeteollisuuteen.⁹⁰

Sotaelokuvien *viides aalto* aikajaksolla 1965–1975 koetteli sotaelokuva-genreä. Samaan aikaan käytiin Vietnamin sota, jota pidetään ensimmäisenä reaaliaikaisena televisiosotana. Kun toinen maailmansota nähtiin amerikkalaisten kannalta voitettuna ja ”hyvänä sotana”, vastaavasti Vietnamin sodan epäonnistumiset tekivät siitä hävityn ”pahan sodan”, joka herätti Yhdysvalloissa laajaa vastarintaa ja sodanvastaisuutta. Ajanjakso toi sotaelokuvaan parodian ja satiirin, mutta varsinaisten Vietnam-elokuvien määrä jäi tällä kaudella vähäiseksi. Oikeastaan vasta 1980-luvulla painopiste siirtyi hetkeksi Vietnamin sotaan.⁹¹

Toinen maailmansota on säilyttänyt vahvan aseman sotaelokuvien aiheena, mutta varsinainen renessanssi koettiin 2000-luvun taiteessa, jolloin ilmestyivät Steven Spielbergin liittoutuneiden vuoden 1944 Normandian maihinnousuun sijoittuva *Pelastakaa sotamies Ryan* (1998) ja Terrence Mallickin Tyynenmeren Guadalcanalin saaren amerikkalaisten ja japanilaisten välistä taistelua vuosina 1942–43 kuvaava *Veteen piirretty viiva* (1998).⁹² Toisen

⁸⁹ Basinger 2003, 140–142, 147, 154–155, 159. Esimerkkinä sotaelokuvat: *Iwo Jima* (1949), *Toimintaa Tyynellä merellä* (1951) ja *Taistelutanner* (1949).

⁹⁰ Basinger 2003, 170–179. Esimerkkejä neljännen aallon sotaelokuvista *Atlantin vallin murtuu* (1962), *Taistelu Ardenneilla* (1965) ja *Tora! Tora! Tora!* (1970).

⁹¹ Basinger 2003, 181–193; Heininen & Timonen 2015. Esimerkkinä viidennen aallon sotaelokuvista *Likainen tusina* (1967), *Likaista peliä* (1969), *Kellyn sankarit* (1970) ja *Paholaisen prikaati* (1968). Myös Vietnamin sodasta tehtiin sotaelokuvia kuten *Kauriinmetsästäjä* (1978) ja *Ilmestyskirja. Nyt* (1979). 1980-luvulla ilmestyivät *Suoraa toimintaa* (1984), *Rambo – taistelija* (1982), *Rambo – taistelija 2* (1985), *Platoon – Nuoret sotilaat* (1986) ja *Hamburger Hill* (1987).

⁹² *Pelastakaa sotamies Ryan* (1998); *Veteen piirretty viiva* (1998); Ks. myös *U-571* (2000); *Pearl Harbor* (2001); *Kuoleman rautatie* (2001); *Hart's War* (2002); *Windtalkers* (2002); *Taistelutoverit* (2001).

maailmansodan sotaelokuvien sarja jatkui 2000-luvun puolivälin yhdysvaltalaisissa elokuvissa, kuten Clint Eastwoodin ohjaamat Iwo Jiman taisteluista kertovat sotaelokuvat *Isiemme liput* (2006) ja *Kirjeitä Iwo Jimalta* (2006), jotka kertovat taisteluista inhimillisesti sekä amerikkalaisten merijalkaväkisotilaiden että japanilaisten sotilaiden kannalta.⁹³

Rukajärven tie sijoittuu tähän samaan 2000-luvun taitteen toisen maailmansodan sotaelokuvakauteen. Esimerkiksi Terrence Mallickin *Veteen piirretty viiva* on kuvattu *Rukajärven tien* tavoin sotilaan näkökulmasta, yksilön kokemuksen kautta. Mallickin kameratyöskentelyssä tämä tarkoittaa vielä kirjaimellisemmin ruohonjuuritasolta kuvaamista. Viidakon lukuisat yksityiskohdat tulevat esiin: ruohonkorret, taivas, puiden latvusten läpi siivilöityvä valo, lehtien yksityiskohdat, viidakon eläimet, veden pinnan kuviot, aallot, liikkeet, ympäröivän luonnon äänet ja vuorokauden aikojen eri värien ja valojen lukuisat sävyt.

Veteen piirretty viiva -elokuvan kuvaustyyli on paljon voimakkaampaa yksilönkuvausta kuin sotaelokuvan genressä on yleensä totuttu näkemään. Tällä tyylillä Mallick pääsee lähelle sotilaan ajatuksia ja kokemusmaailmaa, mutta elokuvaa on myös voimakkaasti kritisoitu epähistoriallisuudesta. Toisaalta, eikä juuri yksilötasolla kuvaaminen tuo sodan realiteetteja esiin, vaikka elokuvankatsoja ei saisikaan taisteluista selkeää kokonaiskuvaakaan?⁹⁴

Toinen maailmansota on jatkanut edelleen suosiota amerikkalaisten sotaelokuvien aiheena 2010-luvulla, eikä sille näytä olevan loppua.⁹⁵ Tämä johtuu historioitsija Mark Weberin mukaan toisen maailmansodan historiallisesta

⁹³ Ramsay 2013, 66–67: Esimerkiksi *Isiemme liput* (2006) -elokuvassa näyttelijät saivat tietoja Iwo Jiman taistelun kokeneilta amerikkalaisilta merijalkaväen sotaveteraaneilta. Sodan luonteeseen kuului, että japanilaiset olivat valmiita kuolemaan kunniakkaasti keisarin ja isänmaan puolesta. Toisen maailmansodan taistelut ovat olleet Japanissa pitkään vaiettua historiaa. *Kirjeitä Iwo Jimalta* -elokuvan japanilaiset näyttelijät kuvailivat näyttelemisen kokemuksen avanneen tunnetasolla heille suoran yhteyden menneisyyden tapahtumiin. Elokuvat kuvaavat Iwo Jiman saaren taisteluja vuonna 1945, ja niitä on kuvailtu valokuvantarkaksi kopioksi menneestä. Tarkkuudessaankin ne kuitenkin ovat tietysti edelleen tulkintoja sodan historiallisista tapahtumista – kuviteltuja mahdollisia kuvia historiasta. Vrt. Salmi 1998.

⁹⁴ Rijksdijk 2011, 26, 31: *Veteen piirretty viiva* perustuu James Jonesin romaaniin *Ohut punainen viiva* / *The Thin Red Line* (1963) [1962].

⁹⁵ Ks. 2010-luvun vakoilu- tai agenttielokuva *Kunniattomat paskiaiset* (2009), jossa natsit joutuvat pariisilaisessa elokuvateatterissa juutalaisamerikkalaisten hyökkäyksen kohteeksi. Tyynenmeren taisteluihin sijoittuva *The Pacific: Tyynenmeren taistelutoverit* (2010), liittoutuneiden hyökkäyksestä Etelä-Ranskaan kertova *Saints and Soldiers: Airborne Creed* (2012) ja toisen maailmansodan lopun vaiheisiin sijoittuva *Fury* (2014) sekä Tyynenmeren Okinawan taisteluja kuvaava *Hacksaw Ridge – aseeton sotilas* (2016) ja *Dunkirk* (2017) toisen maailmansodan Dunkerquen evakuoitua kuvaava elokuva.

merkityksestä yhtenä sankarillisimmista ajanjaksoista Yhdysvaltojen historiassa. Se on historian suurin yksittäinen sotilaskonflikti ja samalla sota, joka 1900-luvulla määrittäi Yhdysvaltojen asemaa maailmanpolitiikassa. Taistelujen kuvauksissa on voitu tuoda esiin ”hyvän sodan” käsite, jolla tarkoitetaan amerikkalaisten asemaa moraalisesti puhtaina vertauskuvallisesti hyvän ja pahan välisessä taistelussa.⁹⁶ Yhdysvaltojen armeijan ylivoimaisuus ja patriotismi on keskeinen teema muissakin amerikkalaisissa nykyelokuviissa; jos taisteluja ei käydäkään toisen maailmansodan rintamilla, sama viesti tulee ymmärretyksi joko piilotetusti tai avoimena.⁹⁷

Suomalaiset sotaelokuvat

Talvi- ja jatkosota (1939–1944) ”kansakuntamme kohtalon vuosina” nousevat keskeisiksi itsenäisyyden ja vapaan demokratian puolustamisen narratiiveissa, joissa puolestaan Lapin sodan (1944–1945) merkitykset on viime aikoihin saakka sivuutettu⁹⁸ niin historiankirjoituksessa ja juhlapuheissa kuin elokuvien aiheena. Seppeleiden vieminen sankarihaudoille, veteraanien kunnioittaminen ja jo perinteeksi muodostunut Edvin Laineen ohjaaman *Tuntematon sotilas* -elokuvan esittäminen televisiossa vuodesta toiseen 6. joulukuuta ovat näkyviä osoituksia siitä, miten talvi- ja jatkosodan vaiheet hallitsevat Suomen itsenäisyydelle annettuja merkityksiä.

Sotaelokuvan genre ja erityisesti toisen maailmansodan tapahtumat ovat olleet suosittu aihe myös 1990-luvun jälkeen ilmestyneissä suomalaisissa elokuvissa. Sodan kokonaisuus jää osassa elokuvista taustalle, kun tarina keskittyy esimerkiksi sotasairaalaan ja ruumiiden kokoamispaikalle tai siviilien selviytymiseen.⁹⁹

⁹⁶ Weber 2008.

⁹⁷ Ks. esim. *Captain Phillips* (2013): Ylivoimaisuudesta esimerkkinä elokuvassa nähtävä Yhdysvaltain laivaston apu somalimerirosvoja vastaan.

⁹⁸ Ks. esim. Tuominen 2015.

⁹⁹ *Jääkärien morsian* (1938); *Evakko* (1956); *Pedon merkki* (1981); *Kersantin kunnia* (1997); *Pikkusisar* (1999); *Hylätyt talot, autiot pihat* (2000); *Hiljaisuus* (2001); *Etulinjan edessä* (2004); *Lupaus* (2005); *Kättilö* (2015).

Jokainen aika luo oman tulkintansa menneisyyden tapahtumista. Talvisodan aikana vuonna 1940 valmistuneet kotimaiset talvisodan taisteluita kuvaavat elokuvat *Välähdyksiä Suomen-Venäjän sodasta 1939–1940* ja *Taistelun tie* loivat osaltaan kuvaa suomalaisista periksiantamattomina taistelijoina, jotka puolustivat isänmaataan kansakuntana ”talvisodan hengessä”.¹⁰⁰ Myös *Rukajärven tie* korostaa suomalaisten taistelijoiden sinnikkyyttä ja taisteluvalmiutta.

Suomalaisen sotaelokuvan ja -kirjallisuuden suosio on jatkunut talvi- ja jatkosodan jälkeen pitkään, eikä merkkejä laantumisesta ole juuri näkyvissä. Erityisen suosittuja ovat olleet realistiset sodan kuvaukset.¹⁰¹ Usein ainoan oikean ja autenttisen suomalaisen sotakuvauksen mallina pidetään edelleen Edvin Laineen ohjaamaa *Tuntematonta sotilasta*. Vaikka *Rukajärven tie* eroaa suomalaisista edeltäjistään kuvaustyyliä, sitä on lähes mahdotonta tarkastella täysin irrallaan aikaisempien sotaelokuvien muovaamista diskurssiodotuksista. Etenkin *Tuntemattoman sotilaan* läsnäolo on niin voimakas, että katsojan on vaikea tulkita elokuvaa ilman vertailua. Laineella oli myös omakohtainen kokemuspohja todellisista sodan olosuhteista. Tämä omaan elämäkokemukseen liittyvä asiantuntijuus sodasta puuttuu ohjaaja Olli Saarelalta.

¹⁰⁰ Laine 2016, 68. Kimmo Laineen mukaan myös talvi- ja jatkosotien aikaiset uutiskuvaukset tai -katsaukset olivat sensuurin ja propagandan värittämää dokumentaarista sotakuvausta.

¹⁰¹ Niemi 1999, 125; Ks. myös Vainio 2015.

KUVA 2. Kevyt Osasto 2:n polkupyörämekaanikko Kalle Partanen raja-aukolla illalla 7.7.1941. SA-kuva

Vainio: Rukajärven tiellä. Matka sotaelokuvaan.

II ELOKUVAN NÄYTÖKSET

ENSIMMÄINEN NÄYTÖS: Valmistelu

Rukajärven tie -elokuvan valmistelujakso nostaa esiin juonen keskeisen draamaattisen kysymyksen ja virittää ongelmat, joita tarinassa lähdetään ratkomaan.¹⁰² Ensimmäisessä näytöksessä juonen kannalta keskeisessä roolissa on päähenkilön ja tämän kihlatun välinen suhde. Selkeänä erona aikaisempiin suomalaisiin sotaelokuviin on, että elokuvan juoni kiertyy yhden miehen ympärille, minkä vuoksi sen on nähty olevan lähempänä eurooppalaista taide-elokuvaa kuin suomalaista sotaelokuvan traditiota.¹⁰³

Perinteisestä sotaelokuvasta poiketen *Rukajärven tie* sisältää rakkaustarinan, mikä osaltaan luo tarinalle puitteet liikkua totuttua emotionaalisesti syvemmällä, yksilökeskeisemmällä tasolla.

Ensimmäisen näytöksen valmisteluvaiheessa esitellään tulevien tavoitteiden aiheita, jotka kehittyvät myöhemmin tarinassa päähenkilön tavoitteiksi.¹⁰⁴ Alku paljastaa, mistä tarina kertoo, ja kuvaa tilanteen sekä olosuhteet tapahtumien ympärillä. Samalla näytetään elokuvan päähenkilö ja tämän suhteet muihin tarinan maailman hahmoihin. Aloituksen pitää kuitenkin säilyttää loppuratkaisu salaisuutena elokuvan loppuun saakka, jolloin katsoja vasta ymmärtää asioiden yhteydet toisiinsa. Alun pitäisi olla niin koukuttava, että katsoja haluaa ottaa selvää, mistä elokuvassa on kyse.¹⁰⁵

¹⁰² Field 2005, 21; Nikkinen 2007, 82; Thompson 2001, 28; Kristin Thompsonin mukaan elokuvan ensimmäinen näytös on nimeltään "Valmistelu" (*The Setup*).

¹⁰³ Suomen elokuva-arkiston *Rukajärven tie* -elokuvan esite 8.3.2000. Leikearkisto. KAVI.

¹⁰⁴ Thompson 2001, 28.

¹⁰⁵ Sundstedt 2009, 102; Field 2005, 23.

Rukajärven tien ensimmäinen näytös kestää noin puoli tuntia. Ensimmäisen näytöksen exposition keskeinen tehtävä on herättää kiinnostus tarinaan. Fieldin mukaan käsikirjoittajalla on vain kymmenen minuuttia aikaa vakuuttaa katsoja. *Rukajärven tiessä* kymmenen minuutin aikaraja sulkeutuu, kun luutnantti Perkola saapuu joukkoineen Repolaan. Samalla näytetään suomalaisjoukkojen tuloa, erityisesti se, että heidän joukossaan on luutnantin kihlattu, Kaarina.¹⁰⁶

Rukajärven tien prologi eli *alkusysäys* näyttää elokuvan ja keskeisten tekijöiden nimet tummalla taustalla. Elokuvan alkusysäykseen on lisätty mukaan äänimaailmaa kuten sateen, ukkosen ja salamoinnin ääniä. Esimerkiksi veden äänen yksi tulkintamahdollisuus on nähdä sen ilmentävän surua, puhdistusta tai rajaa. Äänet johdattavat katsojan emotionaalisesti elokuvan tunnelmaan yhdessä Tuomas Kantelisen säveltämän musiikin kanssa. Elokuvan äänisuunnittelusta on vastannut Peter Nordström, lavastuksesta Pertti Hilkamo, pukusuunnittelusta Anu Pirilä, kuvauksesta Kjell Lagerroos ja leikkauksesta Jukka Nykänen. Jokaisen elokuvantekijän taiteelliset tulkinnat luovat yhdessä elokuvan kokonaisuuden. Elokuva on muodoltaan lopulta sellainen kuin elokuvantekijät taiteilijoina sen tavoittelevat, ei sellaisena kuin asioiden ”tiedetään” kokemuspohjalta olevan.¹⁰⁷

Kun elokuva alkaa, pienimmätkin yksityiskohdat on tarkasti mietitty: ikoni, kaulassa riippuva hopeinen ristikoru ja kirje. Mitään ei näytetä prologissa turhaan. Kuvat menevät katsojan piilotajuntaan. Yksityiskohdat luovat mielikuvaa elokuvan kontekstista. Samalla ne avaavat katsojalle aavistuksen siitä, mitä koko elokuvassa tulee tapahtumaan. Näin on myös *Rukajärven tien* alkukohtauksessa. Näemme seinällä riippuvan Jumalanäiti-ikonin, jota salamat valaisevat. Ikoni on keskeinen osa vienankarjalaista kulttuuria, joten tässä mielessä se siirtää lavastuksellisenä elementtinä jo ensimmäisestä hetkestä elokuvan voimakkaasti esitettävään historialliseen aikaan ja paikkaan. Taustalla jyrisee ukkonen ja sataa. Kuva siirtyy erikoislähikuvaan hopeisesta ristikaularakorusta. Ikoni ja risti ovat vahvat uskonnolliset symbolit elokuvan ensimmäisenä kuvana. Niiden voi tulkita viestivän elokuvantekijöiden halua korostaa elokuvan tarinan ihmisten kohtaloa. Ortodoksisessa teologiassa ikonia pidetään yhtenä tienä, jota seuraamalla ihmisen tulee toteuttaa hänelle annettua tehtävää. Sodassa tämän voisi tulkita niin, että jokaisen tuli selviytyä

¹⁰⁶ Field 2005, 23. Vrt. *Rukajärven tie* (1999), 1. kohtaus *Huoneessa* – 7. kohtaus *Repolaan saapuminen*.

¹⁰⁷ *Rukajärven tie* (1999), Alkutekstit ja 1. kohtaus *Huoneessa*, kesto 40 sekuntia; Nikkinen-Vacklin 2012, 20; Thompson 1988, 10.

eteen tulevista tilanteista. Ehkä ikonilla on haluttu korostaa nimenomaan armon merkitystä sodan tapahtumien keskellä. Toisaalta ikonin voi tulkita myös toivona ja auttajana. Miehen (päähenkilön) kädessä on kirje, seuraavana näkyy erikoislähikuva hänen kasvoistaan. Miehen katse siirtyy hänen sylissään makaavaan naiseen. Lopuksi kamera palaa takaisin miehen kasvoihin, jotka kääntyvät sivulle ikään kuin muistelemaan, mitä aikaisemmin on tapahtunut. Alkukohtauksessa siirtyminen elokuvan nykyhetkestä menneeseen on toteutettu ristikuvan avulla, kun luutnantti Perkola muistelee aikaisemmin tapahtunutta.¹⁰⁸

Rukajärven tie on toteutettu takautuvana leikkauksena, eli elokuvan juoni siirtyy aikaisempaan tapahtumaan.¹⁰⁹ Myös Steven Spielbergin *Pelastakaa sotamies Ryan* -elokuva alkaa näin; molemmissa elokuvissa lähtötilanne menneisyyteen käynnistyy muistelusta ja sitä kautta siirtymisestä varsinaiseen tarinaan. Siirtymät menneeseen tapahtuvat lähikuvana muistelijan kasvoista (*Rukajärven tie*) tai erikoislähikuva silmistä (*Pelastakaa sotamies Ryan*).¹¹⁰ *Rukajärven tiestä* poiketen sotamies Ryan muistelee sotatapahtumia vanhana miehenä elokuvan nykyhetkestä (vuodesta 1998) kesään 1944.¹¹¹ *Rukajärven tie* -elokuvassa nykyhetken ja muistelun välinen aika on vain noin viikon mittainen.

¹⁰⁸ *Rukajärven tie* (1999), 1. kohtaus *Huoneessa*; Juntunen 1997, 174; Ks. myös Kristoduli 2008, 13.

¹⁰⁹ Juntunen 1997, 170.

¹¹⁰ Hughes-Warrington 2007, 64–65.

¹¹¹ *Pelastakaa sotamies Ryan* (1998).

2.1 Lähtö sotaan

Pankajärvellä

Elokuvan tarina lähtee liikkeelle kesän 1941 tilanteesta, jossa sotilaat oleskelevat Pankajärven hiekkarannalla uiden ja aurinkoa ottaen ennen kuin osasto saa kutsun rintamalle. Elokuvan tapahtumat alkavat ”tavallisessa maailmassa” (*The Ordinary World*). Toisin sanoen alkukohtaus näyttää rauhallisen lähtötilanteen Suomen puolella rajaa ennen siirtymistä sodan ”erityiseen maailmaan” (*The Special World*).¹¹² *Rukajärven tie* ensimmäisen näytöksen A-jakso, ”lähtö sotaan” (*The Setup*), esittelee Pankajärven hiekkarannalla päähenkilön. Se kertoo kuka, mitä, milloin ja missä olosuhteissa tapahtumat ovat tarinan alkuhetkellä.¹¹³

Vogler korostaa, että yleisö rakastaa sankaria, jolla on samanaikaisesti sekä sisäinen että ulkoinen ongelma. Lisäksi sankarin tulisi matkan varrella kehittyä niin sisäisen kuin ulkoisen tarinan edetessä.¹¹⁴ Luutnantin sisäisestä maailmasta annetaan *Rukajärven tie* -elokuvan ensimmäisessä näytöksessä jo hieman viitteitä Pankajärven kohtauksessa, jossa miehet viettävät rannalla kesäpäivää ennen rintamalle lähtöä. Perkolan kertojan ääni kertoo: ”Odotettin sotaa. Olin kirjoittanut hänelle monta kirjettä, mutta en ollut saanut niihin vastausta. Enkä tiennyt olivatko kirjeet hänet tavoittaneet.” Luutnantti pitää kädessään päiväkirjaa, sen välissä nähdään kihlajaisvalokuva hänestä yhdessä morsiamensa kanssa. Alikersantti Saarinen (näyttelijä Taisto Reimaluoto)

¹¹² *Rukajärven tie* (1999), 2. kohtaus *Pankajärvellä*; Vogler 2007, 83, 87; Ks. Taulukko 2. Sankarin matka.

¹¹³ Gulino 2013, 14 (ns. A-jakso); Thompson 2001, 28; Taulukko 1. *Rukajärven tie* dramaturginen rakenne.

¹¹⁴ Vogler 2007, 88–89.

polvistuu viereen ja kysyy: "Onko luutnantilla morsianta ikävä?" Perkola vastaa: "Mitä se alikersantti kuvittelisi?"¹¹⁵

Seuraavaksi tapahtuu "kutsu seikkailuun", jonka myötä tarina lähtee varsinaisesti liikkeelle. *Rukajärven tiessä* miehet saavat tiedon rintamalle lähdöstä, kun heitä lähestyy rantaa pitkin moottoripyörälähetä. Luettuaan lähetin tuoman viestin Perkola ilmoittaa miehilleen: "Se on nyt sitten lähtö kohti itää."¹¹⁶

KUVA 3. Kevyt Osasto 2:n 1. Komppania on lähdössä harjoituksiin Pankajärveltä, 1941.
Kuva: Pentti Perttuli.

KUVA 4. *Rukajärven tie*. Kevyt Osasto 2:n miehistö Pankajärvellä.

¹¹⁵ *Rukajärven tie* (1999), 3. kohtaus *Tieto lähdöstä*, 4.–6. otos. Vrt. *Rukajärven tie* -trailer 1999: Luutnantti Perkolan puhe jatkuu trailerissa: "Olin kirjoittanut Kaarinalle monta kirjettä. En tiennyt olivatko kirjeet hänet tavoittaneet. Sinä tunnut koko ajan olevan minussa ja läsnä. Minä olen tässä, mutta ajatuksissani minä olen siellä missä sinäkin olet. Tämä sota ei kestä kauan. Pian me olemme aina yhdessä." Tätä luutnantin puhetta ei ole elokuvassa.

¹¹⁶ *Rukajärven tie* (1999), 3. kohtaus *Tieto lähdöstä*, 11.–15. otos; Vogler 2007, 99–104; Ks. Taulukko 2. Sankarin matka.

Rajalinjan ylitys

Jatkosodan alettua kesäkuussa 1941 jatkui osastojen eteneminen rintaman eri suunnilla. Kevyt Osasto 2 oli sijoitettu reilun viikon ajaksi (28.6.–7.7.1941) Pankajärvelle, jonne se oli jätetty odottamaan vielä toistaiseksi reservinä. Kevyt Osasto 2:n osalta toiminta alkoi vasta 7. heinäkuuta kello 15, jolloin osasto sai käskyn lähteä liikkeelle, edetä Nurmijärven kautta ja edelleen Kivivaaran kohdalta rajan yli. Käskyn tarkoituksena oli saada nopeasti liikkuva Kevyt Osasto 2 Kivivaara–Kolvasjärvi–Repola-tien suunnassa etenevän 14. Divisioonan kärkeen ja vallata Repolan kylä.¹¹⁷

Osasto joutui etenemään taluttaen ja kantaen pyöriään ohittaessaan muita tiellä liikkuvia osastoja kuten JR 10:n kuormastoja, tykistön patteristoja sekä niiden valjakoita. Kevyt Osasto 2 saapui yöllä Kolvasjärven tienristeykseen, jossa se saavutti siihen asti tämän tien suunnassa kärjessä edenneen majuri Majewskin johtaman JR 10:n I Pataljoonan. Kevyt Osasto 2 siirtyi näin hyökkäävän divisioonan kärkeen. Eteneminen kohti Repolaa alkoi. Luutnantti Pallasvirran johtama 1. Komppania eteni ensimmäisenä taisteluryhmityksessä edessään kärkirahma ja sen tunnustelijat.¹¹⁸

Antti Tuuri kuvaa romaanissaan *Elämä isänmaalle: tiedusteluretki Lieksajärvelle heinäkuussa 1941* Kevyt Osasto 2:n etenemistä:

*Tie oli kapea, mutta hyväkuntoinen. [--] edellä samaa tietä oli mennyt jo Jalkaväkirykmentti 10, ja sen huoltoporukoita kulki itää kohti, hevoskolonnia ja autoja ja miehiä; niitä ohitettiin ja väisteltiin vastaantulevia autoja, jotka toivat haavoittuneita ja kaatuneita rajalta päin Lieksaan. Taukoja ei pidetty, koska niitä ei määrätty.*¹¹⁹

¹¹⁷ Ryhmitystä koskevat käskyt ja ohjeet hyökkäystapauksessa 14. DE:n tiedustelutoimiston käsky Kev. Os. 2:n siirrosta D. nro. 126/III/1/L316/sal. 7.7.1941. T 4805/1. KA(Sörn); Taistelukertomukset, 14. D. Käsky Kev. Os. 2:n siirrosta, 7.7.1941 klo 18.00. T 4805/1. KA(Sörn); Liite 1. Hyökkäävän 14. Divisioonan järjestäytyminen.

¹¹⁸ 1./Kev. Os. 2:n päällikön luutnantti Esko Pallasvirran pitämä sotapäiväkirja 24.6.–5.10.1941, 7.7.1941. PK 1741/2. KA(Sörn); KRA E RVM. Esko Pallasvirta. C9:6. 1987; Perttuli 1985, 220–221; SKS KRA E RVM. Pentti Perttuli. B5:10–11. 1988.

¹¹⁹ Tuuri 1998, 10.

Pitkässä jonossa etenevä pyöräily jatkui, kunnes noin kello 17:n aikaan saavuttiin rajalinjalle Kivivaaran rajavartioasemalle. Rajalinjan ylittävien miesten mielestä nyt oltiin ottamassa oikeudenmukaista hyvitystä talvisodasta, mitään vastahakoisuutta tai kieltäytymisiä miehissä ei ilmennyt.¹²⁰

Elokuvassa viitataan vahvasti kesällä 1941 tapahtuneeseen rajanylitykseen. Esimerkiksi luutnantti Perkola kuvaa kertojana oman maailmansa lisäksi sodan tapahtumia yleisellä tasolla:

*Lieksasta lähdettiin iltapäivällä. Rajan yli tultiin illansuussa. Meidän edellä meni Jalkaväkirykmentti 10. Mitään kieltäytymisiä ei meidän joukosamme rajalla ollut. Pojilla oli sellainen mieli, että nyt otetaan korkojen kanssa takaisin se, minkä venäläinen oli meiltä talvisodassa ryöstänyt.*¹²¹

KUVA 6. Rukajärven tie. Rajan ylitys.

Suomen ja Neuvostoliiton rajalinjan ylitys on kuvattu suoraan ylhäältä alaspäin pyörällä ajaviin miehiin. Kamera panoroi 90 astetta, ja miehet nousevat taluttamaan pyöriään. Luutnantti Perkola jatkaa:

¹²⁰ 1./Kev. Os. 2:n päällikön luutnantti Esko Pallasvirran pitämä sotapäiväkirja 24.6.–5.10.1941, 7.7.1941. PK 1741/2. KA(Sörn); SKS KRA. E RVM. Esko Pallasvirta. C9:6. 1987.

¹²¹ *Rukajärven tie* (1999), 4. kohtaus *Rajan ylitys*, 1.–2. otos.

*Meille upseereille luettiin Mannerheimin päiväkäsky. Ylipäällikkö sanoi siinä: Me tunnemme Stalinin lupausten arvon. Olemme kyllin vahvat vapauttamme ylläpitämään ja puolustamaan veljiämme Vienan-Karjalassa. Me emme pane miekkaamme tuppeen ennen kuin laillinen järjestys valitsee. Meidän ei tarvitse ottaa armolahjana sitä maata, joka verisitein kuuluu meille.*¹²²

Elokuvassa viitataan Mannerheimin niin sanottuun miekantuppipäiväkäskyyn, jonka tarkoituksena oli nostattaa sotilaiden taistelutahtoa. Sen sisältöä oli valmisteltu etukäteen jo viikkoja, mutta Mannerheimin itsensä tekemä loppusalaus yllätti hallituksen. Mannerheimin 10.7.1941 antaman miekantuppikäskyn taustalla vaikuttivat heimosodat, jotka käytiin vuosina 1918–20 ja 1921–22. Mannerheimin jo vuonna 1918 antama päiväkäsky osoitti halun vapauttaa Itä-Karjala bolsevistisesta Neuvostoliitosta. Tuolloin Repolan ja Porajärven kunnat päättivät liittyä Suomeen, mutta vuoden 1920 Tarton rauhassa alueet jouduttiin luovuttamaan takaisin Neuvostoliitolle.¹²³ Mannerheim kirjoitti 29.6.1941 annetussa Päiväkäskyssä:

*Kutsun teidät kanssani pyhään sotaan kansakuntamme vihollista vastaan. [--] Aseveljet! – Seuratkaa minua vielä viimeisen kerran – nyt, kun Karjalan kansa jälleen nousee ja sarastaa Suomen uusi huomen.*¹²⁴

Käskyn sisältö nosti kysymyksiä jatkosodan päämääristä. Oltiinko Itä-Karjalaa nyt liittämässä pysyvästi osaksi Suomea? Vaikka asia aiheutti hallituksen sisällä voimakkaitakin erimielisyyksiä, asiasta ei puhuttu julkisesti.

¹²² *Rukajärven tie* (1999), 4. kohtaus *Rajan ylitys*, 1.–4. otos. Vrt. *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 9. KAVI: Elokuvasta on poistettu leikkausvaiheessa kohtaus, joka rinnastuu hyvin myös Pentti Perttulin sotapäiväkirjan tekstiin. Käsikirjoituksessa luutnantin sisäinen ääni puhuu seuraavasti: ”Hetä rajan jälkeen pidettiin ruokatauko vanikkaa ja korviketta. Siinä minä ensimmäisen kerran astuin jalallani naapurin puolelle. Olin aloittanut Lieksassa kirjeen Kaarinalle, panin kirjekuoreen hiukan sammalta: ensimmäiset terveiset Punaisen Hämärän maasta.” Vrt. Rukajärvikeskus, Pentti Perttulin arkisto, Perttulin sotapäiväkirja 1941, 7: ”Kouraisin taskuuni märkää bolšhevistista sammalta lähettääkseni sen ensimmäisessä tilaisuudessa kenttäpostitse kotiin. Nyt [siihen] ei ollut tilaisuutta.”

Oksanen-Partanen-Tuunainen 2009, 13.

¹²³ Häikiö 2005, 150–152; Ahola ym. 1997, 20; *Rukajärven tie* (1999), 4. kohtaus *Rajan ylitys*; Mannerheimin Ylipäällikön Päiväkäsky N:o 3, 10.7.1941. Vrt. Mannerheimin Päiväkäsky N:o 1, 29.6.1941, joka jaettiin miehistölle jo hieman aikaisemmin. Elokuvassa miekantuppipäiväkäsky N:o 3 on liitetty Kevyt Osasto 2:n rajan ylitykseen 7.–8.7.1941, vaikka käsky annettiin vasta muutamaa päivää myöhemmin 10.7.1941.

Kesällä 1941 Kevyt Osasto 2:n miehillä ei ollut täyttä selvyyttä siitä, mitä rintaman muilla osilla tuolloin tapahtui. Samalla suunnalla oli aikaisemmin käyty Tuulivaaran valtauksen yhteydessä taisteluja. Hyökkäys ei edennyt divisioonan johdon alkuperäisten suunnitelmien mukaisesti. Taistelut olivat vaikeita, ja ne aiheuttivat paljon miestappioita. On arvioitu, olisiko venäläiset voitu tuhota, jos JR 52:n I Pataljoona olisi päästetty etenemään aikaisemmin Repolaan.¹²⁷

Syynä suomalaisten etenemisnopeuteen olivat hyökkäyksen tapahtumat ennen Repolaa: Osasto Ilomäki aloitti 6.7.1941 hyökkäykset kukkulaa 255,8 vastaan, mikä aiheutti hyökkäyksen pysähtymisen. III/JR 52:n käskettiin vallata kukkula pataljoonan suuruisin voimin, mistä seurasi heti tappioita, 16 kaatunutta ja 85 haavoittunutta. Vihollisen tappioiden on arvioitu olleen noin 200 miestä. Kukkula 255,8 tunnetaankin paremmin nimellä ”Tappokukkula”. Samaan aikaan I/JR 52 oli jo etenemässä noin 500 metrin päässä Repola–Virran tiestä, kun se sai divisioonan esikunnasta uuden käskyn palata Maasjärven kaakkoispuolelle III/JR 52:n avuksi. Koska hyökkäys kohti Repolaa ei päässyt vielä alkamaan tällä suunnalla, jäi myös 14. Divisioonan alkuperäinen tavoite eli vihollisen tuhoaminen Repolassa suorittamatta. Edellisten lisäksi oli käyty Kolvasjärven ja Kiimasjärven taistelut.¹²⁸ Tuuri kirjoittaa romaanissaan:

*Pian tie nousi korkealle vaaralle jyrkkänä, ja jouduttiin taluttamaan pyörät vaaran rinnettä ylös [–]. Vaaran laella oli Tuulivaaran kylä, harmaita taloja siinä oli ja muita rakennuksia. Tähtisen porukat lämmittivät jo saunoja, mutta meillä ei saunomiseen ollut aikaa. [–] Me emme pysähtyneet Tuulivaaran kylään. Vaara oli niin jyrkkä, että saatiin taluttaa pyörät siellä alaskin, sen alla tie jatkui kehnona, mutta päästiin kuitenkin taas ajamalla eteenpäin.*¹²⁹

Kesällä 1941 Kevyt Osasto 2 oli edennyt noin 60 kilometriä taisteluista aivan divisioonan kärkeen, kun Kevyt Osasto 2:n komentaja, kapteeni Toivo Hannila ilmoitti seuraavan tavoitteen olevan Repolan kylä.¹³⁰

¹²⁷ Kumlin 1950, 31–31; Elfvengren 2005, 227.

¹²⁸ Kumlin 1950, 31–31; Elfvengren 2005, 227.

¹²⁹ Tuuri 1998, 26, 28–29.

¹³⁰ SKS KRA. E RVM. Esko Pallasvirta. C9:6. 1987; Perttuli 1985, 220–221; SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:10–11. 1988.

Maastossa 14. Divisioonan osastot olivat saaneet eri taisteluissa työnnettyä vihollisen pois etenemisensä tieltä. Näiden saarroshuoneiden ansiosta venäläiset olivat ehkä pelänneet mottiin jäämistä. Kylää oli ollut puolustamassa venäläisten JR 337, noin 500 rajavartioston sotilasta, yksi haupitsipatteristo ja raskas haupitsipatteri R 491. Venäläiset olivat sytyttäneet Repolan palamaan pois lähtiessä.¹³¹ Repolan valtaus oli tärkeä, koska venäläiset olivat tehneet siitä talvisodan jälkeen sotilaallisen tukikohdan. He olivatkin rakentaneet asemat Repolan puolustukseksi, koska kylää oli vaikea puolustaa lännestä päin tulevalta hyökkäykseltä. Kun kylää suojaava tukikohta oli menetetty, Repolaan jääminen olisi merkinnyt venäläisille jäämistä saarroksiin suomalaisten hyökätessä.¹³² 14. Divisioonan joukot onnistuivat tavoitteessaan, ja Repola vallattiin. Kevyt Osasto 2 saapui Repolaan aamupäivällä 8. heinäkuuta.¹³³ Perttulin antaman haastattelun mukaan Kevyt Osasto 2:n ensimmäinen havainto Repolasta oli voimakas savun ja hajuveden tuoksu.¹³⁴ Tuuri kirjoittaa romaanissaan:

*[A]lkoi tuntua palaneen hajua, kitkerää katkua, johon sekoittui jotakin omitusta, makeaa ja imelää venäläisen hajuveden tuoksua. Miesten kanssa katseltiin toisiamme ja nosteltiin nenää ylös, ei puhuttu.*¹³⁵

KUVA 7. Repolan talojen savuavia raunioita, taustalla liehuu Suomen lippu, Repola, 8.7.1941. SA-kuva.

¹³¹ Elfvengren 2005, 227; Kumlin 1950, 33–34.

¹³² Oksanen–Partanen–Tuunainen 2009, 18–19; Kumlin 1950, 31–31.

¹³³ 1./Kev. Os. 2:n päällikön luutnantti Esko Pallasvirran pitämä sotapäiväkirja, 24.6.–5.10.1941. PK 1741/2. KA(Sörn).

¹³⁴ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

¹³⁵ Tuuri 1998, 35.

KUVA 8. *Rukajärven tie*. Repola palaa.

Savun ja tuoksun havainto näkyy myös *Rukajärven tien* käsikirjoituksessa, mutta se on merkitty poistetuksi. Käsikirjoituksessa luutnantti Perkola ajattelee näin saapuessaan Repolaan:

*Jo kilometrejä ennen Repolaa palaneen haju oli tuntunut voimakkaana ja kitkeränä; lähempänä kylää palavien rakennusten hajuun sekoittui jotakin imelää, makeaa, epämiellyttävää, raskaan hajuveden tuoksua. Jossakin oli rikkoutunut suuri määrä halpoja hajuvesipulloja. Ryssän haju tämänkin, mutta erilaista kuin talvisodan ryssillä. Tuleeko tämä olemaan toisen sodan haju?*¹³⁶

Rukajärven tien kuvaus Repolan olosuhteista poikkeaa Tuurin romaanin ja Pentti Perttulin haastattelun tilannekuvauksesta. Esimerkiksi Perttuli kuvaa haastattelussa Repolan olleen mustaksi poltettu suomalaisten saapues-
sa paikalle. Vihollinen oli sytyttänyt kylän palamaan edellisenä yönä, mutta suomalaisten tullessa venäläiset olivat tuolloin jo vetäytyneet Repolasta pohjoiseen.¹³⁷

¹³⁶ *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 11. KAVI.

¹³⁷ Pentti Perttulin puhelinhaastattelu 27.10.2004; Määttänen 1999; Ilmatiedustelun selvitys D.no. 69/II/3a/L346, s. 1. 8.7.1941. T 1608/7. KA(Sörn); *Rukajärven tie* (1999), 9. kohta *Osasto saapuu Repolaan*: Elokuvassa huomiota herättävät muun muassa tien varrelle kootut kaatuneet venäläiset sotilaat ja toisaalta vastaan kävelevät siviilit. Elokuva antaa myös ymmärtää Repolassa olleen paikallista väestöä. Todellisuudessa kesällä 1941 Kev. Os. 2:n saapuessa ensimmäisenä paikalle niin siviilit kuin venäläiset sotilaat olivat jättäneet jo kylän. Vrt. Kuva 7: Valokuva kertoo mitä suomalaisia oli vastassa kesällä 1941. Repola, 8.7.1941. SA-kuva.

Elokuva antaa katsojan ymmärtää, että 14. Divisioonan joukot ovat olleet jo jonkin aikaa Repolassa. Kylästä löytyvät kaikessa toimintavalmiudessaan muun muassa suomalaisten divisioonan esikunta, joukkosidontapaikka ja jopa autoja, jotka olivat vielä tähän aikaan kesällä 1941 uponneena huonokuntoiselle Kivivaara–Repola väliselle tieosuudelle.¹³⁸

Vihollisen kiireellisen vetäytymisen jäljiltä suomalaiset löysivät maastosta konekiväärejä, heittämiä, ammuksia ja hevosia. Lisäksi poltetussa Repolassa oli säilynyt ehjänä sairaalarakennuksia, joista löytyi käyttökelpoinen lääkevarasto.¹³⁹

Tunnustelijoiden tiedetään nähneen parin venäläisen juosseen metsään suomalaisten edeltä, mikä on ainoa lähteistä löytynyt silminnäkijähavainto venäläisistä. Vihollisten äskettäisestä läsnäolosta kertoivat palamaan sytytetyt rakennukset sekä räjäytetyt ja poltetut sillat.¹⁴⁰

Sodan jyly kuuluu elokuvan taustalla luoden harmaaseen maisemaan tietoisuuden sodan läheisyydestä. *Rukajärven tie* -elokuvan luomaa tunnelmaa Repolasta voisi kuvata sanoilla lohduton ja surumielinen. Luutnantti Perkolan johdattaessa miehiään kylään näemme ympäristössä taisteluista väsyneitä sotilaita, nuhjuisia ja likaisia hahmoja, kuolleita vihollisia, venäläisiä vankeja, ajoneuvoja ja hevosia. Toisaalta elokuvassa Repolassa nähdään myös siviilejä. Ehkä tällä halutaan muistuttaa, että siviilit lähtivät liikkeelle raja-alueella pois sodan jaloista. Elokuvan Repolan kylää varten rakennettiin Pudasjärvelle 36 hirsirakennusta, kylän raitti, kylätiet ja sillat. Repolassa saattoi hyvinkin näyttää samantapaiselta kuin elokuvassa esitetään.¹⁴¹ *Rukajärven tien* käsikirjoituksessa luutnantti Perkola pohtii Repolaan saapuessa:

Sen muistan, että aurinko nousi aikaisin. Ajettiin uutta tieuraa pitkin ja kohti idästä nousevaa aamuaurinkoa; ajattelin, että aurinko nousisi nyt vihdoinkin heimoveljillemme [vienankarjalaisille], jotka pitkään olivat

¹³⁸ *Rukajärven tie* (1999), 4. kohta *Rajan ylitys* – 8. kohta *Lotat*; 1./Kev. Os. 2:n päällikön luutnantti Esko Pallasvirran pitämä sotapäiväkirja, 24.6.–5.10.1941. 7.7.1941. PK 1741/2. KA(Sörn); SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:10–11. 1988.

¹³⁹ Kumlin 1950, 33.

¹⁴⁰ SKS KRA. E RVM. Esko Pallasvirta. C9:6. 1987; SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:11. 1988; 1./Kev. Os. 2:n päällikön luutnantti Esko Pallasvirran pitämä sotapäiväkirja, 24.6.–5.10.1941. PK 1741/2. KA(Sörn); Pentti Perttulin puhelinhaastattelu 27.10.2004.

¹⁴¹ *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 11. KAVI; Määttänen 1999; Pentti Perttulin puhelinhaastattelu 27.10.2004.

*saaneet täällä maan päällä pimeydessä vaeltaa. Olin vannonut AKS:n vallassa. Elämäni päämäärä olisi oleva heimoveljien vapauttaminen ryssien ikeestä.*¹⁴²

AKS eli Akateeminen Karjala-Seura (1922–1944) oli Suur-Suomi-aatetta, heimoyhteyden, kansallistunteen ja maanpuolustustahdon kohottamista kannattava ylioppilaiden ja akateemisten järjestö. Jos tämä luutnantin sisäinen puhe olisi jätetty elokuvaan, se olisi painottanut eri tavalla elokuvan sanomaa.¹⁴³

Luutnantin sisäinen ääni on poistettu, mutta katsoja voi ikään kuin siirtyä katselemaan Repolaa luutnantti Perkolan silmin. Äänimaailma muuttuu hitaammaksi, luutnantti Perkola katsoo suomalaissotilaita, jotka nostavat kaatuneen sotilaan ruumiin alas kärryjen lavalta ja kantavat sen rakennuksen lattialle muiden ruumiiden viereen. Tien sivussa seisova eversti seuraa katseellaan luutnantin kulkua. Luutnantin sisäisen kokemusmaailman katkaisee alikersantti Saarisen kysymys: ”Herra luutnantti, mihinkäs me majoitutaan?”¹⁴⁴

¹⁴² *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 23. KAVI.

¹⁴³ Ks. esim. Eskelinen 2004.

¹⁴⁴ *Rukajärven tie* (1999), 7. kohta *Repolaan saapuminen*, 6.–12. otos.

2.2 Tiedusteluretki

Elokuvan ensimmäisen näytöksen A-jakso päättyy ”katalyyttiseen tapahtumaan” (*inicing incident*). Tapahtuman ei tarvitse olla spektaakkelimaisen näyttävä, se voi olla myös hiljainen hetki. *Rukajärven tiessä* se on juuri sellainen hiljainen suuri hetki, kun luutnantti kohtaa yllättäen kihlattunsa Repolassa. Ensimmäinen jakso tuo esiin juonen erilaiset ristiriidat ja keskeisten henkilöiden väliset suhteet. Elokuvan ensimmäisen näytöksen katalyyttinen tapahtuma ravistelee päähenkilön tasapainoa ja pakottaa tämän liikkeelle.¹⁴⁵ Morsiamen löytyminen Repolasta aiheuttaa tapahtumasarjan, joka muuttaa keskushenkilöiden toiminnan suunnan.¹⁴⁶

Katalyyttisen tapahtuman jälkeen elokuvan juoni lähtee kehittymään kohti ensimmäistä käännekohtaa. Olen nimennyt ensimmäisen näytöksen B-jakson nimellä ”tiedusteluretki” (*The New Situation*), joka kuvaa hyvin katalyyttisen tapahtuman aiheuttamaa muutosta päähenkilölle.¹⁴⁷ *Rukajärven tiessä* luutnantin kihlattu kertoo nähneensä unen siitä, ettei hän näe enää sulhastaan elävänä. Morsian pelkää kihlattunsa kuolevan rintamalla ja pyytää, että he lähtisivät yhdessä pois. Pyyntö on voimakkaasti ristiriidassa elokuvan päämäärän kanssa. Se luo dramaturgisesti jännitystä tuleville tapahtumille.¹⁴⁸

¹⁴⁵ *Rukajärven tie* (1999), 11. kohtaus *Kohtaaminen*; Field 2005, 129–130; Nikkinen 2007, 83; Gulino 2013, 14; Vogler 2007, 99: Fieldistä poiketen Vogler rinnastaa seikkailuun kutsun katalyyttiseen tapahtumaan. *Rukajärven tien* seikkailuun kutsu sijoittuu parhaiten juuri ensimmäisen näytöksen 3. *Tieto lähdöstä* -kohtaukseen, jossa miehet saavat Pankajärven hiekkarannalle moottoripyörälähetiltä etenemisviestin. Omassa tulkinnassani *Rukajärven tie* -elokuvan varsinainen katalyyttinen tapahtuma on hetkessä, jolloin luutnantti löytää morsiimensa Repolasta (13:51–15:04 minuutin kohdalla).

¹⁴⁶ Vogler 2007, 100–101. Vrt. Field 2005, 143: Fieldin mallin mukaan katalyyttinen tapahtuma sijoittuu 120 minuutin elokuvassa noin 15 minuutin kohdalle.

¹⁴⁷ Thompson 2001, 28; Field 2005, 129–130; Hauge 2014.

¹⁴⁸ *Rukajärven tie* (1999), 11. kohtaus *Kohtaaminen*.

KUVA 9. Yllä: *Rukajärven tien* majuri Kivikari (näyttelijä Kai Lehtinen).

KUVA 10. Oikealla: 14. Divisioonan esikuntapäällikkö majuri Kivikari. SA-kuva.

Aivan kuten Voglerin sankarin matkan kaavassa päähenkilö kieltäytyy ensin kutsusta seikkailuun, eli tapahtuu niin sanottu ”kutsusta kieltäytyminen”, kun luutnantti Perkola toimii kihlatun toiveen vastaisesti. Luutnantti ei noudata morsiamen toivetta vaan tekee päätöksen ja tapaa majuri Kivikarin (näyttelijä Kai Lehtinen). Voglerin sankarin matkan kaavassa se tarkoittaa ”oppaan tapaamista”.¹⁴⁹

Suojellakseen morsiantaan päähenkilö pyytää kihlattunsa ja muiden lottien siirtoa pois etulinjasta. Päähenkilö tekee päätöksen, minkä jälkeen hän ei enää voi palata entiseen.¹⁵⁰ Oppaan tehtävä on neuvoa ja rohkaista sankaria mutta ennen kaikkea laittaa matka käyntiin.¹⁵¹ Näin käy myös *Rukajärven tiessä*, kun luutnantti Perkola lähtee johtamaan tiedusteluretkä Lieksajärven ympäri, vastapalveluksena lottien siirrosta pois etulinjasta. Ensimmäisen näytöksen tehtävänä onkin esittää dramaattinen kysymys, joka tulee vaikuttamaan koko lopputarinaa. Usein päähenkilö uskoo keksineensä ongelmaan toimivan ratkaisun, joka selviää heti ensimmäisen näytöksen aikana.¹⁵² Olipa päähenkilön ratkaisu mikä tahansa, se tulee aiheuttamaan yhä suurempia ongelmia.¹⁵³

¹⁴⁹ Vogler 2007, 107–114, 117–125; Ks. myös Taulukko 2. Sankarin matka.

¹⁵⁰ *Rukajärven tie* (1999), 13. kohtaus *Tehtävä*, 1.–9. otos: Elokuvasa majurin (näyttelijä Kai Lehtinen) nimi on säilytetty jatkosodan esikuvan 14. Divisioonan esikuntapäällikkö majuri Kivikarin nimisenä.

¹⁵¹ Vogler 2007, 12.

¹⁵² Field 2005, 129–130; Vogler 2007, 107–108; Gulino 2013, 14 (ns. A- jakso).

¹⁵³ Gulino 2013, 15 (ns. B-jakso).

Luutnantin tehtäväksi annetaan tiedusteluretken johtaminen. Kaarina pääsee kuljetuskolonnän mukana pois etulinjasta kohti Lieksaa, mutta tapahtumien kulku muuttuu yllättäen. Siirto ei merkitsekään turvaa, vaan luutnantin morsian joutuu päinvastoin hengenvaaraan.¹⁵⁴

Ensimmäisen näytöksen lopussa nähdään partisaanien hyökätessä ensimmäinen käännekohta, kun elokuvan päävastustaja (partisaanit) hyökkää autokolonnän kimppuun ja aiheuttaa juonellisesti päähenkilölle henkilökohtaisen onnettomuuden. Voisiko hyökkäyksen tulkita olevan dramaturgian vaatimusten mukaisesti seurausta luutnantin ratkaisusta, kun päähenkilö toimii morsiamensa esittämän toiveen vastaisesti. Olisiko luutnantti Perkola voinut lähteä pois rintamalta, kuten morsian hänelle ehdottaa? Reaalimaailmassa varmasti ei. Vogler tulkitsee sankarin matkan kaavan mukaan onnettoman tilanteen syntyvän syy-seuraus-suhteessa. Aristoteles tunnistaa klassisen tragedian juonirakenteessa kolme keskeistä vaihetta: käänne, tunnistaminen ja kärsiminen. Käänteellä hän tarkoittaa toiminnan muutosta, tunnistamisella muutosta ”tietämättömyydestä tietämiseen” ja kärsimisellä haavoittumista tai kuolemaa.¹⁵⁵ Nämä juonen rakenteen osat löytyvät myös *Rukajärven tiestä*.

Lähtö Repolasta

Kesällä 1941 Kevyt Osasto 2 saapui Repolan eteläreunaan. He ehtivät olla perillä vain noin neljännestantin, kun luutnantti Perttuli sai käskyn jatkaa välittömästi matkaa eteenpäin. Jo tuolloin Kevyt Osasto 2:n 1. Komppanian kaksi joukkuetta oli siirtynyt pohjoiseen kohti Virran kylää. Niiden perässä lähti pian myös 2. Komppania ja konekiväärikomppania.¹⁵⁶

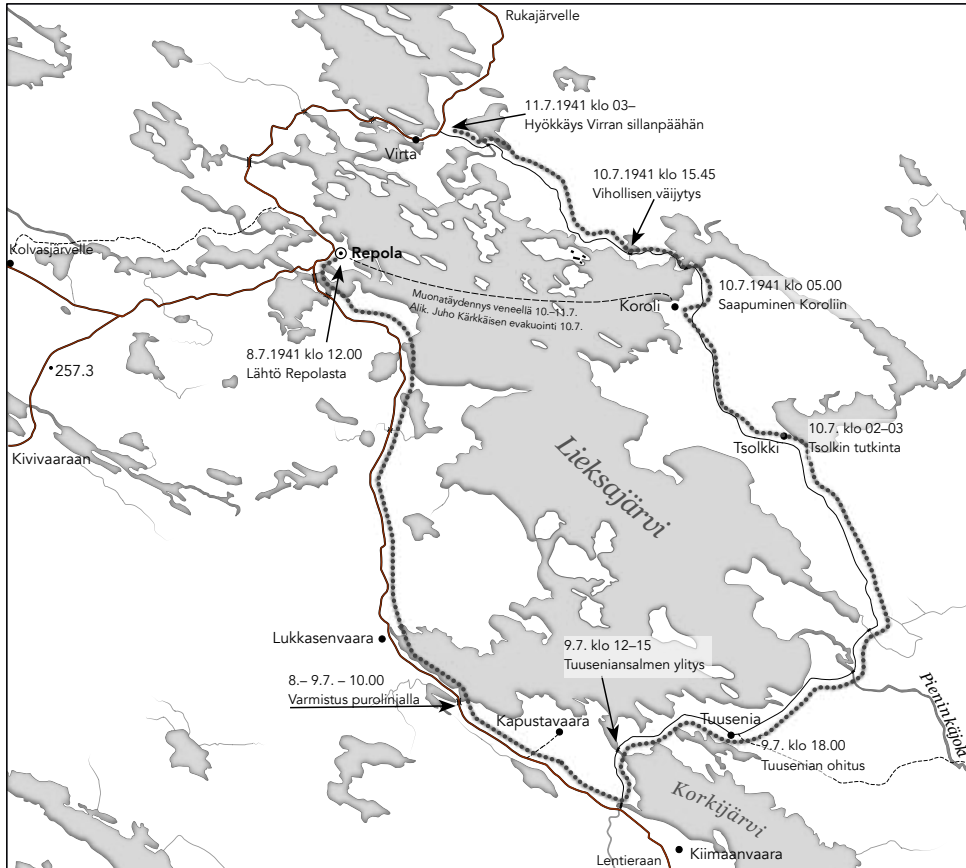
Tiedustelijoita oli tosin lähetetty heti hyökkäyksen alussa rajan toiselle puolelle tutkimaan edessä olevaa tilannetta, koska hyökkäävällä 14. Divisioonalla ei ollut täyttä varmuutta edessä olevan vihollisen sijainnista ja suuruudesta. Rintamassa olevien aukkojen vuoksi maastoon lähetettiin jatkuvasti lisää tiedustelujoukkoja, joiden tehtävänä oli ennen kaikkea selvittää vihollisen vahvuus, ryhmitys, ryhmittymisalue ja aselajit. Lisäksi oli tärkeää

¹⁵⁴ *Rukajärven tie* (1999), 1. kohtaus *Huoneessa* – 16. kohtaus *Partisaanien hyökkäys*.

¹⁵⁵ Aristoteles 2000, 169–171 (*Runousoppi*, 1452a, 22–23, 32–33 ja 1452b, 1–13).

¹⁵⁶ 14. DE:n Tiedustelutoimiston käsky nro. 72/II/1a/L369/sal. 9.7.1941. T 1608/1. KA(Sörn); Pentti Perttulin puhelinhaastattelu 27.10.2004.

saada tietoon, millaiset vihollisasemat, mahdolliset esteet tai miinoitukset olivat järvikannaksella ja jokilinjailla. Vihollisen sijainnin tarkentumisen lisäksi 14. Divisioonan esikuntaa kiinnosti, millainen oli tieverkoston laatu ja kunto Lieksajärven itäpuolella.¹⁵⁷

KUVA 11. Karttakuva Kevyt Osasto 2:n tiedusteluretken reitistä Lieksajärven ympäri 8.–12.7.1941. Kartta: Isto Turpeinen. Teoksessa: Perttuli 2016.

Tiedustelussa ei ollut toistaiseksi todettu vihollisen tuoneen lisävoimia 14. Divisioonan kaistalle, joten divisioonan esikunta valmistautui Lentieran, Repolan ja Luvajärven valtausten jälkeen jatkamaan hyökkäystä päävoimin

157 Ryhmitystä koskevat käskyt ja ohjeet hyökkäystapauksessa, JR 10:n esikunnan puhelinsanoma. 8.7.1941. T 4805/4. KA(Sörn); Viestitaktilliset asiat, tiedustelun ja kuulustelun tulokset, Tiedustelutuloksia 9.7.1941. T 1001/5. KA(Sörn).

Rukajärven suuntaan. Keskeistä tässä vaiheessa oli saada tieyhteys autoliikennettä varten kuntoon välillä Inari – Lentiera ja Kivivaara – Tuulivaara – Repola.¹⁵⁸

Kevyt Osasto 2 jakautui Repolassa, kun pääosa siitä ja osia I/JR 52:sta jatkoi illalla 8.7. matkaa Repolasta kohti Lieksajärven pohjoispäässä sijaitsevaa Virran kylää. Se oli Repolan jälkeen ensimmäinen tavoite Rukajärven hyökkäyssuunnassa. Virralta oli vielä 20–30 kilometrin matka Lieksajärven takana sijaitseviin Omelian ja Muujärven kyliin. 14. Divisioonaa pelkäsi vihollisen yrittävän läpi tällä suunnalla, joten oli strategisesti tärkeää varmistaa Virran kapeikon alue. Vastakkaiseen suuntaan kuin pääosa Kevyt Osasto 2 lähetettiin Perttulin ja vänrikki Aake Haurun joukkueet Perttulin toimiessa molempien joukkueiden johtajana.¹⁵⁹

Eteneminen

Majuri Kivikarin toteamus elokuvassa luutnantti Perkolalle kuvastaa hyvin 14. Divisioonan tietoja rintamasuunnasta Lieksajärven itäpuolella:

*Meillä ei ole mitään tietoa vihollisesta divisioonan oikealla sivustalla. Me ei voida hyökätä ennen kuin tiedetään, paljonko venäläisiä on erämaassa. Siinä on 100 kilometrin aukko rintamassa. Ne voi tuoda sieltä vaikka 100 000 miestä. No ei se ole kuin yksi ryssä metriä kohden. No ei ne niin paljon tuo. Pysyttelette vain purolinjalla, jos venäläiset hyökkää. Pidättelette vain niitä. Muuten odotatte vain uutta käskyä.*¹⁶⁰

Kesällä 1941 oli selvää, että Virran kapeikon edessä odotti vihollinen, mutta Repolasta etelään ei tiedetty mitään. Osasto Partinen hyökkäsi tosin

¹⁵⁸ Päämajan käsky nro. 665/Op.1/5d/sal. s. 1. 9.7.1941. T 1611/1. KA(Sörn); 1./Kev. Os. 2:n päällikön luutnantti Esko Pallasvirran pitämä sotapäiväkirja 24.6.–5.10.1941. 8.7.1941. PK 1741/2. KA(Sörn); Ks. kuva 5: Kartta 14. Divisioonan hyökkäyksestä 1941.

¹⁵⁹ Taistelukertomukset, JR 10:n esikunnan puhelinsanoma klo 20.50. 8.7.1941. T 4805/1. KA(Sörn); 1./Kev. Os. 2:n päällikön luutnantti Esko Pallasvirran pitämä sotapäiväkirja 24.6.–5.10.1941. 8.7.1941. PK 1741/2. KA(Sörn); SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:4 1988.

¹⁶⁰ *Rukajärven tie* (1999), 13. kohta *Tehtävä*, 15.–21. otos.

etelämpänä Porajärven suuntaan, mutta etäisyyttä näihin joukkoihin oli Repolasta noin 80 kilometriä.¹⁶¹

Elokuvassa kuljetetaan rinnakkain läpi morsiamen ja luutnantin rakkaustarinaa. Tiedustelujoukkueen lähtöhetkellä morsian haluaisi sanoa kihlatulleen jotain tärkeää mutta jättää sanomatta. Sen sijaan hän ojentaa luutnantille kaulastaan hopeisen ristikorun sanoen: ”Pidä tätä mukanasasi.”¹⁶² Rinnakkaisleikkauksella kuvataan Kaarina kirjoittamassa Repolassa kirjettä luutnantti Perkolalle ja joukkueen etenemistä hiekkatietä pitkin kohti annettua päämäärää. Kaarinan ääneen sanomatta jääneet ajatukset kuullaan hänen kirjoittaessaan kirjettä luutnantti Perkolalle:

*Rakkaani minä odotan sinua. Minulle on jo pitkään ollut selvää, että meidän yhteinen tulevaisuutemme ei riipu sodan lopputuloksesta, ei sen voittajista tai häviäjistä. Meidän yhteinen tulevaisuus riippuu vain meistä kahdesta, meidän toivontäyteisestä tahdostamme. Erotessamme yritin sanoa sinulle, että tapahtuisipa sinulle tässä sodassa mitä tahansa, minä odotan sinua. Minä odotan meidän yhteistä elämäämme. Sitä elämää, jota meidän ei tarvitse jakaa kenenkään kanssa, ei edes isänmaan.*¹⁶³

KUVA 12. *Rukajärven tie*. Morsian kirjoittaa kirjettä luutnantille.

KUVA 13. *Rukajärven tie*. Kirje ei tavoita luutnanttia rintamalla.

Tällä kirjeellä tulee olemaan keskeinen merkitys elokuvassa. Itse asiassa elokuva alkaa kohtauksella, jossa luutnantti Perkola on lukemassa tätä samaa

¹⁶¹ Ryhmitystä koskevat käskyt ja ohjeet hyökkäystapauksessa, 14. D:n käsky Kev. Os. 2:n siirrosta. JR 10:n nro. 158, 7.7.1941 klo 18 / 14. D:n os.2 d.nro 126/III/I/L 316/ sal.. T 4805/1. KA(Sörn): Ks. kuva 5: Karttakuva 14. Divisioonan hyökkäyksestä 1941.

¹⁶² *Rukajärven tie* (1999), 14. kohtaus *Lähtö Repolasta*, 9. otos.

¹⁶³ *Rukajärven tie* (1999), 15. kohtaus *Eteneminen*, 7.–10. otos; *Rukajärven tie* 1999, kuvat 12–13.

kirjettä. Samalla kirje sulkee sisäänsä koko elokuvan tarinan: luutnantti Perkola saa Kaarinan lähettämän kirjeen vasta elokuvan lopussa, kun tiedustelu-joukkue on jo palannut takaisin Repolaan. Näin juoni ikään kuin kiertyy takaisin alkuun. Tarinan rakenteen voi myös nähdä spiraalina, joka kiertää mutta ei sulkeudu.¹⁶⁴ *Rukajärven tien* käsikirjoituksessa luutnantti pohtii Kaarinan hänelle kertomaa unta, jossa Kaarina on nähnyt hänet kuolleen:

*Minun uniini eivät sellaiset enkelit ole vielä tulleet, eivätkä toivottavasti tulekaan. Mitä minä sellaisista unista osaisin ajatella: ihmisen muotoinen kirkas olento, mutta ei kuitenkaan ihmisen muotoinen [--] sanoo jotakin, mutta ei sano sanoilla vaan suoraan ajatuksiin. Minun uniini ja ajatuksiin tulet sinä, eikä siinä paljon sanoja tarvita. [--] minä tulen sinun ajatuksiisi ja uniisi niin, ettei siinä mitään muita olentoja mahdu [--].*¹⁶⁵

Tätä käsikirjoituksen sisältämää ajatuskulkua ei ole elokuvassa. Tutkijana en voi tietää, onko sitä tehty vai onko se jätetty pois vasta leikkausvaiheessa. Sen sijaan *Rukajärven tie* kuvaa tiedusteluosaston etenemistä erämaan hiljaisuudessa.¹⁶⁶ Katsoja kuulee ainoastaan morsiamen sanat, joita hän kirjoittaa kirjeeseensä. Vaikka käsikirjoitus tuo esiin syvemmin luutnantin ajatukset, elokuvantekijöiden ratkaisu kuvata jylhää maastoa ja erämaan hiljaisuutta ilman luutnantin sisäistä puhetta kuvaa hyvin sodan tilannetta. Sotilaan tuli keskittyä käsillä olevaan tehtävään, ja morsiamen kirjeen sanat riittävät kuvaamaan myös luutnantin sisäistä tunnetilaa. Kaarina pelkää miehensä puolesta, mutta tietämättään hän onkin itse uhri.¹⁶⁷

Historioitsija Tiina Kinnusen mukaan sota-ajan "[k]ansallisissa ideologioissa valmius oman hengen uhraamiseen isänmaan hyväksi määriteltiin miehiseksi etuoikeudeksi ja velvollisuudeksi".¹⁶⁸ *Rukajärven tie* näyttää, miten myös naiset kuolivat, haavoittuivat, joutuivat raiskatuksi tai vangiksi sodan aikana. Kuoleminen sodassa ei ollut miesten yksinoikeus. Kuoleminen tulkittiin suurimpana mahdollisena lahjana, jonka kansakunnan edestä saattoi antaa. Uhrin käsitteeseen liittyy aina vapaaehtoisuus, jolloin edes kuolema isänmaan puolesta ei ollut liikaa pyydetty.¹⁶⁹

¹⁶⁴ *Rukajärven tie* (1999), 1. kohtaus *Huoneessa* ja 34. kohtaus *Loppunäytös*.

¹⁶⁵ *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 26. KAVI.

¹⁶⁶ *Rukajärven tie* (1999), kuva 13.

¹⁶⁷ *Rukajärven tie* (1999), 15. kohtaus *Eteneminen*, 8.–10. otos.

¹⁶⁸ Kinnunen 2006, 315.

¹⁶⁹ Kempainen 2006b, 229, 237.

Tunnustelijoiden rooli

Antti Tuurin romaani *Elämä isänmaalle* on omistettu nimenomaisesti Rukajärven suunnan pyöräosaston tunnustelijoille, jotka olivat valmiit antamaan oman elämänsä tovereidensa pelastamiseksi.¹⁷⁰ Perttulin haastattelun mukaan käskynantotilanteissa laitettiin eteen aina kaksi miestä kerrallaan tunnustelijavuoroon. Ryhmänjohtaja määräsi aina seuraavat miehet. Miehet ottivat tehtävän rauhallisesti. Keskenään saatettiin vaihtaa muutama sana siitä, kumpi ajaa ja miten ajetaan. Tämän jälkeen miehet nousivat pyörien selkään ja lähtivät polkemaan.¹⁷¹ Perttulin mukaan hiekkatiellä oli liikkeellä yli viisikymmentä miestä. Kapealla tiellä polkupyöräletka saattoi venyä jopa kilometrin pituiseksi.¹⁷² Tilanteen jännittävyys tulee hyvin esiin Tuurin romaanissa:

*Miehiä oli käsketty [--] tähystämään ajaessaan sivuille, eteen, taakse ja ylöspäin, koska kaikista niistä suunnista voisi vihollinen äkkiä ilmaantua. Ajettiin metsässä ja jokainen mutkan paikka, johon tunnustelijat ajoivat, jännitti meitä kaikki aluksi kovin [--]. Vihollista ei kuitenkaan tavattu. [--] Jännitys laukesi hiukan, vaikka pysyikin tunnustelijoilla kovana koko ajan.*¹⁷³

Kesällä 1941 kahden joukkueen välinä pidettiin noin 100 metriä. Toinen joukkueista oli vetovuorossa noin viiden kilometrin verran. Tämä niin sanottu kärkijoukkue asetti eteensä tunnustelijan. Yleensä heitä oli kaksi, joiden mukana oli usein kolmantena kärkir ryhmän johtaja. Heidän tehtävänä oli edetä koko osaston ensimmäisinä noin kilometrin tai kahden verran, minkä jälkeen tehtävään vaihdettiin uudet tunnustelijat. *Rukajärven tiessä* tunnustelijat etenivät hyvin lähellä pääjoukkoa, vaikka välimatka tunnustelijoiden ja pääjoukon välillä oli sodan aikana suurempi.¹⁷⁴ Elokuvasa tämä saattaa johtua siitä, että miehet on haluttu saada mahtumaan samaan kuvaan. Näin elokuva jättää näyttämättä sen, mikä tunnustelijoiden tehtävä todella oli. He etenivät aivan

¹⁷⁰ Tuuri 1998, johdanto.

¹⁷¹ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

¹⁷² Perttuli 1985, 221.

¹⁷³ Tuuri 1998, 45, 47: Vihollinen saattoi uhata myös ilmasta käsin, vaikka tiedusteluretkellä lentokoneita ei havaittu.

¹⁷⁴ SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen. 018, 023–025, Perttuli:8. 1987; SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:13. 1988; *Rukajärven tie* (1999), 15. kohta *Eteneminen*, 1.–5. otos.

yksin keskellä ei-kenenkään-maata parisataa metriä ennen muuta pääjoukkoa. Tuuri kuvaa tunnustelijoiden tehtävää romaanissaan:

Uudet tunnustelijat katselivat varusteidensa kiinnityksen, panivat ki-väärit selkään, hyppäsivät pyörilleen ja lähtivät sotkemaan, tavallisesti rinnakkain ajaen, mutta usein (toinen) ajoi puolen pyörän mitan edellä ja toinen ikään kuin sivuaan suojaten takana. [T]unnustelijoiden katseet olivat herkeämättä edessä olevan tien reunoissa ja ryteikköpaikoissa, ja suoran päässä olevassa metsäisessä mutkassa.¹⁷⁵

KUVA 14.
Kevyt Osasto
2:n tunnustelija.
SA-kuva.

¹⁷⁵ Tuuri 1998, 56–57.

Tunnustelijat pitivät kesällä 1941 yllä koko osaston etenemisen vauhtia. Miehet etenivät kukin vuorollaan tunnustelijoina, eikä varomiseen tai pääjoukon odotteluun ryhdytty. Ajon aikana arvioitiin vaihtelevien maastojen kohdalla edessä olevat mahdolliset riskit. Ennen suoalueen ylitystä tähystettiin ja tarkkailtiin, näkyikö suon takana olevassa pimeässä metsässä liikettä tai mitä edessä olevan kalliokielekkeen luona mahdollisesti oli vastassa.¹⁷⁶ Tilanteen voi kuvata Pentti Perttulin sanoin:

Se näkyi sieltä jo parinsadan metrin päässä, että ruvetaanko nyt sen kanssa hidastelemaan ja jarruttelemaan kaikki. Ei ruvettu, vaan tunnustelijat tajusi, että kyllä siinä tämmöinen tähystys; en sano hetki, vaan tähystys-minuutti aina katsottiin sitä, ja sitten karkijoukkueen johtaja meni edelle. Ja minäkin ajoin karkijoukkueen mukana yleensä [—], jos oli tämmöinen vaikeampi paikka, niin kyllä siinä tunnustelijoiden tasolle yleensä mentiin. Ja tähystettiin ja arvioitiin sitä, että voisiko tää nyt olla vihollisen viivytys-aseman paikka.¹⁷⁷

Elokuvassa tunnustelijoiden rooli tulee hyvin esiin kohtauksessa, jossa sotamiehet Heikkinen (näyttelijä Petri Manninen) ja Karppinen laitetaan kärkeen: Alikersantti Saarinen kommentaa: ”Menkää Karppinen ja Heikkinen ensiksi kärkeen! Muistakaa pitää etäisyydet!” Tiedustelijaksi määrätty sotamies Karppinen kysyy: ”Herra luutnantti, ihan yksinkö ne meidät sinne surmansuuhun lähettää?” Luutnantti Perkola vastaa: ”Ei tässä mihinkään surmansuuhun olla menossa.” Sotamies Heikkinen sanoo sotamies Karppiselle: ”Eihän tässä muuta kuin polkastaan mankelit käyntiin Karppinen! Mehän tässä surmansuu ollaan ja kohta ryssiä hotkitaan!” Sotamies Karppinen sanoo itsekseen ääneen: ”Että tuon hullun kanssa pitää mennä!”¹⁷⁸

Vihollinen ei välttämättä odottanut tunnustelijoiden jälkeen seuraavaa pääjoukkoa ennen ampumisen aloittamista. Kevyt Osasto 2:n tiedusteluretkellä tästä toimintatavasta oli todisteena Korolin jälkeisen jokilinjan sillan luona tapahtunut väijytystilanne. Siellä venäläiset kohdistivat kaikki aseet keskellä siltaa olleeseen alikersanttiin, joka antoi omalla uhrautumisellaan muille suomalaisille tarvittavat sekunnit suojautumiseen.¹⁷⁹ Alikersantin kautta katsoja

¹⁷⁶ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

¹⁷⁷ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

¹⁷⁸ *Rukajärven tie* (1999), 15. kohtaus *Eteneminen*, 1.–4. otokset.

¹⁷⁹ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:18. 1988.

voi hyvin eläytyä väijytystilanteeseen, joka kuvaa todentuntuisesti tunnustelijan tehtävän vaarallisuutta. Kohtaus näyttää, mitä hiljaisessa erämaassa saattoi olla odotettavissa.¹⁸⁰

KUVA 15.

Kevyt Osasto 2:n tunnustelijat jääkäri Kalle Hujanen (vas.) ja korpraali Yrjö Saastamoinen (oik.). Tunnustelijoilta vaadittiin kovaa luontoa. Heille annettu käsky oli ehdoton ja ankara: oli ajettava vauhdilla, hampaat irvessä ja sumeilematta! Kuva: Pentti Perttuli.

Historioitsija Ville Kivimäki on kirjoittanut tunnustelijoiden tehtävästä SKS:n veteraanien korsuperinteen muistelumateriaalia sisältävässä artikkelissaan. Eräs haastateltu Laguksen jääkäri kertoo:

[T]unnustelija jäi yksin konepistooli kaulasta riippuen ajamaan pyörällä eteenpäin tuntematonta maantietä vihollismaahan. Monta kertaa tunnustelija kaatui. Hänet laitettiin maantien laitaan suoraksi ja havuja kasvojen päälle merkiksi, että siinä on vainaja. Jäljestä tuleva JSP:n auto otti sitten vainajan koti-Suomeen kuljetettavaksi.¹⁸¹

¹⁸⁰ Rukajärven tie (1999), 30. kohtaus Väijytys sillan luona.

¹⁸¹ Kivimäki 2008, 141.

Perttuli puolestaan kuvaa tunnustelijoiden tehtävää elämän ja kuoleman vaihtoehtojaksi, koska kaikki edessä oleva oli täysin tuntematonta kymmenien kilometrien matkalta – maastoa, josta ei tiedetty etukäteen mitään. Vihollisen sijainnista tai määrästä ei ollut tietoa. Erityisesti Tuusenian salmen poltetun sillan jälkeen oli selvää, että vihollinen oli todella lähellä. Lisäksi vihollisen läsnäolosta kertoivat tyhjilleen jätetyt erämaakylät, joista löydettyjen veneiden pohjat olivat märkiä. Tästä voitiin päätellä veneitä käytetyn aivan äskettäin. Samoin erämaakylien tupien liedet olivat vielä lämpimät, joten näkymättömissä pysyvä vihollinen antoi selviä merkkejä läsnäolostaan.¹⁸² Tämä tuodaan myös elokuvassa esille Tuusenian kylän kohtauksessa, jossa sotamies Ville Snicker (näyttelijä Arttu Kapulainen) ja korpraali Lukkari (näyttelijä Kari Heiskanen) on lähetetty edeltä tunnustelijoina tutkimaan kylä. Yhdessä kylän taloista Lukkari kokeilee tuvan muuria, joka on lämmin. Tuli hehkuu vielä uunissa.¹⁸³ Tuuri kuvaa tiedustelijoiden lähtöä muun joukkueen edelle:

*Montaa sanaa ei sanottu, kun osasto taas oli liikkeellä; matkan aikana huomasin sitten kyllä, että jokaisesta ryhmästä lopulta kovimmat miehet joutuivat useimmin tunnustelijoiksi, mutta en puuttunut ryhmänjohtajien käskyihin.*¹⁸⁴

Pyöräosaston tunnustelija oli suurikokoinen ja näkyvä maali, koska pyörän selässä joutui kulkemaan korkealla ja keskellä avonaista tietä. Jos vihollinen ampui, tunnustelija kaatoi pyörän maahan ja pyrki vastaamaan välittömästi tuleen. Puolustautuminen mahdollista vihollista vastaan oli kuitenkin hidasta aseiden ollessa selässä. Toisin kuin pyörällä ajavat tunnustelijat jalkamiehet etenivät metsässä tien sivustoilla, ja he pystyivät liikkumaan matalana etsien maastosta suojapaikkoja. Näin jalkamiehen hahmosta oli nähtävissä vain pieni osa verrattuna polkupyöräosaston tunnustelijoihin, joten etenemistavoissa miesten näkyvyyserot olivat huikkeit.¹⁸⁵ Pyöräosaston tunnustelijoiden etu jalkamiehiin verrattuna oli kuitenkin etenemisnopeus, joka teki heistä yleensä vaikeamman maalin.

Tunnustelijana oleminen vaati siis erityistä rohkeutta, koska vihollisen sijainnista ei ollut varmuutta. Kevyt Osasto 2:n kiuruvetiset miehet kutsuivat työtä venäläiseksi ruletiksi, olihan kyse joka kerta kirjaimellisesti elämästä

¹⁸² Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

¹⁸³ *Rukajärven tie* (1999), 20. kohta *Tuusenian erämaakylä*, 21.–23. otokset.

¹⁸⁴ Tuuri 1998, 101–102.

¹⁸⁵ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

ja kuolemasta.¹⁸⁶ Perttulin mukaan jokainen otti tehtävän vuorollaan vastaan eikä kieltäytymisiä tullut kertaakaan.¹⁸⁷

Rukajärven tien tiedustelijat pysähtyvät tielle asetetun esteen kohdatuaan. Tienlaitaan on viereisen järven rannasta vedetty vene, jonka vierestä nousee savua. Veneen vieressä on kyltti, johon suomalaisille sotilaille on jätetty viesti: ”Ette ole murtaneet te meidän kestävyyttämme ja voittamistahtoaamme. Heittäkää aseenne: Menkää kotiin perheenne luo.” Alikersantti Saarinen sanoo mielipiteensä: ”Eihän täällä hiuskarvakaan taitu Taivaan Isän tietämättä.”¹⁸⁸

Partisaanien hyökkäys

Ensimmäistä käännekohtaa voi hyvin kuvata hetkeksi, jolloin tarina päähenkilön kannalta oikeastaan vasta alkaa.¹⁸⁹ *Rukajärven tiessä* tuo tilanne tapahtuu, kun partisaanit iskevät kuljetuskolonnaan.

Partisaaneiksi kutsuttiin venäläisiä sotilaita, jotka toimivat suomalaisten rintaman takana. Kyse on niin sanotusta rintaman takaisesta sissisodasta. Suomessa neuvostopartisaanit aiheuttivat raja-alueella paljon tuhoa, ja etenkin siviileihin kohdistuneista partisaani-iskuista suomalaiskyliin vuosien 1941–44 välisenä aikana seurasi paljon kärsimystä. On luultavaa, ettei Rukajärven suunnalla vielä kesällä 1941 toiminut partisaaniosastoja.¹⁹⁰ Toisaalta voi kysyä, miksi elokuvan partisaaniosasto hyökkää rintamalta pois päin suuntaavan autokolonnin kimppuun.¹⁹¹ Nyt hyökkäyksen kohteena on vain sairaskuljetus, joten ainoa motiivi voi olla kolonnin tuhoaminen elokuvan dramaturgian vuoksi. Kolonnasta ei kuitenkaan ole saatavissa polttoainetta tai ammuksia, eikä tuhoamisella voida estää täydennysjoukkojen saapumista rintamalle. Samalla partisaaniosasto paljastaa sijaintinsa vähemmän tärkeän kohteen vuoksi.

¹⁸⁶ Tirkkonen 1998; Raevuori 1998, 97; Tuuri 1998, 57–58.

¹⁸⁷ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

¹⁸⁸ *Rukajärven tie* (1999), 15. kohtaus *Eteneminen*, otokset 15.–18.

¹⁸⁹ Field 2005, 145; *Rukajärven tie* (1999), 19. kohtaus *Viesti*: Fieldin ensimmäisen käännekohdan esittämällä kriteerillä *Rukajärven tien* ensimmäinen käännekohdan voisi tulkita olevan vaihtoehtoisesti noin 35 minuutin kohdalla, hetkellä jolloin luutnantti Perkola saa tiedon morsiamensa kuolemasta.

¹⁹⁰ Seppälä 1989, 117: Kansankomissaarien neuvosto ja Neuvostoliiton kommunistisen puolueen keskuskomitea antoivat 29.6.1941 yhteisen toimintaohjeen vihollisen valtaamille alueille perustettavista partisaaniosastoista. Lisäksi Josef Stalin julisti partisaanitoiminnan yksityiskohdat 3.7.1941 pidetyssä radiopuheessa.

¹⁹¹ Vrt. *Tuntematon sotilas* (1955, 1985, 2017). Vrt. Jegorow 2011: Myös siirtojoukkoja ja siviilejä kuljettaneita sekä ambulanssina toimineita junia pommitettiin. Yksi tuhoisimmista oli kesän 1944 Elisenvaaran aseman pommitus, jossa suurin osa uhreista oli siviilejä.

Perttulin haastattelusta saadun mielikuvan perusteella kolonnan väijytys on kuvattu todellista tilannetta vastaavaksi, koska kuljetuksia liikkui päivittäin sodan jatkuessa ja asemasotavaiheessa. Lotille pyrittiin tarjoamaan hyttipaikat samalla, kun lomalaiset kulkivat kuorma-autojen lavoilla aivan kuten elokuvassa. Rintamien väli oli lähes 200 kilometriä. Divisioonan esikunnasta lähti joka päivä Lieksaan lähes 150–200 kilometrin väliselle matkalle lomalaisia ja lottia kuljettava autokolonna. Sen pääasiallinen tehtävä oli hakea joka vuorokausi Lieksasta elintarvike- ja ampumatarvikemakasiinista huoltotavarat, jotka kuormattiin aina tiettyihin kuorma-autoihin. Neuvostoliittolaiset asettivat partioita väijytyksiin päätien varrelle, koska he olivat saaneet tiedustelulla selville, että kolonna kulki joka vuorokausi edestakaisin tiettyä reittiä pitkin. Hyökkäysten vuoksi kolonnaan lisättiin panssariseinäinen auto vartion kanssa. Tämä sijoitettiin sodan alussa kolonnan kärkeen, mutta sodan myöhemmässä vaiheessa niitä oli kaksi, hajallaan eri kohtiin kolonnaa sijoitettuna. Uudelleen järjestelyllä ja hajauttamisella pyrittiin estämään se, että vihollinen tietäisi etukäteen, missä kohtaa torjunta kulloinkin sijaitsi.¹⁹²

Rukajärven suunnalla tapahtui elokuvassa esitetyn kaltainen tilanne, kun yksi lotta kuoli samantapaisessa kolonnaväijytyksessä. Kolonna joutui hyökkäyksen kohteeksi jouluaattona 1943, kun divisioonan lohkon eteläosassa erään kanttiinin lotat lähtivät viemään kahdella reellä joulutavaroita, -tervehdyksiä ja tarjoilua muutamaa rintaman kenttävartioon. Vihollinen iski tuolloin rekikolonnaan sillä seurauksella, että kolonnasta kuoli kaksi miestä ja toinen hevonen. Lotat jäivät vangeiksi ison Ontajärven jälkeen sijainneella ei-kenenkään-maan alueella.¹⁹³ Tällaiset todelliset tilanteet ovat voineet toimia lähtökohtina elokuvan tapahtumille.

Rukajärven tien partisaanien hyökkäys on elokuvan ensimmäinen varsinainen taistelukohtaus. Hyökkäys alkaa, kun Kaarina istuu yhdessä lottien ja haavoittuneiden sotilaiden kanssa kuorma-auton lavalla.¹⁹⁴ Elokuvatutkija Stuart Benderin mukaan elokuvan fiktiivinen tai realistinen tunnelma aikaansaadaan erityisesti kameran liikkeillä, joilla on keskeinen osa elokuvan

¹⁹² Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

¹⁹³ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004. Vrt. Halsti 1974, 204. Vrt. Honka 2019, 82: Kuusamon Murtovaarassa 4. heinäkuuta 1942 tapahtui *Rukajärven tie* -elokuvaan vastaava neuvostoliittolaisten partisaanien väijytys, jossa kuoli Sotilasliiton johtavia naisia.

¹⁹⁴ *Rukajärven tie* (1999), 16. kohtaus *Partisaanien hyökkäys*, 12.–34. otos. Vrt. *Tuntematon sotilas* (1955, 1985, 2017): Hietasen kuolema on hyvin samanlainen, kun hän kaatuu ambulanssihyökkäyksen yhteydessä.

esteettisen maailman luomisessa. Samoin katsojan huomio suunnataan kuva-rajauksella haluttuun kohtaan, kuten päähenkilön liikkeisiin.¹⁹⁵

Partisaanien hyökätessä kamera seuraa suomalaiskolonnan ajoa mäenrinteeltä panoroiden vasemmalta oikealle. Kuva vaihtuu takaisin kuorma-auton lavalle. Kaarina istuu lavan takaosassa ja seuraa lottien Louhelan ja Kauppilan keskustelua. Rauhallinen matkanteko katkeaa räjähdykseen. Partisaanien hyökätessä lotta Louhelaan osuu ammus. Muut kuorma-auton lavalla olevat yrittävät suojautua tulitukselta. Ympäriältä kuuluu kiivasta käsiaseiden ammuntaa, venäläispartisaanien huutoja ja räjähdyksiä.¹⁹⁶

KUVA 16. Rukajärven tie.
Suomalaissotilas.

KUVA 17. Rukajärven tie.
Kaarina seuraa tilannetta.

Kuva siirtyy kuorma-autosta takaisin metsärinteelle partisaaneihin, jotka lähtevät alas rinteeltä hyökkäykseen kohti kolonnaa. Kamerakulma vaihtuu kuvaamaan suomalaissotilaita, jotka yrittävät turhaan puolustautua. Kaarina hyppää alas kuorma-auton lavalta. Tämä on kuvattu tiltauksella, eli kohtauksessa kamera liikkuu ylhäältä alaspäin seuraten Kaarinan pudottautumisliikettä maahan. Kamera kääntyy panoroinnilla vasemmalle ja seuraa, miten Kaarina ryömii maassa makaavan kuolleen suomalaissotilaan taakse suojaan.¹⁹⁷

Kameran liikkeillä voidaan osoittaa myös päähenkilöiden sijainti toisiinsa nähden. Tätä tekniikkaa Steven Spielberg käyttää *Pelastakaa sotamies Ryanin* Alamo-kohtauksessa, jossa kamera kääntyy taistelukentällä osoittaen miten kapteeni John H. Millerin (näyttelijä Tom Hanks) sotilaat ovat asemissa toisiinsa nähden saksalaisten hyökätessä.¹⁹⁸

Rukajärven tiessä Kaarina näkee, kuinka partisaanit ampuvat suomalaissotilaat yksitellen kuorma-autojen eteen. Kuvauksen jännitys luodaan

¹⁹⁵ Bender 2013, 129–130.

¹⁹⁶ *Rukajärven tie* (1999), 16. kohta *Partisaanien hyökkäys*, 12.–22. otos.

¹⁹⁷ *Rukajärven tie* (1999), 16. kohta *Partisaanien hyökkäys*, 23.–27. otos.

¹⁹⁸ Bender 2013, 130; *Pelastakaa sotamies Ryan* (1998).

rytmittämällä leikkaus vastakuvien avulla. Tapahtuma on editoitu vuorottelemalla kuvausta hyökkäyksestä ja palauttamalla kamera takaisin Kaarinaan. Kamerakulma vaihtelee kuorma-auton alta ja sivulta maan tasolta kuvattuun näkymään. Syntyy vaikutelma, että tilannetta seurataan sekä subjektiivisesti Kaarinan silmin että suoraan tapahtumia vierestä katsoen.¹⁹⁹ Partisaanien ylivoimaisuus tulee kohtauksessa selväksi. Ohjaamosta hyppää ulos sotilas, joka myös ammutaan välittömästi. Kuvat ovat samasta sekunnin otoksesta.

KUVA 18. Rukajärven tie. Suomalaissotilaan ampuminen kuorma-auton eteen.

KUVA 19. Rukajärven tie. Sama otos.

Elokuvasensuurin vuoksi vielä 1960-luvun puolivälissä ja sitä vanhemmissa sotaelokuvissa ammunnan kohde kuvattiin ”sai osuman ja kaatui”-tyyliin. *Rukajärven tiessä* väkivalta näytetään suuremmin. Laukauksen aiheuttamasta seurauksesta nähdään esimerkiksi sotilaan selässä kehon läpäisevän luodin repimä aukko ja kankaalle levinnyt veriläikkä. Mitä lähempänä kameraa ammuttu kohde on, sen selvemmin haavoittuminen kuten osumasta seurannut ammuksen savu ja veren roiske erottuvat. Katsoja näkee *Partisaanien hyökkäys*-kohtauksessa verentahriman kuorma-auton kyljen ja verisen kuorma-auton oven, jotka näyttävät väkivallan asteen. Stephen Prince nimittää tätä väkivallan ”korvaavaa esittävyttä” kuvaustyylinä, jossa väkivaltaa ei suljeta kuvaruudun ulkopuolelle tai siirretä katseen ulottumattomiin. Teko ilmaistaan vain kiertoiteitse. Toinen väkivallan kuvaustyyli on ”indeksinen osoittaminen”, eli kuoleminen näytetään yksittäisen liikkumattoman jäsenen, tässä kuorma-auton lavalta roikkuvan käden kuvaamisella. Tämä kuvarajaus paljastaa, että myös muut aikaisemmin kuorma-auton lavalla olleet matkustajat ovat kuolleet.²⁰⁰

¹⁹⁹ *Rukajärven tie* (1999), 16. kohtaus *Partisaanien hyökkäys*, 27.–30. otos; *Rukajärven tie* (1999), kuvat 16 ja 18–19.

²⁰⁰ Prince 2003, 230–239; *Rukajärven tie* (1999), 16. kohtaus *Partisaanien hyökkäys*, 16.–18. otos; *Rukajärven tie* (1999), kuvat 18–19.

Princen mukaan indeksinen osoittaminen on vaikutukseltaan voimakkaampi väkivallan kuvaus kuin ”tilallinen siirtymä” eli tilannetta läheltä tai lähistöltä todistavan henkilön kuvaaminen. Myös ”metonyyminen siirtymä” eli vertauskuvallinen kuvaustapa on erittäin tehokas. Väkivalta kerrotaan symbolisesti elokuvan äänen, musiikin tai kuvausympäristön kautta. Katsoja kohtaa väkivallan intiimimmin kuin mitä suoran väkivaltaisen teon kuvauksella saataisiin aikaan.²⁰¹

KUVA 20. *Rukajärven tie*. Lotta Kauppila.

KUVA 21. *Rukajärven tie*. Suomalaissohilas.

Nähtyään suomalaissotilaiden ampumisen Kaarina ryömii nopeasti kuorma-auton alle suojaan. Hän näkee, kuinka lotta Kauppila juoksee kuorma-autojen välissä, kunnes hänetkin ammutaan. Kaarina sulkee silmänsä.²⁰²

Partisaaneja kulkee jo aivan Kaarinan suojana toimivan kuorma-auton vierellä. Viimein yksi partisaaneista näkee hänet. Kohtaus päättyy erikoislähikuvaan Kaarinan kasvoista: kynnel tipahtaa – hänet on löydetty.²⁰³ Elokuvasa venäläissotilaan katse antaa vahvan vihjeen Kaarinan kohtalosta. Mahdollisesti hänet raiskattaisiin, kuten jatkosodan aikana osalle lotista tapahtui.²⁰⁴ Tässä vaiheessa elokuvaa katsojalle ei suoraan selviä, onko vihollisen käsiin joutumisesta seurauksena kuolema tai seksuaalinen väkivalta – vai molemmat. On selvää, että sotilaan ilme toimii tässä väkivallan indeksinä.²⁰⁵ Tässäkin tapauksessa sanonta ”vähemmän on enemmän” pitää paikkansa.

²⁰¹ Prince 2003, 208–238: Prince käyttää esimerkkeinä muun muassa Stanley Kubrickin ohjaamaa elokuvaa *Tappava suudelma* (1955), jossa mallinuket ja niiden irralliset jäsenet symboloivat taustalla tehtävää varsinaista väkivallan tekoa. Tai Alexander Mackendrickin ohjaamaa elokuvaa *Menestyksen huuma* (1957), jossa jazzbändin musiikki kuvastaa taustalla tapahtuvaa väkivaltaa.

²⁰² *Rukajärven tie* (1999), kuvat 20–21.

²⁰³ *Rukajärven tie* (1999), 16. kohtaus *Partisaanien hyökkäys*, 13.–46. otos.

²⁰⁴ Näre 2008, 367.

²⁰⁵ Vrt. Prince 2003, 230–238.

TOINEN NÄYTÖS: Monimutkaistuminen

Rukajärven tie -elokuvan toinen näytös kestää noin puoli tuntia. Thompsonin mallissa toinen näytös saa nimen ”monimutkaistuminen” (*The Complication Action*).²⁰⁶ Sen aikana päähenkilön aikaisemmat yritykset ratkaista ongelmat johtavatkin vaikeuksiin. Toiminta saa uuden suunnan. Tiedusteluretken alkaessa tapahtuu ”kynnyksen ylittäminen”, kun tiedustelujoukkue lähtee eteenpäin Repolasta kohti tuntematonta vihollisen maaperälle.²⁰⁷ Voglerin sankarin matkan vaiheita seuraten elokuvan ”erityinen maailma” alkaa heti Repolasta lähdön jälkeen. Tulkitsen, että osasto pysyy Repolaan asti Voglerin niin sanotun ”tavallisen maailman” puolella, vaikka sotilaat ovat aiemmin ylittäneet konkreettisesti Suomen ja Neuvostoliiton välisen valtion rajalinjan.²⁰⁸

Kuten elokuvassa myös kesällä 1941 luutnantti Perttulin johtaman osaston ensimmäisenä tavoitteena oli edetä purolinjalle, joka sijaitsi noin 20 kilometriä Repolan eteläpuolella. Täällä osaston tuli asettua puolustukseen ja varmistaa näin 14. Divisioonan oikeata sivustaa.²⁰⁹ Tiedustelutehtävällä oli kiire. Siihen valittiin Kevyt Osasto 2:n polkupyöräosasto, jonka kahden joukkueen osastossa oli yhteensä 60 miestä. Heidän matkansa suuntautui kohti etelää pitkin Repolan ja Porajärven välistä maantietä, joka kulki rajan suuntaisesti parikymmentä kilometriä sen itäpuolella.²¹⁰

Heti Repolan eteläpuolella olevan salmen ylittävä silta oli sytytetty palaamaan. Osastolta meni pari tuntia sen korjaamisessa ennen kuin noin viisikymmentä metriä leveä salmi saatettiin ylittää. Vihdoin tunnustelijat saivat käskyn lähteä liikkeelle, ja merkin saatuaan myös muu osasto lähti perässä.²¹¹

²⁰⁶ Thompson 2001, 28.

²⁰⁷ Gulino 2013, 15 (ns. C-jakso); Vogler 2007, 127–132.

²⁰⁸ Vogler 2007, 87; *Rukajärven tie* (1999), 4. kohtaus *Rajan ylitys*.

²⁰⁹ *Rukajärven tie* (1999), 13. kohtaus *Tehtävä*; Perttuli 13.11.2004.

²¹⁰ Oksanen 2014, 345: Pentti Perttuli 13.11.2014: Haastattelussa Perttuli mainitsee miesten lukumääräksi 55 miestä, mutta Tauno Oksasen kirjaan on koottu Kevyt Osasto 2:n tiedusteluretkeen osallistuneiden 60 miehen nimiluettelo, joka on koottu 1990-luvun veteraanitapaamisten yhteydessä.

²¹¹ Tuuri 1998, 42, 44.

Perttulin mukaan hiekkatie pölysi osaston edetessä pitkänä ketjuna helteisessä ilmassa. Maisema oli vaihtelevaa kangasmaastoa, välillä ohitettiin soita ja vesakkoja. Matka eteni, koska tie oli hyvässä kunnossa toisin kuin tieosuus rajalta Repolaan. Nyt ajettava tie oli vanha Repolan ja Porajärven välinen maantie, jonka kova pohja oli hyvä polkupyörällä ajoon.²¹² Ensimmäinen todellinen vaaratilanne syntyi, kun tunnustelijat ajoivat kahden tielle asetetun laatikkomiinan yli heti Repolan eteläpuolella. Onneksi miinojen sytyttimet oli viritetty moottoriajoneuvojen raskaampaa painoa varten, joten ne eivät lauenneet polkupyöräilijöiden painosta.²¹³

**KUVA 22. Siltaa korjataan
Repolan eteläpuolella
8.7.1941, SA-kuva.**

²¹² Raevuori 1998, 97; Tirkkonen 1998, 9; Tuuri 1998, 44–45; Kuva 10: Karttakuva Kevyt Osasto 2:n tiedusteluretken reitistä Lieksajärven ympäri 8.–12.7.1941.

²¹³ SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen. O18, O23–O25, Perttuli: 6. 1987; Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

2.3 Suruviesti

Evakot

Kesällä 1941 osasto pysähtyi Lieksajärven puoliväliin ulottuvan Keyrinniemen kohdalla. Pitkä niemi tarjosi helpon ylimenopaikan järven itärannalle, joten luutnantti Perttuli lähti tarkastamaan niemen tilanteen yhden ryhmänjohtajan ja kahden sotamiehen kanssa.²¹⁴ Tuuri kuvaa Keyrinniemeä romaanissaan:

*Käveltiin kuivaa, tasaista mäntykangasta varovasti eteenpäin; täälläkin näkyivät vanhan hakkuutyömaan jäljet, kannot ja maatuneet latvukset [--]. Oli hyvin lämmin, iltapäivän aurinko kuumotti puiden latvojen välistä ja läpi takaa oikealta. [--] Tasaista mäntykangasta käveleminen oli helppoa, metsä täällä sen verran harvaa, että vihollinen ei aivan yllättäen eteen ilmaantuisi, mutta pieneltä sellainen partio niin isossa erämaassa tuntui.*²¹⁵

Olisi ollut liian suuri riski jättää selän taakse tällainen alue tarkastamatta, vaikka aikaa niemen kiertämiseen kului kaikkiaan pari tuntia. Alueen tutkimatta jättäminen olisi voinut antaa viholliselle mahdollisuuden hyökätä niemen kautta divisioonan kylkeen.²¹⁶

²¹⁴ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

²¹⁵ Tuuri 1998, 50.

²¹⁶ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004; Ks. aiheesta tarkemmin Oksanen–Partanen–Tuunainen 2009; Perttuli 2016, 164, 361–383: Alueesta tuli sodan myöhemmässä vaiheessa merkityksellinen, kun Lieksajärven Keyrinniemeen rakennettiin vuonna 1942 Mannerheimin metsästysmaja, jonka 14. Divisioonan miehet antoivat marsalkalle 75-vuotissyntymäpäivälahjaksi. Loppukesästä 1944 suomalaisten vetäytyessä Repolasta metsästysmaja purettiin ja varastoitiin Lieksaan. Sodan jälkeen maja pystytettiin Suomen puolelle Lopelle vuonna 1945. Vuodesta 1959 Marskin maja on toiminut matkailunähtävyytenä.

Tapahtumat sijoittuvat elokuvan toisen näytöksen C-jakson ”juoni monimutkaistuu” (*The Complicating Action*) -vaiheeseen.²¹⁷ Elokuvassa ei näytetä kesän 1941 Kevyt Osasto 2:n suorittamaa Keyrinniemen tarkastusta. Sen sijaan elokuvan osasto kohtaa matkan alussa yllättäen evakoita, jotka ovat pysähtyneet keskelle avointa peltoaukeaa. Arkistoaineiston mukaan alueella ei tavattu vuonna 1941 siviilejä. Tosin Osasto Kekkonen kohtasi pohjoisempaa Luvajärven kohdalla ennen Kiimasjärven hyökkäystä Akonlahdesta tulleita siviilejä. Tämän perusteella myös Lieksajärven alueella olisi ainakin teoriassa voinut törmätä evakoihin elokuvan esittämällä tavalla.²¹⁸

On muistettava, että Päämaja vaati tukahduttamaan vallatun alueen asukkaiden koskemattomuuteen ja omaisuuteen kohdistuvan omavaltaisuuden.²¹⁹ 14. Divisioonan käskyssä sanotaan selvästi, että tavattuja siviilejä ei saanut kohdella vihollisena. Heidä tuli kohdella kuin omia kansalaisia. Heidän henkilökohtaisen koskemattomuutensa loukkaaminen ja omaisuuteensa kajoaminen oli ehdottomasti kielletty. Syyllistyneet tulitaisiin rankaisemaan ankarimman asteen mukaan, ja asianomainen päällystö oli vastuussa siitä, että edellä olevaa noudatettiin kirjaimellisesti.²²⁰ Kun tämä oli käsky, onko elokuvan evakkojen tavaroiden penkominen ja ampuminen näin ollen uskottavaa? Vaikka elokuva on fiktio, olisiko elokuvan luutnantti Perkolan pitänyt reagoida evakon ampuneeseen sotilaaseen ankarammin? *Rukajärven tie* -elokuvassa luutnantti Perkolan osasto tutkii evakkojen kantamuksia, kunnes yhtäkkiä nuori evakkopoika (näyttelijä Eetu Hilkamo) lähtee juoksemaan pakoon. Kiellosta huolimatta sotamies Karppinen ampuu konepistoolilla pakenevan pojan kuoliaaksi. Miesten keskinäinen kinastelu ja lopulta sotamies Karppisen harkitsemattomuus osoittaa sotilaiden taistelustressin ja jännityksen.

²¹⁷ Thompson 2001, 28; Ks. myös Taulukko 1. *Rukajärven tien* dramaturginen rakenne.

²¹⁸ Palaste 1996, 66; Saapuneet, Kevyt Osasto 2:n lääkärin kirje nro. 171/I/i. sal., Koskee tietojen hakemista Itä-Karjalan terveysoloista. Liittyy 14. DE:n kirjeeseen No. 1719/Lääk2/106 a. sal. 4.8.1941. T 5938/1. KA(Sörn): Kevyt Osasto 2:n lääkärikapteeni K. Olavi Niskanen on kirjoittanut, että hänen toiminta-alueellaan ei ole tavattu siviiliväestöä; Ks. kuva 5: Karttakuva 14. Divisioonan hyökkäyksestä.

²¹⁹ No. 2. 5.11.1941. Päämajan komento-osaston käsky nro. 1061/Kom.2/12. Perus 9588/3. KA(Sörn); Kirje nro. 200/Hall/L310. Suhtautuminen vallatun alueen väestöön ja heidän omaisuuteensa. 6.7.1941. T 1612/1. KA(Sörn).

²²⁰ Saapuneet kirjelmät 18.6.–31.12.41, N:o 24. 14. Divisioonan esikunnan komentotoimiston käsky. Dn:o 200/Hall./L310. Suhtautuminen vallatun alueen väestöön ja heidän omaisuuteensa. 6.7.1941. Perus 9590/1. KA(Sörn).

Toisaalta tilanteesta tekee ymmärrettävämmän se, että myöhemmin selviää ammutun evakkopojan kätkeneen laukkuunsa ikoninsa lisäksi armeijan pistoolin.²²¹

KUVA 23. *Rukajärven tie*.

Draaman kannalta nuoren evakon ampuminen tuo esiin sotamies Karppisesta ennalta-arvaamattomia luonteenpiirteitä ja luo samalla vastakainasettelua hänen ja luutnantin välille. Se on myös tarinallinen istutus, joka pohjustaa Karppisen omaa tulevaa kohtaloa. Elokuvan käsikirjoituksesta on merkitty poistetuksi luutnantti Perkolan ja sotamies Karppisen välienselvittelykohtaus. Käsikirjoituksessa on kuvattu luutnantti Perkolan pyörällä ajaa sotamies Karppisen jäljessä evakkojen kohtaamisen jälkeen. Luutnantti ajaa kasvot vakavina pyörällä sotamies Karppisen rinnalle ja katsoo tätä tiukasti. Alikersantti Saarinen huomaa tilanteen takanaan ja jättäytyy sotamies Karppisen mukaan. Luutnantti Perkola kiristää puolestaan pyöräilyvauhtiaan. Saarinen on tarinassa Karppisen kohtalotovereita. Miesten rinnakkainajo voi ennakoida tätä dramaturgisesti. *Rukajärven tiessä* näitä dramaturgisia istutuksia ja dramaturgisia kaaria on harkittu poikkeuksellisen tarkasti erityisesti Karppisen ja Saarisen sivuhenkilöiden osalta.²²²

²²¹ *Rukajärven tie* (1999), 17. kohtaus *Evakot*. Kuriositeettina mainittakoon, että kesällä 1941 Kevyt Osasto 2:n miehet tiesivät, että käskyn rikkomisesta tulnaisiin rankaisemaan ankarimman asteen mukaan. Lisäksi osasto Perttuli ei tavannut evakoita kesällä 1941 Lieksajärven tiedusteluretkellä. Elokuvassa ampumisvälikohtauksella on luultavasti haluttu dramatisoida tilannetta. Jatkosodan rangaistusmenettelyihin elokuva ei ota kantaa.

²²² *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 34. KAVI; Thompson 1988, 31, 33.

14. Divisioonan haastattelumateriaalista löytyy tietoja siitä, miten evakot suhtautuivat suomalaisiin sotilaisiin. Lapsena evakkona ollut muistelee kohtamista suomalaisen osaston kanssa (Osasto Kekkonen), joka pysäytti metsässä kulkeneet evakot. Muistelijan mukaan heille sanottiin, ettei kenenkään tarvitse pelätä. Kukaan ei tekisi heille mitään pahaa. Vaikka suomalaiset sotilaat tarjosivat lapsille karamelleja ja juttelivat, evakko kertoo lasten pelänneen kovasti. Heitä oli peloteltu, lisäksi lasten äidit olivat kuljettamassa tavaroita veneillä lasten ja vanhusten kulkiessa jalan metsässä eri reittiä pitkin. Verrattuna elokuvan tarinaan evakkojen pelko sotilaita kohtaan osoittautui turhaksi, ja heidät käännytettiin palaamaan takaisin koteihinsa.²²³

Purolinja

Tuuri kirjoittaa romaanissaan:

*Vaihdettiin kärkiryhmä ja uudet tunnustelijat lähtivät polkemaan rinnettä alas metsän reunaa kohti.*²²⁴

Perttuli kertoo haastattelussa, että kesällä 1941 matkaa jatkettiin eikä taukoa pidetty. Muutaman kilometrin jälkeen ohitettiin Mutkasenvaara-niminen erämaakylä, joka varmistettiin vihollisesta vapaaksi lähettämällä sinne yksi ryhmä muun joukon jatkaessa eteenpäin.²²⁵

Osasto saapui noin kello 17:n aikaan iltapäivällä perille purolinjalle, jonne se oli Repolassa annetun käskyn mukaisesti määrätty puolustukseen. Miehet asetettiin vartioasemiin molemmille puolille puroa ja tietä. Oli tärkeää varmistaa asemat kaikkiin suuntiin. Tähän mennessä miehet olivat matkanneet lähtöpisteestä yhtämittaisesti noin sata kilometriä, mutta seuraavasta muonatäydennyksestä heillä ei ollut mitään tietoa. Miehet sytyttivät tulia, mutta mitään syötävää ei ollut jäljellä.²²⁶

Kuormaston tulon viivästyminen Repolaan kesällä 1941 ei ollut estänyt tiedusteluretken aloittamista; divisioonan huollon saapumista ei ollut aikaa jäädä odottamaan. Kevyt Osasto 2:n 26 auton ja 4 moottoripyörän kolonna oli

²²³ Tuuri 1990, 100–101.

²²⁴ Tuuri 1998, 61.

²²⁵ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

²²⁶ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:13. 1988; Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004. Vrt. *Rukajärven tie* (1999), 18. kohta *Purolinjalla*, 14.–16. otos; Tuuri 1998, 61–62.

jäänyt kiinni tieosuudelle ennen Repolaa, koska tie oli heikentynyt edellä kulke-
neiden JR 10:n kuormaston ja tykkikuljetusten vuoksi.²²⁷ Osastolle se tarkoitti
sitä, että myös muonakuljetukset tulisivat perille liian myöhään. Miehillä oli va-
rattu Suomen puolella mukaan kolmen päivän ruoka-annos, mutta kuormasto ei
pystynyt seuraamaan osastoa täydennystä varten. Viimeksi ruokatäydennystä
oli saatu Kolvasjärvellä.²²⁸ Tuuri kirjoittaa romaanissa:

*[T]ässä oli nyt omillamme toimeen tultava; [--] pienet ruokatulet voitiin
tehdä, mutta koko osaston olisi oltava valmiina joka hetki, jos vihollinen
tähän ilmaantuisi.*²²⁹

Elokuvan Kevyt Osasto 2:n polkupyöraosasto odotti Purolinjalla uutta
hyökkäyskäskyä samaan tapaan kuin kesällä 1941. Myös elokuvassa korostuu
ruokahuollon tärkeys. Alikersantti Saarinen kysyy: ”Sanottiinko mitään huol-
lost? Että toimittaako ne tänne ruokaa? Miehillä ei ole kuin näkkileipää mat-
kassa.” Luutnantti Perkola vastaa: ”Sanottiin, että muona tulee kyllä perässä. Ei
ne tänne meitä nälkään tapa.”²³⁰

Kesällä 1941 keskiyön jälkeen purolinjalle saapui Repolasta polkupyö-
rillä kolmen miehen lähettipartio, joka toi viestin Kevyt Osasto 2:n esikunnas-
ta.²³¹ Muutaman päivän partioetkeä varten vahvistettu partiomuona-annos
sisälsi seuraavia ruoka-aineita: kuivaa leipää 500 g tai tuoreleipää 600 g, voita
80 g tai sulatejuustoa 100g, sianlihasäilykettä 200 g tai naudanlihasäilykettä
300 g, kestromakkaraa 100 g, sokeria 60 g, maitojauhetta 50 g tai säilykemaitoa
200 g, teetä 1 g tai kahvikorviketta 20 g, 1 kpl hernekuutioita tai suurimokuu-
tioita 1 kpl, savukkeita 8 kpl ja C-vitamiinia 1 kpl mikäli varastossa oli.²³²

²²⁷ Kuormastovälineiden tilanneilmoitukset, Kevyt Osasto 2:n esikunnan kirje nro. 44/
sal./III/14. 1.7.1941. T 1001/9. KA(Sörn); SKS KRA. E RVM. Uuno Tapaninen. 019,
Perttuli:1. 1988.

²²⁸ Ryhmitystä koskevat käskyt ja ohjeet puolustustapauksessa 14. DE:n käsky Kev. Os.
2:n siirrosta, nro. 126/III/I/L316/sal. 7.7.1941. T 4805/1. KA(Sörn).

²²⁹ Tuuri 1998, 62.

²³⁰ *Rukajärven tie* (1999), 18. kohta *Purolinjalla*, 12.–13. otos.

²³¹ 14. D:n operatiiviset käskyt, Dno. 135/III/I/L400/sal., s. 1. 9.7.1941. T-1611/1.
KA(Sörn); SKS KRA. E RVM. Erkki Räisänen. 017:2. 1989.

²³² Elintarvikehuoltoasiat. Käsky taloushuollosta N:o 3. 17.9.1941, s. 2. Perus 9588/3.
KA(Sörn). Vrt. Pranttila 2006, 12: Vielä kesällä 1941 muona-annokseen kuului teetä 1
g, mutta 4.8.1941 lähtien aina jatkosodan loppuun 1944 muona-annoksessa oli teetä
0,5 g. Pranttilan tutkimuksesta löytyvät sotamuona-annokset (g) vuosina 1941–1944.

Lähettien mukana saatiin näin muonatäydennystä, ja miehet saivat syötäväkseen muun muassa voita, juustoa ja makkaraa. Käytännössä viesti olisi voitu tuoda myös kesällä 1941 moottoripyörällä, mutta autokolonna, johon kuuluivat myös Kevyt Osasto 2:n moottoripyörät, oli vielä tuolla hetkellä matkalla rajalta kohti Repolaa. Kolonna pääsi perille Repolaan vasta, kun pioneerit olivat kunnostaneet tien pohjan. On muistettava, että sodan alussa moottoripyörien puute oli tuntuva. Tästä syystä viestit kuljetettiin usein polkupyörillä.²³³

KUVA 24. Kevyt Osasto 2:n miehet istuvat kahvitaulla. Kuvassa toinen vasemmalta on luutnantti Pentti Perttuli. 26.7.1941, SA-kuva.

²³³ 14. D:n viestitoimintaselvitys, s. 7. 1941–1942. T 5968/10. KA(Sörn): Myöhemmin moottoripyörien rinnalla käytettiin myös pakettiautoja.

Tieto kuolemasta

Elokuvan dramatiikka syvenee, kun Kaarinaa Lieksaan kuljettavan autokolonnan kimppuun hyökätään. Tiedot kulkevat erämaassa satunnaisesti, mutta moottoripyörälähetä tuo pian mukanaan suruviestin. Näin Perkola saa tiedon, jonka mukaan partisaanit ovat tuhonneet ja tappaneet kaikki autokolonnassa mukana olleet, mukaan lukien Kaarinan.²³⁴ Tieto muuttaa tarinan luonteen. Aristoteles kuvaa *Runousopissa* juonen käännekohdissa tapahtuvaa kohtalokasta käännettä (peripeteia), jossa edeltävät tapahtumat johtavat seurauksiin. Luutnantille paljastuu traaginen erehdys, jonka hän on tehnyt laittaessaan kihlattunsa kuljetuskolonnan mukaan. Seurauksena on konkreettisesti päähenkilön onnen kääntyminen.²³⁵ Elokuvassa lähetin rooli on keskeinen sanantuojana.²³⁶ Tämän voisi kuvata ohjaaja Olli Saarelan sanoin:

*[K]un se tilanne tulee, että [--] venäläiset partisaanit ovat tappaneet hänen kihlattunsa, niin siihen loppuu totaalisesti kaikki oikeudenmukaisuus. Sinä elät sen tiedon tuoman tuskan kanssa, toteutat tehtäväsi, viet osaston pitkälle, vielä pitemmälle, alat toivoa omaa kuolemaasi.*²³⁷

KUVA 25. *Rukajärven tie*. Luutnantti Perkola saa kuulla suruviestin.

²³⁴ *Rukajärven tie* (1999), 19. kohtaus *Viesti*, 1.–9. otos.

²³⁵ Aristoteles 2000, 169 (*Runousoppi* 1452a, 22–26); Sama, *Runousopin* selitykset, Sihvola, 237.

²³⁶ Vrt. Heinonen ym. 2012, 125. Aristoteles ei korosta tragediassa sanansaattajan roolia, vaan hänen juonen taitekohdat tapahtuvat näyttämölle rakennettuna tämänhetkisinä toimintoina.

²³⁷ Fränti 1999.

Päähenkilön vahvuus särkyy, kun hän kuulee morsiamensa kuolemasta. Tiedon seurauksesta luutnantista tulee vähitellen sotilas, jolla ei ole omaatuntoa. Hänen sotaansa varjostaa ajatus morsiamen haudasta.²³⁸ Vielä elokuvan alussa luutnantti Perkola kykenee olemaan oikeudenmukainen, mutta kaikki muuttuu, kun viesti kihlatun kuolemasta tavoittaa hänet rintamalla. Tämä tieto muuttaa alussa tasapainoisen tuntuksen luutnantin kovemmaksi ja kylmemmäksi suhteessa omaan itseensä, joukkueeseensa kuin viholliseenkin. Musertavan kuolemanviestin seurauksena elokuvan sisäinen ristiriita kärjistyy: sota ja meneillään oleva tiedusteluretki saavat uuden luonteen, joka muuttuu pian luutnantti Perkolan henkilökohtaiseksi kosto- ja ristiretkeksi. Kesällä 1941 tällaista viestiä kihlatun kuolemasta ei tullut, ja elokuvaan liitetty rakkaustarina on fiktiota. Näin myös tiedustelutehtävä vain osoitettiin luutnantti Perttulin johdolla suoritettavaksi eikä elokuvan esittämällä tavalla vastapalveluna lottien siirrosta pois Repolasta.

Elokvassa alikersantti Saarinen on ainoa joukkueen miehistä, joka on kuullut moottoripyörälähetin tuoman suruviestin. Hän haluaa lohduttaa ja lähestyy rannassa yksin istuvaa luutnanttia. Perkola kysyy: ”Mikä alikersantilla on?” Saarinen vastaa: ”Ajattelin tulla juttelemaan.” Perkola kysyy: ”Mistä asiasta?” Saarinen vastaa: ”Herra luutnantti, jos haluatte puhua, niin minä kuuntelen teitä kyllä.” Perkola nousee ylös. Saarinen jatkaa: ”Kyllä minäkin surun tunnen ja mieleeni tuli eräs sana Matteuksen evankeliumista.” Perkola keskeyttää: ”Ei tässä mitään sanoja tarvita. Käske miehet käskynjaolle!” Perkola poistuu Saari-
sen luota. Alikersantti jää paikoilleen katsomaan luutnantin perään.²³⁹

Vaikka luutnantti on juuri kohdannut suru-uutisen, hän torjuu alikersantin myötätunnon. Perkola väistää surun ja kieltäytyy näyttämästä, että kihlatun kuolema olisi järkyttänyt häntä. Luutnantin tunnetilaa voisi tulkita myös shokiksi, koska tiedon täytyy olla musertava. *Rukajärven tien* ensimmäisen käännekohdan eli partisaanien hyökkäyksen aiheuttama kohtalokas seuraus paljastuu purolinjalla päähenkilölle. Kohtauksessa tapahtuu Aristoteleen *Runousopissa* kuvaama tunnistaminen, jolla tarkoitetaan ”muutosta tietämättömyydestä tietämiseen”. Samalla, kun päähenkilö saa elokuvassa kuolemanviestin, hän vahingoittuu, ja seurauksena on Aristoteleen esittämä juonen kolmas perusosa – kärsiminen.²⁴⁰ Katsoja on nyt päähenkilöä viisaampi tietäessään totuuden kihlatun kohtalosta.

²³⁸ Välimäki 1999b.

²³⁹ *Rukajärven tie* (1999), 19. kohta *Viesti*, 17.–25. otos.

²⁴⁰ Aristoteles 2000, 169–171 (*Runousoppi* 1452a 22–23, 31–33 ja 1452b, 1–13): Aristoteleen esittämät juonen kaksi muuta perusosaa ovat käänne ja tunnistaminen.

Kesän 1941 uudessa käskyssä Kevyt Osasto 2 komennettiin tiedustelemaan maastoa Kapustavaaran kautta Tuuseniaan, josta tiedustelua jatkettaisiin Lieksajärven itäpuolitse aina Koroliin, jonne sen olisi määrä jäädä varmistamaan kyseistä rintaman sivustaa. Tiedustelussa oli erityisen tärkeää saada haltuun sillanpääasemat Tuusenian kylän itäpuolelta ja selvitettävä Lieksajärven itäpuolisen tien kunto Kapustavaarasta Koroliin ja mahdollisesti aina Virralle asti. Lisäksi 14. Divisioona halusi tietää, oliko tie sopiva moottoriajoneuvojen käyttöön.²⁴¹

KUVA 26. Rukajärven tie. Karttakuva Lieksajärvestä ja erämaakylistä.

Tiedusteluretken suunta kääntyi näin purolinjalta itään ja siten yhä kauemmas Suomen ja Neuvostoliiton rajalinjasta. Koroliin purolinjalta oli vielä matkaa noin 40 kilometriä.²⁴² Perttuli kertoo häneltä menneen noin puoli tuntia ennen kuin hän löysi käskyssä olleet kylien nimet yön hämärässä 1:100 000 -mittakaavan venäjänkielisestä topografiakartasta. Hän tiesi miesten tarvitsevan lepoa ennen kuin lähdetäisiin eteenpäin uuden käskyn mukaan, joten hän päätti ilmoittaa miehille asiasta vasta aamulla.²⁴³

Elokuvassa luutnantti Perkola sanoo: ”Nämä kylät ovat tässä järven ympärillä peräkkäin. Tuusenia, on ensimmäisenä, sitten on Tsolkki ja tuossa on Koroli. Sinne me menemme. Sieltä me lähetetään tieto divisioonan esi-

²⁴¹ Viestitaktilliset asiat, muut tiedustelun ja kuulustelun tulokset. Tiedustelutuloksia 14. DE:n tiedustelusta. 9.7.1941. T 1001/5. KA(Sörn); Operatiiviset asiat, 14. DE:n tiedotustoimiston käsky nro. 135/III/I./L400/sal. s. 1. 9.7.1941. T 1001/6. KA(Sörn); 1./Kev. Os. 2:n päällikön luutnantti Esko Pallasvirran pitämä sotapäiväkirja 24.6.–5.10.1941. 8.7.1941. PK 1741/2. KA(Sörn).

²⁴² SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:13. 1988.

²⁴³ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

kunnalle.” Alikersantti Saarinen seisoo hänen takana kuuntelemassa. Alikersantti Rönkkö (näyttelijä Pekka Heikkinen) kysyy: ”Mikä se tieto pitäisi olla?” Alikersantti Tauno Snicker (näyttelijä Kari Väänänen) kuuntelee vieressä, kun Perkola vastaa: ”Että onko venäläisiä järven takana näkynyt? Divisioona hyökkää Rukajärveä kohti Lieksajärven pohjoispuolelta. Tuossa on Virta. Siitä pitäisi poikien päästä hyökkäämään läpi. Me jäämme Koroliin odottamaan uutta käskyä.”²⁴⁴

KUVA 27. *Rukajärven tie*. Sureva luutnantti.

Rukajärven tie -elokuvassa luutnantti valvoo puronlinjalla yöllä tulilla, kohentaa vieressä palavaa tulta ja yrittää nukahtaa.²⁴⁵ Käsikirjoitusvaiheessa on vielä kuultavissa hänen pohdintaansa. Tämä sisäinen puhe on jätetty pois elokuvan toteutusvaiheessa, mutta sen voi hyvin nähdä elokuvan kohtauksessa. Käsikirjoituksessa luutnantti Perkola käsittelee suruaan:

*Sitä minä pelkään, että minä en tavoita sinua, vaikka sinä tunnut koko ajan olevan minussa ja läsnä. Minä olen tässä, mutta ajatuksissani minä voin olla aivan kaikkialla; ajattelen itseni sinne, missä sinä nyt olet, niin silloin me olemme yhdessä. Aina. Mihin minä nyt ajattelen maan päällä, kiertotähtiin, kiintotähtiin, vai niiden taakse.*²⁴⁶

²⁴⁴ *Rukajärven tie* (1999), 19. kohtaus *Viesti*, 26.–32. otos.

²⁴⁵ *Rukajärven tie* (1999), 18. kohtaus *Viesti*, 18.–19. otos.

²⁴⁶ *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 40. KAVI.

Tuusenian surutalo

Perttulin johtama Kevyt Osasto 2 eteni seuraavana aamuna kesällä 1941 purolinjalta kohti itää. Kevyt Osasto 2 ylitti kesällä 1941 ensin Tuusenian salmen, minkä jälkeen edettiin Tuusenian kylään (kuva 35). Elokuvasssa järjestyksessä on ensin Tuusenian kylä, jonka jälkeen edetään Tuusenian salmelle. *Rukajärven tien* juonen kulku poikkeaa tässä kesän 1941 tiedusteluretken tapahtumista. Elokuvasssa kylän ja salmen keskinäistä järjestystä on muutettu dramatiikan vuoksi päinvastaiseksi.

Tuuri kuvaa seuraavasti romaanissaan *Elämä isänmaalle* Tuusenian erämaakylää: "Kylä oli kuin linnoitus vaaran huipulla eikä sitä voitu jättää taakse ensin tutkimatta."²⁴⁷ *Rukajärven tiessä* Kevyt Osasto 2:n eteneminen läpi erämaakyläen paljastaa luutnantti Perkolan yhä syvenevän surun. Mitä pidemmälle elokuvan tiedusteluretki etenee, sitä enemmän joukko-osasto tulee kohtaamaan vastoinikäymisiä. Tämä tuo samalla esille erilaisia tunnetiloja. Näin Tuuri kuvailee maaston muotoa romaanissa:

*Tie salmen takana kulki korkeilla kangasmailla eikä suoaukeiden taakse tarvinnut jäädä tähystelemään; mikään Karjalan valtamaantie se ei kuitenkaan ollut, kuoppia ja hiekkasilmäkkeitä ja tien sivussa kasvavien valtapetäjien paksuja juuria sai sitäkin ajaessa väistellä.*²⁴⁸

Kesällä 1941 metsätyyppi muuttui vähitellen vahvarunkoisesta yhä nuoremmaksi puustoksi. Tämä oli ensimmäinen merkki siitä, että alettiin lähestyä asutusta.²⁴⁹ Kun oli edetty noin seitsemän kilometriä Tuusenian salmelta, osasto alkoi nähdä Perttulin kertoman mukaan puiden välistä arviolta 300–400 metriä leveän ruispeltoauekan takana Tuusenian. Hiljaisessa erämaakylässä oli noin viisitoista harmaahirsistä taloa, jotka olivat tyypillisiä kaksi–kolmekerroksisia karjalaistaloja. Tarkkaileminen tapahtui siten, että tunnustelijat tähystivät ensin edessä olevaa tilannetta. Kärkiryhmä tuli eteen ja hajaantui ketjuun tähystämään tunnustelijoiden apuna. Lisäksi eteen saapui osaston johtaja muun osaston odottaessa takana tiellä. Kylää tarkkailtiin ensin kiikarilla parisenkymmentä minuuttia metsän suojasta. Tämän jälkeen

²⁴⁷ Tuuri 1998, 77.

²⁴⁸ Tuuri 1998, 101.

²⁴⁹ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

kärkiryhmä lähti etenemään kylään ruispellon oja pitkin. Tärkeintä oli pysytyllä ojissa, kyyryssä ja täysin näkymättömissä ruispellon antamassa näkösuojassa. Pyörät jätettiin toisten kuljetettavaksi.²⁵⁰ Tuuri kuvaa romaanissa tilanteen luutnantti Perkolan kokemana seuraavasti:

*Katselin kylää, talojen harmaita seiniä, pieniä ikkunaruujuja kolmessakin kerroksessa, ylimpien ikkunoiden valkoisiksi maalattuja ikkunapieliä, savupiippuja, joista savua ei noussut, ikkunoiden verhoja, jotka eivät heilahdelleet.*²⁵¹

Kärkiryhmältä meni noin kymmenen minuuttia, kun se eteni kylän uloimpien rakennusten luokse metsän reunasta lähdön jälkeen. Mitä lähemmäs kylää tultiin, sitä varovaisemmin edettiin. Kun saavuttiin kylän ensimmäisten rakennusten luokse, vain tunnustelijat lähtivät kylään. Tämä oli tyypillinen kaava: tunnustelijat tarkastivat ensin kylän rakennukset. Vasta tämän jälkeen kärkiryhmä eteni kylään tunnustelijoiden avuksi. Kun Tuusenian kylä todettiin tyhjäksi, kärkiryhmänjohtaja ilmoitti asiasta metsän reunaan jääneelle pääosastolle. Osasto seurasi tilannetta jännittyneenä, kunnes lähimmän talon korkealle ajosillalle ilmestyi kärkiryhmän johtaja, joka heilutti kättään koontumisen merkiksi. Tuusenia oli kesällä 1941 ensimmäinen koko osaston valtaama erämaakylä, koska aikaisempiin kyliin oli lähetetty vain tunnustelijat. Kylä varmistettiin, ja korkeimmalla paikalla sijaitsevan talon katosta tehtiin tähtystyspaikka. Katolle asetettiin yleistähystäjä; tarvittaessa heitä saattoi olla myös kaksi miestä, jotka seurasivat vielä ylhäältä kylän rakennusten pihoja ja välejä sekä kylän ympärillä olevaa peltoaukeaa. Lisäksi kylän ympäristöön asetettiin vartijat, jotta osastoa ei päästäisi yllättämään.²⁵²

²⁵⁰ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:16. 1988; Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

²⁵¹ Tuuri 1998, 106.

²⁵² SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:16. 1988; Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004: Toisin kuin elokuvassa nähdään, ryhmän johtaja ei Perttulin mukaan koskaan lähettänyt kylään lisämiehiä ennen kuin oli saanut kärkiryhmältä tiedon kylän tilanteesta; *Rukajärven tie* (1999), 20. kohta *Tuusenia erämaakylä*, 1.–15. otos: Elokuvassa koko osasto saapuu rynnäköllä tunnustelijoina toimineiden korpraali Lukkarin ja sotamies Ville Snickerin perään. Todellisessa tilanteessa elokuvan esittämä rynnäkö kylään olisi ollut liian vaarallista, joten näin ei ollut tapana toimia.

Perttulin antaman haastattelun mukaan Tuuseniasta lähetettiin taistelulähetä viemään yksin noin 50 kilometrin päässä sijaitsevaan Repolaan viestiä, jossa kerrottiin tiedusteluretken kulusta ja joukkueen sijainnista. Tehtävään valittiin taistelulähetä Viljo Laitinen, joka oli ollut luutnantti Perttulin mukana Keyrinniemen tarkastusretkellä. Annettuaan viestin eversti Tähtiselle hänen tuli liittyä takaisin omaan joukko-osastoonsa Kevyt Osasto 2:een, jonka pääosat olivat vielä tuolloin Repolan pohjoispuolella.²⁵³ Tällä tavoin 14. Divisioonaa sai tärkeän tiedon, että Tuusenia oli suomalaisten hallussa 9.7. mennessä.²⁵⁴

Pienet yksityiskohdat elokuvan kerronnassa osoittavat, kuinka käsikirjoitus on alkuperäisen tiedusteluretken ja fiktion yhdistelmä. Yksi näistä on yksinäisen varsan löytyminen erämaakylästä.²⁵⁵ *Rukajärven tie* -elokuvassa korpraali Lukkari uhkaa ampuu varsan. Sotamies Raassina (näyttelijä Pekka Huotari) asettuu puolustamaan varsaa huutamalla: ”Ammu sitten molemmat!” Korpraali Lukkari osoittaa häntä aseella ja huutaa: ”Siirry tai mä tapan teidät molemmat!”²⁵⁶ Tuuri kirjoittaa romaanissa varsasta seuraavasti:

*Muistan myös, että siinä pihassa maatessani jostakin ulkorakennusten välistä juoksi varsa hädissään ja vauhkona, emoaan etsien. [--] miehet kuuluivat puhuvan siitä, selviäisikö varsa kylässä yksin siihen saakka, että meikäläiset joukot tulisivat tänne vai olisiko se parasta tappaa ja lyödä lihoiksi.*²⁵⁷

Kevyt Osasto 2:n kiväärimiehenä toiminut Tauno Ahonen muistelee, että partiossa mukana ollut Jussi Pappila käski ampuu varsan ja keittää siitä sopat. Miehet jättivät kuitenkin kesällä 1941 varsan ampumatta, ja hevoset jäivät rauhassa laiduntamaan ruispeltoon. Rukajärven veteraanit kuvaavat useasti korpraali Pappilaa. Häntä keuhataan rohkeaksi sotilaaksi. Eräs joukkueen miehistä muistelee: ”[Pappilasta] jäi sellainen muisto, että kun se oli mukana niin meitä muitakaan ei pelottanut.” Toisaalta hänellä oli luonteenpiirteitä,

²⁵³ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004; Tuuri 1998, 111.

²⁵⁴ JR 10:n esikunta. Kev. Os. 2:n ilmoituskaavake. 9.7.1941. T 4805/2. KA(Sörn).

²⁵⁵ *Rukajärven tie* (1999), 20. kohta *Tuuseniin erämaakylä*, 5.–12. ja 36.–41. otos; SKS KRA. E RVM. Tauno Ahonen. 013; Perttuli:5. 1989.

²⁵⁶ *Rukajärven tie* (1999), 20. kohta *Tuuseniin erämaakylä*, 54.–57. otos.

²⁵⁷ Tuuri 1998, 130.

jotka tulevat selvästi esille elokuvan korpraali Jussi Lukkarista.²⁵⁸ Pentti Perttuli muistelee Pappilaa seuraavasti: ”Jussi Pappila oli riuska, rohkea ja toimeksi pistävä mies. Hän oli kova sotilas. Hän piti joukossa pahoina hetkinä ryhtiä yllä eikä hän turhia surrut.”²⁵⁹

Kevyt Osasto 2:n kiväärimiehenä toiminut Emil Jauhiainen kertoo löytäneensä Tuusenian kylästä perunakellarin, minkä vuoksi hän jäi muusta ryhmästä jälkeen. Hän unohti kiireessä oman kiväärinsä kellarin luokse huomattuaan muiden jo lähteneen eteenpäin. Jauhiainen pyöräili yksin usean kilometrin muun osaston perässä vakallinen perunaa mukanaan ja ilman asetta. Tämä osoittaa hyvin sen, kuinka nälkäisiä miesten on täytynyt olla.²⁶⁰

KUVA 28. *Rukajärven tie*. Korpraali Lukkari (näyttelijä Kari Heiskanen) osoittaa aseellaan sotamies Raassinaa (näyttelijä Pekka Huotari). Muut sotilaat vasemmalta: alikersantti Rönkkö (näyttelijä Pekka Heikkinen), alikersantti Saarinen (näyttelijä Taisto Reimaluoto) ja sotamies Leinonen (näyttelijä Kari-Pekka Toivonen).

²⁵⁸ Tuuri 1990, 145; Tuuri 1991, 26–27: Pappila vangittiin syksyllä 1941, kun hän ampui itsepuolustuksena omaan joukkueeseen kuuluneen sotilaan. Teon synnä oli kiista rintamakarkuruudesta. Karkuruutta puolustanut sotilas oli kiivastunut ja aikonut ampua konepistoolilla Pappilan. Pappila palasi vankeuden jälkeen vielä takaisin rintamalle; SKS KRA. E RVM. Tauno Ahonen. 013; Perttuli:5. Jussi Pappila on *Rukajärven tie* -elokuvan korpraali Jussi Lukkarin (näyttelijä Kari Heiskanen) esikuva.

²⁵⁹ Perttuli 2016, 50; Suomen sodissa 1939–45 menehtyneet: Jussi Pappila kaatui Ontrosenvaarassa 7.8.1944.

²⁶⁰ SKS KRA. E RVM. Emil Jauhiainen. 024:11. 1987.

Nälkä oli hyvä houkutin, mutta hevosta ei tapettu ruuaksi myöskään kesällä 1941. Teko ei olisi edes ollut sallittu, koska 14. Divisioonan käskyn mukaan niin teuraskarjan kuin hevosten ottaminen oli kokonaan kiellettyä. Toisaalta sotasaaliina saadut hevoset tuli kuljettaa erityisvarastoon, eikä niitä saanut käyttää rinnakkain omien hevosten joukossa. Myös kuljetusvälineiden ottaminen oli kiellettyä ilman 14. Divisioonan lupaa. Sotilaiden edellytettiin ohjesäännön mukaan suhtautuvan vallatun alueen väestöön ja kohtelemaan heidän omaisuutta samalla tavalla kuin olisi käyttäydytty omassa maassa. Lisäksi elintarvikkeista oli maksettava korvaus mielellään Suomen markkoissa tai ostotodistuksella.²⁶¹

Elokuvan käsikirjoitusvaiheessa hevosten osuus oli tarinassa näkyvämpi. Elokuvan tuotantovaiheessa on jätetty pois kohta, jossa luutnantti Perkola huomaa lauman pellolla laiduntavia hevosia. Ne kulkevat kaikessa rauhassa aukealla ja jäävät siihen pasteeraamaan. Tämä kertoo, etteivät hevoset ole kiinnostuneita sodasta eivätkä ohi kulkevista sotilaista.²⁶² Hevosten ja koirien löytyminen autoista kylistä osoittaa asukkaiden lähteneen kiireellä suomalaisten sotilaiden edeltä pois.²⁶³ Tuuri kuvaa tilannetta romaanissa:

Katseltiin niitä [hevosia] kiikareilla, satuloita tai valjaita hevosilla ei näkynyt olevan, eivät ne venäläisten ratsuhevosilta oikein näyttäneet, enemminkin työhevosilta [--].²⁶⁴

Kesällä 1941 kylän talojen ovet olivat yleensä auki, ja kaikesta näki, että poistuminen oli tapahtunut nopeasti. Uunin kyljet olivat täälläkin vielä lämpimät, joten asukkaiden tai sotilaiden lähdöstä oli kulunut vasta muutamia tunteja. Lisäksi rannassa olevien veneiden pohjat olivat käytöstä kosteat, mikä osaltaan kertoi venäläisten olevan lähellä. Asukkaat olivat ottaneet mukaansa

²⁶¹ 1./Kev. Os. 2, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, N:o 24. 14. DE, Osasto 2. DN:o 200/Hall./L.310, 6.7.1941. Suhtautuminen vallatun alueen väestöön ja heidän omaisuuteensa. Perus 9590/1. KA(Sörn); Kevyt Osasto 2:n Esikunnan asiakirja nro. 3. s. 1. Perus 9588/3. KA(Sörn); *Rukajärven tie* (1999), 20. kohta *Tuusenian erämaakylä*, 54.–61. otos.

²⁶² *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 26. KAVI.

²⁶³ SKS KRA. E RVM. Tauno Ahonen. O13:6. 1989; 1./Kev. Os. 2:n päällikön luutnantti Esko Pallasvirran pitämä sotapäiväkirja 24.6.–5.10.1941. 14.7.1941. PK 1741/2. KA(Sörn).

²⁶⁴ Tuuri 1998, 59–60.

kiireessä satunnaisia tavaroita, esimerkiksi talojen arvoesineisiin kuuluneet ikonit olivat poissa.²⁶⁵

Rukajärven tiessä ikonit toistuvat useammassa kohtauksessa. Aivan elokuvan alussa luutnantti Perkolan takana karjalaisessa talossa näkyy seinällä ikoni, joka korostuu salamoiden valossa muuten pimeässä huoneessa. Ikoni nähdään myös elokuvan Tuusenian kylän kohtauksessa. Kun luutnantti Perkola astuu huoneeseen, jossa sängyllä makaa kuollut vanha nainen, hän näkee huoneen seinällä ikonin.²⁶⁶ Vienan Karjalassa vainajia pidettiin kuoleman jälkeen talossa kolme vuorokautta. Perinne oli, että sukulaiset, tuttavat ja naapurit kerääntyivät vainajan luokse. Kuollutta ei jätetty hetkeksikään yksin, jotta tämä uskomusten mukaan ei alkaisi tehdä pahojaan.²⁶⁷

Käytäntönä oli, ettei taloa, jossa kuolema oli tapahtunut ja kolmet yöt levännyt, saanut kuuteen viikkoon jättää koko tuona aikana tyhjäksi. Muutenkin oli eletävä rauhallisesti. Pelkona oli, että kuollut voisi palata taloon takaisin, erityisesti kuoleman (kalman) pelättiin tarttuvan muihin. Lisäksi vainaja tuli pestä puhtaaksi ja pukea hyvin, sillä niissä vaatteissa ja siinä kunnossa missä vainaja haudattiin, hänen uskottiin viettävän elämää Tuonelassa. Lisäksi tuli olla erityisen tarkkana, ettei vainajaa puettu lainavaatteisiin. Vaatteiden tuli olla omat, koska muuten tuonpuoleisessa joutui elämään alasti. Lisäksi Vienan Karjalassa oli tapana laittaa kasvojen eteen suun peitoksi ripakko, valkea vaatepalanen, joka esti paholaisen pääsyn vainajan sisään.²⁶⁸ *Rukajärven tien* kuollut nainen on puettu juhlavaatteisiinsa, mutta elokuvassa vanhan naisen kasvoja ei ole peitetty.

Ikoni tuo Tuusenian kylän kohtaukseen luutnantin surun keskelle lohtua. Elokuvassa luutnantti Perkola katselee ympärilleen huoneessa. Huone on lavastettu huolella kauniiksi, siellä on paljon valkoisia tekstiilejä. Nurkkauksessa on ikoni, jonka alla on tuohuksia. Luutnantti lähestyy ikonia, kun äkkiä hänen silmissään sumenee ja hän ottaa tukea sängyn kulmasta. Luutnantti polvistuu ja nojaa sängyn tekstiileihin. Kuva luutnantista pitsin läpi on erityinen. Miksi kohtaukseen on kuvattu ”feminiininen” kuva sotilaasta? Kuvaustapa

²⁶⁵ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:16. 1988; Pentti Perttulien haastattelu 13.11.2004; Tuuri 1998, 108–109. Vrt. *Rukajärven tie* (1999), 20. kohta *Tuusenian erämaakylä*, 21.–22. otos: Elokuvassa korpraali Lukkari kokeilee tuvassa muurin lämpöä. Se on lämmin, koska uunissa hehkuu edelleen tuli.

²⁶⁶ *Rukajärven tie* (1999), 20. kohta *Tuusenian erämaakylä*, 45.–52. otos.

²⁶⁷ Paulaharju 1995 [1924], 90, 92.

²⁶⁸ Paulaharju 1995 [1924], 110, 116–117, 209.

luo voimakkaan kontrastin muuten lujaan ja vahvaan luutnanttiin. Poikkeuksellinen kuvaus korostaa surun voimaa, joka murtaa hetkeksi luutnantin.²⁶⁹

Dramaturgisen rakenteen kautta nähtynä Tuusenian erämaakylässä päähenkilö saa ensimmäisen muistutuksen surusta. Se korostaa elokuvan teemaa ja toisaalta päähenkilön päämäärää.²⁷⁰ Luutnantti ei enää pysty pakenemaan suruaan, vaan siirtyy takauman kautta muistojen maailmaan.

KUVA 29. *Rukajärven tie*. Ikoni.

KUVA 30. *Rukajärven tie*.
Luutnantti Perkola.

KUVA 31. *Rukajärven tie*. Näky Kaarinasta Helsingin yliopiston kirjastolla.

KUVA 32. *Rukajärven tie*. Luutnantti Perkola ja Tuusenian erämaakylän vainaja.

Kaarinan ääni kutsuu: "Eero!" Perkola vajoaa lattialle ja siirtyy ajatuksiinsa välirauhan aikaan Helsingin yliopiston kirjastoon, jossa hän on lukemassa. Kaarina puhuttelee häntä jälleen: "Eero!" Perkola nostaa katseensa ja näkee Kaarinan laskeutumassa hymyillen kirjaston portaita alas kirjat sylissään. Kohtaus on kuvattu subjektiivisella kameralla eli ikään kuin luutnantin silmin katsoen. Tuuli lyö huoneen ikkunan auki ja palauttaa tilanteen todellisuuteen. Äänimaailma palaa takaisin ja ulkoa kantautuu miesten metelöintiä.²⁷¹ Ikoni toimii tässä kohtauksessa välitilana tämän ja tuonpuoleisen välillä.

²⁶⁹ *Rukajärven tie* (1999), kuvat 30 ja 32.

²⁷⁰ Vacklin-Rosenvall-Nikkinen 2007, 390; Taulukko 1. *Rukajärven tien* dramaturginen rakenne.

²⁷¹ *Rukajärven tie* (1999), 20. kohtaus *Tuusenian erämaakylä*, 48.–54. otos.

2.4 Ei paluuta

Suon ylitys

Elokuvan toisen näytöksen jälkeen seuraa elokuvan keskikohta (*Mid-Point*), D-jakso, josta ei ole enää paluuta. Thompson luokittelee elokuvan keskikohdan strategisesti yhtä tärkeäksi kuin elokuvan käännekohtat.²⁷² Jakson ensimmäinen kohtaus on *Suon ylitys*, jossa sotamies Ville Snicker ja korpraali Lukkari toimivat tunnustelijoina kantaen pyöriä olallaan pitkospuita pitkin. Suon toisella puolella on väijymässä venäläinen osasto, joka odottaa hiljaa suomalaisjoukkueen tuloa. Kohtauksen alussa seurataan kamera-ajolla sotamies Snickerin ja korpraali Lukkarin saapumista pitkospuita pitkin.²⁷³ Kuvarajaus vaihtuu ”ampuja samassa kuvassa” (*shooter within the same shot*) -kuvarajaukseen.²⁷⁴ Otos on kuvattu venäläisen sotilaan olan takaa, sotilaan tähdätessä aseellaan kohti suolla etenevää suomalaiskaksikkoa. Katsoja saa otoksessa vahvistuksen aikaisemmille oletuksille, että vihollinen on aivan lähellä seuraamassa osaston etenemistä.

KUVA 33. *Rukajärven tie*. Ampuja samassa kuvassa.

KUVA 34. *Rukajärven tie*. Vastakulma.

²⁷² Thompson 1988, 28, 31, 41; Gulino 2013, 15–16 (ns. D-jakso).

²⁷³ *Rukajärven tie* (1999), 21. kohtaus *Suon ylitys*, 1.–17. otos; SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:17. 1988.

²⁷⁴ *Rukajärven tie* (1999), kuva 33; Bender 2013, 81. Venäläisten partio ja sen toiminta (väistyminen) on tavallaan otettu kesän 1941 Tuusenian siltaa seuranneen (todellisen tapahtuman) venäläisen partion toiminnasta.

Kuva siirtyy seuramaan tilannetta vastakkaisesta kuvakulmasta suomalaisten tulosuunnasta, kun luutnantti Perkola ja osasto seuraavat tilannetta jännittyneinä suon laidalla. Kohtaukseen on rakennettu kuvakulmaa vaihtamalla odottava jännitys. Katsoja odottaa milloin vihollisosasto avaa tulen suolla etenevää kaksikkoa kohti, mutta se perääntyy kuitenkin yllättäen suomalaisjoukkueen edestä.²⁷⁵

Tuusenian kylän jälkeen ylitettiin Perttulin kertoman mukaan Pienin-gänjoki, joka tuli Pieningän saloilta ja laski Lieksajärveen. Paikka oli otollinen neuvostojoukon asemaksi. Tie Tuuseniasta tuli sillalle kapeaa kangasta, oikealla näytti olevan suuri suo ja vasemmalla, pohjoisen puolella, oli Lieksajärvi. Suomalainen pyöräosasto varmisti sillan ylityksen kesällä 1941 karkiryhmän avulla, joka eteni joelle muun osaston edellä.²⁷⁶ Tuuri on vanginnut romaaniin tunnelman:

*Alkoi olla jo myöhäinen ilta, metsän äänetkin tuntuivat vaienneen. Tuuli nukkui. [–] Puhuttiin siitä, minkä takia tämä silta oli ehjä, mutta kukaan ei ääneen sanonut sitä, minkä jokainen varmasti ymmärsi: siltojen polttajat olivat ehkä jo jääneet taaksemme. Niitä ei kuitenkaan jääty odottamaan, lähdettiin eteenpäin.*²⁷⁷

KUVA 35. Lieksajärven eteläosan kartta.

²⁷⁵ *Rukajärven tie* (1999), 21. kohta *Suon ylitys*; *Rukajärven tie* (1999), kuva 33. Vrt. Bender 2013, 80: *reverse-angle shot*.

²⁷⁶ *Rukajärven tie* (1999), 21. kohta *Suon ylitys*, 1.–17. otos; SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:17. 1988; Tuuri 1998, 119.

²⁷⁷ Tuuri 1998, 120.

Rohkea eteneminen salmen yli

Purolinjalta jatkettiin vielä hetki hyväkuntoista maantietä pitkin, kunnes saavuttiin Tuusenian tienristeykseen. Koroliin johtava tie kääntyi itään, ja se oli tästä lähtien selvästi aikaisempaa huonokuntoisempi ja kapeampi. Lähestyttäessä Tuusenian salmea tie nousi jyrkästi ylöspäin, joten mäen laella maasto alkoi laskeutua kohti alhaalla näkyvää salmea. Salmi sijaitsi Lieksajärven eteläpäässä ja oli Lieksajärvestä laskevan Lieksajoen alkuosia. Se oli paikoin jopa 300 metriä leveä ja näin ollen erittäin vaativa ylityspaikka. Täällä varmistui ensimmäisen kerran, että vihollinen oli erittäin lähellä, koska salmen ylittävä vahvarakenteinen lankkusilta oli sytytetty palamaan.²⁷⁸ Perttuli muistelee vuoden 1941 tapahtumia seuraavasti:

Tunnustelijat nousivat pyöriltään, kun oltiin saapumassa tavallista kookkaamman vaaran metsäiselle laelle. Ylhäällä mäen harjalla tunnustelijat antoivat käsimerkit muulle osastolle. He olivat pysähtyneet ja kyyristyneet tien sivuun tähystääkseen alas salmelle.

Perttuli kertoo nousseensa rinnettä ylös taluttaen pyöräänsä ja saapuneensa pian tunnustelijoiden luokse. Tunnustelijat ja hän tarkkailivat alas salmelle avautuvaa maisemaa vaihtaen muutaman kerran tähytyspaikkaa. Edessä oleva metsäinen rinne laskeutui jyrkästi alhaalla olevaan salmen pintaan, joka välkehti auringon paisteessa. Puiden lomitse he saattoivat tarkkailla 200–300 metrin päässä olevaa vastarantaa, jossa ei näkynyt liikettä. Salmen yli kulki poikittain vedestä nousevia kivikasoja, jotka muodostivat yhdessä salmen pintaan mustan savuavan nauhamaisen viivan.²⁷⁹ Salmen ylittävästä sillasta oli enää jäljellä savuava kiviarkkurivistö, ja kaikki arkkujen välit olivat sortuneet veteen.²⁸⁰ Tuuri kuvaa Tuusenian salmen näkymää romaanissa seuraavasti:

²⁷⁸ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:14–15. 1988; SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen. O18, O23–O25, Perttuli:9. 1987; Perttuli 1985, 222.

²⁷⁹ Perttulin kirje Marja Vainiolle 22.11.2007.

²⁸⁰ Perttuli 1985, 222.

*Kiviarkkujen hirsikehikot savusivat vielä, palanutta kantta roikkui arkkujen välissä ja mustunutta puutavaraa oli salmen molemmilla rannoilla. Laskettiin arkut, niitä oli yhteensä parikymmentä.*²⁸¹

Vesistön yli johtavan sillan sytyttäminen oli tyypillinen tapa rakentaa puolustuslinjaa, joten poltettu silta antoi olettaa sytyttäjien vetäytyneen salmen vastarannalle viivytyksasemiin odottamaan suomalaisten seuraavaa siirtoa. Perttulin mukaan palanut silta oli siis selvä käyntikortti ja todiste vihollisen läsnäolosta.²⁸² Tuusenian salmen silta oli varsin suuri ja kulkuväylänä arvokas polttamisen kohde. Tästä syystä vastarannalla oletettiin olevan vastassa vihollisia vähintään joukkue tai komppania. Perttuli kertoo arvioineensa sillan suuresta koosta, että sen sytyttämispäätös ei voinut olla pienemmän yksikön tekemä.²⁸³ Sekä elokuvassa että romaanissa vihollisen läsnäoloa on korostettu salmea edeltävässä kohtauksessa, jossa osasto ylittää pitkospuita pitkin avoimen suo-osuuden matkalla purolinjalta Tuusenian salmelle.²⁸⁴ Tuuri kuvaa romaanissa Tuusenian salmea:

*Vastaranta sillan vasemmalla puolella oli loiva, [--] sillan oikealla puolella heti vesirajasta nousi metrin korkuinen kivikko, jonka takana oli kymmenisen metriä matalaa vesijättöä. Sen reunasta lähti rantarinne jyrkkänä, [--] ja takana kasvoi sankkaa metsää.*²⁸⁵

Rukajärven tie -elokuvassa vain luutnantti Perkolalla on kiikarit, kun Perttulin mukaan osasto tarkkaili ensin vastarantaa useammalla kiikarilla noin puolen tunnin ajan.²⁸⁶ Tuusenian salmella oli punnittava, oliko osaston ylipäätä mahdollista jatkaa tiedusteluretkä eteenpäin vai pitäisikö lähettää pikälähetti noutamaan apujoukkoja Repolasta. Perttuli kertoo haastattelussa halunneensa tarkistaa ennen päätöksen tekoa sillan kunnan ja sen korjausmahdollisuudet. Heidän oli selvitettävä, missä kunnossa vedessä olevat lankut ja parrut olivat sekä olisivatko ne irrotettavissa ja aseteltavissa 10–12-metristen kivisilta-arkkujen väliin.²⁸⁷

²⁸¹ Tuuri 1998, 82.

²⁸² Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

²⁸³ Perttulin kirje Marja Vainiolle 22.11.2007.

²⁸⁴ *Rukajärven tie* (1999), 21. kohta *Suon ylitys*; Tuuri 1998, 80.

²⁸⁵ Tuuri 1998, 82.

²⁸⁶ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:14. 1988; *Rukajärven tie* (1999), 22. kohta *Tuusenian salmen ylitys*, 1.–10. otos; Sama, kuva 36.

²⁸⁷ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

Kesällä 1941 luutnantti Perttuli kävi ensin itse tutkimassa tilannetta lähellä vesirajaa todeten korjauksen olevan mahdollista. Hän riisuutui, ryömi vesirajaan ja lähti uimaan kohti ensimmäistä kiviröykkiötä. Luutnantti liukui uiden selkää kahden kiviarkun välin verran. Sillan ensimmäisten rakenteiden välissä hän kokeili vedessä kyyristellen erilaisia työasentoja, tutki palamatta jääneiden siltalankkujen kuntoa ja irti saamista. Samalla hän tähysti eri kohdissa vastarannalle edessä olevan kiviarkun sivuitse ja kuulosteli tilannetta. Tutkittuaan tilannetta vedessä hän päätti, että tässä tilanteessa olisi turha lähteä hakemaan lisäjoukkoja Repolasta asti. Mahdollisuutena olisi ollut saada Repolasta avuksi kranaatinheitinosasto varmistamaan ylitys, mutta tuen odottamiseen olisi kulunut aikaa vähintään vuorokausi. Etenemispäätökseen vaikutti myös annettu käsky, joka edellytti jatkamaan tiedustelua viivyttelemättä aina Koroliin saakka.²⁸⁸ Tuuri kirjoittaa saman romaanissa luutnantin sanoin seuraavasti:

*Ajattelin, että voisin panna osaston tähän salmen rannalle aseisiin ja lähettää Repolaan viestin eversti Tähtiselle ja pyytää ylimenon tueksi kranaatinheitinjoukkuetta [--]. Tuen odottamiseen menisi kuitenkin ainakin vuorokausi, ja käsky oli ollut selvä; tavoite oli Koroli, johon oli edettävä viivyttelemättä.*²⁸⁹

Kuva 36. Rukajärven tie. Tuusenian salmella poltetun sillan tarkkailua.

²⁸⁸ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004; Perttulin kirje Marja Vainiolle 22.11.2007.

²⁸⁹ Tuuri 1998, 83.

Elokuvassa salmen rohkea ylitys voidaan tulkita myös luutnantin sisäisen maailman kuvaamisena. Katsojan pohdittavaksi jää, oliko luutnantti Perkola valmiimpi riskeeraamaan enemmän Kaarinan kohtalon vuoksi. Kuolema on alusta asti jatkuvasti läsnä. Miesten näkymättömän pelon aistii, sillä jokainen päähenkilö käsitteli kuolemanpelkoa omalla tavallaan: toiset osasivat hallita sen hyvin, toiset huonommin.

Elokuvan sotamies Karppisen roolin kautta tuodaan avoimesti esille kuoleman pelko. Tuusenian salmen ylityskohtauksessa Karppinen kysyy: ”Herra luutnantti tähän kai sitä jäädään? Ei kai me tuosta yli voida mennä?” Sotamies Heikkinen vastaa Karppiselle ilkkuen: ”Tähän kai sitä jäädään? Tähän kai sitä jokaiselle oma koti laitetaan!” Luutnantti Perkolan lähdettyä korjaamaan siltaa yhdessä vapaaehtoiseksi ilmoittautuneiden sotamiesten Heikkisen ja Knihtin (näyttelijä Matti Laitinen) kanssa Karppinen ryömii eteenpäin sotamies Rönkön (näyttelijä Pekka Heikkinen) vierelle ja kysyy: ”Kuka se noita siltoja oikein sytytteli?” Rönkkö vastaa: ”Joku joka menee eellä! Eikö tuo tullut jo selväksi?”²⁹⁰

Haastattelussa Perttulin kuvauksen mukaan kesällä 1941 sillan edessä oli todellinen tuntuma vihollisesta. Jos vastarannalla odotti vihollinen, oli selvää, että vedessä miehet olivat suoraan aseiden tähtäimessä. Riskeistä huolimatta rakennustyöt aloitettiin, koska salmen yli oli päästävä. Osaston miehet oli komennettu harjanteen ylärinteeseen aseisiin, joista oli hyvä näkyvyys tulittaa tarvittaessa vastarannalle.²⁹¹

Luutnantti Perttuli aloitti vaarallisen sillan korjaustyön kesällä 1941 yhdessä korpraali Jussi Pappilan kanssa, joka nähdään elokuvan korpraali Jussi Lukkarin roolissa. Osa Kevyt Osasto 2:n miehistä oli lähes uimataidottomia. He olivat maaseudun poikia, joilla ei ollut työltä aikaa hyvän uintitaidon opiskeluun. Perttuli oli huomannut Pappilan erinomaisen uimataidon jo Pankajärvellä. Myös *Rukajärven tie* -elokuvan alussa viitataan miesten uimataitoon sekä uimataidottomuuteen kohtauksessa, jossa korpraali Lukkari ja sotamies

²⁹⁰ *Rukajärven tie* (1999), 22. kohtaus *Tuusenian salmen ylitys*, 4. ja 18. otos.

²⁹¹ Pentti Perttulin puhelinhaastattelu 27.10.2004; Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004; SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:14. 1988; Tuuri 1998, 42–43; Osasto Perttuli joutui rakentamaan heti Repolan jälkeen eteen tulleen sillan ylikulkukelpoiseksi, koska venäläiset olivat sytyttäneet sillan palamaan. Näin Tuusenian salmen luona sillan rakennustyöstä oli jo kokemusta; Ks. kuva 22: Siltaa korjataan Repolan eteläpuolella 8.7.1941. SA-kuva.

Heikkinen pudottavat uimataidottoman alikersantti Tauno Snickerin hyppyte-
lineeltä veteen.²⁹² Romaanissa Tuuri kuvaa salmen rantaan lähestymisen:

*Päästiin alarinteeseen ja riisuuduttiin, jätettiin vaatteet ja hiivittiin alas-
tomina rantapensaiden läpi, veteen mentiin jo aivan ryömimällä rannan
hietikkoa pitkin.*²⁹³

Perttulien mukaan kunkin kiviarkun korkeus oli yli puoli metriä veden-
pinnan yläpuolella, joten kivikasat antoivat tarvittaessa kohtuullisen tulisuo-
jan vedessä työskenteleville miehille. Miehet uivat kiviarkkujen luokse sillan
vasemmalta puolelta, jolloin he pystyivät hyödyntämään silta-arkkujen ve-
teen heittämät varjot. Näin heidät oli vaikeampi erottaa vastarannalta, vaikka
näkyvyys kirkkaassa auringonpaisteessa oli erinomainen. Perttuli kertoo
heidän uineen selkää niin, että veden pinnalla näkyi vain nenä ja osa kasvois-
ta. Tällä tavalla varovasti veden alla he etenivät aina seuraavalle kiviarkulle,
joka antoi suojan mahdolliselta tulitukselta. Miehet selvittivät ensin, olisiko
salmen yli voitu rakentaa juoksusilta, mutta he arvioivat materiaalin riittävän
koko matkalta kahden lankun levyisen polkusillan rakentamiseen.²⁹⁴

Elokuvassa luutnantti Perkola lähtee yhdessä sotamiesten Heikkisen ja
Knihtin kanssa korjaamaan Tuusenian salmen ylittävää siltaa. Muu joukkue
jää kauemmas metsän rajaan tarkkailemaan tilannetta ja vastarantaa.²⁹⁵

Kesällä 1941 luutnantti Perttuli ja korpraali Pappila rakensivat ensin
yhdessä muutaman kiviarkun välin. He kokeilivat, miten vastarannalta suh-
tauduttaisiin salmen keskivälin rakenteiden korjaamiseen. Kun salmen takaa
ei kuulunut mitään, miehet palasivat koerakentamisen jälkeen takaisin lähtö-
rantaan, ja sillan rakennustyöhön koottiin viiden–kuuden miehen joukkue.²⁹⁶

Kylmässä ja varsin voimakkaasti virtaavassa vedessä välilankkujen siir-
ttäminen arkkujen päälle oli hidasta ja raskasta työtä. Veteraanit muistelevat
Tuusenian salmen jännittävää ylitystä. Miehistä Santeri Tapaninen kertoo, että
poltetun sillan lankut eivät yksin riittäneet sillanrakennustyössä, vaan metsäs-
tä piti hakata pitkiä rankoja ja vääntää vitsoja, joilla rangat sidottiin toisiinsa.

²⁹² Pentti Perttulien haastattelu 13.11.2004; *Rukajärven tie* (1999), 2. kohtaus
Pankajärvellä.

²⁹³ Tuuri 1998, 88.

²⁹⁴ Pentti Perttulien puhelinhaastattelu 27.10.2004; Pentti Perttulien haastattelu
13.11.2004.

²⁹⁵ *Rukajärven tie* (1999), 22. kohtaus *Tuusenian salmen ylitys*, 6.–21. otos.

²⁹⁶ Tuuri 1998, 89; Pentti Perttulien haastattelu 13.11.2004.

Koko sillan rakennusajan heillä oli ollut tunne, että vastarannalla odottaa vihollisen varmistus.²⁹⁷

Rakennustyötä viivästytti myös se, että yhden ryhmän oli haettava lisää rakennusmateriaalia metsästä. Arkkujen päälle kootut irtolankut eivät olisi kestäneet ylitystä, joten ne kiinnitettiin yhteen miesten tekemien vitsasten avulla. Työhön otettiin avuksi nuorista kuusista tehtyjä kankia. Työn edetessä yksi ryhmä määrättiin varmistamaan rakennustyötä silta-arkkujen välissä olleiden kivikasojen takaa, josta se siirtyi rakennustöiden edetessä arkku arkulta kohti vastarantaa. Lisäksi kylmyys pakotti vaihtamaan aika ajoin vedessä työskenteleviä miehiä.²⁹⁸

Rukajärven tiessä miehet hyppäävät vauhdikkaasti Tuusenian sillalta veteen riisuuduttuaan ensin sillalla vaatteensa. Tämä on elokuvassa hieman ristiriidassa alun varovaisen vastarannan tarkkailun kanssa, koska miehet ovat korkealla sillalla erittäin näkyvä maali.²⁹⁹

KUVA 37. *Rukajärven tie*. Tuusenian salmen sillalla vasemmalta sotamies Knihti (näyttelijä Matti Laitinen), luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén) ja sotamies Heikkinen (näyttelijä Petri Manninen).

²⁹⁷ SKS KRA, E RVM. Santeri Tapaninen. O18, 9–10. 1987.

²⁹⁸ SKS KRA, E RVM. Pentti Perttuli. B5:14–15. 1988; Perttuli 1985, 222; Tuuri 1998, 92–93.

²⁹⁹ *Rukajärven tie* (1999), 22. kohtaus *Tuusenian salmen ylitys*, 11–17. otos; Sama, kuva 37.

Kesällä 1941 osa miehistä toimi metsässä vartiossa varmistamassa selustaa. *Rukajärven tie* -elokuvan osaston miehet eivät varsinaisesti varmista työn etenemistä, vaan he seuraavat tilannetta metsänrajasta. Elokuvasa sillan korjaustyö etenee vauhdilla toisin kuin kesän 1941 sillanrakennustyö. Veteraani Emil Jauhiaisen mukaan parrujen ja lankkujen keräily vedestä kesti yhteensä noin kolme tuntia.³⁰⁰

Elokuvasa sillan korjaukseen osallistuvia miehiä ei myöskään vaihdeta välillä. Ehkä tämä johtuu elokuvakerronnallisista syistä. Elokuvasa aika on mahdollista pysäyttää, venyttää tai tiivistää. Elokuvan aika kerrotaan kohtausten vaihtelulla ja toiminnan rytmin avulla, niinpä myös sillanrakennustyö sujuu nopeasti. Toisaalta on tärkeä muistaa, että elokuvan tehtävä ei ole todellisuuden dokumentointi vaan tulkinta.³⁰¹

Kun kesällä 1941 Tuusenian salmen sillasta oli valmiina kaksi kolmasosaa, uimariryhmän taakse siirtyi alikersantti Aarre Heinosen ryhmä pukeissa ja aseet mukana. Ryhmä tukeutui aseisiin kiviarkkujen yläosien taakse ja siirtyi niiden suojassa eteenpäin sitä mukaa, kun loppuosa sillasta valmistui.³⁰²

Viimeiset metrit saattoi kahlata, joten kesällä 1941 siltaa ei tarvinnut rakentaa aivan rantaan asti. Matkaa rannasta puiden suojaan oli yhteensä kolmisenkymmentä metriä. Rannan hiekassa oli paikka paikoin suojaksi kelpaavia kiviä sekä puiden runkoja, joiden taakse oli tarvittaessa mahdollista suojautua, jos metsästä alettaisiin ampua. Rantavedestä kohti metsää juostessaan luutnantti Perttuli tajusi, ettei miehiä vastaan ammuttu laukaustakaan. Vielä ei voitu kuitenkaan olla varmoja, oliko vihollinen metsän suojassa heitä vastassa. Tämän vuoksi varmistettiin sillanpääasema muutama satakunta metriä rannasta eteenpäin. Tämän jälkeen loput sillasta rakennettiin valmiiksi ja palattiin takaisin lähtörannalle.³⁰³

³⁰⁰ SKS KRA. E RVM. Emil Jauhiainen. O24:10. 1987; *Kiuruvesi* 2.12.1998.

³⁰¹ *Rukajärven tie* (1999), 22. kohta *Tuusenian salmen ylitys*, 6.–21. otos; Nikkinen 2007, 246, 252–253.

³⁰² Perttulin kirje Marja Vainiolle 22.11.2007.

³⁰³ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004; Tuuri 1998, 95.

KUVA 38. Kuvassa Kevyt Osasto 2 ylittää Tuusenian salmea. Variksen joukkue on jo ylittänyt sillan. Kuvassa siltaa ylittävät miehet kuuluvat Aake Haurun joukkueeseen. Kuva: Pentti Perttuli.

Kun luutnantti Perttulin osasto eteni tiedusteluretkellään, samoihin aikoihin Lieksajärven pohjoisosassa Virralla päävastuu siirrettiin Kevyt Osasto 2:lta I/JR 10:n vastuulle. Tämän seurauksena pääosat Kevyt Osasto 2:sta saapuivat paria päivää myöhemmin 12.7.1941 luutnantti Perttulin osaston jälkeen Tuusenian salmelle ja Tuusenian kylään. Tuolloin ilmoittautui vapaaehtoisesti vangiksi karjalaispoika, joka oli kotoisin Tuusenian kylästä. Hän oli ollut mukana Tuusenian salmen vastarannalla olleessa 17 venäläisen sotilaan partiossa, joka seurasi sillan rakentamista vastarannalla. Hänen kertomansa mukaan venäläiset olivat katsoneet Tuusenian salmen vastarannalta luutnantti Perttulin osaston sillan rakennustyötä. Vangin kertoman mukaan venäläissotilaat olivat seuranneet heidän etenemistään aina Pieningänjoelle asti, mutta eivät kuitenkaan hyökänneet heitä vastaan. Syynä sotilaiden taisteluhaluuttomuuteen oli vangin mukaan suomalaisten suuri lukumäärä ja heidän pelottava varustuksensa: nopeasti pyörillä etenevä joukkue kypärät päässään. Kiinniotetun vangin sanoin: ”Kun niillä oli ne velospeedit.”³⁰⁴

Tuusenian salmella vihollisen päätökseen olla ampumatta yhtäkään laukausta on voinut vaikuttaa myös se, että sen on ollut vaikea arvioida suomalaisen osaston kokoa. Veteraani Matti Remes ja Perttuli arvelivat, että venäläiset ovat kenties nähneet jotain liikettä sillanrakentajien lisäksi salmen vastaisessa mäkitöyryssä puunrunkojen lomasta sekä mäen harjalta olevasta pääjoukosta. Lisäksi syynä saattoi olla nopeasti edenneen suomalaisjoukkueen yllättävyys. Kiinni otetun venäläisen sotilaan mukaan he eivät olleet ehtineet valmistautua, kun suomalaiset olivat jo tulleet heidän asemiensä kohdalle ja ajaneet heidän ohitse. Nopeasta etenemisestä oli siis todella hyötyä. Tuusenian salmen ylittävän sillan luona etäisyyttä oli ollut luutnantti Perttulin miehiin lyhimmillään vain vajaat sata metriä. Venäläiset vetäytyivät kuitenkin salmelta ennen sillan valmistumista. On luultavaa, että venäläisen joukon johtaja on arvellut suomalaisten tulevan salmen yli ja ajavan pyörillä heidän osastonsa ohi jättäen nämä jalkamiehinä taakse.³⁰⁵

³⁰⁴ Pentti Perttulin puhelinhaastattelu 27.10.2004; SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen. 018, 023–025, Perttuli: 11. 1987. Huom. Kevyt Osasto 2:n pääosien saapuessa Tuusenian salmelle 12.7. luutnantti Perttulin johtama osasto oli jo siirtynyt tuolloin mukaan Virran kapeikon taisteluun.

³⁰⁵ SKS KRA. E RVM. Matti Remes. 023:11. 1987; SKS KRA. E RVM. B5:14–15. 1988; Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

Polkupyörä

Lopulta vaativa ylitys voitiin aloittaa. Veteraanit Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen muistelevat yhdessä Perttulin kanssa, kuinka raskas kuorma vaikeutti ylitystä. Miesten oli kannettava kesällä 1941 Tuusenian salmen yli täyspakattu polkupyörä kivääri tai konepistooli selänsään. Lisäksi lankkusilta oli kapea, koska siinä oli paikoin vain yksi lankku. Ylitystä vaikeutti myös se, että lankut heiluivat ja laskivat askelten alla puolettain veden alle, minkä seurauksena silta oli märkä ja erittäin liukas.³⁰⁶ Tuuri kirjoittaa romaanissaan Tuusenian salmen ylityksestä:

*[K]apeilla, vitsaksilla toisiinsa sidotuilla lankuilla salmen ylimeno oli hankalan ja vaikean näköistä, vähääkin horjahdusta sai korjailla tasapainoa pitkään hakien. [--] mukana oli monta uimataidotontakin miestä, salmi parikymmentä metriä syvimältä kohdalta, ja virta paikoin kova; kaikilla miehillä oli vyössä täydet patruunataskut kuin painoina.*³⁰⁷

Kukaan Kevyt Osasto 2:n miehistä ei tippunut veteen kesän 1941 ylityksen aikana. Sillalla tapahtui kuitenkin haveri, kun yksi 3. Joukkueen sotilaista tiputti pyöränsä virtaan. Pyörää yritettiin saada virrasta ylös, mutta siinä ei onnistuttu. Perttulin mukaan oli vain ihme, että pyöriä ei tippunut veteen useampia. Pyörän lisäksi salmeen olisi voinut pudota joku osaston uimataidottomista miehistä. Tämän vuoksi kiviarkuille olisi ollut syytä laittaa uimataitoiset varmistajat, mutta tätä varmistusta ei huomattu tehdä.³⁰⁸

Elokuvan sotamies Karppisen pelko toteutuu, kun hän ylittää Tuusenian salmen siltaa. Sotamies Karppinen sanoo siltaa ylittäessään: ”Ihan niin kuin siellä olisi salmen takana ryssiä vilistänyt puiden seassa.” Perässä kulkeva korpraali Lukkari vastaa: ”Kuolema siellä kyttää.” Kohtaus on kuvattu alakulmasta, kun miehet etenevät jonossa siltaa pitkin pyöriään kantaen. Karppinen kantaa pyöränsä vilkuillen alas veteen ja horjahtaa. Pyörä putoaa ja uppoaa veden alle. Lukkari huutaa sillalla paikallaan seisovalle Karppiselle: ”No älä nyt helvetissä siihen jää! Mene nyt perkele!”³⁰⁹

³⁰⁶ SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen. O18, O23–O25, Perttuli:10. 1987; SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:14–15. 1988.

³⁰⁷ Tuuri 1998, 98.

³⁰⁸ SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen. O18:10. 1989; Perttuli 1985, 222; Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

³⁰⁹ *Rukajärven tie* (1999), 23. kohtaus *Polkupyörä*, 3.–23. otos.

Tapaus perustuu Pentti Perttulin muistelmiaan. Kesällä 1941 Perttulin mukaan pyörätön mies lähetettiin palaamaan yksin Repolaan, koska hän ei olisi pysynyt ilman pyörää osaston perässä. Mies pääsi hengissä perille ja liittyi myöhemmin takaisin omaan joukkueeseen Kevyt Osasto 2:een.³¹⁰

Myös elokuvan Karppinen joutuu palaamaan yksin Repolaan. Luutnantti Perkolan kiivas suhtautuminen sotamieheen pyörän pudottamisen jälkeen on tulkittavissa hänen oman sisäisen tuskansa purkautumisena. ”Jotenkin se pyörä vaan luiskahti siinä käsistä. En minä tahallaan”, sanoo sotamies Karppinen seisoessaan luutnantin edessä. Perkola lähettää hänet yksin kävellen takaisin Repolaan. Karppinen kysyy: ”Ihan yksinkö?” Alikersantti Saarinen kysyy Perkolalta: ”Jos annettaisiin Karppiselle Leinonen tai Moilanen kaveriksi?” Perkola vastaa: ”Ei tässä mitään saattojoukkoja tuollaisten paskahousujen mukaan ole varaa lähettää!” Perkola katsoo tiukasti sotamies Karppista ja sanoo: ”Ei muuta kuin kävelette takaisin! Ja mietitte mennessä, että miten se pyörä sinne salmeen oikein luiskahti!”³¹¹

Jeanine Basingerin mukaan sotaelokuvan ensimmäisen kuoleman tulee olla aina erityinen.³¹² Karppinen kuolee paluumatkallaan takaisin kohti Repolaa. Hänen kuolemansa yksinäisellä taipaleella ei ole yllätys, mutta se on kuvattu erityislaatusesti. Karppinen juoksee avonaiselle pellolle. Hän pysähtyy, jolloin hänen selkensä takaa pellolta nousee sotilas, joka lataa aseensa. Kohtaus on kuvattu yhdellä pitkällä, lähes puoli minuuttia kestäväällä otoksella. Karppinen kääntyy kohti pellolla seisovaa venäläissotilasta, joka ampuu yhden laukauksen häntä kohti. Heinikon keskeltä nousee lisää venäläisiä sotilaita, jotka avaavat tulen. Teloitusta muistuttava yhteislaukaus lävistää sotamies Karppisen.³¹³

Kohtauksessa on erityistä se, että vihollista kuvattaessa kameran kuvaussuunta pysyy koko ajan sotamies Karppisen selän takana (kuvat 39 ja 40). Tämä on toteutettu ”ampuja samassa kuvassa” -tyylillä, nyt vain ampuja näkyy käänteisesti kuvan taka-alalla, ja ammunnan kohde on kuvan etualalla. Valittu kuvakulma korostaa erityisellä tavalla tilanteen vaarallisuutta, osoittavathan aseet samalla kohti kameraa ja katsojaa.³¹⁴ Karppinen kaatuu maahan jo 1970-luvun sotaelokuvissa normiksi tulleeella ”saa osuman ja kaatuu” -tyylillä.

³¹⁰ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:14–15. 1988; Perttuli 1985, 222–223.

³¹¹ *Rukajärven tie* (1999), 23. kohtaus *Polkupyörä*, 19.–23. otos.

³¹² Basinger 2003, 52.

³¹³ *Rukajärven tie* (1999), 23. kohtaus *Polkupyörä*, 26. otos (kuva 39), 30. otos (kuva 40), 33. otos (kuva 40) ja 35. otos (kuva 41).

³¹⁴ *Rukajärven tie* (1999), 23. kohtaus *Polkupyörä*, 26.–35. otos. Vrt. Bender 2013, 80–81: *Shooter-within-the-same-shot killing*.

Lisäksi kohtauksessa vaihdellaan joka kuvassa kamerakulmaa vastakkaisista kuvakulmista kuvaten.³¹⁵ Ammuksen lävistäessä sotamies Karppisen kehon ammuksen ulostuloaukosta pursuaa verta ja nousee verisumua. Ampumiskohdauksen on leikattu varsin pitkin otoksin, joiden kesto vaihtelee yhdestä sekunnista 29 sekuntiin. Otospituuksien keskiarvo (*the Average Shot Length* eli ASL) on erityisen hidas, 8,5 sekuntia.³¹⁶ Tämä otospituus oli tyypillistä 1940-luvun elokuvissa.³¹⁷

KUVA 39. Rukajärven tie. Stm. Karppista ammutaan.

KUVA 40. Rukajärven tie. Joukkue tähtää stm. Karppiseen.

KUVA 41. Rukajärven tie. Laukaukset lävistävät stm. Karppisen.

KUVA 42. Rukajärven tie. Stm. Karppinen kuolleena.

Kohtauksen viimeinen otos on kuvattu suoraan ylhäältä alaspäin kohti maassa kuolleena makaavaa sotamies Karppista. Kuvan kokonaiskesto on 18 sekuntia. Kuvarajaus laajenee samalla, kun kamera nousee otoksessa ylöspäin. Kamera pysähtyy, kun venäläinen sotilas tulee seisomaan sotamies Karppisen viereen.³¹⁸ *Rukajärven tien* tiedustelujoukkueen ensimmäisen uhrin, sotamies

³¹⁵ Bender 2013, 81,160: *Hit and fall* -tyyli; Juntunen 1997, 112: Otos, joka on kuvattu edelliseen otokseen nähden vastakkaisesta suunnasta, *reverse-angle shot* (noin 180°) on tyypillinen kuvaustapa dialogia kuvatessa.

³¹⁶ *Rukajärven tie* (1999), 23. kohtaus *Polkupyörä*, 26.–35. otos.

³¹⁷ Salt 1992, 231–232: Salt nostaa 1940-luvun esimerkkeinä Hitchcockin ohjaamat elokuvat *Viidennen kolonnan mies* (1942) ja *Epäilyksen varjo* (1943).

³¹⁸ *Rukajärven tie* (1999), 23. kohtaus *Polkupyörä*, 35. otos.

Karppisen, ampumisella osoitetaan myös kuinka lähellä vihollinen on.³¹⁹ Dramaturgisesti Karppisen kuolema on myös rangaistus nuoren evakon ampumisesta. Ikään kuin sotamiehen kohtalo osoittaisi, että sotilaan tulee pitää tehtävä mielessä – sodassa ei ole varaa virheisiin.

Tsolkin erämaakylän tuvan räjähdys

Kesällä 1941 tie Tuusenian ja Tsoikin kylien välillä muistutti enää lähinnä polkua, joka soiden kohdalla kapeni pelkäksi pitkospuiden ketjuksi. Väsyneelle joukkueelle tämän on täytynyt olla erittäin raskas vaihe. Miehet torkahtelivat aika ajoin kesken ajamisen, ja tämä saattoi aiheuttaa kaatuilua ja horjahtelua etenevässä pyöräosastossa.³²⁰ Perttulin kuvauksen mukaan pyörien ohjaustankoihin kiinnitetyt kypärät ja tarakalla reppuihin pakatut keittovälineet heiluivat ja kolisivat aiheuttaen ääntä hiljaisessa erämaassa.³²¹ Myös elokuvasa luutnantti Perkola pyytää alikersantti Tauno Snickeriä sanomaan miehille: ”[E]ttä kiinnittävät varusteet pyöriin kiinni, ettei tavarat kolise niin jumalattomasti.”³²² Yhtäjaksoisesta matkanteosta johtuva unen puute ja väsymys aiheuttivat ongelmia myös maastossa kulkevien miesten välimatkojen säilyttämisessä. Matkalla Tsoikkiin osasto ylitti muutaman joen, joiden sillat oli sytytetty palamaan.³²³ Poltetut sillat olivat jälleen merkki vihollisen läheisyydestä, vaikka ympäröivä erämaa pysyi hiljaisena.

Osasto jatkoi väsymyksestään huolimatta kesällä 1941 yön yli matkaa kunnes saapui aamuyöllä seuraavaan erämaakylään. Tsoikki oli hiljainen, kun karkiryhmä lähti tutkimaan sitä edeltä.³²⁴ Perttulin mukaan Tsoikin erämaakylä osoittautui tärkeäksi välietapiksi, koska siellä joukkue sai syödä nälkäänsä suolakalaa ja jyviä sekä järvestä verkoilla pyydettyä kalaa. Yhdessä veteraani Santeri Tapanisen kanssa Perttuli muistelee miesten levänneen tyhjillään

³¹⁹ *Rukajärven tie* (1999), 23. kohta *Polkupyörä*, 20.–33. otos; SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:14–15. 1988; Palaste 1999: Palasteen mukaan heinikosta ylös pomppaava vihollisryhmän partio toimii partiostrategian vastaisesti, mikä voisi tarkoittaa esimerkiksi liian tiivistä ryhmitystä tulitaistelussa.

³²⁰ SKS KRA. E RVM. Emil Jauhiainen. O24:11. 1987.

³²¹ Perttuli 1985, 222.

³²² *Rukajärven tie* (1999): 15. kohta *Eteneminen*, 19. otos.

³²³ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:17. 1988.

³²⁴ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli B5:16. 1988: Lähestymisessä toimittiin aivan, kuten karkiryhmä oli toiminut jo Tuusenian erämaakylän kohdalla.

olleessa kylässä muutaman tunnin ennen kuin he jatkoivat taas varhain aamulla kohti määränpäättään Korolia.³²⁵

Elokuvan Tsolkin kylän kärkenä toimineet tunnustelijat juoksevat uhkarohkeasti suoraan pellon poikki käyttämättä peltoa näkösuojana. Tässäkään elokuva ei seuraa reaalisesti tapahtunutta. Se kertoo, että ohjaaja ei pidä kylään menon tapaa dramaturgisesti kovin merkittävänä. Toisin kuin elokuvassa kärkiryhmä sai kesällä 1941 Perttulin mukaan hyvän näkösuojan korkealle kasvavasta ruispellosta, jonka oja pitkin saattoi edetä huomaamatta aina kylän reunaan asti.³²⁶

Elokuvassa osasto jatkaa salmelta matkaa Tsolkkiin. Sotamies Raassina ja korpraali Lukkari, jotka toimivat Tuusenian kylän tunnustelijoina, riitelevät keskenään, kuinka erämaakylän talon oveen jätetyn aseensa kanssa tulisi toimia.³²⁷

Muun joukkueen saapuessa paikalle luutnantti Perkola kysyy miehiltä: ”Mikä teillä oli oikein hätänä?” Raassina vastaa kääntäen päättään osoittaakseen ovelle olevaa asetta: ”Ei muuta kuin tuo tuossa nuin.” Tilanne saa käänteitä, kun sotamies Heikkinen ottaa yhtäkkiä aseensa käteensä ja sanoo: ”Tässähän on lukkokin aivan umpiruosteessa!” Lukkari sanoo halveksien: ”Siinä oli poikien miinoitukset ja ansat!” Heikkinen sanoo ase kädessään: ”Minä pidän tätä osoituksena venäläisten aika kieroutuneesta huumorintajusta.” Tämän jälkeen hän alkaa tanssahdella ase kädessä sotamies Hämäläisen (näyttelijä Rauno Juvonen) edessä. Hämäläinen sanoo Heikkiselle: ”Saatanan hullu!” Heikkinen jatkaa tanssimistaan. Miehet ottavat tilanteen huumorilla lukuun ottamatta Hämäläistä, jonka reaktioille miehet alkavat vähitellen naureskella.³²⁸

Tällaisissa hetkissä elokuvan katsojan on mahdollista varautua henkisesti tuleviin tapahtumiin. Huumori sitoo myös katsojat lähemmäs henkilöitä ja saa heidät eläytymään tarinaan.³²⁹ Nykyään etenkin toimintaelokuvissa väkivallan määrä turruttaa helposti katsojat. Tästä syystä tunnetilojen vaihtelu on yksi tehokas väkivallan kuvaustyylillä, jolla tarkoitetaan elokuvantekijöiden tapaa säädellä väkivallan määrää ja esitysrytmiiä. Stephen Princen

³²⁵ SKS KRA, E RVM. Pentti Perttuli. B5:17. 1988; SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen. O18:11–12. 1989; Perttuli 1985, 222.

³²⁶ *Rukajärven tie* (1999), 24. kohtaus *Tsolkin erämaakylä*, 3.–8. otos; SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:16. 1988. Elokuvassa ei ole haluttu esittää todellisesti käytettyä lähestymistapaa.

³²⁷ *Rukajärven tie* (1999), 24. kohtaus *Tsolkin erämaakylä*, 15.–26. otos.

³²⁸ *Rukajärven tie* (1999), 24. kohtaus *Tsolkin erämaakylä*, 15.–43. otos; Sama, kuva 43.

³²⁹ Hiltunen 1999, 128.

mukaan tällä menetelmällä tarjottiin jo elokuvasensuurin aikaan katsojille hengähdystaukoja elokuvien väkivaltakohtausten keskellä.³³⁰

Tsolkin kylän talon oveen jätetyn aseiden löytymistä seurannut koominen tilanne enteilee kuitenkin katastrofia ja Heikkisen tanssi hänen omaa kohtaloaan. Aseeseen liittyvä kohtaaminen on arvatunkin otettu mukaan käsikirjoitukseen Antti Tuurin ehdotuksesta. Kesällä 1941 Miinoan kylän yhden talon oven suuhun oli jätetty ase, joka oli vanha eikä sen lukkokaan auennut. Tämä oli Tuurin *Rukajärven tiellä* -kirjan mukaan miehille merkinä rakennuksen miinoituksesta.³³¹

KUVA 43. *Rukajärven tie*. Sotamies Heikkinen (näyttelijä Petri Manninen) edessä vasemmalla nauraa sotamies Hämäläisen (näyttelijä Rauno Juvonen) kustannuksella. Takana vasemmalta tilanteelle nauravat luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén), alikersantti Tauno Snicker (näyttelijä Kari Väänänen), sotamies Leinonen (Kari-Pekka Toivonen) ja sotamies Knihti (näyttelijä Matti Laitinen).

³³⁰ Prince 2003, 244–250. Prince käyttää englanniksi termiä *emotional bracketing*.

³³¹ Tuuri 1990, 97–98.

KUVA 44. *Rukajärven tie*. Stm. Heikkinen.KUVA 45. *Rukajärven tie*. Ansalanka.KUVA 46. *Rukajärven tie*. Räjähdyks.KUVA 47. *Rukajärven tie*. Talo rajähtää.

Rukajärven tien naurunremakan jälkeen miehet alkavat vakavoiduttuaan tutkia autiotalon ympäristöä. Luutnantti Perkola käskee Heikkisen tutkia talon. Sen sisältä löytyy yllättäen lankamiina, joka räjähtää ja tappaa Heikkisen.³³²

Elokuvan juoni rytmittyy toiminnasta rauhallisempiin jaksoihin, huumorista tragediaan, ja epätoivoistakin taistelutilannetta seuraa lepo.³³³ Ehkä äkillisin tilannemuutos *Rukajärven tien* juonessa on juuri Heikkisen kuolema, jota edeltää huumori- ja naurukohtaus. Tilanne muuttuu radikaalisti, kun sotamies Hämäläisen pelon huumorilla kuittaaminen osoittautuu kohtalokkaaksi.³³⁴

Kesällä 1941 osasto ei kohdannut erämaakylissä ansavirityksiä. Venäläisten tiedetään kyllä käyttäneen vastaavia ansoja, sillä vihollisen ansoittamista taloista löydettiin tuolloin jopa aikasytyttimillä varustettuja pommeja. Sen sijaan Kevyt Osasto 2:n tiedusteluretken aikana löytyi maantielle asetettuja laatikkomiinoja, jotka tulivat vastaan heti Repolan jälkeen. Miinoja löytyi myös myöhemmin tiedustelureitin matkan varrelta Korolista kohti Virran

³³² *Rukajärven tie* (1999), 24. kohtaus *Tsolkin erämaakylä*, 15.–61. otos; Sama, kuvat 44–47.

³³³ Vrt. Basinger 2003, 260.

³³⁴ *Rukajärven tie* (1999), 24. kohtaus *Tsolkin erämaakylä*.

päätieasemaa. Tuolloin tiedustelijat huomasivat ajoissa tien hiekkiaan upotettut miinat, jotka merkittiin ja kierrettiin metsän kautta.³³⁵

Tsolkin erämaakylän räjähdys on elokuvan tärkeä hetki. Sotamies Heikisen kuolema vahvistaa vihollisen etulyöntiasemaa. Samalla se muistuttaa luutnantti Perkolalle hänen morsiamensa kohtalosta.³³⁶ Elokuvan puoliväli sijoittuu keskelle käsikirjoitusta noin 60 minuutin kohdalle. Tässä hetkessä päähenkilö sitoutuu tavoitteeseensa; hänen on kuljettava kohti valittua päämäärää. Elokuvan keskikohta on juonen kohta (*The Point of No Return*), josta päähenkilöllä ei ole enää paluuta entiseen.³³⁷ Yleensä tarinan kehittelyvaihe päättyy 90 minuutin kohdalla; jos ensimmäisessä näytöksessä päähenkilöllä meni vielä hyvin, niin toisen näytöksen jälkeen hänellä menee erittäin huonosti.³³⁸

³³⁵ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:16–17. 1988; SKS KRA. E RVM Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen. O18, O23–O25, Perttuli, 6. 1987; Pioneerien taktilliset asiat. 14. Divisioonan esikunnan ohjeet vihollisen ansoituksesta. 18.7.1941. T 1001/5. KA(Sörn); Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

³³⁶ *Rukajärven tie* (1999), 24. kohtaus *Tsolkin erämaakylä*, 51.–68. otos. Tapahtuma on elokuvantekijöiden tulkinta, koska tällaista räjähdystä ei tapahtunut tiedusteluretkellä kesällä 1941.

³³⁷ Gulino 2013, 16.

³³⁸ Nikkinen 2007, 82, 84–85; Ks. myös Taulukko 1. *Rukajärven tien* dramaturginen rakenne.

KOLMAS NÄYTÖS: Kehittyminen

Kolmanteen näytökseen tultaessa kaikki elokuvan keskeiset tavoitteet ja ongelmat on esitelty. Tämän näytöksen aikana päähenkilö Thompsonin mukaan tyypillisesti kamppailee ja kohtaa erilaisia esteitä matkallaan kohti tavoitetta.³³⁹ Sisäinen paine näkyy luutnantin toiminnassa yhä voimakkaammin, kun morsiamen kuoleman aiheuttaman surun vaikutus kasvaa yhä suuremmaksi. Vähitellen suru purkautuu vihana.

2.5 Suru syvenee

Ateria

Rukajärven tien kolmannen näytöksen tapahtumat kuuluvat juonen E-jaksoon, jossa suru syvenee (*The Development*).³⁴⁰ Elokuvasa nähtävä hautaus olisi todellisuudessa ollut Päämajan ohjeiden vastainen.³⁴¹ Ohjesäännön mukaista oli kyllä merkitä hauta puuristillä mutta siunaaminen ei. Jatkosodan aikana kaatuneet pyrittiin lähettämään kotiseurakuntiin, joissa heille järjestettiin sankarihautajaiset. Päämaja velvoitti kaatuneiden huollossa erityiseen tarkkuuteen.

³³⁹ Thompson 2001, 28: Kristin Thompsonin mukaan elokuvan kolmas näytös on nimeltään "kehittyminen" (*The Development*); Ks. myös Taulukko 1. *Rukajärven tien* dramaturginen rakenne.

³⁴⁰ *Rukajärven tie* (1999), 25. kohta *Ateria*, 1. otos; Gulino 2013, 16 (ns. E-jakso).

³⁴¹ *Rukajärven tie* (1999), 25. kohta *Ateria*, 1. otos. Ehkä ohjaaja Saarela on halunnut korostaa hautaan siunausta sen keskeisen kristinuskon symbolimerkituksen vuoksi.

Koska sotatilanteessa jouduttiin usein turvautumaan kenttähautauksiin, tuli yhä välttämättömämmäksi tehdä huolelliset muistiinpanot kaatuneista ja hautauspaikoista. Hautapaikka tuli merkitä puuristillä, joka mahdollisuuksien mukaan teetettäisiin lähimmässä puusepän liikkeessä. Tämä tuskin oli useinkaan mahdollista rintamaolosuhteissa. Rukajärven suunnan taistelut etenivät nopeasti useiden kymmenien kilometrien vauhdilla muutamassa kuukaudessa. Päämajan tiedotteessa korostettiin, että sodan päätyttyä oli voitava varmuudella osoittaa omaisille kaatuneiden hautapaikat. Lisäksi haudat tuli toistaiseksi jättää siunaamatta, koska sotatilanteen vuoksi omaisia ei voitu kutsua siunaustilaisuuksiin.³⁴² Usein haudat olivat väliaikaisia, koska kaatuneet pyrittiin toimittamaan omaisille ja hautaamaan sankarihautausmaalle. Tällä oli tärkeä moraalinen ja inhimillinen merkitys.³⁴³

KUVA 48. Rukajärven tie. Sotamies Heikkisen hautus.

³⁴² Vahvuus- ja tappioilmoitukset. 10.7.1941. Päämajan sotarovastin toimisto, s. 3. T 1001/2. KA(Sörn): Lisäksi hautasija oli varmistettava arkkuun kiinnitetyllä numerolevyllä tai hautaan mukaan laitettulla pullolla, jonka sisällä a.o. henkilötiedot oli merkitty. Myös *Tuntematon sotilas* (1955) -elokuvassa nähdään vastaavanlainen sotilaan hautus taistelutilanteen jälkeen. Ristin korvaa suossa kasvava ristinmuotoinen puunrunko. Miehet hiljentyvät haudan äärellä ennen kuin jatkavat matkaansa.

³⁴³ Kemppainen 2006a, 65–67, 74.

Rukajärven tie -elokuvassa hautaus on kuvattu maisemassa, jossa takana oleva vesistö esittää Lieksajärveä. Kamera liikkuu tilitauksella alaspäin ristin ympärille kerääntyneisiin miehiin, jotka kuuntelevat siunausta toimittavaa alikersantti Saarista: "Ihmiset, joilla on voimansa Sinussa, joilla on mielessä pyhä matka. Kun he käyvät kyynellaakson maahan, he muuttavat sen lähteiden maaksi ja syyssade peittää sen siunauksilla. Aamen."³⁴⁴ Nämä Saarisen lausumat Psalmin sanat ovat tulkittavissa teologisessa merkityksessä siunaukseksi eikä ainoastaan haudan äärellä tapahtuvaksi rukoukseksi.³⁴⁵

Vielä talvisodan alussa kenttähautauksia pidettiin todennäköisenä vaihtoehtona, mutta hyvin nopeasti yleinen mielipide vaikutti niin, että kaatuneet evakuoitiin ja haudattiin kotiseuduille rakennettuihin sankarihautausmaihin. Varsinkin jatkosodan alussa 1941 kesäolosuhteet ja nopeasti etenevä hyökkäysvaihe lisäsivät kenttähautauksen tarpeellisuutta. Haavoittuneiden hoito meni kaatuneiden kuljetuksen edelle. Tilanne muuttui syksyllä 1941, kun Päämaja määräsi kenttähautaukset lopettavaksi. Näin kaatuneiden evakuointi muuttui Suomen armeijan käytännöksi. Jatkosodan vainajien rintamalta evakuointi oli toisessa maailmansodassa laajuudessaan poikkeuksellista.³⁴⁶

Kaatuneet koottiin ensin kokoamispaikoille, joista matka jatkui kaatuneiden evakuointikeskukseen (KEK). Siellä henkilökunta pesi, vaatetti ja laittoi ruumiit arkkuun. Vainajien yksityisomaisuus kirjattiin ja lähetettiin erikseen omaisille.³⁴⁷ Rintamamiehille oli tärkeää, että suomalaisilla oli tällainen järjestelmä, joka huolehti sankarivainajat kotiseudun sankarihautausmaihin. Käytännössä muodostui yhteys rintaman ja kotirintaman välille. Myös rintamalla sotilaat ottivat usein suuriakin riskejä hakiessaan haavoittuneen taistelutoverin. Ville Kivimäen mukaan: "Kaatuneista ja haavoittuneista huolehtimisessa tiivistyi ehkä voimakkaimmin todellinen toverihenki. [...] ketään [ei] haluttu hylätä taistelukentälle, myös haavoittuneiden pelastaminen ymmärrettiin eräänlaisena keskinäisenä vakuutuksena, ettei ketään jätettäisi oman onnensa varaan."³⁴⁸

Kristinuskon peruslähtökohtien merkitys oli tärkeä sodanaikaisen puolustustaistelutahdon kannalta. Jatkosotaa edeltäneen talvisodan hengen miellettiin kulminoituneen tahtoon taistella kodin, uskonnon ja isänmaan

³⁴⁴ *Rukajärven tie* (1999), 25. kohtaus *Ateria*, 1. otos; Sama, kuva 48.

³⁴⁵ Ps. 84: 6, 7.

³⁴⁶ Kemppainen 2006a, 65, 69; Saario 1989, 184–185.

³⁴⁷ Kemppainen 2006a, 71–73; Ks. esimerkiksi sotaelokuva *Hiljaisuus* (2011) kuvaa kaatuneiden evakuointikeskusta.

³⁴⁸ Kivimäki 2013b, 213.

puolesta. Sotaa käyvien miesten piirissä kirkon ja uskonnon merkitys kasvoi kuoleman jatkuvan läsnäolon vuoksi. Tilanteeseen sisältyi myös ristiriita, koska kirkon asenne oli periaatteessa sodanvastainen. Tästä ristiriidasta voi nähdä heijastumia sodanaikaisissa elokuvissa, joissa selkeästi välteltiin sotilaiden ja sotilaspapin keskinäistä dialogia. Tästä voi nähdä myös *Rukajärven tiessä* viitteen, kun Perkola ei halua kuunnella Saarisen uskonnollista lohdutusta. Vaikenemisen mursi oikeastaan vasta Edvin Laineen *Tuntematon sotilas* (1955) ja joitakin vuosia myöhemmin valmistunut Mikko Niskasen *Sissit*-elokuva (1963).³⁴⁹

Rukajärven tien sotamies Heikkisen hautaamisen jälkeen miehet istuvat yhdessä räjähtäneen tuvan pöydän ääressä. Kohtauksen tunnelma ja asetelma herättävät katsojassa assosiaation *Viimeiseen ehtoolliseen*.³⁵⁰ Kohtauksen sommittelu toistaa Leonardo da Vincin ja myöhemmin monen muun samaa aihetta käsittelevän teoksen asetelman; huonetilan, jossa pöydän ääressä istuvien takana näkyy avara maisema. Näin alleviivattu viittaus evankeliumiin enteilee elokuvan tulevia tapahtumia.

Leivän murtaminen kohtauksessa on toteutettu Evankeliumitekstin ja *Viimeisen ehtoollisen* keskeishahmon Kristuksen tapaan. Huomionarvoista on, ettei elokuvan otos paljasta, onko leivänmurtaja Saarinen vai Perkola. Kuvarajauksessa näkyvät ainoastaan kädet, jotka murtavat leivän, kasvoja ei näytetä.³⁵¹

Raamatussa viimeinen ehtoollinen kuvaa hetkeä, jolloin Jeesus ja opetuslapset ovat viimeistä kertaa yhdessä. Kohtaus korostaa joukkueen miesten yhtenäisyyttä, mutta samalla se ennakoi tulevaa eroa. Miehet istuvat vaiti, kunnes alikersantti Tauno Snicker pyytää sotamies Knihtiä laulamaan jotain Heikkisen muistolle.³⁵² Ohjaaja Olli Saarela sanoo kokeneensa, että "[–] laulu on tunnetasolla sakraali. Se on ikään kuin siunaus."³⁵³ Samoin Saarela näyttää halunneen alleviivata kohtauksen sakraalisuutta aloittamalla sen leivän murtamisella käsin.³⁵⁴

Ruokahuollon korostaminen elokuvassa ei ole aiheetonta, koska sodassa miehillä oli jatkuvasti nälkä. Koroliin oli vielä matkaa jäljellä, joten tiedustelu-

³⁴⁹ Paloheimo 1979, 95; *Tuntematon sotilas* 1955; *Sissit* 1963: molemmissa näissä elokuvissa nähdään papin ja sotilaiden välinen dialogi.

³⁵⁰ Mat. 26:26–30.

³⁵¹ Vrt. Vähäsarja 2006, 47.

³⁵² *Rukajärven tie* (1999), 25. kohtaus *Ateria*, 2.–12. otos.

³⁵³ Villa 1999.

³⁵⁴ Bäcksbäck 2000.

retkeä jatkettiin vain noin 4–5 tuntia kestäneen lepo- ja ruokatauon jälkeen.³⁵⁵ Pöydällä nähdään astioita, mutta ruokaa on vain nimeksi. Käsikirjoituksessa tilannetta kuvaillaan: ”Syödään ikään kuin ruokaa todella olisi. Ahkerasti hitaasti, puhumattomina.” Kaikki kuuntelevat hiljaa, mutta laulu koskettaa, ja jotain tuntuu liikahtavan jokaisen sisimmässä.³⁵⁶

Kohtauksessa kuullaan Gaetano Donizettin (1797–1848) oopperasta *Lemmenjuoma* katkelma aariasta *Una furtiva lagrima* (*Kätkeyty kyynel*). Sotamies Knihti kävelee pöydän ääressä istuvien miesten taakse ja alkaa laulaa. Taustalla räjähdysten rikkoman seinän takaa näkyy Lieksajärvi. Musiikki korostaa sodan ja rakkauden välistä ristiriitaa. Tämä tunne korostuu entisestään, kun sotamies Knihtin lauluun liittyy yllättäen mukaan sinfoniaorkesteri, ja musiikin diegeettisen ja ei-diegeettisen raja rikkoutuu. Toisin sanoen elokuvan oma sisäinen äänimaailma ylittyy, kun siihen liitetään mukaan tarinan ulkopuolinen musiikki.³⁵⁷

Elokuvan käsikirjoituksessa luutnantti Perkola nousee ylös, katsoo miehiään ja lähtee pois. Tekstin kuvauksessa karjalaistalo näkyy taempana, ja katolla seisoo mies vartiossa. Sisällä talossa palaa tuli valaisemassa sotamies Heikkisen muistotilaisuutta, ja taustalla kuuluu hiljaista laulua. Nämä yksityiskohdat on leikattu elokuvasta pois.³⁵⁸

Antti Tuuri kertoo lisänneensä talon räjähdyskohtauksen käsikirjoitukseen, koska Olli Saarela toivoi, että elokuvassa hyödynnettäisiin kuvausalueen upeita maisemia. Saarela innostui käsikirjoitukseen lisäystä talon seinän räjähdyksestä ja ehdotti, että kohtaukseen lisättäisiin Knihtin esitys. Antti Tuuri myöntää, ettei hän aluksi pitänyt laulukohtausta realistisena vaihtoehtona, olihan kyseessä vihollisen selustassa tehtävä tiedusteluretki. Lopputulos kuitenkin osoittautui yhdeksi niistä kohtauksista, jotka elokuvan katsojat nimenomaan muistavat.³⁵⁹

³⁵⁵ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:17. 1988; SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen. O18:11–12. 1989; Perttuli 1985, 222: Etenemisen kannalta oli tärkeää, että nälkäinen osasto löysi kylän taloista ruoaksi muun muassa suolakalaa ja jyviä, joista keitettiin puuroa.

³⁵⁶ *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 65. KAVI.

³⁵⁷ *Rukajärven tie* (1999), 25. kohta *Ateria*, 6. otos; Sama, kuva 49; Ks. Murtomäki 2006: *Una furtiva lagriman* suomennos; Välimäki 2011; Välimäki 2008, 40.

³⁵⁸ *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 65–66. KAVI.

³⁵⁹ Tuuri 2012; Bacon 2005: Kohtauksen voi myös tulkita korostavan yhteenkuuluvuuden ja uskonnonharjoittamisen välttämättömyyttä sodassa, jossa kuoleman mahdollisuus on koko ajan edessä.

KUVA 49. *Rukajärven tie*. Viimeinen ateria -kohtaus.

Vartiossa

Joskus elokuvassa ulkoisesta tulee sisäinen ja henkilökohtainen, minkä seurauksena myös päähenkilö muuttuu.³⁶⁰ Tämä näkyy alleviivatusti *Vartiossa*-kohtauksessa. Kuva-alan etuvasemmalla on Heikkisen hauta, jonka edessä luutnantti Perkola seisoo vartiossa sateessa, ukkosen jyristessä uhmaavasti taustalla. Katsojat kuulevat luutnantin ajatukset:

*Jos niillä on ollenkaan korvia päässään, niin ne kuulivat, kun puoli tupaa lensi ilmaan. Jossakin ne on, mutta meitä ne ei yllätä. Minä pidän siitä huolen. Minä pidän huolen siitä, ettei yksikään vartiomies nuku vuorollaan, ja jos ne tänne tulevat, niin ne huomaavat, että täällä on muitakin vastassa kuin lottia ja haavoittuneita. Minä en nuku!*³⁶¹

Käsikirjoituksessa lukee: ”Perkolan hahmo tulee esiin ja jää katsomaan laaksoon. Kuu valaisee miehen tuimat kasvot. Mies istuu kivelle ja jää siihen. Asettaa aseensa poikittain syliinsä. Istuu liikkumattomana.” Edellisen kohtauksen vahva viittaus *Raamattuun* voi tuoda mieleen yhtymäkohtia vii-

³⁶⁰ Nikkinen–Vacklin 2012, 86.

³⁶¹ *Rukajärven tie* (1999), 26. kohtaus *Vartiossa*. Vrt. *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 66–67. KAVI: Luutnantti Perkolan sisäinen kerronta käsikirjoitusmuodossa sisältää lisäksi seuraavan: ”Ne voivat väijyä teiden varsilla tai voivat miinoittaa järvikannaksia ja jäädä odottamaan kärkijoukkoja aseimensa eteen, mutta meitä ne eivät tähän kylään yllätä.”

meisen ehtoollisen jälkeiseen yksinäiseen hahmoon Öljymäen Getsemanen puutarhassa. Taustalla kuuluu kaunista ja surullista laulua, mutta elokuvassa tämän käsikirjoituksessa kuvatun laulun on korvannut Tuomas Kantelisen säveltämä musiikki.³⁶² Käsikirjoituksessa luutnantti Perkola istuu vielä aamun valjetessa vartiopaikallaan, lähes samassa asennossa kuin yön pimetessä: ”[K]ivellä ase sylissään ilmeettömänä kuin toteemi. Aurinko nousee.”³⁶³

Leikkausvaiheessa elokuvaan on jätetty tässä kohdin vain osa luutnantin ajatuksista. Vielä käsikirjoitusvaiheessa luutnantti Perkolan sisäinen pohdinta jatkuu: ”Miehet olisivat halunneet, että minä olisin Tsolkissa siunannut Heikkisen ruumiin hautaan, mutta minä en sitä halunnut tehdä. Minä en ole ollut pappi, eivätkä nämä viime päivät minua papimmaksi ole tehneet.” Suru painaa luutnanttia, ja pian se tulee yhä vahvemmin esiin.³⁶⁴

³⁶² *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 66. KAVI.

³⁶³ *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 67. KAVI. Vrt. *Rukajärven tie* (1999), 3. kohta *Tieto lähdöstä*; 5.–6. otos: Käsikirjoituksessa Perkola istuu tässä kohtauksessa kirjoittamassa muistikirjaansa kädessään kihlajaiskuva, jota hän jää tuijottamaan. Elokuvassa tämä nähdään jo elokuvan 2. kohtauksessa Pankajärven rannalla.

³⁶⁴ *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 67. KAVI.

Vienankarjalainen kalmisto

Kesällä 1941 osasto valmistautui jatkamaan matkaa. Miehet kokoontuivat lähtösuunnan lähellä olevien talojen pihuille omien joukkueidensa luokse odottamaan etenemiskäskyä. Kärkiryhmän edellä lähti kaksi tunnustelijaa, jotka jo seisoivat metsän reunassa lähtövalmiina pyöriensä ohjaustangoista kiinni pitäen. Retken aikana vastaavanlaisia lähtöjä oli koettu jo useita, mutta Perttulille tämä hetki on jäänyt mieleen poikkeuksellisenä.³⁶⁵

Tsolkista Koroliin päin lähtevää tietä oli vaikea löytää. Etsinnän jälkeen se löytyi vihdoinkin kyläalueen pohjoisreunaa vastapäätä nousevan metsän reunasta. Tie muistutti enää lähinnä polkua, joka kaartui loivasti ylämäkeen kadoten hetken kuluttua tiheään metsän sisään. Kevyt Osasto 2:n edessä lähtevä polku oli hyvin kaunis, ja sitä näkyi edessä parisataa metriä kuin kutsuen matkaan. Tiedettiin, että se johti tuntemattomalle vihollisalueelle. Polun oikealta puolelta alkoi laaja Pieningän salo, yksi Euroopan suurimmista asumattomista erämaista. Perttulille jäi varsinaisella tiedusteluretkellä vahva muistikuva tästä kauniista polusta, vaikka hän ei ehtinyt ikuistaa lähtöhetkeä kameraansa sodan aikana. Kuva (nro 50) on otettu vuonna 1997 elokuvan tuotantoryhmän tutustumisretkeltä Lieksajärvelle samasta paikasta, josta tiedusteluretki jatkui 10.7.1941.³⁶⁶

Perttulin mukaan tämä historiallinen polku oli edelleen paikallaan, eikä aika ollut juurikaan muuttanut ympäristön ulkonäköä. Elokuvan katsottuaan valokuvan katsojan on mahdollista liittää siihen erämaasodan uhka ja kuvitella matkaan lähdössä olevat tunnustelijat. Tilannetta tarkkailtiin ja kuulosteltiin ensin jonkin aikaa. Tämän jälkeen tunnustelijat lähtivät polkemaan metsän sisään katoavaa polkua pitkin kohti tiedusteluretken päämääräksi osoitettua Korolia. Tunnustelijoiden jälkeen lähti kärkiryhmä, ja pian koko osasto oli liikkeellä.³⁶⁷

³⁶⁵ Perttulin kirje Marja Vainiolle 22.11.2007.

³⁶⁶ SKS KRA. E RVM. Emil Jauhiainen. O24: 11. 1987; Perttuli 1985, 222; Perttulin kirje Marja Vainiolle 22.11.2007; Pentti Perttulin valokuva, kuva 50.

³⁶⁷ SKS KRA. E RVM. Emil Jauhiainen. O24: 11. 1987; Perttuli 1985, 222; Perttulin kirje Marja Vainiolle 22.11.2007; Pentti Perttulin valokuva, kuva 50.

**KUVA 50. Tuusenan kylän reunalta kohti Korolia lähtevän polun alku kesällä 1997.
Kuva: Pentti Perttuli.**

Karjalaiskylien kalmistot tulevat esille niin elokuvassa kuin *Elämä isänmaalle* -romaanissa, mutta romaanissa osasto ohittaa pysähtymättä kalmiston.³⁶⁸ Tuuri kuvaa romaanissa kylän kalmistoa seuraavasti:

*Oli ajettu salmelta viitisen kilometriä, kun tie laskeutui harjumailta alavaan notkoon; vasemmalle puolelle jäi korkea kuusikko, tiheän näköinen. [N]äin kuusikon olevan [--] kylän hautausmaan, harmaita katettuja ristejä siellä oli pitkäoksaisten kuusten suojissa, mutta koska tunnustelijat eivät olleet hautuumaan kohdalla pysähtyneet, minä annoin osaston ajaa eteenpäin.*³⁶⁹

Perttulia haastatellessani kalmistot eivät nousseet esille. Kalmistot eivät ole nousseet aiheena esille myöskään muista lähteistä. Vienankarjalaisessa kansanhurskaudessa kalmisto on alue, jossa tämän- ja tuonpuoleinen kohtaa-
vat.³⁷⁰ Kalmistokohtaus palvelee elokuvassa ehkä luutnantti Perkolan syvenevän surun ilmaisemista.

Rukajärven tie kuljettaa päätarinan rinnalla kuvausta luutnantti Perkolan sisäisestä maailmasta, joka ilmenee unenkaltaisina välähdyksinä. Eräs selkeimmin luutnantin mielentilaa kuvaava kohtaus on juuri tämä vienankarjalainen kalmisto. Sotamies Heikkisen ja Kaarinan kohtalot painavat luutnantti Perkolan mieltä osaston edetessä kohti Korolia: ”Heikkisen ruumis on haettava pois, ennen kuin talvi tulee ja pakkaset. Minä piirsin hautapaikasta kartan, että hauta löytyy. Mutta mistä löytyy Kaarinan hauta?”³⁷¹

Elokuvassa luutnantti Perkola ajaa alas mäkeä yksin tunnustelijana. Kuoleman läsnäolo vahvistuu, ja Perkola vilkuilee ajaessaan sivulle metsään. Tien vieressä näkyy kalmisto. Otokset on leikattu peräkkäisinä kuvina luutnantista ja ohitettavasta kalmistosta. Hän uppoutuu ajatuksiinsa tai

³⁶⁸ Tuuri 1998, 103: Tuurin romaanissa kalmiston ohitus tapahtuu ennen Tuusenian kylää; Vrt. *Rukajärven tie* (1999), 27. kohtaus *Vienankarjalainen kalmisto*: Elokuvan vienankarjalainen kalmisto ohitetaan vasta Tsolkin kylästä lähdön jälkeen.

³⁶⁹ Tuuri 1998, 103. Huom. Tuuri kirjoittaa Tuusenian erämaakylän nimen muodossa Tuusenja.

³⁷⁰ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004; Jetsu 2001, 153; Rytkölä, 1995, 7: Ortodoksien vienankarjalaisia luonnontilassa olevia hautausmaita kutsutaan erämaakalmistoiksi; Ks. kansanhurskaustermistä tarkemmin: Juurela 2009, 36.

³⁷¹ *Rukajärven tie* (1999), 27. kohtaus, 1. otos.

muistoihinsa. Luutnantti näkee itsensä tanssimassa Kaarinan kanssa. Katsoja seuraa rinnakkaisleikkauksena luutnantin pyöräilyä ja mielensisäistä kuvaa. Välillä otoksissa vilahtavat metsässä ohitettavat haudat.³⁷²

KUVA 51. *Rukajärven tie*. Tanssia.

Kuva 52. *Rukajärven tie*. Luutnantti Perkola.

KUVA 53. *Rukajärven tie*.

KUVA 54. *Rukajärven tie*.

Kuva siirtyy luutnantin takana seuraaviin miehiin. Alikersantti Saarinen pysäyttää käsimerkillä joukkueen. Miehet seuraavat katseellaan luutnanttia, joka kaatuu heidän edessään tielle.³⁷³

Kalmisto herättää luutnantille voimakkaan mielikuvan Kaarinasta tämän- ja tuonpuoleisen välissä. Elokuvasa nähtävän kalmiston haudat ovat niin sanottuja kropsnitsoja, hirsistä tai laudoista rakennettuja pienikokoisia mökkejä sekä grobuja eli hirsikammioita. Nämä olivat yleisiä erityisesti Vienan Karjalassa.³⁷⁴ Hautaristien tuulessa liehuvat valkoiset kankaat, joita viennankarjalaisuudessa kutsutaan käs- tai tuulipaikoiksi, yhdistyvät hautojen välissä harhailevan luutnantin mielessä Kaarinan tanssiaisten hartialiinaan. Näiden yhdistäminen toisiinsa on ohjaajan visio.³⁷⁵

³⁷² *Rukajärven tie* (1999), 27. kohtaus *Vienankarjalainen kalmisto*, 1.–14. otos; Sama, kuvat 51–52.

³⁷³ *Rukajärven tie* (1999), 27. kohtaus, 14.–20. otos.

³⁷⁴ Rytkölä 1988b; Ks. *Rukajärven tie* (1999), kuva 53.

³⁷⁵ *Rukajärven tie* (1999), 27. kohtaus *Vienankarjalainen kalmisto*, 7.–27. otos; Sama, kuvat 53–54; Rytkölä, 1995, 7.

Vienankarjalaisia hautarituaaleja tutkineen Laura Jetsun mukaan valkoinen liina liittyy monella tavalla hautaamis- ja muistajaismenoihin. Haudalla itkijät saattoivat kuivata kyyneleensä kalmiston hautaristeihin kiinnitettyihin valkoisiin liinoihin. Niillä merkittiin niin ruumista kuljettanut hevonen kuin vainajan kotitalo, lisäksi arkku laskettiin hautaan valkoisilla liinoilla.³⁷⁶ Myös *Rukajärven tien* Tuusenian erämaakylän kohtauksessa vainajan vuode on koristeltu ja katettu valkoisilla tekstiileillä. Sotamies Ville Snickerin poistuessa vainajan luota ulos nähdään, kuinka talon ulkonurkkiin ja kuistille on laitettu valkoiset liinat.³⁷⁷

Liinojen valkoinen väri kuvastaa puhtautta, viattomuutta ja ylösnousemusta. Valkoisen ja puhtauden välinen yhteys tulee Jetsun mukaan hyvin esiin erityisesti uskonnollisten siirtymäriittien (kuoleman ja kasteen) yhteydessä. Taustalla on myös valkoisen kankaan työstämisen vaikeus ja työläys, joka on vaatinut usean valkaisukerran ja liotuksen, jotta vaatteesta on saatu riittävän puhdas. Tämä on lisännyt valkoisen vaateen arvostusta.³⁷⁸

Haudoilte jätetyt rituaaliruuat liittyvät vienankarjalaiseen hautajais- ja vainajan muistamisrituaaleihin. Ruualla oli keskeinen merkitys jopa hautajaisten yhteydessä. Vainajan ollessa vielä kotona kuoleman jälkeen vaadittavat kolme vuorokautta tälle tuotiin tuliaisena syötäväksi rinkeleitä, pikkuleipiä ja konveheteja sekä lahjaksi joskus rahaakin.³⁷⁹ Samankaltaisia pieniä vainajaruokia nähdään myös elokuvan *Tsolkin kylän kalmiston* haudoilla. Lisäksi elokuvan haudoille on asetettu valokuvia joko vainajista itsestään yhdessä esimerkiksi lapsensa kanssa tai sitten kuvia lähiomaisista. Juuri tällaisella lavastuksen rekvisiitan yksityiskohtien tarkkuudella pyritään uskottavan maailman luomiseen.³⁸⁰

Jetsun mukaan hautajaisriittiin kuului myös kolmas vainajaruoka, jolla tarkoitetaan hautajaisten lopuksi vieraille tarjottavaa ateriaa. Vienankarjalaisessa perinteessä vainajalle on uskottu olevan mahdollista vierailla kotonaan vielä kuusi viikkoa kuoleman jälkeen, joten hänelle katettiin hautajaisateria-lla oma lautanen pöytään. Perinteen mukaan vainajille olivat erityisen mieluisia tietyt ruokalajit. Esimerkiksi leivonnaiset, piirakat ja kalakukot, mutta erityisen vertauskuvallisia kuolemanruokia olivat hedelmällisyyden ja uuden alun symboliikan vuoksi kananmunat ja vehnänjyvät. Miksi ruokia sitten tar-

³⁷⁶ Jetsu 2001, 147.

³⁷⁷ *Rukajärven tie* (1999), 20. kohtaus *Tuusenian erämaakylä*, 30.–36. otos.

³⁷⁸ Jetsu 2001, 147–149.

³⁷⁹ Jetsu 2001, 151.

³⁸⁰ *Rukajärven tie* (1999), 27. kohtaus *Vienankarjalainen kalmisto*, 20.–26. otos; Sama, kuva 55.

jottiin edelleen kalmiston haudoilla pitkään vainajan poismenon jälkeenkin? Tämä selittyy Jetsun mukaan sillä, että kalmiston on tulkittu olevan kahden maailman välinen kohtaamispaikka. Kyse oli vainajan muistamisesta, jossa ruoka toimi eräänlaisena välittäjänä tämän- ja tuonpuoleisen välillä. Vainajien uskottiin myös tulevan syömään linnun hahmossa haudalle tuotuja jyviä tai leipiä.³⁸¹

KUVA 55. *Rukajärven tie*. Hautaruokia: vehnänjyviä ja kananmunia.

Elokuvassa luutnantti antaa kalmiston luona hetkeksi periksi surulleen, aivan kuin ollessaan yksin Tuusenian kylän talossa. Vienankarjalaisessa kalmistossa tapahtuu niin sanottu toinen muistutus surusta. Tilanteessa sankari kohtaa matkan syvimmän hetken ”erityisessä maailmassa”. Nyt Perkolan suru näkyy konkreettisesti myös muille kuin alikersantti Saariselle. Perkola kääntyy ja kävelee kalmistoon tulleiden miesten luo. Saarinen sanoo: ”Ei täällä kyllä ketään ole.” Perkola vastaa: ”Niin kuin täällä olisi joku liikkunut.” Saarinen vastaa: ”Niin, ei siitä kyllä kauan ole, kun täällä on joku liikkunut. Ruuatkin vasta laitettu.”³⁸²

³⁸¹ Jetsu 2001, 151–152, 154.

³⁸² *Rukajärven tie* (1999), 27. kohtaus *Vienankarjalainen kalmisto*, 28. otos; Taulukko 1. *Rukajärven tien* dramaturginen rakenne. Vrt. Vogler 2007, 143–153. Sankarin matkan: ”lähestyminen syvintä luolaa”.

Koska elokuva on toimintaa, luutnantin tunnetilan purkautuminen näyttää vaativan aina jonkin ärsykkeen. Tässä tapauksessa hautojen näkeminen nostaa esiin surun morsiamen kuolemasta. Luutnantti peittää nopeasti tunnetilansa. Hän kokoaa itsensä miesten silmien edessä ja sanoo: "Nyt jatketaan! Sitten Korolissa levätään!" Surun ja kovuuden välinen taistelu näkyy myös Saarisen ja Lukkarin keskustelussa luutnantin poistuessa. Lukkari kysyy alikersantilta: "Mikä sillä oikein on?" Saarinen vastaa: "Täällä jo yksi ja toinen alkaa nähdä näkyjä."³⁸³

³⁸³ *Rukajärven tie* (1999), 27. kohtaus *Vienankarjalainen kalmisto*, 28.–30. otos. Vrt. Tuuri 1991, 19, 113. Myös Rukajärven suunnan veteraaneilta kerätyssä muistitietoaaineistossa on mainintoja väsymyksen aiheuttamista näyistä.

2.6 Tulikoe

Koroli

Rukajärven tien kolmannen näytöksen tapahtumat kuuluvat juonen F-jaksoon, jossa tapahtuu tulikoe, niin sanottu ”suuri takaisku” (*The Major Setup*).³⁸⁴

Kesällä 1941 lähestyttiin Lieksajärven kierroksen viimeistä erämaakylää Korolia. Tie osoittautui hyväkuntoiseksi, ja sitä pitkin oli helppo ajaa pyörillä. Näin kymmenen kilometrin matka Tolkista Koroliin sujui varsin vauhdikkaasti. Joukkue lähti Tolkista kello kuuden aikaan aamulla.³⁸⁵ Tuuri kuvaa romaanissa tilannetta:

*Tie kulki kangasmaita pitkin kosteikkoja kierrellen [--]. Vasemmalla aukeni pian Lieksajärven suuri selkä [--]. Sitten metsä meni matalaksi, lehtimetsäksi ja nuoreksi männiköksi, ja tien varteen tulivat leppien ja pajujen korkeat pensaats. Koroliin tultiin niin arvaamatta, että tunnustelijat pysähtyivät vasta ensimmäisten talojen luona; muu osasto saatiin pysähtymään tien sivuun pensaiden ja nuoren metsän suojaan.*³⁸⁶

Miehet olivat kiertäneet Lieksajärven eteläkärjen vajaassa kahdessa vuorokaudessa ja olivat nyt järven itäpuolella. Tiedusteluretken lähtöpiste Repola sijaitsi järven vastakkaisella puolella. Lisäksi Korolissa huomattiin, että kylän pohjoispuolella olevan saaren sillat olivat ehjiä ja ilmeisesti siis vapaat

³⁸⁴ Gulino 2013, 16–17 (ns. F-jakso); Ks. myös Taulukko 1. *Rukajärven tien* dramaturginen rakenne.

³⁸⁵ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:17. 1988; Tiedustelun tulokset, muistivihkosta repäistyyn paperilappuun luutnantti Perttulin kirjoittama viesti. 10.7.1941 klo 7.15. T 4805/2. KA(Sörn): Viestin perusteella välimatka Tolkien ja Korolin välillä olin noin 10–15 kilometria, joten myös etenemisnopeudesta voi päätellä tien Tolkista Koroliin muuttuneen varsin nopeasti ”pelkästä polusta hyväksi autotieksi”.

³⁸⁶ Tuuri 1998, 134; Ks. myös *Rukajärven tie* (1999), 28. kohta *Koroli*, 1. otos: Osasto saapuu myös elokuvassa yllättäen Koroliin. Tällä kertaa kylään ei edetä tunnustelijoiden avulla.

vihollisesta. Tästä pääteltiin, että vihollinen oli ohitettu ja jätetty osaston taakse tulosuuntaan.³⁸⁷ Tuuri kuvaa tilannetta romaanissa:

Mentiin sillalle, oikealle jäi järven selkää ja saaria, se järvi oli Lieksajärven salmen kautta yhteydessä [--]. Vasemmalla, lännessä näkyi Lieksajärven suuri selkä salmen suun takana, aivan suulla oli metsäinen saari. Mitään liikettä ei näkynyt järvien rannoilla [--]. Kärkiryhmä oli jo käynyt toisenkin sillan takana ja taloissa siellä, venäläistä ei ollut näkynyt eikä kyläläisiä.³⁸⁸

Koroliin saapumisen jälkeen kesällä 1941 osaston ensimmäisenä tehtävänä oli järjestää kylän ja sen lähimaaston tiedustelu, jonka perusteella suunniteltiin puolustusasemat. Tämän jälkeen suoritettiin asemien koemiehitys ja asetettiin pysyvä ympäripuolustus. Korolin pohjoispuolen siltojen luo asetettiin yksi pysyvistä vartioista. Kylän vieressä oleva kukkula toimi puolustuksen keskuspaikkana.³⁸⁹

KUVA 56. Karttakuva venelähettien reitistä 10.–11.7.1941 Korolin ja Repolan välillä Lieksajärvellä.

Kun Kevyt Osasto 2 oli päässyt perille Koroliin, oli tiedusteluretken tehtävä alkuperäisen käskyn osalta nyt suoritettu. Oli tärkeää saada tieto retken onnistumisesta mahdollisimman nopeasti myös divisioonan johdolle

³⁸⁷ Tiedustelun tulokset, muistivihkosta repäistyyn paperilappuun luutnantti Perttulin kirjoittama viesti. 10.7.1941. T 4805/2. KA(Sörn).

³⁸⁸ Tuuri 1998, 135.

³⁸⁹ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

Repolaan. Tämän pienelle paperinpalalle yli 70 vuotta aikaisemmin luutnantti Perttulin Korolista eversti Tähtiselle Repolaan kirjoittaman viestin löytyminen arkistosta oli tutkimuksessani hetki, jolloin todellisuus ja elokuva ikään kuin sulautuivat yhdeksi:

10.7.41 klo 7.15

Eversti Tähtinen, Repola

Osasto Perttuli saavuttanut tavoitteensa Korolissa 10.7. klo 6.30. Tieosalle Kiimasjärvi – Koroli tutkittu kaikki kylät siellä haarautuvat tiet n. 1 km päähän. Vihollista ei ole nähty. Tieosa Tuusenia – Tsoikki ei ole suo-osiltaan hevosajoneuvoille kulkukelpoinen, pyörätienäkin se on erittäin huono. Tieosa Tsoikki – Koroli hyvä autotie. Sillat eheät. Osasto varmistanut Korolin pohjoispuolella olevan kannaksen ja tiedustelee Virran suuntaan. Yleistilanne epäselvä.

Luutnantti P.O. Perttuli³⁹⁰

Kesällä 1941 viestinviejinä toimivat 3. Joukkueen korpraali Yrjö Saastamoinen ja jääkäri Robert Kärkkäinen, jotka lähtivät soutamaan Lieksajärven yli kohti Repolaan. Viestinviejien soutumatka ei ollut riskitön, koska Lieksajärven yli oli reilut 10 kilometriä matkaa Repolaan, eikä vihollisen sijainnista ollut tuolla välillä tarkkaa tietoa. Varotoimenpiteenä soutajat kiersivät Lieksajärven keskellä olevan saaren, koska ei ollut varmuutta olisiko vihollinen odottamassa saarella. Veneellä ohi soutavat miehet olisivat helppo maali, jos saarella olisi vastassa vihollisen miehitys. Tässä tapauksessa vaarana oli myös, että miehitetystä saaresta olisi lähetetty moottorivene tuhoamaan viestinviejiä. Vaarasta huolimatta miesten tuli toimittaa viesti JR 10:n komentajalle eversti Tähtiselle, jonka komentopaikka sijaitsi noin kymmenen kilometriä Repolan pohjoispuolella. Lähetit eivät tienneet eversti Tähtisen varmaa sijaintia, joten miehet joutuivat Repolaan saavuttuaan etsimään hänen komentopaikkansa. Saastamoisen ja Kärkkäisen kanssa sovittiin lisäksi, että heidän tuli Repolasta palatessaan soutaa vene Korolin eteläpuolelle ja nostaa vene maihin, minkä jälkeen he saapuisivat kävellen tarkistamaan, kuka heitä olisi Korolissa vastassa.³⁹¹ Elokuvasa luutnantti Perkola katsoo järvelle ja sanoo viestiä viemään lähteille miehille:

³⁹⁰ Tiedustelun tulokset, muistivihkosta repäistyyn paperilappuun luutnantti Perttulin kirjoittama viesti, 10.7.1941. T 4805/2. KA(Sörn).

³⁹¹ Perttuli 1985, 224; Perttuli 2016: Yksityiskohta kartasta, kuva 56.

*Saaressa voi olla venäläisiä, joten kierrätte saaren. En voi antaa teille karttaa, mutta menkää kompassisuunnalla, ja kun tulette Repolaan, niin annatte tämän divisioonan esikuntaan. Että venäläisiä ei ole tavattu. [---] Sanotte, että viesti on Korolista. Tulette sitten heti takaisin.*³⁹²

Venelähettien saavuttua Repolaan tieto kulki kesällä 1941 eteenpäin seuraavasti: JR 10:n komentaja eversti Tähtinen lähetti komentoteltaltaan puhelimitse venelähettien tuoman viestin ja sen täydennyksenä miesten kertomuksen tiedusteluretken kulusta edelleen 14. Divisioonan esikuntaan. Eversti Raappanan komentopaikka sijaitsi tuolloin todennäköisesti JR 31 komentopaikan yhteydessä Kolvasjärvellä noin 30 kilometriä Repolasta länteen eli Suomeen päin. Tämän ensimmäisen viestin mukana 14. Divisioonan johto sai 10.7.1941 tärkeän tiedon siitä, että luutnantti Perttulin johtama osasto oli kiertänyt Lieksajärven sekä tarkastanut erämaakylät ja niiden väliset tieosuudet.³⁹³

Hyökkäävällä divisioonalla ei tässä tilanteessa ollut tarkkaa tietoa vihollisen lukumäärästä ja sijainnista. Luutnantti Perttulin osasto oli onnistunut lähes mahdottomassa tehtävässä ja edennyt yllättävän nopeasti noin 80 kilometriä pitkän reitin Lieksajärven ympäri. Matkalla tiedustelupartio oli saanut maastossa olleen venäläisten varmistuksen väistymään edeltään siten, että alueet Lieksajärven itäpuolella aina Korolin kannakselle asti olivat suomalaisten hallussa. Tämä tieto taktisesti vaihtoehtoisesta etenemissuunnasta tuli divisioonan esikunnalle tärkeään aikaan, koska hyökkäys oli pysähtynyt Virran kapeikon lujaan vastustukseen Lieksajärven pohjoispäässä.³⁹⁴

Vielä saman vuorokauden aikana 10.7.1941 eversti Raappana lähetti kirjallisen käskyn käyttää saavutettua menestystä viipymättä hyväksi. Uusi hyökkäysstrategia vaikutti niin, että hyökkäykset Virralla keskeytettiin 12.7.1941 ja divisioonan joukkoja alettiin järjestellä uudelleen.³⁹⁵ Uuden operaation suunnittelu perustui osaltaan luutnantti Perttulin osaston tiedusteluretkellä saamiin tietoihin. Koska divisioonan johdolle oli nyt selvää, että Lieksajärven takaiset maastot ja erämaakylät olivat suomalaisten hallussa, oli mahdollista

³⁹² *Rukajärven tie* (1999), 28. kohta *Koroli*, 12. otos.

³⁹³ Perttulin haastattelu 13.11.2004; Ryhmitystä koskevat käskyt ja ohjeet hyökkäystapauksessa. JR10:n asiapapereita vuodelta 1941, 7.41, Osasto 2, Dn:o 159/III/12/L.385. sal. T 4805/1. KA(Sörn).

³⁹⁴ Perttulin haastattelu 13.11.2004.

³⁹⁵ Ryhmitystä koskevat käskyt ja ohjeet hyökkäystapauksessa, 14. Divisioonan esikunnasta JR 10:n komentajalle osoitettu käsky 10.7.1941, Dn:o. 159/III/12/L.385. sal. T 4805/4. KA(Sörn).

tehdä vahva saarroitus Virralle ja Omelian kylässä olevan venäläisen JR 337:n selustaan.³⁹⁶

Lähetettyään venelähetit matkaan Korolista 10.7.1941 kohti Repolaa luutnantti Perttuli arvioi, että jatkamalla Korolista eteenpäin päätien suuntaan osasto kohtaisi ennen pitkää omat joukot. Etäisyyttä Korolista Virran kapeikkoon oli enää vajaat viisitoista kilometriä. Luutnantti Perttuli laski matkaan kuluvan noin kaksi tuntia, jos tien kunto sen sallisi. Hän päätti lähteä samana päivänä osastonsa kanssa liikkeelle, koska osasto oli suorittanut sille määrätyn tehtävän Korolissa.³⁹⁷ Motiivina lähtemiselle kohti omia joukkoja saattoi olla myös ruuan puute, joka oli vaivannut osastoa koko tiedusteluretken ajan. Koska omien joukkojen arveltiin olevan lähellä, ei ollut syytä jäädä pidemmäksi aikaa Koroliin. Oletus 14. Divisioonan liikkeistä osoittautui myöhemmin virheelliseksi, koska hyökkäys oli pysähtynyt Virran kapeikkoon ja osasto kohtasi vastarintaa Korolista luoteeseen johtavalla tiellä.³⁹⁸

Ampuminen

Elokuvassa venäläiset vetäytyvät Korolista suomalaisten tullessa erämaakylään. He jättävät jälkeensä vakavasti haavoittuneen sotilaan ja useita kaatuneita, jotka on kuvattu osittain iho paljaana ja kalpeana. Katsoja voi aistia yksin jätetyn haavoittuneen venäläissotilaan toivottomuuden hänen jäädessä ruumiiden keskelle.³⁹⁹

³⁹⁶ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

³⁹⁷ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:17. 1988; SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen. O18, O23–O25, Perttuli:12–14. 1987.

³⁹⁸ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004; Tiedustelun tulokset, muistivihkosta repäistyyn paperilappuun luutnantti Perttulin kirjoittama viesti. 10.7.1941. T 4805/2. KA(Sörn).

³⁹⁹ *Rukajärven tie* (1999), 28. kohta Koroli, 5.–9. otos; Sama, kuva 57: Ennen vetäytymistä Korolista venäläiset sotilaat keskustelevalle. Venäläinen sotilas (näyttelijä Andrei Tsumak) sanoo: ”Suomalaiset ovat jo kylässä. Lähdetään!” Haavoittunut venäläinen (näyttelijä Jevgeni Haukka) kysyy: ”Mitä sieillä tapahtuu?” Haavoittuneen sotilaan luo polvistunut venäläinen sotilas vastaa: ”Suomalaiset ovat jo kylässä. Lähdetään!” Haavoittunut venäläinen kysyy: ”Entä minä? Ljosa, entä minä?” Venäläinen sotilas vastaa: ”Anteeksi!” Haavoittunut venäläinen huuta vielä perään: ”Ljosa!”

KUVA 57. *Rukajärven tie*. Venäläinen haavoittunut sotilas jätetään yksin.

Sotaelokuvan aitouden tunteen saavuttamiseksi myös pienten yksityiskohtien tulee toimia. *Pelastakaa sotamies Ryan* -elokuvan sotilaallisena asiantuntijana toimineen entisen merijalkaväen sotilaan Dale Dylarin mukaan näyttelijät harjaannutettiin sotilaan elämään leirioloissa, jotka simuloivat miehille todellisia olosuhteita. Yksi tärkeä tekijä oli ryhmän sisäinen luottamus. Lisäksi oli tärkeää, että näyttelijät oppivat oikean aseiden käsittelyn, ampumisen, liikkumisen sekä lukuisat muut yksityiskohdat. Kuoleman kuvauksessa Dylar nostaa esiin yhden pienen mutta keskeisen yksityiskohdan: karpäset, joita on aidossa sotatilanteessa valtavasti kuolleiden ruumiiden ympärillä.⁴⁰⁰

Tarkkaavainen katsoja kuulee karpästen epämiellyttävän äänen heti *Rukajärven tien* Korolin kohtausten alussa, paljon ennen kuin suomalaiset sotilaat ovat edes löytäneet haavoittunutta.⁴⁰¹ Ääni myös ennakoi kohtausten sisältöä ja toimii hyvänä tehosteena, koska sillä voidaan vahvistaa elokuvan kolmiulotteisuuden illuusiota. Äänimaailma onkin yksi tehokkaimmista elokuvan ilmaisukeinoista, joilla miljööseen ja ajalliseen kuvaukseen luodaan uskottavuutta.⁴⁰²

Perttulin mukaan suomalaisten saapuessa kesällä 1941 Koroliin erämaakylä oli tyhjä vihollisista.⁴⁰³ Mitä venäläisten sotilaiden sijoittaminen Koroliin

⁴⁰⁰ Bender 2013, 231. Vrt. *Hacksaw Ridge – aseeton sotilas* (2016): Mel Gibsonin ohjaamassa toisen maailmansodan sotaelokuvassa nähdään ja kuullaan yöaikaan Okinawan taistelulentäällä ruumiita syövät rotat.

⁴⁰¹ *Rukajärven tie* (1999), 28. kohtaus *Koroli*, 1.–4. otos.

⁴⁰² Juntunen 1997, 135.

⁴⁰³ Perttuli 13.11.2004.

sitten palvelee elokuvassa? Tilanne tuo miehistä esiin erilaisia piirteitä, kun he reagoivat vankiin hyvinkin eri tavoin. Kuultuaan talon sisälle ulkoa ampu misääniä ja saavuttuaan kiireesti rantaan luutnantti Perkola kysyy vihasena korpraali Lukkariilta: ”Mitä saatanaa sä Lukkari teet?” Lukkari ei koe myötätun toa vaan suhtautuu haavoittuneeseen kuin viholliseen. Saarinen puolestaan lohduttaa: ”Ei mitään hätää! Kyllä me hoidetaan. Ei me tänne ihmistä jätetä.” Lukkari kysyy ivallisesti Saariselta: ”Sinäkö sen kannat kenttäsairaalaan?”⁴⁰⁴

Sota-arkistolähteiden perusteella 14. Divisioonan esikunnan käskyistä tulee selkeästi esiin, että jatkosodassa vihollisen selustassa vankien sieppaa miseen oli pyrittävä ja siepatut vangit toimitettava viipymättä 14. Divisioonalle. Tätä taustaa vasten *Rukajärven tie* -elokuvan kohtausta herättää kysymyksiä.⁴⁰⁵ Miesten löytäessä kylästä venäläisen haavoittuneen sotilaan heidän kesken ongelmaksi nousee, mitä vangille tulisi tehdä.

Miehet kuuntelevat rannassa Lieksajärven takaa kuuluvaa tykistön am muntaa. Perkola toteaa: ”Pojat ovat saaneet viestin perille. Divisioonaa hyökkää. Lähdetään heti aamulla omiin porukoihin.” Saarinen kysyy Perkolalta: ”Herra luutnantti, ei kai me tästä mihinkään? Eikös me olla jo tehtävä suoritettu?” Per kola vastaa: ”Ei me tähänkään asumaankaan jäädä!” Saarinen kysyy: ”Eikö se ollutkin niin, että täällä Korolissa odotellaan uutta käskyä?” Perkola vastaa: ”Se ei kai ole alikersantin murhe?” Saarinen kysyy: ”Mitäs me vangille tehdään?” Perkola vastaa: ”Sekään ei ole alikersantin murhe.”⁴⁰⁶

Tämä asioiden kyseenalaistaminen on tyyppillistä erityisesti amerikka laisissa sotaelokuvissa. Ryhmän sisälle syntyvät konfliktit ja erimielisyydet kuuluvat sotaelokuvagenreen. Jeanine Basingerin mukaan amerikkalaisissa sotaelokuvissa ylipäätää kysymysten esittäminen tai asioiden kyseenalaistami nen on tärkeää. Tällä osoitetaan, että jokainen sotilas on yksilö ja jokaisella on oikeus mielipiteisiinsä.⁴⁰⁷

⁴⁰⁴ *Rukajärven tie* (1999), 28. kohtausta *Koroli*, 64.–70. otos.

⁴⁰⁵ Viestitaktilliset asiat, muut tiedustelun ja kuulustelun tulokset, Tiedustelutuloksia, 14. Divisioonan tiedustelusta 9.7.1941. T 1001/5. KA(Sörn); Tiedustelun tulokset, 9.7.41. 14. DE:n käsky tiedustelusta II/la /L. 364/sal. T 4805/2. KA(Sörn).

⁴⁰⁶ *Rukajärven tie* (1999), 29. Kohtausta *Ampuminen*, 1.–6. otos: Kohtauksessa ensimmäisessä otoksessa tulee hyvin esiin miesten vastakkainen suhtautuminen vankiin, kun sotamies Raassina kysyy: ”Mitä se on?” Taustalta kuuluu tykistön ammuntaa. Rönkkö vastaa: ”Tykistö ampuu. Liekö omia?” Lukkari sanoo kyynisesti miehille: ”Mitä nyt kaikki omana pitää?”

⁴⁰⁷ Basinger 2003, 260. Vrt. *Veteen piirretty viiva* (1998): Terrence Mallick osoittaa myös sotaelokuvassa *Veteen piirretty viiva* amerikkalaisotilaiden sympatiaa vihollista eli japanilaisia sotilaita kohtaan. Vrt. *Kirjeitä Iwo Jimalta* (2006) ja *Isiemme liput* (2006): Nämä Clint Eastwoodin ohjaamat sotaelokuvat kuvaavat Iwo Jiman saarella käytyjä amerikkalaisten ja japanilaisten välisiä taisteluja molempien taisteluosapuolten

Luutnantin sisäinen ristiriita näytetään alikersantti Saarisen ja korpraali Lukkarin roolien kautta. Perkolan on tehtävä moraalinen valinta, kun alikersantti Saarinen muistuttaa häntä inhimillisyydestä vihollista kohtaan: ”Luutnantti, meidän täytyy olla ihmisille armeliaita!”, Lukkari esittää puolestaan: ”Ryssästä on pakko päästä, jos aiotaan jatkaa matkaa.” Luutnantti ei sano mitään mutta katsoo tiukasti venäläistä vankia.⁴⁰⁸

Myöhemmin yöllä miehet istuvat tai nukkuvat nuotion äärellä, ja taustalla kuuluu tykkien jylyä. Luutnantti kohottautuu hieman ja katselee, kun Lukkari kävelee haavoittuneen vangin luo ja ottaa konepistoolinsa. Reaaliäänimaailma katoaa, kun Lukkari ampuu vangin lähietäisyydeltä.⁴⁰⁹

Elokuvan käsikirjoituksessa nuotiokohtaukseen on sisällytetty paljon enemmän, kun luutnantti Perkola pohtii lepopaikallaan:

Minä ajattelin, että voisin jotenkin olla siellä missä sinä olet, koska ajatus kulkee valoakin nopeammin, vaikka koko maailmankaikkeuden halki ja tavoittaa sinut. Mutta aurinko kiertää maailmankaikkeuden läpi valtavalla, käsittämättömällä nopeudella [--].⁴¹⁰

Sisäinen puhe paljastaa luutnantti Perkolan surun tämän katsellessa öistä tähtitaivasta ajatuksiinsa vajonneena:

Niiden ratojen täytyy olla spiraaleja, kierre, pyörre, jonka me synnyttämme auringon ympärille. Me poraudumme sillä kierteellä maailmankaikkeuteen yhä syvemmälle, yhä kauemmaksi palaamatta milloinkaan lähtöpisteeseemme. Me kuljemme aina eteenpäin, palaamatta koskaan lähtöpisteeseemme. Minä en voi puhua tätä kenellekään täällä. Täällä minulla on vain tämä kipu, yhteinen vihollisen kanssa.⁴¹¹

näkökulmasta. Erityisesti *Kirjeitä Iwo Jimalta* tuo esiin inhimillisen puolen yhdysvaltalaisissa sotaelokuvissa usein vain kasvottomana vihollisena kuvattuihin japanilaisiin sotilaisiin. Vrt. Sihvonen 2013. Vrt. *The Pacific: Tyynen meren taistelutoverit* (2010): Stm. Eugene B. Sledge (näyttelijä Joseph Mazzello) osoittaa myötätuntoa japanilaissiviilejä kohtaan Okinawan taisteluissa. Vrt. *Hacksaw Ridge – aseeton sotilas* (2016): Samoin Tyynenmeren rintamalla Okinawalla Yhdysvaltain merijalkaväen lääkintämiehenä toimiva Desmond T. Doss (näyttelijä Andrew Garfield) hoitaa taisteluiden keskellä myös haavoittuneita japanilaissotilaita.

⁴⁰⁸ *Rukajärven tie* (1999), 29. kohtaus *Ampuminen*, 2.–10. otos.

⁴⁰⁹ *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 78–79. KAVI; *Rukajärven tie* (1999), 29. kohtaus *Ampuminen*, 11.–19. otos.

⁴¹⁰ *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 79. KAVI.

⁴¹¹ *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 79. KAVI.

Tämä luutnantin sisäinen puhe on jätetty tuotantovaiheessa elokuvasta pois. Ehkä katsojan oletetaan ymmärtävän luutnantin yksinäisen surun sitä ääneen sanomatta tai alleviivaamatta. Käsikirjoitusversioon verrattuna elokuva jättää päähenkilön tunteen (tai tunteettomuuden) kuvauksen ilmaisematta. Elokuva kyllä paljastaa luutnantin välinpitämättömyyden ja kovuuden, koska hän ei puutu tilanteeseen eikä tee elettäkään estääkseen korpraalia ampumasta. Näin luutnantti Perkolan suru tulee esiin lähinnä vihana ja kyynisyytenä.⁴¹²

Tunne korostuu, kun alikersantti Saarinen aamulla kyseenalaistaa yöllisen ampumisen: ”Ei olis ollut mikään pakko sitä tappa!” Luutnantti komentaa alikersantin yksin eteen tunnustelijaksi, kun osasto on lähdössä Korolista eteenpäin kohti Virran kapeikkoa. Otoksessa ikään kuin entisestään alleviivataan luutnantin kylmää asennetta, kun korpraali Lukkari katsoo luutnantin vierellä yksin joukkueen eteen liikkeelle lähtevää alikersanttia.⁴¹³

KUVA 58. *Rukajärven tie*. Luutnantti Perkola ja korpraali Lukkari katsovat alikersantti Saarista.

KUVA 59. *Rukajärven tie*. Alikersantti Saarinen lähtee tunnustelijana matkaan.

Käsikirjoituksessa luutnantin pohdinta jatkuu vielä seuraavassa kohtauksessa, jossa osasto on jo lähtenyt Korolista kohti Virtaa. Luutnantti Perkola ajaa noin sata metriä alikersantti Saarisen jäljessä:

*Se, että Lukkari tuli nuotiolle ja ampui vangin mitään puhumatta, ei hämmästyttänyt minua vaan se, kuinka vähän vangin ampuminen minuun koski.*⁴¹⁴

⁴¹² *Rukajärven tie* (1999), 29. kohtaus *Ampuminen*, 15.–19. otos.

⁴¹³ *Rukajärven tie* (1999), 30. kohtaus *Väijytys sillan luona*, 1. otos.

⁴¹⁴ *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 80. KAVI. Vrt. Tuuri 2017: Antti Tuuri pohtii sodan kokeneiden ihmisten kertomuksissa sitä, kuinka sota muutti ihmistä. Yksi todistusvoimaisin kertomus *Rukajärvi*-kirjoissa oli hänen mukaansa Rukajärven kauppalan hyökkäyksessä tapahtunut vastaava venäläisvangin ampuminen.

Näillä sanoilla luutnantti paljastaa, miten hän on muuttunut. Hän analysoi myös ampumisen oikeudenmukaisuutta ja osoittaa tuntevansa ohjesäännön velvoitteet haavoittuneiden kohtelusta ja hoitamisesta:

*Minä olen tässä nyt, mutta jos minun ajatukseni kulkee valoakin nopeammin ja on äkkiä jossakin toisessa osassa maailmankaikkeutta, mitkä siellä [ovat] säännöt ihmisten tappamisesta. Jos me poraudumme valtavalla nopeudella maailmankaikkeuteen emmekä palaa koskaan lähtöpisteeseen, tietääkö kukaan, mitä me täällä jätämme joka hetki jälkeemme.*⁴¹⁵

Tämä luutnantin filosofointi on jätetty pois, jolloin toiminta korostuu. On mahdollista, että elokuvassa nähtävä venäläisen vangin ampuminen olisi ollut rangaistava teko. Ankarimmillaan ampuminen olisi voinut johtaa sota-oikeuteen, mutta siihen elokuvassa ei oteta kantaa. 14. Divisioonalla antoi kesällä 1941 selvät ohjeet, että sotavankien kiinniottamiseen oli pyrittävä ja heidät tuli toimittaa välittömästi 14. Divisioonalle. Tämän käskyn täyttämiseen varmasti pyrittiinkin. Vankeja varten oli järjestetty erilliset kokoamispaikat Kuhmoon Rastin tienhaaran seudulle ja Lieksaan rajavartioston kasarmi-alueelle. Kokoamispaikoilla vankien vartioinnista ja edelleen kuljetuksesta huolehti sotapoliisi. Vangit tuli hoitaa, mutta sotatoimialueella olevat hoitopaikat oli pyrittävä mahdollisimman nopeasti vapauttamaan. Hoitopaikan päällikkölääkärin harkinnan perusteella vangit kuljetettiin joko sotavankien leireihin tai Kokkolassa sijaitsevaan 28. Sotasairaalaan.⁴¹⁶

Toisaalta sodassa vaadittiin aina tilanteenmukaista toimintaa. Elokuvassa yksi mahdollisuus olisi ollut kuljettaa vakavasti haavoittunut venäläinen sotilas veneellä Repolaan, mutta Lieksajärven ylitys oli aina riski yksinäiselle veneelle. On myös selvää, että tähän ei pienellä tiedusteluosastolla olisi ollut varaa. Elokuvassa kaikki palvelee dramaturgiaa. Voisiko vangin ampumisen elokuvassa näin tulkita eräänlaiseksi armonlaukaukseksi? Ei olisi ollut inhimillistä jättää pahasti haavoittunutta selviämään yksin erämaahan osaston jatkaessa matkaa. Tähän olisi sisältynyt myös riski, jos venäläiset olisivat löytäneet haavoittuneen ja saaneet näin tietoa suomalaisten liikkeistä ja lukumäärästä.

⁴¹⁵ *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 80–81. KAVI.

⁴¹⁶ Alaisille lähetetyt. 14. DE:n toimiston nro 3 käsky Dno. 83/VII/L.335/sal. Ohje sairaiden sotavankien käsittelystä, s. 1. 8.7.1941. T 5938/1. KA(Sörn); Viestitaktilliset asiat, muut tiedustelun ja kuulustelun tulokset. Tiedustelutuloksia 14. Divisioonan tiedustelusta 9.7.1941. T 1001/5. KA(Sörn).

Väijytys sillan luona

Kesällä 1941 Koroliin jätettiin 3. Joukkueesta varmistusryhmät muun osaston lähtiessä eteenpäin kohti Virran kapeikkoa. Varmistusosastolle annettiin ohjeeksi pitää kylä hallussa, mutta mahdollisen ylivoimaisen hyökkäyksen uhatessa sen tuli perääntyä järven itäpuolen kautta omien puolelle. Tie Korolista kohti Virran kapeikkoa oli hyvässä kunnossa, joten matka eteni pyörillä ajaen nopeasti. Korolista lähdettäessä arveltiin, että omat joukot huoltojoukkoineen olisivat heitä vastassa Virran kapeikon itäpuolella. Osasto uskoi osuvansa pian suomalaisten sivustan varmistukseen. Vihollisen ei oletettu olevan matkalla vastassa, koska osasto oli säästynyt tähän asti ilman taistelukosketusta.⁴¹⁷ Tuuri kirjoittaa romaanissa luutnantin äänellä:

*Tie Korolista Virralle alkoi hyväkuntoisena ja saatiin ajaa sitä, minkä pyöristä päästiin. Se kulki aluksi niin, että vasemmalla näkyi Lieksajärven rantaa ja järven selkää. [--] Metsä täällä järven itäpuolella oli vankkaa kuusikkoa, joka vaaran kohotessa vaihtui mäntymetsäksi [--].*⁴¹⁸

Kesällä 1941 kohtaaminen vihollisen kanssa tapahtui noin viisi kilometriä Korolista lähdön jälkeen. Kärjessä ajoi nyt luutnantti Perttulin oma joukkue.⁴¹⁹ Kärkir ryhmä vaihdettiin muutaman kilometrin jälkeen, ja sillan kohdalla vuorossa oli 2. Joukkueen alikersantti Juho Kärkkäinen.⁴²⁰ Elokuvasssa tilanteeseen on luotu dramatiikkaa ja tuotu esille päähenkilön asenne alikersanttia kohtaan, kun luutnantti Perkola määrää alikersantti Saarisen yksin kärkeen tunnustelijaksi.⁴²¹

⁴¹⁷ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:17. 1988; *Rukajärven tie* (1999), 28. kohta *Koroli*, 2.–3. otos.

⁴¹⁸ Tuuri 1998, 158–159.

⁴¹⁹ SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen. O18:12. 1989: Santeri Tapanisen haastattelun mukaan kärkir ryhmänä oli aluksi 2. joukkueen Santeri Tapaninen, Vihtori Helppi, Veikko Tikkanen ja Pentti Perttuli; SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen. O18, O23–O25, Perttuli:17. 1987.

⁴²⁰ SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen. O18, O23–O25, Perttuli:17. 1987.

⁴²¹ *Rukajärven tie* (1999), 28. kohta *Koroli*, 1. otos; Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004: Perttulin johtama Kevyt Osasto 2 ei tavannut kesällä 1941 venäläissotilaita Tuusenian salmella. Lisäksi Koroli oli tyhjä venäläisistä. Ainoa vanki otettiin kiinni Tuusenian salmen luona vasta myöhemmin Kevyt Osasto 2:n muun miehistön toimesta, josta on kerrottu jo edellä.

Perttuli kertoo alikersantti Juho Kärkkäisen toimineen kesällä 1941 Koolista lähdön jälkeen ensimmäisen karkiryhmän johdossa. Perttulin mukaan Kärkkäinen oli erittäin tunnollinen johtaja, joka huolehti kaikissa tilanteissa ryhmänsä miehistä. Tämän vuoksi hän osallistui omasta halustaan joka kerta omien tunnustelijoiden mukana suoritettavaan tehtävään. Hän halusi olla tunnustelijoiden vahvistuksena ja rohkaisemassa heitä vaarallisessa tehtävässä. Perttulin kuvauksen mukaan maasto oli harjumaista, jonka hyväkuntoista karrutietä oli hyvä ajaa. Oltiin juuri laskeutumassa jyrkän nousun jälkeistä alamäkeä, kun pyöräjoukkueen järjestäytynyt eteneminen pysähtyi. Osasto ruuhkautui pahasti alamäessä karkiryhmän pysähtyttyä tielle, joka kääntyi alamäessä jyrkästi vasemmalle.⁴²² Tuuri kuvaa tilannetta romaanissa:

*Lähdettiin vaaraa alas. Siinä piti jarrutella vauhtia ja näin, että jonossa etäisyydet menivät umpeen, miehiä pakkautui lähekkäin ja ryhmät ajoivat edellisiin kiinni. [--] Katsoin taakseni, osasto oli ruuhkautunut alamäessä pahoin, miehiä ajoi taakseni ja sivuille, molemmat joukkueet näyttivät olevan aivan yhdessä.*⁴²³

Noin sata metriä osaston edellä kulkeneet tunnustelijat ja alikersantti Juho Kärkkäinen katosivat takana tulevien näkyvistä tien oikealla puolella kasvavan puuston suojaan. Edessä oli silta, joka ylitti pienen puron. Tien varren vesakko esti näkyvyyden purolle, kun alikersantti Kärkkäinen lähti ylittämään ensimmäisenä edessä olevaa siltaa. Hän näkyi osittain sillalta tulotielle, koska silta oli muuta maastoa pari metriä korkeammalla.⁴²⁴

Elokuva luo vaaran olemuksen jännittävällä tavalla. Kuuluu vain tuulen huminaa puiden oksilla, sillan alla virtaavan veden ääni ja lintujen laulua. Alikersantti kääntyy katsomaan kerran taakseen ja nyökkää takana odottavalle osastolle.⁴²⁵ Aavistiko alikersantti Kärkkäinen kesällä 1941, minkä riskin hän otti taluttaessaan pyöränsä sillalle? Lähellä hänen takanaan oli kaksi tunnustelijaa. Osaston johtaja luutnantti Perttuli seisoi noin sata metriä tunnustelijoiden takana osaston edessä.⁴²⁶

Elokuva näyttää, kuinka vihollinen todella avaa tulen samalla hetkellä, kun alikersantti Saarinen pääsee keskelle siltaa. Hänet on kuvattu subjektiiv-

⁴²² SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:17–18. 1988.

⁴²³ Tuuri 1998, 159.

⁴²⁴ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:17–18. 1988.

⁴²⁵ Rukajärven tie (1999), 30. kohta *Väijytys sillan luona*, 4.–13. otos.

⁴²⁶ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

visella kamerakulmalla vastarannan metsästä ikään kuin venäläisten silmin nähtynä. Luutnantti Perkolan osasto ampuu kohti vihollisasemia. Samaan aikaan alikersantti Saarinen yrittää nousta ylös nojaten aseeseensa. Luutnantti Perkola huutaa hänelle: "Pysy alhaalla!" Luutnantin vierellä sotamies Kukkonen (näyttelijä Kristo Salminen) kiroaa tilannetta: "Jumalauta!" Alikersantti Saarinen yrittää nousta uudelleen seisomaan. Hänen tilanteensa epätoivoisuutta korostaa huuto: "Äiti, äiti!" Tilanne on kuvattu vastakkaisista kuvakulmista, eli kuvaus vuorottelee alikersantti Saarisesta sillalla luutnantti Perkolan miehiin, jotka seuraavat hänen kamppailuaan. Pyörä putoaa puroon. Konekiväärisarjojen jäljet näkyvät selvästi Saarisen jaloissa. Miehet huutavat hänelle: "Älä nouse!", "Älä, älä nouse Saarinen!" Mutta hän nousee usean yrityksen ja ammunnan jälkeen seisomaan. Alikersanttia ammutaan vielä uudelleen, tällä kertaa hän putoaa sillalta veteen.⁴²⁷

Perttulin kertoman mukaan venäläiset ampuivat kesällä 1941 rajusti vain noin 50 metrin päässä vastarannalla olevasta metsästä. Se oli vahva asema, ja siellä oli paljon miehitystä aseinaan konekivääreitä ja pikakivääreitä. Puron molemmin puolin kasvoi tiheää vesakkoa, joka suojasi osaltaan suomalaista osastoa näkymästä sillan suuntaan. Osa Perttulin miehistä oli vielä ajamassa pyörillään alamäkeä, kun joukkueen edessä, osittain keskellä maantietä seisonut valmistautumaton ja suojaton osasto maastoutui nopeasti kaatamalla itsensä pyörineen tien pintaan.⁴²⁸

Perttuli oli jo laskeutunut pyörältään, kun ammunta alkoi. Vihollisen tuli oli aluksi suuntautunut sillalla olleeseen alikersantti Kärkkäiseen. Osaston suojautumisen aiheuttamat äänet ohjasivat kuitenkin muutamassa sekunnissa kivääritulen sitä kohti. Luutnantti Perttuli oli aivan kirkiryhmän takana, kun hän kääntyi katsomaan pyörien ja miesten sekamelskaa. Tilanne näytti toivottomalta, kaikki olivat ruuhkassa avoimella tiellä noin sadan metrin pituisella kaistalla suoraan tulen edessä. Hän oli tuolla hetkellä varma, että nyt kävisi pahasti. Osaston suojana oli vain tien varressa kasvava vesakko, jonka ansioista tulitus meni juuri ja juuri miesten yläpuolelta ohi.⁴²⁹ Tuuri kirjoittaa luutnantin tuon hetken ajatukset:

⁴²⁷ *Rukajärven tie* (1999), 30. kohtaus *Väijytys sillan luona*, 16.–46. otos; Ks. myös *Rukajärven tie* (1999), kuvat 53–56; Juntunen 1997, 93: Subjektiivinen kamera (*subjective camera*) näyttää sen mitä tai miten elokuvan henkilö näkee tilanteen.

⁴²⁸ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:18. 1988.

⁴²⁹ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:18. 1988; Perttuli 1985, 223–224; SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen. O18, O23–O25, Perttuli: 17. 1987.

Lyötiin maahan ilman eri käskyä siinä paikassa [--] Kaataessani pyöräni tien pintaan katsoin samalla taakseni: koko tie oli täynnä maihin lakoavia miehiä ja polkupyöriä. [--] Muistan tarkasti, kuinka ehdin ajatella raskaita tappioita, joita meille tästä yllätyksestä olisi pakko tulla: Kiuruvedelle kirkkomaalle saataisiin pian pystyttää monta ristiä. [--] ajatukset tulivat paremminkin hyvin kirkkaina ja selkeinä [--] oli annettava käsky avata tuli, oli selvittävä pois vihollisen tulen alta.⁴³⁰

Kesällä 1941 luutnantti Perttuli ehti huutaa osastolleen: ”Tulta, ampukaa niin perkeleesti!” Tien pintaan pyörineen kaatunut osasto avasi välittömästi tulen. Raju vastatulitus kesti noin kymmenen minuuttia. Sen jälkeen hiljeni; nopea vastaisku tehoi, ja tilanne sai uuden käänteen vihollisen lopettaessa yllättäen tulituksen. Elokuvasssa venäläiset puolestaan jatkavat ampumista, ja osasto seuraa asemissa alikersantti Saarisen sillan ylitystä. Myös pyörät on jätetty elokuvassa taemmas, joten kesän 1941 kaltaista tilanteen nopeaa suojautumista pyörien kanssa ei nähdä.⁴³¹

KUVA 60. Rukajärven tie.
Alikersantin ampuminen.

KUVA 61. Rukajärven tie.
Miehet ampuvat suojatulta.

KUVA 62. Rukajärven tie.
Miehet katsovat sillalle.

KUVA 63. Rukajärven tie.
Alikersantti sillalla.

⁴³⁰ Tuuri 1998, 161.

⁴³¹ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:18. 1988; Perttuli 1985, 223–224; SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen. O18, O23–O25, Perttuli:17. 1987. Vrt. *Rukajärven tie* (1999), 30. kohta *Väijytys sillan luona*, 9.–32. otos.

Haastatteluaineiston mukaan ja Tuurin romaanissa osasto vetäytyi tien varressa kasvavan vesakon turvin ryhmä ryhmältä noin sadan metrin päähän rinnettä ylös aseet ja pyörät mukanaan, minkä jälkeen tarkastettiin tappioiden suuruus. Ihmeeksi todettiin, että vain alikersantti Kärkkäinen puuttui, eikä kukaan muu ollut haavoittunut. Kärkimiesten kertoman mukaan alikersantti Kärkkäinen oli seisonut sillalla, kun häneen oli osunut. Vain lähellä olleet tunnustelijat olivat nähneet alikersantin putoamisen jokeen, eivätkä he uskoneet Kärkkäisen selvinneen hengissä.⁴³²

Elokuvassa väijytystilanne ja alikersantti Saarisen putoaminen veteen on dramatisoitu varsin näyttävästi. Katsoja pääsee seuraamaan tilannetta aivan läheltä, jopa vedenpinnan alla, kun Saarinen uppoaa pyörineen jokeen. Kesällä 1941 alikersantti Kärkkäisen pyörä jäi sillalle miehen itsensä pudottua veteen.⁴³³

Kohtauksen väkivalta on kuvattu elokuvassa vastakkaisilla kuvakulmil-la vaihdellen vuoron perään kuvausta alikersantista joukkueen miehistöön. Kuvaustavalla osoitetaan sotilaiden sijoittuminen toisiinsa nähden. Konekiväärisarjat pyyhkivät maassa makaavan miehistön ylitse samalla, kun luodit iskeytyvät sillalla useaan otteeseen alikersantin kehoon. Katsojalle näytetään alikersantin kärsimys, jota osasto seuraa ja myötäelää sivummalta. Näkymä sillalle on kuvattu miehistön silmin ”näkökulmaotoksena” (*Point of view shot*). Alikersantin ampumisen yksityiskohtainen kuvaus poikkeaa selkeästi 1940-luvun ”sai osuman ja kaatui” -kuvauksesta. Ammusten iskeytyminen alikersanttiin on kuvattu hidastettuna, jolloin myös ammuksen osumisesta seuraava verisumu on saatu näkyviin. Kohtauksen tuskaista kamppailua voisi kutsua ”kuoleman performanssiksi” (*Performance of death*). Samoin joukkueen miesten kasvoista peilautuvat heidän tilanteessa kokemansa tunteet ja toisaalta alikersanttiin kohdistuva ”väkivallan aste” (*Stylistic amplitude of Violence*).⁴³⁴

Kuvaus siirtyy veden alle, missä kamera seuraa tiltauksella alikersantti Saarisen uppoamista puron pohjaan. Hän avaa silmänsä ja katsoo kohti veden pintaa. Tämän jälkeen kuvaus seuraa alikersantin katseen suuntaa ja nähdään,

⁴³² SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen. O18:13. 1989. Vrt. Tuuri 1998, 165.

⁴³³ *Rukajärven tie* (1999), 30. kohtaus *Väijytys sillan luona*, 23. otos; SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen. O18, O23–O25, Perttuli: 13–14, 1987.

⁴³⁴ *Rukajärven tie* (1999), 30. kohtaus *Väijytys sillan luona*, 17.–44. otos; Sama, kuvat 60–63. Vrt. Bender 2013, 62, 73, 120, 130, 151; Juntunen 1997, 112; Prince 2003, 35.

kuinka ilmakuplat nousevat pohjasta kohti pintaa. Sininen taivas näkyy kirkkaana veden läpi.⁴³⁵

KUVA 64. Rukajärven tie.
Alikersantti vajoaa veteen.

KUVA 65. Rukajärven tie.
Ilmakuplat.

Kuten elokuvassa myös kesällä 1941 alikersantti Kärkkäistä lähetettiin etsimään muutaman miehen suuruinen partio, johon ilmoittautuivat vapaaehtoisena kaikki alikersantin oman ryhmän miehet. Miehet pääsivät noin kymmenen metrin päähän sillasta mutta he eivät löytäneet Kärkkäistä. Myöhemmin häntä lähti etsimään vielä toinenkin partio, mutta sekään ei onnistunut tehtävässä. Kevyt Osasto 2 palasi sillalta takaisin Koroliin, joka oli tiedusteluretken alkuperäinen tavoite. Aikaa matkaan Korolista purolle ja sieltä takaisin kului kaikkiaan noin neljä tuntia. Perttulin mukaan ilman alikersantti Kärkkäisen rohkeutta kiuruvetisiä miehiä olisi helposti voinut kaatua tuossa tilanteessa useita.⁴³⁶

⁴³⁵ *Rukajärven tie* (1999), 47.–52. otos; Sama, kuvat 64–65; Filppu 1998: Elokuvan vedenalaiskuvaus kuvattiin talvella Antskogissa Seljänalasella, koska vasta talvella vesi oli siihen riittävän kirkasta.

⁴³⁶ SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen. 018:12–13. 1989; Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

NELJÄS NÄYTÖS: Viimeinen kamppailu

Thompsonin mallissa elokuvan neljännen näytöksen eli ”viimeisen kamppailun” (*The Climax*) aikana juonessa voi tapahtua ennalta odottamattomia käänteitä.⁴³⁷ Tapahtumat kulminoituvat viimeisen näytöksen lopussa nähtävässä lopputaistelussa, jossa päähenkilö kohtaa päävihollisensa. Tarinan loppunäytöksessä nähdään myös elokuvan ratkaisu. *Rukajärven tiessä* tämä tarkoittaa tiedusteluretken päättymistä ja rakkaustarinan siirtymistä uudelle tasolle juonen kiertyessä ikään kuin uudelle spiraalin tasolle.⁴³⁸

2.7 Ylösnousemus

Alikersantti Saarinen

Rukajärven tien neljännen näytöksen G-jakso kertoo alikersantti Saarisen kohtalon ja elokuvan loppukamppailun Virran kapeikossa.⁴³⁹ Tässä jaksossa tapahtuu elokuvan toinen käännekohta, joka voi enteillä elokuvan loppu-

⁴³⁷ Thompson 2001, 35: Thompsonin kaavassa elokuvan neljäs näytös kestää noin puoli tuntia.

⁴³⁸ Gulino 2013, 17–18 (ns. G-jakso).

⁴³⁹ Gulino 2013, 17; *Rukajärven tie* (1999), 31. kohtaus, *Alikersantti Saarinen* – 32. kohtaus, *Hyökkäys Virralle*.

ratkaisua. Useimmiten käännekohta on vastakohta tai peilikuva elokuvan lopun tapahtumille.⁴⁴⁰

Miesten palattua takaisin vanhoihin aseimiinsa Korolissa vartiomiehinä toimivat sotamiehet Knihti ja Kukkonen huomaavat tiellä hitaasti aseeseen nojaten eteenpäin raahautuvan alikersantti Saarisen. Kamera kuvaa läheltä, kuinka alikersantin saappaassa olevasta reiästä pulppuaa verta. Knihti huutaa: ”Jumalauta!” Sotamies Kukkonen ilmoittaa muille miehille: ”Se on Saarinen!” Samalla hetkellä alikersantti Saarinen kaatuu tiellä, ja miehet juoksevat hänen avukseen.⁴⁴¹ Vogler kutsuu hetkeä, jolloin tarinan päähenkilö tai muut keskeiset henkilöt selviytyvät kuolemanvaarasta, sankarin matkan ”palkinnoksi” (*Reward*). *Rukajärven tien* palkinto on alikersantin selviytyminen hengissä.⁴⁴²

KUVA 66. *Rukajärven tie*. Alikersantti Saarinen saapuu takaisin Koroliin.

Vastaava tapahtui myös kesällä 1941. Kun tilanne oli rauhoittunut, alikersantti Kärkkäinen lähti sillalta varovasti liikkeelle. Etenemiseen hän sai näkösuojan ojasta ja tien varrella kasvavista lepistä. Ensimmäiset sata metriä hän ryömi ojia pitkin kunnes uskaltautui kävelemään. Vaikka alikersantti oli juuri ja juuri selvinnyt sillalta hengissä, hän päätti vielä hakea sillan luota kiväärinsä, jota tukenaan käyttäen hän raahautui usean tuskaisen tunnin ajan takaisin kohti Korolia.⁴⁴³ Illalla tuli hiljainen hälytys, kun uloimpana olleet vartiomiehet olivat

⁴⁴⁰ Gulino 2013, 16–17 (ns. F-jakso); Ks. myös Taulukko 1. *Rukajärven tien* dramaturginen rakenne.

⁴⁴¹ *Rukajärven tie* (1999,) 31. kohtaus *Alikersantti Saarinen*, 8.–13. otos; Sama, kuva 66.

⁴⁴² Vogler 2007, 175–176.

⁴⁴³ Perttuli 1985, 224; SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen. O18:13. 1989; SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen. O18, O23–O25, Perttuli: 13–14. 1987; Ahtiainen 1999.

huomanneet sillan suunnasta tulevalla tiellä liikettä. Siellä laahusti pahasti haavoittunut alikersantti Kärkkäinen, joka oli pysytellyt tulitaistelun ajan sillan alla vedessä ja pitänyt kiinni sillan rakenteista. Hänen jaloissaan oli useassa kohden ampumahaavoja. Kahdeksan luotia oli mennyt reisien korkeudelta läpi, mutta hänen onnekseen luut olivat ilmeisesti säilyneet ehjinä. Kylmän veden on täytynyt pysäyttää verenvuoto. Toisaalta kylmä vesi myös piti miehen tajuissaan ja esti shokin pelastaen näin alikersantti Kärkkäisen lähes varmalta kuolemalta.⁴⁴⁴

Rukajärven tiessä alikersantti Saarinen lasketaan paareilla maahan järven rannassa ja hän sanoo: ”Herra luutnantti.” Luutnantti Perkola polvistuu Saarista lähemmäksi. Saarinen kysyy: ”Kuulkaa, tiedätekö te, mitä minä näin?” Luutnantti Perkola kuuntelee hiljaa, kun alikersantti Saarinen sanoo: ”Minä näin enkeleitä, minä olin taivaassa!” Alikersantti kääntää liikuttuneena katseensa sivulle. Sotamiehet Leinonen (näyttelijä Kari-Pekka Toivonen) ja Moilanen (näyttelijä Tero Jartti) nostavat alikersantti Saarisen veneeseen. Perkola jää paikalleen rantaan seuraamaan, miten vene lähtee liikkeelle ja etenee yhä kauemmas kohti Repolaa.⁴⁴⁵

Korolissa kesällä 1941 Kärkkäiselle annettiin ensiapua miehiltä kerätyillä siteillä, joilla ampumahaavat sidottiin verenvuodon tyrehdyttämiseksi. Jatkosodan tässä vaiheessa lähin joukkosidontapaikka oli Lieksajärven vastarannalla Repolassa, jonne pahoin haavoittunutta alikersanttia lähdettiin kuljettamaan. Veneeseen asetettiin laudat, joiden päälle alikersantti laskettiin makaamaan vatsalleen niin, ettei jalkojen päälle tullut painoa. Soutajiksi ilmoitautui kaksi vapaaehtoista, alikersantti Kärkkäisen oman ryhmän miehet jääkärit Arbelius ja Vilpunaho.⁴⁴⁶

⁴⁴⁴ Perttuli 1985, 224; SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen. O18:13. 1989; SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen. O18, O23–O25, Perttuli: 13–14. 1987; Ahtiainen 1999. Vrt. Lappalainen 1999: Veteraanit Heikki Lämsä ja Matti Remes muistelivat: ”Eihän se elokuva milloinkaan ole samanlainen kuin todellisuus. [...] Jos Jussi Kärkkäinen olisi ollut näkössä niin kuin elokuvassa, siihen sillalle se olisi jäänyt, kyllä ryssä olisi pitänyt siitä huolen. Mutta Jussipa pääsi jokea alaspäin lasketellen pakoon ja jäi henkiin.”

⁴⁴⁵ *Rukajärven tie* (1999), 31. kohtaus *Alikersantti Saarinen*, 25.–38. otos; Huom. elokuvassa alikersantti on asetettu paareille selälleen.

⁴⁴⁶ Havaintoja lääkintäpalvelusten järjestämisestä erämaaoloissa Repolan–Rukajärven suunnalla kesällä 1941, s. 5–6. T 5970/8. KA(Sörn); Perttuli 1985, 224; Tiedustelun tulokset, muistivihkosta repäistyyn paperilappuun luutnantti Perttulin kirjoittama viesti, 10.7.1941, klo 19.45. T 4805/2. KA(Sörn).

Kesällä 1941 Repolassa oli aluksi vain joukkosidontapaikka (JSP), sieltä taisteluissa haavoittuneet siirrettiin lähimpään Kuhmossa sijaitsevaan kenttä-sairaalaan. Tämä (20. KS) siirrettiin 4.7.1941 Saunajärvelle, jonne kuljetettiin Kolvasjärvi–Osmajärvi taistelujen haavoittuneet. Tilanne muuttui, kun suomalaiset joukot etenivät nopeasti eteenpäin Omelian motin laukeamisen jälkeen. Etäisyys lähimpään kenttä-sairaalaan venyi jopa noin 50–60 kilometriksi. Kenttä-sairaalan (35. KS) tulo Repolan länsipuolelle helpotti hieman tilannetta, mutta vasta Pismajoen–Rukajärven taistelujen aikaan lähin kenttä-sairaala oli normaalietäisyydellä rintamasta. Joukkosidontapaikalla oli yleensä lääkintäaliupseereita ja tavallisia sotilaita; lääkärit olivat sijoitettuina kauempana oleviin kenttä-sairaaloihin. Tästä syystä vaikeimmin loukkaantuneet kuolivat usein kuljetuksissa kenttä-sairaaloihin puutteellisen hoidon ja maaston heikkojen tieosuuksien vuoksi.⁴⁴⁷

Elokuva antaa ymmärtää, että alikersantti Saarinen jäi haavoittuneena ainakin joksikin aikaa Repolassa sijainneeseen joukkosidontapaikkaan. Perttulin mukaan alikersantti Juho Kärkkäinen sai vain tarvittavan ensiavun Repolassa, josta hänet kuljetettiin välittömästi eteenpäin. Kuten edellä on käynyt ilmi, tieosuus Repolasta Suomen rajalle oli heikossa kunnossa, minkä vuoksi alikersantti Kärkkäinen jouduttiin kuljettamaan osan matkaa rattailla ja purilailla. Tämän on täytynyt olla haavoittuneelle erityisen tuskallista. Alikersantin matka johti lopulta Kajaanin ja Oulun sairaaloiden kautta Helsingin Tilkan sotilassairaalaan. Vaikeista vammoistaan huolimatta alikersantti Juho Kärkkäinen toipui ja eli 85 vuoden ikäiseksi.⁴⁴⁸

KUVA 67. Haavoittuneen kuljetus veneellä. SA-kuva.

⁴⁴⁷ Havaintoja lääkintäpalvelusten järjestämisestä erämaaoloissa Repolan – Rukajärven suunnalla kesällä 1941, s. 5–6. T 5970/8. KA(Sörn).

⁴⁴⁸ Perttuli 1985, 224–225.

Kansallisarkiston arkistoaineistossa säilyneen luutnantti Perttulin Korolista Repolaan lähetettämän viestin kellonaika paljastaa, että kesällä 1941 alikersantti Kärkkäinen selvisi takaisin Koroliin jo ennen kello kahdeksaa illalla, kun muistitiedon perusteella alikersantin kerrotaan saapuneen Koroliin vasta keskiyön aikaan. Tämä ajankohta esiintyy asiaa käsittelevissä lehtiartikkeleissa, Tuurin *Elämä isänmaalle* -romaanissa sekä SKS:n veteraanien arkistomateriaalissa.⁴⁴⁹ Arkistoidussa viestissään Korolista luutnantti Perttuli kirjoittaa:

10.7. klo 19.45

Eversti Tähtinen, Repola

Osasto Perttuli tiedustellut Korolista luoteeseen johtavaa tietä pisteen 175,8 eteläpuolella olevalle purolle, joka todettiin vihollisen miehittämäksi. Tällä konetuliasemia 2 pk:ia. Yksi ryhmänjohtaja haavoittui vaikeanlaisesti. Haavoittunut kuljetetaan veneellä Repolaan. Osasto varmistaa edelleen Korolin pohjoispuolella olevaa kannasta. Osaston muonitus on ollut toista vuorokautta pelkän perunan varassa. Pyydän lähettien mukaan vankanlaisesti kuivamuonaa.

Luutnantti P. O. Perttuli⁴⁵⁰

Elokuvan käsikirjoituksessa luutnantti Perkola istuu Korolin kylän pihalla puhumattomana ja synkkänä. Ajatuksissaan luutnantti vakuuttaa itselleen:

*Jos niin on, ettei minulta tämän enempää vaadita, jos tässä on kaikki, mitä minulta vaaditaan, niin tähän minusta on. Että minulta otetaan se kaikki, mistä haluan pitää kiinni, eikä minulle anneta mitään tilalle. Ettei minulla ole enää mitään, kyllä minusta siihen on.*⁴⁵¹

Toisessa käännekohtassa keskushahmot voivat tuntea ”tarinan syvimmän hetken ja saattavat olla kauimpana ongelmansa ratkaisemisesta”. Samalla tämä on hetki, jolloin tarinan esteet ja jännitys ovat huipussaan.⁴⁵²

⁴⁴⁹ Perttuli 13.11.2004; Tuuri 1998, 171.

⁴⁵⁰ Tiedustelun tulokset, muistivihkosta repäistyyn paperilappuun luutnantti Perttulin kirjoittama viesti, 10.7.1941 klo 19.45. T 4805/2. KA(Sörn).

⁴⁵¹ *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 85. KAVI. Poistettu elokuvaversioista.

⁴⁵² Nikkinen-Vacklin 2012, 52–53; Field 2005, 158–159.

Alikersantti Saarisen veneen lähdettyä kuvaus siirtyy Kaarinan ja luutnantti Perkolan kihlajaisvalokuvaan. Mitä alikersantin repliikki luutnantille palvelee elokuvassa: "Kuulkaa, tiedätkö te, mitä minä näin? Minä näin enkeleitä, minä olin taivaassa!"? On tulkittavissa, että Saarisen haavoittuminen ja hänen sanansa rannassa vaikuttavat voimakkaasti päähenkilön tunnetilaan ja vievät tarinaa uudelle tasolle. Luutnantin katsoessa valokuvaa korpraali Lukkari siirtyy lähemmäs. Perkola laittaa Kaarinan antaman hopeisen ristikorun kaulaansa ja lataa pistoolin.⁴⁵³

KUVA 68. Rukajärven tie.
Kihlajaiskuva.

KUVA 69. Rukajärven tie.
Korpraali Lukkari.

KUVA 70. Rukajärven tie.
Hopearistikorun laittaminen.

KUVA 71. Rukajärven tie.
Luutnantti lataa pistoolin.

Haavoittunut alikersantti Saarinen on juuri lähetetty veneellä Lieksajärven yli Repolaan. Tässä kohdassa vihollinen (antagonisti) on selkeästi voitolla. Tämä on elokuvan toinen käännekohta, hetki, jolloin päähenkilö tekee päätöksen lähteä vastahyökkäykseen: luutnantti pujottaa morsiamen hopearistin kaulaansa ja lataa aseensa.⁴⁵⁴ Perkolan takana istuvan korpraalin Lukkarin voi tulkita edustavan luutnantin sisäisessä kamppailussa niin sanottua pimeää puolta. Nyt kun luutnantin oikeudenmukaisuutta vahvistanut alikersantti Saarinen on poissa, luutnantti Perkolan sisäisessä maailmassa on enää jäljellä kosto.

⁴⁵³ *Rukajärven tie* (1999), 31. kohtaus *Alikersantti Saarinen*, 25.–38. otos; Sama, kuvat 68–71.

⁴⁵⁴ *Rukajärven tie* (1999), 31. kohtaus *Alikersantti Saarinen*, 8.–38. otos: *Rukajärven tien* toinen käännekohta tapahtuu noin 92–95 minuutin kohdalla.

Aivan kuten ensimmäisen myös toisen käännekohdan tehtävä on kuljettaa tarinaa eteenpäin. Se vahvistaa toimintaa ja korostaa päähenkilön kehityskaarta. Huolimatta siitä, että sankarilla menee huonosti, hän on valmis kohtaamaan vihollisen.⁴⁵⁵

Kesällä 1941 keskiyön jälkeen rannalla tehtiin hälytys, koska järveltä kuului veneen ääniä. Varauduttiin aseet valmiina molempiin vaihtoehtoihin. Veneiden annettiin tulla lähemmäs, ja huutelujen jälkeen tulijat selvisivät omiksi. Kyse oli luutnantti Puustisen johtamasta I/JR 52:n 2. Komppaniasta, joka oli lähetetty Keyrinniemenstä Lieksajärven yli Koroliin. Sen tehtävänä oli katkaista päätie vihollisen takaa noin 20 kilometrin päähän Korolista Omelian itäpuolella. JR 52:n I Pataljoonan saapumisesta Lieksajärven yli Koroliin voi päätellä seuraavaa: Tieto siitä, että Lieksajärven itäpuoli oli suomalaisten hallussa, vaikutti välittömästi 14. Divisioonan hyökkäyssuunnitelmiin. 14. Divisioonan esikunnasta 10.7.1941 lähetetyn puhelinsanoman mukaan menestystä Korolin suunnassa oli käytettävä hyväksi viipymättä. Lisäksi Koroliin oli lähetettävä Lieksajärven yli kiireesti kaikkia ylikuljetusmahdollisuuksia käyttäen ainakin yksi jalkaväkipatteristo, jonka tehtävänä oli yhteistoiminnassa JR 10:n kanssa avata Virran kapeikko ja hyökätä sen jälkeen Omeliaan.⁴⁵⁶

Tuuri kuvaa tilannetta romaanissa: ”Illalla hälytys tuli, [--] järveltä kuului soutamisen ääniä.” Rantaan saapui luutnantti Puustisen komppania. Romaanissa luutnantti kertoo: ”Vasta sodan jälkeen minulle selvisi, että Saastamoisen ja Roope Kärkkäisen Repolaan viemä viesti oli saanut suuria aikaan.” Viesti oli kulkenut eversti Tähtiseltä aina eversti Raappanalle, joka oli päättänyt lähettää kokonaisen pataljoonan Keyrinniemenstä Lieksajärven yli Koroliin ja Tsolkkiin. ”Puustisen komppania oli tämän pataljoonan kärki.”⁴⁵⁷

Kesällä 1941 noin tunnin Korolissa pysähtyneeltä luutnantti Puustisen komppanialta saatiin tieto, että divisioonan kärki oli juuttunut Virran kapeikkoon Lieksajärven pohjoispäässä. Näin aikaisempi oletus divisioonan hyökkäyksen kulusta tarkentui. Samalla varmistui myös, että Perttulin johtama osasto oli vihollisen selustassa tai sen eteläisellä sivustalla. Koska 14. Divisioonalla ei ollut vihollisen tarkasta sijainnista tai lukumäärästä riittä-

⁴⁵⁵ Nikkinen–Vacklin 2012, 52; Field 2005, 147–148, 151.

⁴⁵⁶ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:19. 1988. Luutnantti Puustisen komppania oli vain kärkiröyhä, sillä Keyrinniemenstä oli tarkoitus siirtää järven itäpuolelle Koroliin ja Tsolkkiin koko JR 52:n I Pataljoona; Ryhmitystä koskevat käskyt ja ohjeet hyökkäystapauksessa, 14. Divisioonan esikunnasta eversti Raappanan lähettämä JR 10:n komentajalle osoitettu puhelinsanoma. 10.7.1941. Dn:o. 159/III/12/L.385.sal. T 4805/4. KA(Sörn).

⁴⁵⁷ Tuuri 1998, 184, 187.

västi tietoa, luutnantti Puustisen komppanialle määrätty tehtävä osoittautui mahdottomaksi, eikä se kyennyt niillä voimilla sulkemaan päätietä vihollisen selustassa. Luutnantti Aarne Puustinen kaatui 12.7.1941 taistelussa päätien varressa.⁴⁵⁸

Haastatteluaineiston mukaan seuraavana aamuna Kevyt Osasto 2:n miehet jatkoivat nälkäisinä venelähettien paluun odottamista. Kylästä löytyneillä verkoilla ei onnistuttu saamaan kalaa. Korolista ei myöskään löytynyt mitään ruokatäydennystä. Vasta illalla palasivat viestiä Repolaan viemään lähteneet korpraali Yrjö Saastamoinen ja jääkäri Robert Kärkkäinen takaisin. He olivat jättäneet sovitulla tavalla veneen Korolin eteläpuolelle ja saapuivat kävellen kylään. Neuvostosotilaita ei ollut näkynyt Lieksajärven länsirannalla, ja viesti oli saatu perille illalla 10.7.1941 eversti Tähtiselle. 14. Divisioonan autot olivat saapuneet jo Repolaan, joten miesten mukana saatiin nyt tärkeä muonataydennys: näkkileipää, juustoa ja makkaranpaloja, naudanlihasäilykepurkkeja ja kaksi perunasäkkiä.⁴⁵⁹

Illalla Koroliin saapui lisää veneitä, joissa tuli I/JR 52:n vänrikki Kilpeläisen johtama kahden joukkueen suuruinen osasto. Luutnantti Perttuli sai vänrikki Kilpeläiseltä I/JR 52:n komentajan majuri Kumlinin antaman käskyn, jossa Perttuli määrättiin hyökkäämään Virran kapeikkoon yhdessä oman osastonsa ja vänrikki Kilpeläisen kahden joukkueen kanssa. Heidän tuli valmistautua hyökkäykseen vihollisen sillanpäästä vastaan Virran kapeikossa Korolin suunnasta. Valmiusasemissa tuli olla puoli kahden aikaan yöllä. Tykistövalmistelu aloitettaisiin kello 02.50, ja hyökkäykseen lähdettäisiin kello 03.30, jolloin luutnantti Perttulinen johtaman osaston odotettiin hyökkäävän vihollisen sivustan takaa ja tunkeutuvan sen rintaman läpi omien puolelle. Luutnantti Perttulinen johtama osasto lähti käskyn mukaisesti liikkeelle Korolista iltayöstä 11.7.1941 ryhmittäytyen valmiiksi aseisiin aamuyön hyökkäystä varten.⁴⁶⁰

Elokuvassa Kevyt Osasto 2:n miehet ovat vetäytyneet juuri takaisin Koroliin ensimmäiseltä yritykseltä jatkaa eteenpäin kohti Virtaa. Venelähettien saapuessa osasto luulee vielä, että alikersantti Saarinen on kuollut. Luutnantti Perkola tuijottaa ajatuksissaan eteenpäin, kunnes sotamies Hämäläinen

⁴⁵⁸ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:19. 1988.

⁴⁵⁹ SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen. 018, 023–025, Perttuli:12. 1987.

⁴⁶⁰ Ryhmittäytystä koskevat käskyt ja ohjeet hyökkäystapauksessa, 14. Divisioonan esikunnasta JR 10:n komentajalle osoitettu käsky. 10.7.1941. Dn:o. 159/III/12/L.385. sal.. T 4805/4. KA(Sörn); SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:19–20. 1988; Soikkeli 2000.

keskeyttää hänen ajatuksensa ilmoittamalla: ”Herra luutnantti, Moilasella ja Leinosella on viesti Repolasta.” Sotamies Moilanen tarkentaa: ”Käskey divisioonan esikunnasta.” Luutnantti Perkola lukee viestin. Alikersantti Snicker kysyy: ”Kuule Eero, eikö tässä ole jo tarpeeksi menty?” Kamera-ajo siirtyy oikealta vasemmalle. Alikersantti jatkaa: ”Niin, että mihinkä me tässä nyt enää lähdetään?” Luutnantti Perkola vastaa: ”Tässä käskeyssä sanotaan, että meidän pitää liittyä divisioonan hyökkäykseen Virralle. Me isketään venäläisten selkään heti aamulla. Tilanne on nyt tämä. Onko kysyttävää?” Alikersantti Snicker vastaa: ”Ei, tähän on selvä.”⁴⁶¹

Hyökkäys Virralle

Kesällä 1941 Kevyt Osasto 2 oli kasvanut komppanian vahvuiseksi osastoksi I/JR 52:sta saadun miestäydennyksen ansioista.⁴⁶² Kevyt Osasto 2 lähti tässä yhteensä kahden joukkueen ja kahden konekivääriryhmän osaston kokoonpanossa puolen yön aikaan eteenpäin Korolista. Kun osasto saapui uudelleen jokilinjan luona olevan sillan luokse, paikkaan jossa Kärkkäinen oli haavoittunut, karkiryhmä määrättiin kiertämään puron yli metsän suojassa ja tutkimaan sillan takana oleva maasto. Yllättäen paikalla ei ollut tällä kertaa vihollisen miehitystä. Tie varmistettiin satakunta metriä sillalta eteenpäin. Miehet tutkivat edellispäivän vihollisasemat metsän rajassa. Perttulin haastattelemat veteraanit Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen muistelevat yhteishaastattelussa, että paikalta löytyneiden hylsyjen perusteella pääteltiin heitä vastassa olleen aikaisemmin ainakin kaksi konekivääriä ja viisi pikakivääriä, kokonaisuudessaan noin 50 miehen vahvuinen osasto.⁴⁶³

Elokuva antaa ymmärtää, että käytössä olisi lisäksi ollut tulinopeudesta ja räjähdyksistä päätellen myös kranaatinheitin.⁴⁶⁴ Vihollisen tuliasema oli kuitenkin sijoitettuna niin, että tulitus meni juuri ja juuri tienpinnassa näkösuojassa olleen joukkueen yläpuolelta ohi. Jäljistä päätellen osa venäläisistä oli haavoittunut tai kaatunut suomalaisten vastatulituksessa. Ehkä osasto oli

⁴⁶¹ *Rukajärven tie* (1999), 31. kohta *Alikersantti Saarinen*, 1.–4. otos.

⁴⁶² SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:20. 1988.

⁴⁶³ SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen. O18, O23–O25, Perttuli:15. 1987. Vrt. *Rukajärven tie* (1999), 32. kohta *Hyökkäys Virralle*, 1.–3. otos.

⁴⁶⁴ *Rukajärven tie* (1999), 30. kohta *Väijytys sillan luona*.

kokematon, eikä se ollut jäänyt odottamaan suomalaisten mahdollista koukkausta sivustaan tai taakse.⁴⁶⁵

Perttulin kertoman mukaan eteneminen Korolista kohti Virtaa sujui yhtä rauhallisesti kuin elokuvassa, mutta elokuvassa tiedusteluosasto ei saa vahvistusta Repolasta toisin kuin kesällä 1941.⁴⁶⁶

Elokuvassa luutnantti ajaa ensimmäisenä yksin aikaisemmin kohtalokkaaksi osoittautuneelle sillalle muun osaston seurattessa perässä. Luutnantin toimiminen tunnustelijana sillalla pian sen jälkeen, kun alikersantti on ammuttu samalta sillalta alas veteen, herättää ihmetystä. On kuitenkin selvää, että tositilanteessa johtajan tuli omalla esimerkillään osoittaa rohkeutta. Elokuvassa tunnustelijana toimimisen voi tulkita korostavan luutnantin uhmaa tai surua, kun hänellä ei ollut enää mitään menetettävää Kaarinan kuoleman jälkeen.⁴⁶⁷

Kevyt Osasto 2:n tiedusteluosasto joutui kesällä 1941 tarkistamaan yksin noin 70 kilometriä leveän aukon 14. Divisioonan rintamassa vihollisen selustassa. Tehtävä ei ollut helppo tai vaaraton. Tämän vuoksi myös ryhmänjohtajan oli tärkeää tehdä oma osuutensa tunnustelijoiden mukana, jotta muu joukkue kokisi oman tehtävänsä oikeudenmukaiseksi.⁴⁶⁸

Osaston edetessä alkoi vastaan tulla vahva savun haju. Tästä Perttuli kertoo arvelleensa osaston olevan riittävän lähellä venäläisten selustaa, joten tähän oli hyvä jäädä odottamaan hyökkäykseen lähtöä. Tasan kello 02.50 Kenttätykistörykmentti 18, Raskas Patteristo 29 ja Linnoituspatteristo 5 aloittivat yhdessä ammuttansa, ja edessä oleva metsä täyttyi tykistön keskityksestä. Kun keskitys loppui tasan sovittuna kellonlyömänä kello 03.30, luutnantti Perttulin komppanian suuruiseksi vahvistunut osasto hyökkäsi kohti Virran kapeikkoja.⁴⁶⁹ Tuuri kirjoittaa romaanissa:

*Tehtiin kellojen tarkistus, käytiin vielä kerran läpi ajat, joita Kumlinin käsikyssä oli ollut, ja Kilpeläinen lähti oman osastonsa luo. Yö alkoi vaaleta, metsän kaikki puut tulivat esiin nousevan päivän valossa.*⁴⁷⁰

⁴⁶⁵ SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen. 018, 023–025, Perttuli: 13–14. 1987. SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:20. 1988; Tuuri 1998, 200–201.

⁴⁶⁶ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:20. 1988.

⁴⁶⁷ *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*, 1.–3. otos.

⁴⁶⁸ Riikonen 1999; SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:20. 1988: Perttulin kertoman mukaan hän ei ajanut itse ensimmäisenä sillalle, toisaalta hänelle ei ole jäänyt mieleen kärkeimpien nimiä.

⁴⁶⁹ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:20. 1988; Tuuri 1998, 206–207.

⁴⁷⁰ Tuuri 1998, 205.

Elokuvassa juuri ennen hyökkäykseen lähtöä luutnantti Perkola sanoo miehilleen: "Me hyökätään vihollisen selustaan ja painutaan läpi tiukkana kiilana aina omien puolelle. Metsän takana on joki ja siitä pitäisi sitten päästä yli." Edessä näkyy vihollisen rintaman selusta. Sotamies Raassina kysyy: "Että tuonne sitä sitten mennään?" Perkola kysyy suoraan takaisin: "Pelottaako?" Raassina vastaa: "Kyllä pelottaa, herra luutnantti." Perkola jatkaa: "Pelottaako muita?" Sotamies Knihti vastaa: "Ei pelota!" Elokuvassa hyökkäystä edeltävässä hetkessä ehkä kaikkein eniten pelkää poikansa puolesta alikersantti Tauno Snicker, joka sanoo pojalleen Villelle: "Olehan sitten tarkkana, kun mennään sinne! Pysyt minun lähellä, etkä hätäile! Kypärä päähän!" Luutnantti Perkola kommentaa: "Sitten ei pysähdytä kuin vasta Virralla!"⁴⁷¹ Tuuri kuvaa hyökkäyksen hetken romaanissa:

*Tasaminuutilla lännen ja luoteen suunnasta alkoi kuulua etäistä jyminää, oma tykistö ampui. Pian tien suunnassa edessämme mourusivat raskaiden kranaattien räjähdysket, ensin muutama erillinen, mutta sitten jo yhtenäisen räjähdysten pauhu [--]: edessä olevan maailman täytti yhtenäinen jyly, maa tuntui tärähtelevän, kallistelevan ja aaltoilevan ammusten alla.*⁴⁷²

Kevyt Osasto 2:n osasto eteni kesällä 1941 harvassa ketjussa maantien suuntaisesti, tien molemmilla puolilla metsässä edeten. Kersantti Variksen joukkue jalkautui edelle yhdessä vänrikki Kilpeläisen jalkamiesten kanssa. Nämä kaksi ryhmää etenivät kahdessa ketjussa molemmin puolin tietä. Loput osastosta seurasi kärkeä noin sadan metrin päässä. Viimeisenä tuli vänrikki Haurun joukkue, joka työnsi kahden tietä pitkin edellä metsän suojissa etenevän joukkueen polkupyöriä.⁴⁷³

Taistelumaasto oli edellisten päivien taisteluiden ja äskeisen tykistökesityksen vuoksi syttynyt palamaan. Koko ympäristö oli muuttunut mustaksi, kannot ja puiden rungot paloivat ja hehkuivat punaisina. On mahdollista, että metsä oli syttynyt palamaan jo 8.7.1941 ja palo levinnyt vähitellen yhä kauemmas maastoon Virralta.⁴⁷⁴

⁴⁷¹ *Rukajärven tie* (1999), 32. kohta *Hyökkäys Virralle*, 7.–13. otos. Vrt. *Pelastakaa sotamies Ryan* (1998): Elokuvassa hetki ennen miesten saapumista Ranskan rannikolle Normandiassa kapteeni John H. Millerin (näyttelijä Tom Hanks) sanoo miehilleen: "See you on the Beach!" Tutkijan suomentama: "Nähdään rannalla."

⁴⁷² Tuuri 1998, 206.

⁴⁷³ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:20. 1988; Tuuri 1998, 206–207.

⁴⁷⁴ Soikkeli 2000.

**KUVA 72. Kevyt osasto
2:n miehet etenevät
26.7.1941. SA-kuva.**

Kesällä 1941 sankka savu haittasi paikoin näkyvyyttä, mutta toisaalta se antoi myös suojan etenevälle osastolle. Vihollinen oli jossain edessä, mutta sen varmasta sijainnista ei ollut tietoa. Tiheän metsän läpi kuuluvasta ammunasta oli vaikea päätellä etäisyyttä. Tämä päti myös omiin joukkoihin, joten hyökkäys vihollisen selustaan sisälsi vaaran joutua taisteluun omia joukkoja vastaan.⁴⁷⁵

Virran taistelu on elokuvan loppuhuipentuma, jota kohti elokuvan draaman kaari on koko ajan kulkenut. Elokuva näyttää taistelutilanteiden menettelevät eräänlaisena tapahtumien vyörynä, kun miehet etenevät vihollisrintaman läpi kohti Virran kapeikkoa.

Kuten edellä on mainittu sotaelokuvien kuvaustekniikka ja -tyyli ovat muuttuneet vuosikymmenten saatossa, mutta taustalla vaikuttaa erityisesti se, miten taisteluiden väkivaltaa on saanut kuvata. Mitä vanhemmista elokuvista on kyse, sitä enemmän sensuuri on säädellyt kuvauksen raakuuden tasoa. Varhaisemmissa 1940–1960-luvun alun sotaelokuvissa elokuvantekijät ilmaisivat asioita kiertoteitse, koska sensurointisääntöjen vuoksi väkivallan suora kuvaus oli kiellettyä. Nykyisin sota- tai väkivaltaelokuvissa on tyypillistä ilmaisun monimuotoisuus ja lukuisten yksityiskohtien runsaus sekä erityisesti se, että väkivallan tai ampumisen aiheuttamat vammat näytetään hyvin yksityiskohtaisesti. Yhtenä sotaelokuvan tärkeänä realistisuuden kriteerinä onkin pidetty sitä, miten sen kuvaama väkivalta vastaa todellista taistelutilannetta. Väkivallan kuvauksen voi näin nähdä historiallisen todellisuuden kuvauksena,

⁴⁷⁵ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

koska sotaelokuvat ikään kuin vastaavat katsojien odotuksiin siitä, mitä todellisuuden uskotaan olleen.⁴⁷⁶

Usein sotakuvauksen autenttisuuden tunnetta lisää käsivarakuvaus, jolla jäljitellään sotakuvaajille tyypillistä kuvausjälkeä taistelutapahtumien keskellä.⁴⁷⁷ Sotaelokuvissa taistelukentän tapahtumat on sijoitettu ja ajoitettu tapahtumaan ikään kuin spontaanisti kameran edessä. Myös *Rukajärven tie* -elokuvassa Virran kapeikon hyökkäys on kuvattu osittain käsivarakameralla.⁴⁷⁸ Osaston hajaantuessa pienempiin ryhmiin heidän etenemisensä metsässä kuvataan niin sanotun vuorottelevan kerronnan keinoin ”vastakkaisista kuvakulmista” (*shot/reverse-shot*). Kuvaus näyttää, miten venäläiset yllättyvät suomalaisten ilmestyessä heidän selustaansa. Taistelun kiivaus luodaan leikkaamalla otokset nopeina 1–3 sekunnin kestoisina välähdyksinä.⁴⁷⁹

Luutnantti Perkola käskee heti hyökkäyksen alussa miehet hajaantumaan ryhminä oikealta, keskeltä ja vasemmalta. Elokuvasa miesten eteneminen palavan metsän läpi on kerrottu vahvana ja äänekkäänä rynnäkkönä. Perkola huutaa käskyt miehilleen: ”Rönkkö! Ota Lukkarin ja Raassinan kanssa vasen laita! Taunolle toinen, oikea sivusta! Minä menen keskeltä!” Samaan aikaan korpraali Lukkari ampuu edessä olevasta venäläispesäkkeestä vasemmanpuoleisen sotilaan.⁴⁸⁰

**KUVA 73. *Rukajärven tie*.
Venäläiset yllätetään.**

**KUVA 74. *Rukajärven tie*.
Kevyt Osasto 2 hyökkää.**

⁴⁷⁶ Bender 2013, 9–10, 229. Vrt. Thompson 1988, 33: Uusformalistien näkemykseen miten realismisuuden kokeminen riippuu katsojien kokemuksista. Vrt. Tynkkynen 1999: Kevyt Osasto 2:n veteraanit kehuivat haastattelussa *Rukajärven tie* -elokuvaa sanoilla ”Sellaistahan se oli”. Pelko oli jatkuvasti läsnä, joten uskonnollisuuden merkitys oli sodassa tärkeää. Vrt. myös Kuusiluoto 1999: Veteraanit korostavat, että vaikka miehillä ei ollut elokuvassa nähtävää aseistusta, elokuva onnistuu näyttämään todellisuutta vastaavasti sen, millaista sota oli.

⁴⁷⁷ Bender 2013, 104–119: Käsivaraileella kuvauksella on tarkoitus luoda vaikutus, että katsoja olisi ikään kuin mukana taistelukentällä hiekalla ja vedessä sotilaiden keskellä. Vrt. *Pelastakaa sotamies Ryan* (1998).

⁴⁷⁸ *Rukajärven tie* (1999), 32. kohta *Hyökkäys Virralle*, 17. otos.

⁴⁷⁹ *Rukajärven tie* (1999), 32. kohta *Hyökkäys Virralle*, 17.–25. otos; Ks. Bender 2013, 110; *Rukajärven tie* (1999), kuvat 72–75. Vrt. Sihvonen 2009, 52.

⁴⁸⁰ *Rukajärven tie* (1999), 32. kohta *Hyökkäys Virralle*, 30.–34. otos; Nikkinen–Vacklin 2012, 53.

KUVA 75. Rukajärven tie.
Suomalaisotilaat ampuvat.

KUVA 76. Rukajärven tie.
Venäläiset ampuvat.

Kesällä 1941 Kevyt Osasto 2:n eteneminen oli paksun savun suojassa lähes äänetöntä. Käskyjä ei huudettu, vaan ne annettiin käsimerkein.⁴⁸¹ Tätä taustaa vasten elokuvan alikersantti Tauno Snickerin huudot pojalleen kesken taistelun korostavat entisestään isän pelkoa ja huolta.⁴⁸² Jännitys huipentuu Virran kapeikon hyökkäyksen loppuvaiheessa. Miehet joutuvat venäläisten konekivääripesäkkeellä lähitaisteluun, jonka seurauksena sotamiehet Hämäläinen ja Kukkonen kuolevat.

KUVA 77. Rukajärven tie.
Stm. Hämäläisen puukotus.

KUVA 78. Rukajärven tie.
Stm. Hämäläisen puukotus.

Tilanne on kuvattu vastakuvien vuorottelulla. Luutnantti Perkola ja miehet etenevät rinnettä ylös. Otospituuksien kesto on tilanteessa nopea 0,5–2,5 sekuntia. Sotamies Hämäläinen saapuu miehistä ensimmäisenä kukkulalle. Hän ei ehdi edes ladata asetta, kun eteen tullut venäläinen ottaa puukon esille ja iskee sotamies Hämäläistä puukolla vatsaan.⁴⁸³

⁴⁸¹ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

⁴⁸² *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*, 12., 57.–59. otos.

⁴⁸³ *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*, 60.–78. otos; Sama, kuvat 76–77.

**KUVA 79. *Rukajärven tie*.
Stm. Kukkosen ampuu.**

**KUVA 80. *Rukajärven tie*.
Stm. Kukkosen haavoittuu.**

Sotamies Kukkosen tulee sotamies Hämäläisen jälkeen paikalle ja ampuu vuorostaan Hämäläisen tappaneen venäläisen. Sotamies Kukkosen ampuessa hänen sivultaan tulee esiin toinen venäläinen, joka iskee pistimellä Kukkosta kasvoihin. Erityisen realistinen otos on kuvattu lähikuvana, ja kamera seuraa käsivaralla venäläisen sotilaan iskun liikettä tilitaten ylhäältä alaspäin. Kuvarajauksen lähietäisyys ja iskujen äänet pistimen upotessa lihaan tekevät sotamies Kukkosen tappamisen kuvaustavasta erityisen epämiellyttävän katsomiskokemuksen.⁴⁸⁴

**KUVA 81. *Rukajärven tie*.
Venäläinen iskee pistimellä.**

**KUVA 82. *Rukajärven tie*.
Luutnantti Perkola ampuu.**

⁴⁸⁴ *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virrälle*, 65.–71. ja 74. otos; Sama, kuvat 76.–78. Vrt. Taulukko 1. *Rukajärven tien* dramaturginen rakenne.

Kliimaksi

Luutnantti Perkola ampuu Kukkosen tappaneen venäläisen sotilaan ja jatkaa tämän jälkeen yksin eteenpäin. Samalla hetkellä tykistö ampuu keskityksen aivan luutnantin viereen. Seuraa räjähdys, Perkola menettää tajunsa ja kaatuu maahan. Kuva pimenee ja myös musiikki vaimenee.⁴⁸⁵

Luutnantti Perkola makaa maassa silmät suljettuina. Kaikkialla on hiljaista. Ympäriällä näkyy vain tulta ja savua. Luutnantti avaa silmänsä, ja kääntäessään katseensa hän näkee lähellään kuolleen sotamies Hämäläisen. Kuva palaa takaisin luutnanttiin ja siirtyy sen jälkeen kuolleeseen sotamies Kukkoseen. Taustalla kuuluu vain tulen liekkien ääntä ja luutnantin hengitys. Taistelujen äänet ovat kadonneet. Perkola kokeilee toista korvaansa ja nostaa katseensa. Hän näkee edessään venäläisen sotilaan, joka lähestyy häntä tähdänten aseellaan. Otokset on kuvattu vastakkaisista kuvakulmista. Venäläisen sotilaan kuva on ylipitkä. Hän huutaa, mutta ääntä ei kuulu. Kamera siirtyy takaisin luutnantti Perkolaan, hiljainen musiikki alkaa soida.⁴⁸⁶

Kuoleman läheisyyttä korostetaan siirtymällä luutnantti Perkolan sisäisen maailman kuvaamiseen. Samalla, kun luutnantti sulkee silmänsä, taistelukentän todellisuus katoaa, ja hän näkee mielessään Kaarinan seisomassa edessään.⁴⁸⁷

Kaarina avaa lasioven ja kääntyy Perkolaa kohden hetkeksi ikään kuin kysyen, seuraako tämä häntä tuonpuoleiseen. Kaarina ei hymyile vaan astuu ääneti ulos ovesta. Lasiovien ikkunat on peitetty läpikuultavilla pitsiverhoilla. Pitsit rinnastuvat Tuusenian kylässä ja erämaakalmistossa nähtyihin valkoisiin liinoihin, ja yhdessä oven kanssa ne liittyvät kuoleman kuvastoon. Kun ovi sulkeutuu Kaarinan jälkeen, hän näkyy vielä hetken verhojen takaa. Kuvan merkitystä korostaa sen pitkä 18 sekunnin kesto.⁴⁸⁸

⁴⁸⁵ *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*, 68.–80. otos; Sama, kuva 82.

⁴⁸⁶ *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*, 79.–93. otos; Sama, kuvat 80–81. Vrt. *Pelastakaa sotamies Ryan* (1998); Basinger 2003, 255: Luutnantti Perkola menettää hetkellisesti kuulonsa paineellaan seurauksena. Tällä halutaan ehkä kuvata hyökkäyksen shokki. Samanlainen äänen katoaminen tapahtuu *Pelastakaa sotamies Ryanin* kapteeni Millerille.

⁴⁸⁷ Vrt. *Rukajärven tie* (1999), 27. kohtaus *Vienankarjalainen kalmisto* ja 20. kohtaus *Tuusenian erämaakylä*.

⁴⁸⁸ *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*, 92. otos.

KUVA 83. *Rukajärven tie*.
Venäläissotilas osoittaa aseella.

KUVA 84. *Rukajärven tie*.
Luutnantti Perkola sulkee silmänsä.

KUVA 85. *Rukajärven tie*. Kaarina
kääntyy ovella katsomaan taakseen.

KUVA 86. *Rukajärven tie*.
Luutnantti Perkola avaa silmänsä.

Kaarinan ilmestyminen luo voimakkaan kontrastin Virran taistelun kaaokselle.⁴⁸⁹ Elokuvan kohtauksessa luutnantille annetaan ikään kuin mahdollisuus seurata morsiantaan kuolemaan. Sen sijaan hän avaa uudelleen silmänsä ja katsoo aseella osoittavaa neuvostosotilasta. Äänimaailma palautuu laukaussarjaan samalla hetkellä, kun luutnantti odottaa tulevana ammutuksi.⁴⁹⁰ Venäläinen sotilas kaatuu, ja hänen takaansa tulee näkyviin sotamies Ville Snicker. Pian korpraali Lukkari juoksee paikalle ja huutaa: ”Pois täältä!” Luutnantti Perkola on noussut ylös ja lähtee seuraamaan miehiä.⁴⁹¹ Tämä päähenkilön kuolemanvaaraan joutumisen hetki on elokuvan juonen kliimaksi.

Käsikirjoituksessa tähän hetkeen on liitetty ristikkäisleikkaus samanaikaiseen tapahtumaan Repolassa, jossa Kaarina saapuu joukkosidontapaikalle repeytyneissä vaatteissa ja henkisesti poissaolevana. Tämä kohtaus on toteutuneessa elokuvaversiossa vasta aivan lopussa.⁴⁹² Käsikirjoituksen ristikkäisleikkaus olisi toiminut katsojille paljastavana, eli viimeistään tuolloin olisi ol-

⁴⁸⁹ *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*, 93. otos.

⁴⁹⁰ *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*, 81.–96. otos. Vrt. Sama, 33. kohtaus *Paluu Repolaan*, 1. otos.

⁴⁹¹ *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*, 95.–100. otos.

⁴⁹² *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 94. KAVI; Ks. *Rukajärven tie* (1999), kuva 87.

lut selvää, että luutnantin morsian on selvinnyt partisaanien käsistä hengissä mutta haavoittuneena. Elokuvasa Kaarinan oletetaan edelleen olevan kuollut partisaanien väijytyksessä, joten siinä Kaarinan lasioven taakse kulkeminen vahvistaa luutnantin oletusta morsiamen kuolemasta.

KUVA 87. *Rukajärven tie*. Kaarina palaa takaisin Repolaan.

Rintaman takaa omien puolelle

Kesällä 1941 Virran kapeikon asemissa taistelun pauhu aaltoili noin kilometrin levyisenä rintamana, vaihdellen valtavasta metelistä täydelliseen hiljaisuuteen. Äänen suunnasta saattoi päätellä, että laukaukset suuntautuivat luutnantti Perttulin osastosta pois päin. Kärkiketjulla oli pariin kertaan tulikosketus viholliseen, joka väistyi edellä. Viimein kersantti Variksen miehet saavuttivat edessä olevan vihollisten rintaman yllättämällä vastaan tulleet selustasta ja tuhoamalla heidän asemansa. Vallattuun maastokuoppaan asetettiin ympäripuolustus, ja se varmistettiin sivuilta.⁴⁹³

Koska oltiin näin lähellä etulinjaa, oli tärkeää saada mahdollisimman nopeasti yhteys omiin joukkoihin. Näkyvyys metsässä oli äärimmäisen huono. Etulinjassa pienikin liike aiheutti valtavat ampumisreaktion ja melu oli sen mukainen. Molemmiin puolin rintamaa pelättiin vastapuolen hyökkäystä, joten sankassa savussa esimerkiksi kytevästä kannosta noussut savukiehkura saattoi

⁴⁹³ Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004: Perttulin haastattelusta saa hyvän kuvan, miltä suomalaisesta miehistöstä on tuntunut lähestyä rintaman takaa kohti vihollisen selustaa; Soikkeli 2000.

muistuttaa miehen hahmoa. Edessä olevassa Virran kapeikon taistelurintamassa oli yhteensä noin 2000 miestä, joten ammunnan kiihtyessä kovimmilleen ammunnan äänen on täytynyt olla valtava.⁴⁹⁴

KUVA 88. Kartassa Lieksajärven pohjoisosa: Repola, Virta sekä silta, jossa tapahtuneessa vihollisen väijytyksessä alikersantti Juho Kärkkäinen haavoittui. Kartta: Isto Turpeinen. Teoksessa: Perttuli 2016.

Tässä tilanteessa määrättiin yhteydenotto-partio, jonka tehtävänä oli kävellä edessä olevan ei-kenenkään maan läpi tietä pitkin omien puolelle. Korpraali Yrjö Saastamoinen lähti suorittamaan vaarallista tehtävää yhdessä neljän miehen kanssa. Heillä oli kävellessään ase selässä ja kädet sivuilla. Odotettiin noin puoli tuntia, kunnes yhteydenotto-partio palasi takaisin savun keskeltä. Miehet olivat edenneet piinalliset parisataa metriä kunnes löysivät edestä nokisia JR 10:n miehiä, jotka olivat maanneet matalissa maakuopissa ja piileskelleet puiden takana. Suomalaissotilaat olivat tarttuneet tiukemmin aseisiin, kun savun keskeltä oli astellut esiin korpraali Saastamoinen miehineen. Viimein yhteydenotto-partion savun murre oli saanut JR 10:n miehet vakuuttuneeksi, että vastassa oli omia miehiä. Kun kosketus omiin oli saatu, osasto lähti korpraali Saastamoisen opastuksella suomalaisten puolelle. Kevyt Osasto 2:n aseisiin jätettiin kaksi ryhmää, jotta JR 10 tulisi ottamaan asemat haltuunsa. Näin luutnantti Perttulin miehet pääsivät kesällä 1941 siirtymään rintamaan syntyneen noin 200 metriä leveään aukon läpi jonossa kulkien.⁴⁹⁵

Elokuvassa eteneminen vihollisrintaman lävitse kohti omia joukkoja on dramatisoitu varsin uhkarohkeaksi. Osaston pyörät jätetään selustaan, kun miehet lähtevät hyökkäykseen. Elokuvassa miehet saapuvat myös Repolaan il-

⁴⁹⁴ Taistelukertomukset, I/JR 10 14.7.1941: JR 10:n johtajan majuri A. Majewskin kertomus Virran taistelusta 12.7.1941. T 4805/1. KA(Sörn).

⁴⁹⁵ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:20. 1988; Tuuri 1998, 214–218; Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004.

man pyöriään, mutta kesällä 1941 Kevyt Osasto 2:n pyörät pidettiin koko ajan mukana. Tarkka katsoja voi huomata, että elokuvassa on käytetty pikakivääreitä, jotka tulivat käyttöön vasta sodan myöhemmässä vaiheessa.⁴⁹⁶ Pikakiväärin sarjatulella saadaan toki lisää näyttävyyttä elokuvaan, vaikka jatkosodan osaston miehillä ei vastaavia aseita tuolloin ollutkaan. Heidän aseensa olivat kivääreitä ja Suomi-konepistooleita.

Elokuvassa metsä palaa täysissä liekeissä suomalaisjoukkueen edessä uhkarohkeankin tuntuksella vimmalla kohti omia joukkoja suoraan vihollisen ryhmittymien läpi. Hyökkäyksen voimaa korostaa se, että se on koko elokuvan ainoa varsinainen taistelukohtaus. Elokuvan esittämä rynnäkkö kuvaa sodan mielettömyyttä, mutta samalla se myös näyttää taistelutilanteen arvaamattomuuden.⁴⁹⁷

Virran kapeikon hyökkäyksen johtajana toimi kesällä 1941 majuri Majewski, jolle Perttuli kertoo ilmoittautuneensa miesten saavuttua perille. Miehet olisivat tarvinneet lepotaun ja ruokaa yli neljä vuorokautta kestäneen tiedusteluretken päätteeksi. Levon sijaan heidät kuitenkin komennettiin välittömästi mukaan Virran kapeikon etulinjan taisteluun majuri Majewskin johtaman JR 10:n I Pataljoonan vahvistukseksi. Majuri olisi voinut ottaa selvää mistä tiedusteluretkessä oli kyse, kun luutnantti Perttuli ilmoittautui hänelle. Majewski keskittyi kuitenkin vain hyökkäykseen ja jätti hyödyntämättä ilmaantuneen uuden mahdollisuuden eli aseman, jonka Kevyt Osasto 2 oli vallannut vihollisen selustasta.⁴⁹⁸ Tuuri kiteyttää romaanissa luutnantin ajatukset:

*En silloin osannut ihmetellä sitä, että meidät raskaan retken jälkeen oltiin heti työntämässä etulinjan vahvistukseksi sillanpääasemaan, josta jo oli taisteltu vuorokausikaupalla. En ajatellut elämäni eteenpäin pitemmälle kuin kulloinkin oli tehtäväksi annettu.*⁴⁹⁹

⁴⁹⁶ Sotakokemukset 1941–1944. Taistelusta, huollosta ja organisaatiosta, s. 21. T 5970/8. KA(Sörn).

⁴⁹⁷ Kaatuneiden kirja, kaatuneiden luettelo ajalla 20.6.1941–25.7.1942. T 1001/4. KA(Sörn).

⁴⁹⁸ Taistelukertomukset, I/JR 10 14.7.1941: JR 10:n johtajan majuri A. Majewskin kertomus Virran taistelusta 12.7.1941. s. 3. T 4805/1. KA(Sörn); SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:21–22. 1988; Perttuli 1985, 225.

⁴⁹⁹ Tuuri 1998, 221.

**KUVA 89. Raskas tykistö Virralla,
23.7.1941. SA-kuva.**

**KUVA 90. Kuva Virralta kesken taistelujen
kello 7.00, 12.7.1941, SA-kuva.**

Aamuyöllä 12.7.1941 kello 03.30 Jalkaväkirykmentti 10:n I Pataljoona oli lähtenyt hyökkäykseen Virran kapeikon joen yli ja onnistunut tunkeutumaan noin puolitoista kilometriä etulinjan itäpuoliseen maastoon. Tilanne oli muuttunut kuitenkin nopeasti. Tykistön avulla vihollinen oli hallinnassa, mutta noin kello 10.45:n aikaan venäläisten vastaisku aiheutti I/JR 10:n rintaman vetäytymisen taaksepäin.⁵⁰⁰

Majuri Majewskin miesten vetäytyminen vaikutti Kevyt Osasto 2:n Haurun ja Kilpeläisen miehiin niin, että he lähtivät mukaan vetäytymiseen ja lähtivät ylittämään sekavassa muodostelmassa Virran kapeikkoa. On luultavaa, että ympärillä käytävä taistelu ja näkyvyyttä vaikeuttava savu vaikuttivat väsyneisiin miehiin psyykkisesti niin, että venäläisten odotettiin hyökkäävän rannan tuntumaan. Tästä syystä vänrikki Aake Haurun 3. Joukkueen tullessa savun keskellä rantaan ryhmänjohtaja käski joukkueen vetäytyä nopeasti veteen. Kaikki 3. Joukkueen miehet eivät selviytyneet vastarannalle voimakkaasti virtaavasta joesta: yksi uimataidoton mies hukkui. Myös muutama I/JR 52:n vänrikki Kilpeläisen osaston miehistä hukkui Virran ylityksessä.⁵⁰¹

⁵⁰⁰ Taistelukertomukset. I/JR 10 14.7.1941: JR 10:n johtajan majuri A. Majewskin kertomus Virran taistelusta 12.7.1941, s. 3–4. T 4805/1. KA(Sörn).

⁵⁰¹ SKS KRA. E RVM. Tauno Ahonen. O13, Perttuli:6. 1989; Kaatuneiden kirja, kaatuneiden luettelo ajalla 20.6.1941–25.7.1942. T 1001/4. KA(Sörn): Sotamies Eino Johannes Tikka s. 14.5.1918 hukkui 12.7.1941 Virralla käytyjen taistelujen aikana. Ruumis löydettiin vasta 17.7.1941.

Iltapäivään 12.7.1941 kello 12.30 mennessä jalkaväkirykmentti 10:n sotilaat olivat saaneet haltuunsa Virta–Omelia tien varrella olevan harjanteen, ja venäläiset saatiin työnnettyksi noin 700 metriä taaksepäin. Perttulin johtama 2. Joukkue oli pysynyt linjassa, eikä se ollut lähtenyt 3. Joukkueen tavoin vetäytymään. Pian läpi linjan kulki käsky hyökkäysten keskeytyksestä. Uutena käskynä oli, että saavutettu sillanpäälinja pidetään ja siihen asetetaan puolustukseen. Keskeinen syy hyökkäyksen lopettamiseen oli 14. Divisioonan hyökkäyksen painopisteen muuttaminen eri suunnalle. Uuden käskyn jälkeen Perttulin johtama 2. Joukkue irrottautui majuri Majewskin pataljoonan alituksesta ja ylitti Virran kapeikon mutta ei uimalla vaan polkusillan kautta kiertäen.⁵⁰²

Myös *Rukajärven tie* -elokuvassa joen ylitys on kohtalokas, kun venäläiset hyökkäävät osaston jäljessä rantaan. Uimataidoton alikersantti Tauno Snicker jää vastarannalle suojaamaan miesten joen ylitystä. Snicker ammutaan ja hän vajoaa veteen. Elokuvassa on tuotu jo aikaisemmin esille miehen uimataidottomuus, kun hänet tiputetaan Pankajärvellä uimatonista veteen. Uimataidottomuus palvelee dramaturgiaa, eivätkä elokuvantekijät anna Snickerille muuta vaihtoehtoa. Siksi hukkuminen sulkee alussa istutetun uimataidottomuuden teeman. Tämä on elokuvan dramatisointia, mutta viittaus dokumenttien ja muistitiedon kertomaan on selvästi nähtävissä. Vastaavasti kesän 1941 Kevyt Osasto 2:n osaston miehistä useampi kuin yksi oli uimataidoton, joten oli onni, ettei useampi heistä hukkunut Virran kapeikkoon.⁵⁰³

⁵⁰² SKS KRA. E RVM. Tauno Ahonen. O13:6. 1989; SKS KRA. E RVM. Heikki Lämsä. O26:2. 1988; SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:22. 1988; Kumlin 1950, 39; Taistelukertomukset, I/JR 10. 14.7.1941. JR 10:n johtajan majuri A. Majewskin kertomus Virran taistelusta 12.7.1941, s. 1–4. T 4805/1. KA(Sörn): Majuri Majewski kirjoitti saaneensa tiedon, että Kevyt Osasto 2:n partio oli palannut sillan kautta vihollisen ketjun läpi. Partio ilmoitti, että vihollisen miehityksenä vastarannalla oli havaittu yksi konekivääri ja pikakivääri. Kello 8.45 luutnantti Perttulin 2. Joukkue määrättiin yhdessä reservin komppanian 1. Joukkueen (Pataljoona Halonen) avuksi luutnantti Pulliaiselle. Kello 9.00 hyökkäys oli jo kokonaan pysähtynyt. Kello 10.15 vihollinen yritti vastahyökkäystä oikealta, mutta se tyrehtyi alkuunsa. Tällöin tykistö ampui oikealta väärää maalia, useat omat miehet haavoittuivat. Kello 10.45 vihollisen kasvavan painostuksen takia osa 3. Komppaniasta ja 1. Komppaniasta vetäytyi Virran salmen länsipuolelle. Samoin vetäytyi Osasto Perttuli salmen länsipuolelle. Kello 11.00 vihollinen oli vetäytynyt kenttävarustettuun asemaansa. Hyökkäys Virralla päättyi kello 12.30 mennessä.

⁵⁰³ *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*, 105.–120. otos. Vrt. Sama, 2. kohtaus *Pankajärvellä*; SKS KRA. E RVM. Tauno Ahonen. O13, Perttuli: 6. 1989.

2.8 Kohtaaminen

Elokuvan neljännen näytöksen lopussa palataan takaisin tiedusteluretken lähtökohtaan Repolaan. Tapahtumat kuuluvat juonen H-jaksoon. Elokuvan epilogissa eli loppunäytöksessä (*Aftermath*) katsoja haluaa tietää, mikä vaikutus matkalla on ollut päähenkilöön ja miten hän on muuttunut matkan aikana. Samalla tarina saa loppuratkaisun. Tämän jälkeen seuraa vielä häivytysvaihe, joka tasaa jännityksen ja ikään kuin palauttaa päähenkilön takaisin normaalioloihin.⁵⁰⁴

Rukajärven tien joukkue kohtaa käsikirjoitusvaiheessa majuri Kivikarin paluumatkallaan Repolaan. Kivikari on nostettu uudelleen esiin, koska juuri häneltä luutnantti on saanut käskyn suorittaa tiedusteluretken Lieksajärven ympäri. Näin ikään kuin alleviivataan tarinan paluuta lähtöpaikkaan tai korostetaan juonen spiraalin kaltaista kiertymistä. Käsikirjoituksessa luutnantti Perkola kävelee joukkueineen kohti Repolaa kantaen tai taluttaen haavoittuneita. Heitä vastaan tulee suomalaisia joukkoja, miehistöä ja kuormastoa. Yksi tiellä kulkeva auto pysähtyy, ja siitä nousee majuri Kivikari. Majuri huudahtaa: "Luutnantti Perkola!" Perkola pysähtyy ja kävelee lähemmäs: "Herra majuri." Kivikari kysyy: "Missä teidän joukkueenne miehet ovat?" Perkola vastaa: "Kuolleet." Kivikari sanoo: "Ilmoittautukaa välittömästi omaan yksikköönne Repolassa." Perkola vastaa: "Minä en enää tiedä missä minun yksikköni on." Kivikari sanoo: "No, ottakaa selvää." Luutnantti vastaa: "Kyllä herra majuri." Majuri Kivikari palaa takaisin autoon. Perkola seuraa hetken autoa ja lähtee jatkamaan miesten kanssa vastakkaiseen suuntaan kohti Repolaa. Kohtaus on jätetty pois tuotantoprosessissa, joten toisin kuin käsikirjoituksessa lopullisen elokuvaversion tarina siirtyy suoraan Virran tapahtumista Repolaan.⁵⁰⁵ Tällä tekstin karsinnalla on menetetty myös seuraava käsikirjoitusvaiheessa näkyvä luutnantti Perkolan sisäinen puhe:

⁵⁰⁴ Gulino 2013, 18 (ns. H-jakso); Thompson 2001, 35. Vrt. Taulukko 1. *Rukajärven tien* dramaturginen rakenne; Ks. Vogler 2007, 215–218.

⁵⁰⁵ *Rukajärven tie* (1999), 33. kohtaus *Paluu Repolaan*; *Rukajärven tie*-elokuvakäsikirjoitus 1998, 98–99. KAVI.

Ja kolmas enkeli puhalsi pasuunaan, niin putosi taivaalta suuri tähti, palava kuin tulisoitu, ja se putosi virtoihin, kolmanteen osaan niistä ja vesilähteisiin ja tähden nimi oli Koiruoho ja kolmas osa vesistä muuttui koiruohoksi, ja paljon ihmisiä kuoli vedestä, koska se oli karvaaksi käynyt ja neljäs enkeli puhalsi pasuunaan.⁵⁰⁶

Mitä tällä Uuden Testamentin Johanneksen ilmestyksen enkelien seitsemän pasuunan lainauksella haluttiin käsikirjoituksessa sanoa, ja mitä sen poisjättämisellä jätetään ilmaisematta?⁵⁰⁷ Luutnantti Perkola oli menettänyt osan miehistään, mutta erityisesti hän uskoi menettäneensä morsiamensa. Sota oli muuttanut elokuvan alussa nähtävän niin sanotun kirkasotsaisen sotilaan. Sota oli vielä alussa, mutta sen vaikutukset alkoivat jo näkyä.

Kesällä 1941 Kevyt Osasto 2:n tappiot olivat Lieksajärven kierroksella kolme kaatunutta, yksi hukkunut, yksi kadonnut ja yksi haavoittunut. Lähtötilanteessa miehistövahvuus oli 60 miestä.⁵⁰⁸ Osasto menetti myös Virran kannaksen taisteluiden läpi kulkiessaan suurimman osan vänrikki Haurun 3. Joukkueelle kuuluneista pyöristä, joiden lisäksi matkan lopussa tehdyssä joen ylityksessä menetettiin noin puolet aseistuksesta. Pyörät tosin onnistuttiin hakemaan takaisin aamuyöllä taistelumaastosta.⁵⁰⁹

Perttulin osasto pyöräili taistelun jälkeen vielä JR 10:n esikuntaan, joka sijaitsi noin viisi kilometriä Virralta etelään. JR 10:n komentaja eversti Tähtinen oli Osasto Perttulin komentaja, jolle se oli tiedusteluretken ajan alistettu. Kun luutnantti Perttuli ilmoitti annetun tiedustelutehtävän onnistuneesta suorituksesta, eversti Tähtinen kiitti ja järjesti Perttulin osaston kuljetuksen myöhemmin yöllä autokyydillä muun Kevyt Osasto 2:n joukkoon, joka oli paria päivää aikaisemmin siirtynyt Lieksajärven eteläosan maastoon.⁵¹⁰ Osaston

⁵⁰⁶ *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 99. KAVI.

⁵⁰⁷ Ilm. 8: 10–12.

⁵⁰⁸ Kaatuneiden kirja, kaatuneiden luettelo ajalla 20.6.1941–25.7.1942. T 1001/4. KA(Sörn): Virran taistelussa 12.7. kaatui seuraavat Kev. Os. 2:n kolme sotilasta: Nuutinen Eino Oskari stm. s. 5.1.1914, Tenhunen Alfred F. Alik. s. 24.4.1906 (kranaatti), Rajakangas Ales stm. s. 17.12.1907 (kranaatti); Kurinpidolliset asiat. Kuulustelupöytäkirja nro. 2. 23.7.1941. Perus 9588/1. KA(Sörn): Yhden kadonneen kohtalo selvisi, kun Virran taistelujen aikana Pertti Tourilainen oli uinut pois taisteluista. Hän oli ilmoittautunut vasta seuraavana päivänä kello 11 JR 10:n adjutantille ko. rykmentin esikunnassa mutta ei ollut ilmoittautunut oman joukko-osastonsa johtajalle; Oksanen 2014, 345.

⁵⁰⁹ Tiedustelua koskevat käskyt ja ohjeet. Puhelinsanoma 12.7.1941, klo 12.52. T 4805/1. KA(Sörn); SKS KRA. E RVM. Pekka Lappalainen. P5, Perttuli:3. 1989.

⁵¹⁰ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:23–24. 1988. Vrt. *Rukajärven tie* (1999), 33. kohta *Paluu Repolaan: Rukajärven tie* esittää paluun Repolaan ilman edellä mainittua käsikirjoitusvaiheen kohtausta.

Lieksajärven tiedustelukierros päättyi, kun tiedusteluosasto saapui oman joukko-osastonsa luokse ja ilmoittautui Kevyt Osasto 2:n komentajalle kapteeni Toivo Hannilalle.⁵¹¹

Paluu Repolaan

Elokuvan kohtaaminen alkaa, kun Kaarina saapuu kävellen takaisin Repolaan. Hänen kulkuaan seurataan pitkällä kamera-ajolla. Alikersantti Saarinen näkee vuoteeltaan, miten lotat taluttavat huonokuntoista Kaarinaa joukkosidontapaikalle. Väkivallanteot näkyvät indeksisen osoittamisen keinoin epäsuorasti Kaarinan poissaolevan kehonkielen, lasittunen katseen ja haavojen kautta. Vankeudessa koettu seksuaalinen väkivalta on ilmeistä.⁵¹²

Joukko hiljaisia miehiä saapuu takaisin pitkin Repolan kylän raittia. Päähenkilö on selvinnyt vastoinikäymisistä, jopa kuolemanuhasta takaisin tarinan lähtöpisteeseen. Voglerin sanoin kyseessä on sankarin ”paluu elixiirin kanssa” (*Return with The Elixir*). Se merkitsee uusia parantavia voimia: Voglerin mukaan sankarin matkan aikana saaduista haavoista on mahdollista parantua.⁵¹³

KUVA 91. *Rukajärven tie*. Lotta ottaa osaa Kaarinan kohtalon vuoksi.

⁵¹¹ Ks. Liite 2. Tiedusteluretken autenttisten tapahtumien seuraukset. Liitteessä kerrotaan mikä merkitys Kevyt Osasto 2:n tiedusteluretkellä oli kokonaishyökkäyksen kannalta.

⁵¹² *Rukajärven tie* (1999), 33. kohta *Paluu Repolaan*, 1.–5. otos; Prince 2003, 230–238.

⁵¹³ Vogler 2007, 215–216; Ks. Taulukko 2. Sankarin matka.

Miesten saapuessa joukkosidontapaikalle luutnantti Perkola astuu sisälle etsien katseellaan alikersantti Saarista ja kysyy: "Jos jotain oli, niin toivon, ettei siitä jää mitään meidän välille?" Saarinen vastaa kysymyksellä: "Onko sinulla tupakkaa?" Perkola vastaa: "Ei." Alikersantti: "Ei se mitään, olisin vain poltellut, kun aikaa on." Luutnantti hymyilee alikersantille.⁵¹⁴

Elokuvassa on esitetty hienovaraisesti luutnantin ja morsiamen kohtaaminen. Vastakkaisilla kuvakulmilla kuvattu luutnantin ja alikersantin välinen keskustelu päättyy, kun Saarinen vakavoituu ja katsoo Perkolan ohi hänen taakseen. Myös Perkola kääntyy katsomaan. Elokuvassa näytetään vielä Saarisen huolestunut katse, kun hän vilkaisee uudelleen luutnanttia. Kaarina seisoo etäämpänä. Perkola kuiskaa: "Kaarina?" Kaarina katsoo hetken takaisin mutta kääntää katseensa pois. Lotta lähestyy luutnanttia ja sanoo: "Luutnantti Perkola? Tämä palautettiin. Ei saatu toimitetuksi. Minä otan osaa." Hän viittaa sanoillaan Kaarinan traumaattiseen kokemukseen. Lotta ojentaa kirjeen luutnantille ja katsoo Kaarinaa. Perkola ottaa kirjeen ja nojaa pylvääseen. Elokuva antaa näin epäsuoran viittauksen siitä, mitä Kaarinalle on tapahtunut venäläisten sotilaiden käsissä. Kohtaaminen elokuvan lopussa olisi varsin erilainen ilman tapahtunutta hyökkäystä ja vangiksi jäämistä. Seksuaalinen väkivalta on jättänyt Kaarinaan jäljet, jotka vaikuttavat ratkaisevasti pääparin keskinäiseen suhteeseen. Paluu elokuvan lähtötilanteeseen ei ole enää mahdollinen.⁵¹⁵

Loppunäytös

Elokuvan tarinan voi nähdä spiraalina: tiedusteluretkelle lähdön, takaisin paluun Repolaan sekä kihlatun uudelleen kohtaamisen tai kohtaamattomuuden. Vaikka ulkoisesti palataan lähtöpaikkaan ja tilaan, kaikki on muuttunut tiedusteluretken aikana. Elokuva päättyy, kun luutnantti pitelee sylissään morsiantaan.⁵¹⁶ Vielä käsikirjoitusvaiheessa viimeiseen kohtaukseen harkittiin sijoitettavaksi radion kautta kuultava uutislähetys: "Repola Rukajärven suunnalla suomalaiset joukot ovat motittaneet vihollisen Omelian kylän alueella. Vihollinen on kärsinyt ankaria tappioita. Joukkomme ovat saaneet saaliikseen suuren määrän tykkejä, ajoneuvoja, hevosia ja jalkaväen aseita..."⁵¹⁷

⁵¹⁴ *Rukajärven tie* 1999, 33. kohtaus *Paluu Repolaan*, 7.–20. otos. Kohtaus kehittyy siten, että alikersantin löytyminen joukkosidontapaikalta on "pieni onni", morsiamen löytyminen puolestaan "suuri onni".

⁵¹⁵ *Rukajärven tie* (1999), 33. kohtaus *Paluu Repolaan*, 6.–31. otos.

⁵¹⁶ *Rukajärven tie* (1999), 1. kohtaus *Huoneessa*; Sama, 34. kohtaus *Loppukohtaus*.

⁵¹⁷ *Rukajärven tie* -elokuvakäsikirjoitus 1998, 102. KAVI.

Elokuvassa luutnantti Perkola nojaa vuoteen päätyyn puoli-istuvas-
sa asennossa ja silittää morsiamensa hiuksia. Hän katsoo Kaarinaa, joka on
vaipunut omiin ajatuksiinsa. Perkola alkaa lukea Kaarinan kirjettä. Kaarinan
ääni kuuluu: ”Minulla on ollut jo pitkään selvää, että meidän yhteinen tulevai-
suutemme ei riipu tämän sodan lopputuloksesta.” Luutnantti Perkola katsoo
Kaarinaa, jonka ääni jatkaa: ”[E]i sen voittajista tai häviäjistä. Meidän yhteinen
tulevaisuus riippuu vain meistä kahdesta, meidän toivontäyteisestä tahdos-
tamme.” Luutnantti Perkola silittää Kaarinan hiuksia ja itkee.⁵¹⁸ Kaarina jatkaa
kirjeessä:

*Tapahtuipa sinulle tässä sodassa mitä tahansa – minä odotan sinua. Minä
odotan yhteistä elämäämme, sitä elämää, jota meidän ei tarvitse jakaa
kenenkään kanssa. Kuinka pitkään kestää yö meidän välillämme? Viikon
vai kuukauden? Vuoden? Minä elän jo huomiosessa, josta unelmoin tätä
kirjoittaessani. Siellä minä odotan sinua.*⁵¹⁹

Elokuvan viimeisessä kuvassa on aamu. Aurinko paistaa ja Kaarina avaa
hitaasti silmänsä. Hän asettaa kätensä Perkolan kädelle. Perkola haluaa Kaa-
rinaa auringon paisteessa.⁵²⁰ *Rukajärven tie* jättää juonen lopun avoimeksi.
Katsojalle itselleen jää mahdollisuus kuvitella, mitä elokuvan päähenkilöille
tapahtuu seuraavaksi. Elokuvan loppuratkaisu eroaa perinteisestä Hol-
lywood-elokuvarakenteesta, jossa juoni sulkeutuu tarinan lopuksi eikä jätä
juonilinjaa avoimeksi.⁵²¹

⁵¹⁸ *Rukajärven tie* (1999), 34. kohtaus *Loppukohtaus*, 37. otos; Ks. *Rukajärven tie* (1999),
kuvat 92–94.

⁵¹⁹ *Rukajärven tie* (1999), 34. kohtaus *Loppukohtaus*, 1.–9. otos. Vrt. *Rukajärven tie*
-elokuvakäsikirjoitus 1998, 102. KÄVI: Toisaalta on mielenkiintoista verrata elokuvan
versiota käsikirjoitusvaiheen tekstiin, jossa Kaarinan ääni lukee: ”Kuinka kauan
kestää yö meidän välillämme? Viikon? Vai kuukauden? Valovuoden? Minä elän jo
huomiosessa, jolloin piiloudumme tältä kurjalta maailmalta. Tämä on kaikki mitä
minä unelmoin. Tätä viestiä sinulle kirjoittaessani haluan kävellä kanssasi auringon
kehrällä ja tervehtiä vastaantulevia. Pian minua tullaan hakemaan ja minut viedään
pois sinun luotasi.”

⁵²⁰ *Rukajärven tie* (1999), 34. kohtaus *Loppukohtaus*, 11.–13. otos.

⁵²¹ Bordwell 2008, 101; Thompson 1988, 12.

KUVA 92. *Rukajärven tie*.
Luutnantti Perkola ja Kaarina.

KUVA 93. *Rukajärven tie*.

KUVA 94. *Rukajärven tie*.
Luutnantti lukee kirjettä.

KUVA 95. *Rukajärven tie*.
Luutnantti itkee.

Tilanteen voi tulkita joko toivottamaksi tai kaikesta tapahtuneesta huolimatta toivontäyteiseksi mahdollisuudeksi. Elokuvaohjaaja Olli Saarelan sanoo halunneensa jättää kysymyksen Kaarinan kohtalosta ja vangiksi joutumisen seurauksista avoimeksi. Hän pohtii: "Voisiko sellaisten vammojen ja kokemusten jälkeen tervehtyä?"⁵²² Saarelan sanoin: "Elokuvan loppu antaa ymmärtää, että pelkän rakkauden mahdollisuuden takia elämästä kannattaa pitää kiinni viimeiseen asti – rakkaus on absurdin abstraktin maailman ainoa toivo."⁵²³ Saarela muistuttaa, että Kaarinan kirjoittama "Minä elän jo huomissa, josta unelmoin tätä viestiä sinulle kirjoittaessani. Siellä minä odotan sinua" -repliikki kertoo omalta osaltaan paljon ja toisaalta jättää kertomatta.⁵²⁴

⁵²² Torkko 1999.

⁵²³ Välimäki 1999a.

⁵²⁴ Torkko 1999; *Rukajärven tie* (1999), 33. kohtaus *Paluu Repolaan*, 39. otos.

III SOTAELOKUVA TUTKIMUSKOHTENA

3.1 Sotaelokuvia yhdistäviä piirteitä

Jeanine Basinger nostaa esiin yhdysvaltalaisia toisen maailmansodan aiheisia sotaelokuvia yhdistäviä piirteitä, joita ovat sankari, ryhmä ja tavoite. Lisäksi ne tutkivat rintamalla olevien miesten keskinäisiä suhteita, jotka kärjistyvät muun muassa luokka-, koulutus-, aate- ja kotipaikkaerojen vuoksi. Myös *Rukajärven tie* -elokuvasta löytyy näitä tunnusmerkkejä.

Lisäksi Basingerin mukaan sotaelokuville on ominaista joko naisten täydellinen puuttuminen tai pelkkä sivurooli tarinassa sekä keskittyminen taistelujen kuvaukseen ilman naisnäyttelijöitä.⁵²⁵ *Rukajärven tiessä* lotat nähdään heti tarinan alussa, ja Kaarinan rooli kulkee tiedusteluretken mukana läpi koko juonen. Muut lotat tulevat kuvaan uudelleen elokuvan lopussa, kun joukkue palaa takaisin tiedusteluretkeltään lähtöpisteeseen Repolaan. Suomessa naiset palvelivat lottina ja sairaanhoitajina miesten rinnalla rintamatehtävissä, tosin ei kuitenkaan taistelutehtävissä. Vaikka *Rukajärven tien* juoni keskittyy Kevyt Osasto 2:n miehiin, on selvää, että Kaarinan rooli on elokuvassa keskeinen – näkymättömänäkin.⁵²⁶

⁵²⁵ Vrt. Poikkeuksena tästä ovat niin sanotut naisten elokuvat *Me tervehdimme elämää* (1943), *Cry Havoc* (1943) tai *Tytöt remmissä* (1945), joissa naiset ovat sotarintamalla tai harjoitusleirillä.

⁵²⁶ Yleensä suomalaisissa sotaelokuissa naiset ovat olleet yhdysvaltalaisen sotaelokuvagenren tapaan sivuroolissa. Lotista kertovassa elokuvissa *Rintamalotta* (1956), *Pikkusisar* (1999) ja 2000- ja 2010-luvun sotaelokuissa *Hylätyt talot, autiot pihat* (2000), *Lupaus* (2005), *Hiljaisuus* (2011) ja *Kätilö* (2015) naiset ovat genren perinteestä poiketen pääosassa.

Muita yleisesti yhdysvaltalaisille sotaelokuvalla tyypillisiä piirteitä, jotka löytyvät myös *Rukajärven tiestä*, ovat elokuvan henkilöiden välillä käyty keskustelu tulevaisuuden suunnitelmista ja elämästä kotona eli muistojen jakaminen. Tällainen perinteisesti hyvin miehinen elokuvagenren dialogi löytyy poikkeuksellisesti *Rukajärven tien* naisten keskustelusta, kun Kaarina lohduttaa talvisodassa kotinsa menettänyttä lotta Sinikka Kauppilaa. Toisaalta vähän myöhemmin Kaarina kertoo itse luutnantti Perkolalle toistuvista unistaan, joissa hän löytää rakkaansa kuolleiden joukosta. Toki myös tiedustelujoukkueen miehet puhuvat keskenään, mutta ehkä *Rukajärven tien* puhumattomuus henkilökohtaisista asioista joukkueen miesten kesken kuvastaa perinteistä käsitystä suomalaisesta vähäpuheisuudesta etenkin, kun kyse on tunneasioista.

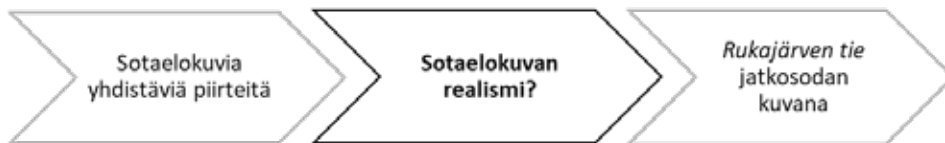
Joskus asioiden ääneen kertominen voi olla vaikeaa. *Rukajärven tien* morsian kirjoittaa sulhaselleen kirjeen, jossa hän kertoo pelostaan, tulevaisuuden toiveistaan ja elämästä sodan jälkeen. *Rukajärven tiessä* Kaarinan luutnantille lähettämä kirje on keskeisessä roolissa, mutta myös alikersantti Tauno Snicker lähettää Korolista vaimolleen kenttäpostia. Kirjeet olivatkin sodan aikana tärkeä linkki kotirintaman ja sotilaiden välillä.

Rukajärven tie välittää tunteita, jotka nousevat esille vastoinkäymisissä, kuoleman tai haavoittumisen yhteydessä. Sotaelokuvagenrelle on ominaista, että keskeisiä avainhenkilöitä kuolee juonen edetessä. Myös päähenkilö voi kuolla, kuten käy esimerkiksi sotaelokuvissa *Viidakkosissit* (1945), *Pelastakaa sotamies Ryan* (1998) ja *Fury* (2014).⁵²⁷ Myös osa *Rukajärven tien* joukkueen miehistä kuolee tai haavoittuu tiedusteluretken aikana.

Rukajärven tiestä löytyy myös muita sotaelokuvagenren tunnusomaisia piirteitä kuten hautaamiskohtaus, viekas vihollinen, taistelu ylivoimaa vastaan, luonto vastustajana, sankarien keskinäinen vitsailu, kuolleiden tai elävien nimeäminen lopussa, varusteista huolehtiminen, puhe kotipuolen naisista, uhraus, keskustelut taisteluiden syistä, matka, musiikki, kenttäposti sekä suuri lopputaistelu.

⁵²⁷ Esimerkiksi aivan *Pelastakaa sotamies Ryan* -elokuvan lopussa sotamies Ryan kysyy vanhana miehenä vaimoltaan kapteeni Millerin haudan edessä: "Olenko ollut hyvä mies? Onko elämäni ollut arvokas?" Oliko muiden uhrautuminen hänen vuokseen sen arvoista? Myös toisen maailmansodan taisteluja kuvaavat sotaelokuvasarjat *Taistelutoverit* (2001) ja *The Pacific: Tyynenmeren taistelutoverit* (2010) sisältävät dokumentaarisia haastatteluosuuksia, joissa ääneen pääsevät toisen maailmansodan veteraanit. Heidän sotamuisteluistaan välittyy kiitollisuus omasta selviytymisestä, mutta samalla esiin nousee suru kaatuneiden kohtalosta ja kysymys, miksi he itse selvisivät.

3.2 Sotaelokuvan realismi?

Elokuva on hakenut pitkään asemaansa osana historiankirjoitusta. Osa historiantutkijoista suhtautui vielä muutama vuosikymmen sitten epäluuloisesti historialliseen elokuvaan historiantutkimuksen kohteena ja lähteenä, mutta asenteet ovat vähitellen muuttuneet.⁵²⁸

Koska elokuva avaa audiovisuaalisen näkökulman kuvaamaansa maailmaan, se tarjoaa monessa suhteessa perinteistä historiankirjoitusta elävämmän keinon luoda tulkinta menneestä. Elokuvan keinoin on mahdollista luoda kuvaa jokapäiväisestä elämästä ja tunnekokemuksista lukuisten yksityiskohtien kuten maiseman, äänten tai ilmeiden ja elekielen avulla. Sotaelokuvien odotetaan olevan kerronnaltaan koherentteja ja samalla säilyttävän suhteellisen historiallisen uskottavuuden. Kriittisyyden ja toisaalta kovan vaatimustason voi ymmärtää, koska elokuvalla on nykyään perinteiseen kansanperinteeseen verrattava merkitys. Useille ihmisille historia avautuu juuri elokuvien kautta, joten niiden merkitystä voidaan pitää varsin suurena menneisyyshistorioiden ja todellisuuskäsitysten luojana.⁵²⁹

Mikä sitten on fiktiivisen elokuvan totuusarvo? *Rukajärven tie* -elokuva kertoo tiedusteluretkien tapahtumat pitkälti kesän 1941 ”todellisten” tapahtumien pohjalta. Tässä mielessä elokuva vastaa sitä kuvaa, joka syntyy tapahtumista eri lähteiden kautta. Historiaelokuvan dilemma on sen suhde todellisuuteen. Elokuva on fiktiota, mutta kuvatessaan historiallista tapahtumaa, on kyse aina tulkinnasta. Tapahtuneen aineksista luotu kuva on yksi mahdollinen versio siitä, mitä noissa oloissa olisi todella voinut tapahtua.⁵³⁰

⁵²⁸ Rosenstone 1988; White 1988; Toplin 1988. *The American Historical Review* -lehden vuoden 1988 joulukuun numerossa historiantutkijat kävivät Robert A. Rosenstonen aloitteesta vuoropuhelua historiaelokuvan asemasta historiantutkimuksessa. Vrt. myös Mulari-Piispa 2009, 10.

⁵²⁹ Rijdsdijk 2011, 33.

⁵³⁰ Vrt. Leskelä-Kärki 2001, 104, 112, 117, 120; Guynn 2006, 40–41.

Vai syntyykö elokuvan tarinan historiallinen uskottavuus siitä, kuinka se myötäilee ja heijastaa oletettua historiallista todellisuutta – toisin sanoen vastaako se sitä kuvaa, jonka olemme luoneet eri lähteiden avulla menneestä tai miten yksittäiset aikalaiset ovat sen kokeneet tai muistavat kokeneensa?

Elokuvaa koskeva lehdistöaineisto osoittaa, miten veteraanit kokivat *Rukajärven tien* uskottavuuden. Artikkeleista välittyy se, miten elokuvan katsominen nosti tunteet pintaan.⁵³¹ Elokuva pääsi kuvauksessa lähelle todellisuutta erityisesti hyökkäystilanteen kaaoksessa. Huolimatta siitä, että elokuva on aina elokuvaa ja sodan varsinaiset tapahtumat sotaa. Niin lehdistöaineiston kuin haastatteluaineiston perusteella on nähtävissä, että veteraanit hyväksyivät *Rukajärven tie* -elokuvan tulkinnan menneisyyden tapahtumista.⁵³²

Elokuva poikkeaa ilmaisukieleltään ja kerrontavaltaan kirjallisesta ilmaisusta. Tästä syystä historiallista elokuvaa ei voi arvioida samoin kriteerein kuin kirjallista historiankirjoitusta, jossa lähtökohtaisesti pyritään lähteisiin pohjautuvaan analyysiin ja synteysiin. Toisaalta molempiin liittyy narratiivinen luonne, eikä kumpikaan ole suora menneisyyden kuvaus, vaan molemmat ovat ehdotuksia siitä, miten menneisyyden voisi nähdä.

Edes teknisesti taitavinkaan nykyaikainen sotaelokuva ei saa kritiikitöntä hyväksyntää katsojilta. Yksi tällainen on sodan realistisesta kuvaustyylistä palkittu *Pelastakaa sotamies Ryan*. Kritiikissä voi olla kyse tottumuksesta, siitä, minkä nähdään olevan niin sanottua ”normaalia” ja vastaavan ”parhaiten” niin sanottua aitoa sotilaiden havaintoa ja kokemusta hyökkäystilanteesta. *Ryanin* kuvaustyyliä realismia luodaan tuomalla kamera aivan taistelijoiden lähietäisyydelle. Ammunnan ja räjähdysten keskellä paineaalto liikuttaa kameraa, kun Omaha Beachin hiekka ja veri pirstoutuvat kameran linssille. Tämä tuo autenttisuuden tuntua. Katsoja voi aistia näkymän samalla tavoin kuin sotakuvaaja olisi ollut tapahtumien keskellä, joten veriroiskeet kamerassa ikään kuin kuuluvat asiaan. Lisäksi väkivaltaisen kuoleman kuvauksessa realismisuutta korostaa hidastus, ja kuvauksen tehoa lisää useiden samanaikaisten kameroitten käyttö sekä eri objektiivien hyödyntäminen.

⁵³¹ Schulgin 1999; Ks. myös Tynkkynen 1999.

⁵³² Tanhuanpää 1999: Pentti Perttuli ilmaisi lehdistöhaastattelussa varauksettoman kiitoksen elokuvan tekijöille: ”Elokuva on mahdollittoman hieno. Se on kimppu onnistuneita ja hyvin lahjakkaan ajattelun tuloksena syntyneitä asioita. [S]uurimmalta osalta totta.” Vrt. Lappalainen 1999: Veteraanien Heikki Lämsän, Aarre Heinosen, Matti Remeksen ja Erkki Tikkasen mukaan elokuva onnistui kuvaamaan sodassa äärimmilleen virittyneet tunteet: ”Koti, ystävät, itselle rakkaat asiat ilmestyivät silmien eteen kuin olisivat siinä, vaikkeivat olekaan. [–] Kuten siitäkin, missä mies heitti pyöränsä jokeen. Siinä hän oli, ihan vieressä – kuin rivissä ainakin.”

Vertailtaessa 1940-luvun ja nykyajan sotaelokuvia toisiinsa katsoja kokee helposti uudempien saavuttavan edeltäjiään paremmin todentuntuisuuden. Tämä johtuu osin liikettä jäljittlevästä kuvaustyylistä. Myös elokuvan äänimaailmalla kuten sotilaiden ja aseiden äänillä, haavoittuneiden huudoilla on suuri merkitys todellisuuden jäljittelyssä. Todentuntuisuutta lisää myös tekniikka kuten piilomikrofonit ja jälkiäänitys, jotka mahdollistavat näyttelijöiden luonnollisen liikkumisen kuvausten aikana.

Uskottavuus syntyy näin aikaisempien sotaelokuvien kuvaustyylistä, jonka perusteella katsojat ovat muodostaneet käsityksensä todellisuudesta. Autenttinen kuvamateriaali liittoutuneiden Normandian maihinnoususta 1944 poikkeaa siitä fiktiivisestä kuvasta, jonka sotaelokuvat ovat luoneet historiasta; se ei vastaa maihinnousun sotakuvaajien ottamaa kuvamateriaalia.⁵³³ Toisen maailmansodan taistelukuvaajat kuvasivat uutisfilmit suojautumalla suoralta tulitukselta seinämän tai tankin taakse. Heille oli tärkeää saada selkeää ja tasaista kuvamateriaalia – ja ennen kaikkea pysyä hengissä.⁵³⁴

Elokuviissa otospituuksien keskiarvon muutos näkyy David Bordwellin mukaan seuraavasti: kun vielä 1920-luvulla otospituuksien keskiarvo oli varsin nopea, 5–6 sekuntia, äänielokuvien myötä otosten pituus hidastui 8–11 sekuntiin. Vähitellen otosten kesto on jälleen nopeatunut 1960–1970-luvulla 5–8 sekunnista 1980-luvun 5–7 sekuntiin, ja 1990-luvun alkuun tultaessa otosten nopeus oli ajoittain jopa vain 2,3 sekuntia.⁵³⁵

Stuart Benderin kumoo yleisen oletaman, että kaikki nykyiset sotaelokuvat olisi leikattu aikaisempaa nopeammalla rytmillä. Bender on vertaillut sotaelokuvien taistelukohtausten keskiarvoista otospituutta 1940-luvulta 2000-luvulle. Hän osoittaa, että 1940-luvulla tehty sotaelokuva *Gung Ho!* (1943) on yllättäen yhtä nopea kuin useat nykyiset sotaelokuvat (2,4 sekuntia). Tästä poiketen *Pelastakaa sotamies Ryanin* (1998) taistelukohtausten otospituuksien keskiarvo on jopa varsin hidas 5,8–6,3 sekuntia. *Rukajärven tien* taistelukohtausten otospituuksien keskiarvo puolestaan vaihtelee 3,3 sekuntista 8,5 sekuntiin. Tämä korreloi Benderin tutkimuksen oletuksen kanssa, jonka mukaan leikkaustempon nopeutuminen ei ehkä ole niin suuri kuin aikaisemmin on oletettu.⁵³⁶ Toisin sanoen yleinen uskomus,

⁵³³ Bender 2014, 3: Esimerkiksi *Pelastakaa sotamies Ryan* -elokuvassa kamera kuvaa suoraan tulituksen keskellä – jopa suoraan vihollisen tuliasemia kohti.

⁵³⁴ Bender 2013, 104. Vrt. *Taistelutoverit* (2001): *Taistelutoverit*-sarjan taistelukuvauksissa käytetään myös runsaasti käsivarakuvausta.

⁵³⁵ Bordwell 2006, 121–124.

⁵³⁶ Bender 2013, 78–79. Vrt. *Rukajärven tie* (1999), 16. kohtaus *Partisaanien hyökkäys*; Taulukko 4. Sotaelokuvien otospituuksien keskiarvo.

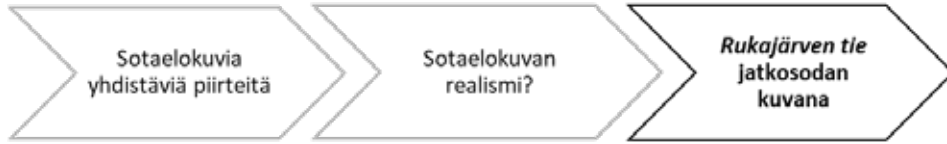
että mitä uudempi elokuva sen nopeampi otospituuksien keskiarvo, ei siis pidä paikkaansa.

Taulukko 4. Sotaelokuvien otospituuksien keskiarvo⁵³⁷

Elokuva	Vuosi	Tuotantomaa	Valittu taistelukohtaus	Otospituuden keskiarvo (ASL)
<i>Gung Ho!</i>	1943	USA	<i>Lopputaistelu</i>	2,4 sekuntia
<i>Bataan-partio</i>	1943	USA	<i>Lopputaistelu</i>	4,3 sekuntia
<i>Kosto Burmassa!</i>	1945	USA	<i>Lopputaistelu</i>	3,8 sekuntia
<i>Pelastakaa sotamies Ryan</i>	1998	USA	<i>Omaha Beach</i>	6,3 sekuntia
<i>Pelastakaa sotamies Ryan</i>	1998	USA	<i>Lopputaistelu (Alamo)</i>	5,8 sekuntia
<i>Veteen piirretty viiva</i>	1998	USA	<i>Bunkerin valtaus</i>	3,4 sekuntia
<i>Rukajärven tie</i>	1999	Suomi	<i>Partisaanit</i>	4,2 sekuntia
<i>Rukajärven tie</i>	1999	Suomi	<i>Karppisen ampuminen</i>	8,5 sekuntia
<i>Rukajärven tie</i>	1999	Suomi	<i>Väijytys sillan luona</i>	3,5 sekuntia
<i>Rukajärven tie</i>	1999	Suomi	<i>Lopputaistelu (Virta)</i>	4,6 sekuntia
<i>Vihollinen porteilla</i>	2001	UK / USA / Saksa	<i>Avaustaistelu</i>	2,0 sekuntia
<i>Windtalkers</i>	2002	USA	<i>Keskimmäinen taistelu</i>	2,2 sekuntia
<i>Isiemme liput</i>	2006	USA	<i>Rantautumiskohtaus</i>	2,9 sekuntia

⁵³⁷ *Rukajärven tie* (1999); Bender 2013, 79. Vrt. Cinematics. Measurement. Käytän otospituuksien keskiarvoa (lyhenteellä ASL, *Average Shot Length*) elokuvan taistelutyylä analysoidessani: Osassa 2000-luvun alun yhdysvaltalaisissa toisen maailmansodan sotaelokuvista otospituuksien keskiarvo kasvaa, kuten sotaelokuvissa *Windtalkers* (2002), *Vihollinen porteilla* (2001) ja *Isiemme liput* (2006), jotka ovat selvästi 1940-luvun *Bataan-partio* (1943) -elokuvaa leikkaukselta nopeampitempoisia (2,0–2,9 vs. 4,3 sekuntia). *Rukajärven tiessä Partisaanien hyökkäys* -kohtauksen otospituuksien keskiarvo on 4,2 sekuntia, *Väijytys sillan luona* -kohtauksen otospituuksien keskiarvo on 3,5 sekuntia ja *Hyökkäys Virralle* -kohtauksen 4,6 sekuntia. Vertailtaessa *Rukajärven tien* taistelukohtauksia Stuart Benderin tutkimiin sotaelokuvien otospituuksien keskiarvoihin *Rukajärven tien* kohtaukset *Hyökkäys Virralle* ja *Partisaanien hyökkäys* vastaavat leikkausnopeudeltaan 1940-luvun *Bataan-partio* (1943) ja *Viimeiseen mieheen* (1942) -elokuvien lopputaistelun keskiarvoja (4,3–4,6 sekuntia). *Rukajärven tien Väijytys sillalla* -kohtaus puolestaan vastaa *Veteen piirretty Viiva* (1998) -elokuvan *Bunkerin valtaus* -kohtausta (3,5 vs. 3,4 sekuntia).

3.3 Rukajärven tie jatkosodan kuvana

Sotaelokuvien muutokset peilaavat niiden valmistumisaikakauden näkökulmia. Aiheet kertovat sen, mitä menneisyydestä on haluttu muistaa ja tulkita. Koska jokainen sukupolvi näkee asiat hieman toisin kuin aikaisemmat sukupolvet, sotaelokuvia voidaan pitää *kulttuurisena muistina* historiallisista sota-tapahtumista. Käsité kuvaa nyky-yhteiskunnan tapaa luoda kulttuuria. Elokuva on eräänlaista nykykontekstista käsin luotua muistelua, jonka aihe ja tarkastelutapa osoittavat sen, mitä historiasta on otettu esiin. Kyse ei ole passiivisesta muistamisesta, vaan jokainen voi osallistua kulttuurisen muistin luomiseen. Medialla, kuten elokuvalla, on tässä prosessissa keskeinen merkitys.⁵³⁸

Koska elokuva syntyy mekaanisen laitteen eli kameran avulla, vaikuttavat kuvan laatuun luonnollisesti kameran ominaisuudet. Ylipäätään elokuvan laadun parantuminen on seurausta muun muassa kameran objektiivien ja kuvaus-tekniikan kehityksestä.⁵³⁹ Tekniikan edistyminen vaikuttaa osaltaan siihen, millaiseen realistisuuden asteeseen elokuvan voi kokea yltävän. Elokuvalla on näin kiehtova kyky saada katsoja eläytymään kerrottuun tarinaan ja ympäristöön sekä samastumaan elokuvan henkilöihin. Toisaalta elokuvan realistinen kerronta- tai kuvaustyyli ei ole mikään tae tarinan totuudellisuudesta.⁵⁴⁰

Historiakäsityksiin ja historian tulkintoihin vaikuttaa aina aika- ja kulttuurisidonnaisuus. Tutkimuksessa kohtaavat niin tutkijan kuin tutkittavan kohteen käsitykset, jotka molemmat voivat sisältää vääristymiä.⁵⁴¹ Periaatteessa kaikki tieto on suhteellista, myös se, miten ymmärrämme totuuden. Vastaus on riippuvainen siitä, miten kulttuuri tai historia ovat muovanneet meidät ymmärtämään asiat luotettaviksi tosiasioiksi. Kertomuksen ja sen

⁵³⁸ Burgoyne 2013, 349–350; Pajala 2012, 129; Railo–Oinonen 2012, 14.

⁵³⁹ Monaco 1981, 60–62, 69–70.

⁵⁴⁰ Aumont ym. 1996, 117, 132.

⁵⁴¹ Kalela 2001, 11, 13–15, 18.

todenmukaisuuden problematiikka liittyvät historian tutkimukseen. Lopulta kyse onkin siitä, kenen näytöt ja argumentit ovat kestävimät ja mitä pidetään näin yleisesti totuutena.⁵⁴²

Kirjallisuudentutkija Mari Hatavaran sanoin tiivistäen: "[F]iktiivinen esitys menneisyydestä pystyy luomaan illuusion suorasta tai epäsuorasta pääsystä menneisiin ajatuksiin, jopa historiallisten henkilöiden tajuntaan."⁵⁴³ Myös *Rukajärven tie* -elokuva mahdollistaa sodan näkemisen yksittäisen sotilaan silmin ja kokemuksen siitä, miten yksilön psyyke ja aikaisemmat ihanteet muuttuvat, kun yleinen muuttuu yksityiseksi.⁵⁴⁴

Helsingin Sanomien toimittajan Henri Waltter Rehnströmin mukaan sotaelokuvat, kuten *Rukajärven tie* ja *Sissit* (1963) ovat harvoja poikkeuksia suomalaisista sotaelokuvista. Taistelukohtaukset ovat niissä vahvasti läsnä, mutta ne toimivat vain ulkoisina elementteinä. Tärkeämpää on kummankin elokuvan päähenkilön, iskujoukkoa johtavan luutnantin, sisäinen maailma. Näissä elokuvissa sota ei ole Rehnströmin mielestä vain Suomen ja Neuvostoliiton välistä, vaan kyseessä on pikemminkin "ihmisluonteiden välinen sota" poikkeusolosuhteissa.⁵⁴⁵ Kuten elokuvatutkija Jari Sedergren kirjoittaa: "Pahin vihollinen on lopulta näkymätön, psykologinen, eikä edes tuhottavissa."⁵⁴⁶

Myös *Rukajärven tie* -elokuvassa paneudutaan toiminnan tauotessa luutnantti Perkolan subjektiiviseen, mielensisäiseen maailmaan. Keskiöön nousee yksilön kokemus eikä sotaelokuvalle tyypillisesti varsinainen tehtävä, jota sotilaat suorittavat.⁵⁴⁷ Esimerkiksi elokuvan paljon hidastuksia sisältävän visuaalinen tyyli ilmentää Perkolan subjektiivista kokemusta. Kuvauksessa kamera tulee usein lähelle, ja luutnantin oma kertojan ääni korostaa hänen yksinäisyyttään. Yksi elokuvan keskeinen teema onkin juuri päähenkilön suru ja syyllisyys. Tällainen subjektiivisuus on poikkeuksellista suomalaisessa sotaelokuvassa, jossa vallalla on ollut pyrkimys realismiin ja autenttisuuteen.⁵⁴⁸

⁵⁴² Järvinen 2005, 21.

⁵⁴³ Hatavara 2010, 8.

⁵⁴⁴ Matila & Röhr Production Oy. Olli Saarelan elokuva. Ohjaajan sanat. 28.5.1998. Leikearkisto. KAVI.

⁵⁴⁵ Rehnström 2016.

⁵⁴⁶ Sedergren 2002.

⁵⁴⁷ Ylänen 1999; Silet 2002, 249–250; Fränti 1999: Olli Saarelan mukaan häneen ovat vaikuttaneet erityisesti Francis Ford Coppolan *Ilmestyskirja Nyt* (1979) ja Michael Ciminon elokuva *Kauriin metsästäjä* (1978), koska ne kertovat yksittäisistä henkilöistä.

⁵⁴⁸ Liukkonen 2003, 68.

Rukajärven tie kuvaa väkivallan maailmaa, jossa sotilaalla itsellään ei ole mahdollisuutta vaikuttaa olemassa olevaan tilanteeseen. Sota on esimerkki äärimmäisestä olosuhteesta, jossa jokaisen moraali ja kunnia joutuvat erityisesti koetukselle. Ohjaaja Olli Saarelan mielestä ihmisen tärkein ominaisuus on kyky tunteisiin ja myötätuntoon. Hän on halunnut pohtia elokuvassa sodan vaikutuksia ihmismieleen. Saarelaa kiinnostaa, milloin yksilö hukkaa sielunsa ja väkivalta saa hänestä otteen. Jääkö tuolloin mitään humaania jäljelle?⁵⁴⁹

Saarela lisäsi elokuvan käsikirjoitukseen ihmissuhteen, jotta elokuva koskettaisi katsojia syvemmältä. Tämä lisäys siirsi kertomuksen painotuksen tehtävän suorittamisesta yksilön moraalisiin valintoihin ja uskoon. Kuten elokuvassa osoitetaan, usko valintojen oikeutukseen voi myös ohjata harhaan tai katkeruus puolestaan johtaa väärin valintoihin. Erityisesti luutnantin saama kuolemanviesti muutti alussa avoimen tuntuisen luutnantin kovemmaksi ja kylmemmäksi niin suhteessa omaan itseensä kuin miehiin.

Saarelan oli kertomansa mukaan alun alkaen kiinnostunut sodan kuvauksesta yksilön kannalta, kun taas Antti Tuurin ensimmäinen käsikirjoitusversio tarkasteli tapahtumia ryhmän kokemuksena ja oli Pentti Perttulin alkuperäiselle tarinalle uskollinen. Elokuvaan valitun näkökulman avulla oli mahdollista näyttää, miten väkivalta muuttaa ihmistä. Saarela onkin toivonut, että hänen elokuvansa keskeisenä viestinä nähtäisiin se, että kansakunnan kohtalon hetket olivat kohtalon hetkiä ja moraalisen valinnan paikkoja ennen kaikkea yksityiselle ihmiselle.⁵⁵⁰

Kuten autenttiset sodan aikaiset uutisfilmit myös sotaelokuvat luovat kuvaa sotatilanteista. Elokuvan kautta on mahdollista ikään kuin herättää menneisyys uudelleen henkiin, vaikka kyse onkin niin sanotusta näyttämölle panosta, *mise en scène*, näytelmästä lavastettuine ympäristöineen, näyttelijöiden, puvustuksen, valotuksen ja kameroiden, erilaisten kuvauspaikkojen, kuvarajausten ja otosten sommitelmasta sekä kuvamateriaalin jälkityöstä eli kuvaotosten, äänten ja musiikin editoinnista. Lopputuloksena syntyy parhaimmillaan vakuuttava illuusio tilanteesta ja ajasta.⁵⁵¹

Rukajärven tien tuottajat Marko Röhr ja Ilkka Matila sekä Antti Tuuri ja Olli Saarela olivat yhtä mieltä siitä, että elokuvan ei ollut alun perinkään tarkoitus olla dokumentaarinen. Sillä ei pyritty esittämään todenmukaista kertomusta erämaasodan tapahtumista, vaan tekijät pidättivät itsellään oikeuden ja

⁵⁴⁹ Alanko 1999.

⁵⁵⁰ Välimäki 1999c; Fränti 1999; Sunimento 1998; Määttänen 1998.

⁵⁵¹ Guynn 2006, 74–75; Ks. myös Thompson 1988, 15; Bordwell–Thompson 1993, 145.

valtuudet täydentää tiedusteluretken kulkua mukaan lisätyillä yksityiskohdilla oman harkintansa ja valintansa mukaan.

Rukajärven tie sisältää useita kohtauksia, jotka kuvaavat päähenkilön sisäistä maailmaa. Pitkin elokuvaa luutnantti kohtaa mielessään tai muistoisiaan yhä uudelleen morsiamensa. Näissä kohtauksissa kuvaus poikkeaa muun elokuvan äänimaailmasta ja väreistä, joissa kuvataan elokuvan tarinan sisällä olevaa mennyttä aikaa, luutnantin muistoja jatkosotaa edeltävältä ajalta. Lieksajärven ympäri tehdyn tiedusteluretken aikana polkupyöräosasto tutkii matkan varrella vastaan tulleet erämaakylät, joista yhdestä löytyy vanhan naisen ruumis. Dramaturgisesti esimerkiksi tämä pysähtyminen kylään on tärkeä, koska täällä luutnantti saa ensimmäisen kerran kosketuksen omaan suruunsa.

Myös *Veteen piirretty viiva* ja *Kirjeitä Iwo Jimalle* -elokuvat sisältävät takaumia, kun sotilaat pohtivat sotaa edeltäviä tapahtumia.⁵⁵² Samoin *Rukajärven tie* ja *Sissit* -elokuvien luutnantteja yhdistävät takautumat, jotka liittyvät vahvasti kuolemaan. Kun luutnantti Perkola muistelee kuolleen uskomaansa morsiantaan, *Sissit*-elokuvan luutnantti Takala (näyttelijä Matti Oravisto) kuulee kuoleman kellojen soivan päänsä sisällä. Molemmat luutnantit joutuvat taistelujen jatkuessa pitämään itseään koossa vaihtelevasti onnistuen.

Rukajärven tie -elokuva korostaa, kuinka vaikeaa omien tunteiden näyttäminen on joukkueen johtajalle. Luutnantin suru tulee esiin yksittäisissä tilanteissa. Surun aiheuttaman koston kohteeksi joutuvat myös omat miehet. Luutnantin välinpitämättömyys paljastuu esimerkiksi Tuusenian salmella sen jälkeen, kun sotamies Karppinen on pudottanut salmen ylityksessä pyöränsä virtaan. Luutnantti komentaa kylmästi Karppisen palaamaan jalan takaisin Repolaan onnettomin seurauksin, kun tämä paluumatkalla saa surmansa venäläisten väijytyksessä.

Elokuva antaa ymmärtää, että sotamies Karppinen on talvisodan veteraanina tavallista arempi ja toisaalta toiminnaltaan rintamaoloissa varsin arvaamaton. Elokuva vihjaa, kuinka menneisyyden traumat vaikuttavat pitkään sotien jälkeen. Ville Kivimäen mukaan haavoittuminen saattoi vaikuttaa sotilaiden henkiseen kestävyYTEEN tuhoisasti etenkin, kun nämä haavoittuneet talvisodan veteraanit eivät olleet ehtineet täysin toipua aikaisemman sodan aiheuttamasta järkytyksestä. Traumat nousivat uudelleen esiin, kun jatkosota

⁵⁵² Välimäki 2008, 256.

palautti ne mieleen. Kivimäki huomauttaa, että talvisodan sotatraumat saattoivat myös näkyä ensi kerran viiveellä vasta uuden sodan myötä kesällä 1941.⁵⁵³

Pelkuruudella on dramatiikan kannalta tärkeä merkitys rohkeuden esiin nostamisessa. Ylipäätä sivuhenkilöiden erilaiset luonteenpiirteet, vahvuudet ja heikkoudet tuovat esiin uusia piirteitä päähenkilöstä.⁵⁵⁴ Ryhmän sisäisistä ristiriidoista huolimatta miesten kesken käydään vain sanallista kiistelyä, todellinen vihollinen on muualla.

⁵⁵³ Kivimäki 2013b, 74, 77, 102–103. Vrt. *Rukajärven tie* (1999), 18. kohtaus *Purolinjalla*, 9. otos: *Rukajärven tien* sotamies Karppisen talvisodan aiheuttamista traumaistaan annetaan vihjeitä, kun hän ampuu elokuvan alussa pakenevan nuoren evakkopojan. Alikersantti Saarinen ottaa asian puheeksi, kun Karppinen on tuonut luutnantti Perkolalle sovinnon eleenä kupin lämmintä vettä. Saarinen sanoo Perkolalle: ”Karppinen sai talvisodassa aika pahan kranaattikauhun Taipaleenjoella.” Tähän Perkola vastaa tyyli: ”Siitä on ollut aikaa jo toipua.” Ks. myös Kivimäki 2018.

⁵⁵⁴ *Rukajärven tie* (1999), 7. kohtaus *Repolaan saapuminen*, 1. ja 2. otos: Esimerkiksi Repolaan saapumiskohtauksessa Lukkarin tausta talvisodan veteraanina ja samalla hänen kova luonteensa tulevat heti esiin, kun Kevyt Osasto 2:n miehet näkevät Repolassa tien viereen kärryihin koottuja venäläisten sotilaiden ruumiita. Lukkari ja Tauno Snicker taluttavat rinnakkain pyöriään. Lukkari sanoo: ”Siinä niitä on taas perkeleitä!” Snicker kysyy: ”Eikö se Lukkarin Jussi ole ennen kuolleita nähnyt?” Lukkari vastaa: ”Minä kuule pinosin toissa talvena jäätyneitä ruumiita Kollaarjoella.”

IV HISTORIALLINEN ELOKUVA – VUOROPUHELUA MENNEISYYDEN KANSSA

Tutkimuksen pääluku etenee Kristin Thompsonin teorian pohjalta elokuvan dramaturgisen rakenteen neljän näytösjaottelun mukaisesti (II luku). *Rukajärven tie* -elokuvan seikkaperäinen jakso jaksolta etenevä analyysi perustuu elokuvan yksityiskohtaiseen tarkasteluun.

Elokuvan rinnalla seurataan arkistolähteistä, kuinka luutnantti Perttulin (elokuvan luutnantti Perkolan) johtaman Kevyt Osasto 2:n matka alkoi Suomen puolelta Pankajärveltä 7.7.1941 rajan yli kohti Neuvostoliittoa ja jatkui 8.7. Repolasta Lieksajärven ympäri kahden joukkueen voimin yhtämittaisesti aina 12.7. käytyyn Virran kapeikon taisteluun, elokuvan suureen lopputaisteluun.

Fiktion ja todellisuuden välisen todellisuussuhteen arvioinnin sijaan elokuvan menneisyyskokemus avautuu tässä tutkimuksessa inter- ja trans-tekstuaalisin rinnastuksin. En kysy, miten uskollisesti, ”hyvin” tai ”huonosti” elokuva noudattelee arkistolähteistä tai muistitiedosta ja niihin perustuvasta tutkimuksesta välittyvää tulkintaa ja historiakuva. Sen sijaan kuljetan elokuvatulkinnan rinnalla ja vuoropuhelussa sen kanssa niitä tekstejä ja konteksteja, jotka ovat olleet vaikuttamassa elokuvan eri tuotantovaiheissa sen välittämään historiakuvaan – toisaalta myös elokuvan katsojan odotuksiin ja mahdollisiin tunnekokemuksiin. Tutkimuksessani tämä tarkoittaa ajallisesti hyvinkin erilaisten ja eri aikoina tuotettujen lähteiden lukemista rinnakkain historiallisen näytelmäelokuvan fiktiivisen maailman kanssa.

Asettamalla vuoropuheluun usein vastakkaisina pidetyt historiallisen vastaavuuden (korrespondenssin) ja fiktion sisäisen eheyden (koherenssin) tarkastelutavat syntyy kokonaisuus, jossa perinteinen korrespondenssioletus ylittyy. Toisin sanoen kysymys, vastaako *Rukajärven tie* -elokuva todellisuutta eli onko se ”totta” autenttisten lähteiden osoittamalla tavalla, jää epärelevantiksi. Samalla elokuva itsessään ja sen intertekstuaalinen rinnastuminen muihin teksteihin mahdollistaa uudenlaisen tulkinnan *mahdollisesta menneisyydestä*.

Koska *Rukajärven tie* -elokuvan arvoa ei tässä määritellä sen totuudellisuusvastaavuuden kautta, lähtökohtana on, että sen historiallisuus avautuu suhteessa muihin teksteihin ja katsojan kokemukseen. Merkityksellistä on se, millaisen historiakuvan elokuva itsessään antaa, eikä yksin se, kuinka paljon elokuvan tarina vastaa arkistodokumenttien kautta saatavaa todellisuuskuvaa jatkosodan tapahtumista.

Rukajärven tie -elokuvasta on löydettävissä vahvat viittaukset historiaan. Se seuraa varsin uskollisesti esikuvansa Osasto Perttulin tiedustelu-retken kulkua heinäkuussa 1941 Lieksajärven ympäri. Valkokankaalle on rakennettu maailma, joka muistuttaa katsojaa jatkosodan alkuvaiheen tapahtumista. Historiaelokuvan fiktiivinen todellisuus on luotu jäljittelemällä mennyttä aikaa lukuisten elokuvallisten yksityiskohtien avulla. Tärkeiksi nousevat historialliseen aikaan ja tapahtumiin kuuluneet miljöö, rakennukset, ajoneuvot, henkilöiden vaatetus ja lukuisten yksityiskohtien asettuminen elokuvan tarinaan; lavastuksen ja rekvisiitan pyrkimys autenttisuuteen. Elokuviin siirtyy näin kulttuurihistoriallista kuvatietoa, joka rakentuu aikaisempien kuvakerrosten päälle. Taustatietoa ja vertailuaineistoa elokuvan lukuisista pienistä yksityiskohdista saadaan esimerkiksi kauno- ja tietokirjallisuudesta, arkistolähteistä sekä valokuvista. Historiallinen elokuva voi kuvata tapahtumat hyvinkin uskottavasti ja yksityiskohtaisesti ikään kuin herättäen uudelleen menneisyyden henkiin. Kuitenkin kyse on aina kokemustodellisuuden tulkinnasta.

Koska elokuva on toimintaa, se kertoo tapahtumat omalla kielellään. Sotaelokuvagenren toiminnan keskeinen kieli on väkivalta, jonka kuvaustapaa voi tulkita myös todellisuuden kuvauksen näkökulmasta. Sotaelokuvan historiakuvan kannalta on merkittävää, miten väkivalta kuvataan ja kuinka sotaelokuvan totuusilluusio syntyy. Samoin millaista kuvausta ylipäätä pidetään realistisena. Katsojat ovat luoneet omat mielikuvansa toisen maailmansodan taisteluista sodanaikaisten uutisfilmien, sotadokumenttien ja erityisesti sotaelokuvien pohjalta. Merkittävä tekijä elokuvan väkivallan kuvaustyylin muuttumisessa on ollut elokuvasensuuri, jolla on säädelty elokuvissa näytettävän raakuuden määrää ja kuvaustapaa. Lisäksi uudemmissa sotaelokuvissa on mahdollista seurata näyttelijöiden liikkeitä entistä intensiivisemmin kehittyneemmän ja kevyemmän kuvauskaluston mutta myös kuvan ja äänen jälkikäsitteilyn kehittymisen myötä. Sotaelokuvan tärkeänä historiakuvan realismisuuden kriteerinä on pidetty myös sitä, miten sen väkivallan kuvaus vastaa todellista taistelutilannetta. Uusissa sota- tai väkivaltaelokuvissa onkin tyypillistä, että ampumisen tai muun väkivallan vaikutukset näytetään hyvin yksityiskohtaisesti.

Sotaelokuvien todellisuusilluusioon vaikuttaa myös se, miten elokuvien väkivaltaa on ylipäätään voitu kuvata. Nykyelokuvantekijöitä eivät kahlitse samat 1960-luvulle saakka kestäneet säännöt, jotka estivät kuvaamasta suoraa väkivaltaa. Tämän vuoksi väkivallan kuvaamiseen kehittyi erilaisia kiertoilmauksia, joita voidaan nykyelokuvissa hyödyntää tehokeinoina. *Rukajärven*

tiestä on mahdollista löytää useita korvaavia väkivallan kuvaamisen keinoja, kuten verinen auton ovi, väkivallan todistajan kuvaaminen, liikkumaton raaja kuorma-auton lavalla, taikka äänen tai musiikin keinoin.

Elokuvatekniikan kehittyminen ja väkivallan kuvauksen säätelyn muutokset ovat muovanneet myös yleisön käsityksiä siitä, millaista sodankäynti ”oikeasti oli” toisessa maailmansodassa. Tässä mielessä sotaelokuvien tyyli ja kuvaustapa on yleisesti hyväksytty todellisuuden jäljitelmä. Se ei tarkoita, että sotaelokuvat nähtäisiin aitona todellisuuskuvauksena, vaan että katsojat pitävät niiden kuvausta realistisena. Elokuva ikään kuin vastaa katsojien odotuksiin siitä, mitä oikeasti uskotaan olleen.

Elokuvan käsikirjoittajat Antti Tuuri ja Olli Saarela ovat hyödyntäneet elokuvan fiktiivisen maailman rakentamisessa olemassa olevaa historiatietoa jatkosodan tapahtumista, muun muassa veteraanien kertomuksia. Toisaalta elokuva on mahdollistanut arkistopohjaiseen historiankirjoitukseen verrattuna vapaammat kädet tulkita menneisyyttä. Lisäämällä rakkaustarina tiedusteluretken yhteyteen on luotu erityinen ulottuvuus sotaan yksittäisen sotilaan kokemana. Myös tutkimuksessani elokuva on tarjonnut mahdollisuuden tarkastella inhimillisiä tunteita syvemmin ja konkreettisemmin kuin arkistolähteiden yksityiskohtainen analyysi. Näin elokuva täydentää mielikuvia kesän 1941 tapahtumista, lisää niihin yksittäisen ihmisen fiktiivin henkilökohdaisen kokemustodellisuuden, syventää ja avartaa arkistolähteistä avautuvaa menneisyyskuvaa.

Mitä veteraanien muistitiedosta ja sen synnyttämästä kirjallisuudesta lopulta suodattuu elokuvaan? Tuurin käsikirjoituksen ja *Elämä isänmaalle* -romaanin lähtökohtana ovat nimenomaisesti Pentti Perttulin kokemukset ja muistot Lieksajärven ympäri suoritetusta tiedusteluretkestä. Tuurin romaani on fiktioakin hyvin dokumentaarinen ja uskollinen Perttulin kuvaamille tiedusteluretken tapahtumille. Perttuli kirjoitti muistiinpanonsa tiedusteluretkestä omaan sotapäiväkirjaansa jo sota-aikana. Hän kirjasi tarkasti ja selkeästi tiedusteluretken tapahtumat myös osana 14. Divisioonan veteraanien muistitietoaineistoa. On mielenkiintoista, että erityisesti juuri tämä Perttulin kirjoittama kertomus jäi kirjailija Tuurin mieleen satojen muiden 14. Divisioonan miesten kertomusten joukosta. Tutkimus osoittaa, kuinka elokuvaan on suodattunut myös useita muita veteraanien muistiaineiston kertomuksia.

Elokuvan tarinan ja eri arkistoaineistojen materiaalin rinnakkain kuljettaminen näyttää, kuinka elokuvantekijät ovat luoneet kesän 1941 tiedusteluretken tapahtumat etenemään kronologisesti pitkälti samoin kuin arkistomateriaalin ja erityisesti muistitietoaineiston pohjalta voidaan osoittaa

tapahtuneen. Tutkimuskysymyksen kannalta elokuvan ja arkistoaineiston vastaavuus ei ole oleellista. Havainto kuitenkin osoittaa jotain elokuvan syn-typrosessista eli siitä, miten divisioonan muistitietokokoelmat ovat olleet myötävaikuttamassa elokuvan luomaan historiakuvaan.

Mitä piirteitä elokuva sitten korostaa ja mitä häivyttää? Elokuvaan on lisätty rakkaustarina, jolla korostetaan yksittäisen sotilaan sodan kokemus-ta. Sota ja yksilö olivat jo varhaisessa käsikirjoitusvaiheessa Antti Tuurin ja Olli Saarelan yhteinen ajatus elokuvan lähtökohdaksi. Vähitellen Tuurin dokumentaarinen teksti muuttui Saarelan vaikutuksesta yhä fiktiivisem-mäksi, koska ohjaaja halusi erityisesti korostaa sodan vaikutusta yksilöön. Käsikirjoituksessa olleet luutnantti Perkolan filosofoinnit on jätetty johdon-mukaisesti pois elokuvan tuotantovaiheessa. Oletan, että nuo pois jätetyt tekstit ovat nimenomaisesti Saarelan kirjoittamia. Ne olisivat tuoneet esiin luutnantin henkilökohtaisia tunteja, joita kuitenkin on sisällytetty elokuvan useissa kohtauksissa esiintyviin uskonnollisiin metaforiin. Esimerkkinä alikersantti Saarisen yritys lohduttaa suruviestin vastaanottanutta luut-nanttia evankeliumin lohdutuksen sanoin tai Tsolkin kylän hautaamisen ja ”viimeisen ehtoollisen” kohtaukset. Uskonnolliset metaforat implikoivat ja indikoivat päähenkilöiden sisäistä maailmaa, toisin sanoen tekevät ihmisen näkymättömän maailman näkyväksi.

Elokuvallisena keinona luutnantin tunnemaailma tulee esiin yllättävissä yksinäisyyden hetkissä. Ensimmäinen muistutus surusta tapahtuu Tsolkin kylästä löytyneen vainajan luona, kun morsiamen oletettu kuolema ikään kuin vasta konkretisoituu luutnantille. Perkolan siirtymä takaisin muistoihin on toteutettu takauman keinoin. Toinen muistutus surusta tapahtuu erämaakal-miston luona, kun ohi kiitävät haudat vahvistavat luutnantin muistot morsia-mesta. Takauma Kaarinasta on kuvattu ristikkäisleikkauksena luutnantin ja morsiamen tanssiessa ikään kuin yli kalmiston hautojen. Kolmas ja samalla voimakkain surun kuvaus tapahtuu elokuvan lopputaistelussa, kun luutnantti räjähdysten seurauksena menettää tajuntansa. Kohtauksessa Perkola näkee edessään Kaarinan, ja hänelle annetaan ikään kuin mahdollisuus seurata tätä kuolemaan. Surun voi hyvin tulkita elokuvan tunne- tai rakkausjuonen keskei-senä kantajana.

Tunteiden taso kulkeekin vahvana läpi elokuvan luutnantin ja hänen kihlattunsa tarinassa. *Rukajärven tien* päähenkilö kokee läheisen ihmisen menettämisen aiheuttaman surun, kun hän saa virheellisen tiedon kihlattunsa kuolemasta. Sotilaille kuolema on koko ajan läsnä, mutta elokuvassa koros-tetaan sen kokemista hyvin henkilökohtaisella tasolla. Myös sivuosien, kuten isän ja pojan välinen suhde, vahvistaa tätä sanomaa. Sodan vaikutukset heijas-

tuvat elokuvan roolihahmoissa. Henkilömenetysten myötä elokuvan viimeiset vaiheet kertovatkin muuttuneista ihmisistä. Elokuva näyttää sodan inhimilliseltä näkökannalta: kukaan ei palaa sodasta samana kuin oli sinne lähtiessään. Menneisyyttä tarkastellaan ja tulkitaan inhimillisesti niin, että pääosassa on yksilö – ei sota.

Valintani on ollut rajata tutkimusnäkökulma *Rukajärven tie* -elokuvaan ja sen elokuvallisten elementtien seikkaperäiseen tulkintaan, mutta SKS:n veteraanien muistitietoaineisto ja Pentti Perttulin haastattelu olisivat mahdollistaneet myös toisenlaisia lähestymistapoja. Vaihtoehtoisella tutkimusrajauksella voisi pohtia esimerkiksi muistitietoaineuksen olemusta tai sitä, korreloiko *Rukajärven tien* suosio sodan muistamisessa 1990-luvun aikana tapahtuneen kulttuurisen muutoksen kanssa. Edellisiin liittyen on huomioitava, että tutkimus osoittaa elokuvan syntyprosessin alkaneen jo 1980-luvun lopulla, kun Antti Tuuri ja Pekka Parikka suunnittelivat yhdessä *Talvisota*-elokuvan jälkeen uutta sotaelokuvaa. Parikan yllättävä kuolema muutti kuitenkin suunnitelmia. Lisäksi 14. Divisioonan muistitietoaineiston keräystyö ja yhteistyö kirjailija Antti Tuurin kanssa *Rukajärvi*-sarjan kirjoitustyön osalta kulkivat omalla aikataulullaan, irrallaan elokuvaprozessista. Tässä mielessä *Rukajärven tien* pitkäkestoinen elokuvaprojekti ohjaaja- ja käsikirjoittajamuutoksineen on riippumaton veteraanien muistitietoaineistosta, vaikka lopullinen Tuurin ja Saarelan käsikirjoitusprosessi onkin syntynyt veteraanien muistitiedon pohjalta.

Tutkimuksessa tekstien intertekstuaalinen rinnastuminen toteutuu eri lähteiden ja elokuvan yksityiskohtien välillä käydyssä vuoropuhelussa, joka seurailee kesän 1941 tiedusteluretken tapahtumien kulkua. Tutkimusasetelmassa elokuvan juonen rinnalla kulkee pitkin matkaa sotahistoriallinen arkistoaineisto, jonka avulla fiktiivinen tarina ankkuroidaan kesän 1941 sotatapahtumiin. Vaikka tiukan lähdekriittisesti ajatellen sota-ajan arkistolähteet kuten joukko-osastojen sotapäiväkirjat ja käskyt ovat monin paikoin sirpaleisia, hajanaisia, jopa suodattuneita ja sensuroituja käytännön sodanjohtoa ja -hallintoa palvelevia dokumentteja, sota-arkistoaineisto on tutkimukselle keskeinen ja tärkeä lähdeaineisto kesän 1941 tiedusteluretken tapahtumista. Ne luovat tutkimuksessa tärkeän vuoropuhelun elokuvan fiktiivisen juonen kulun rinnalle ja mahdollistavat osaltaan sotatapahtumien laajemman kokonaisuuden hahmottamisen.

Jatkotutkimuksen kannalta Rukajärven suunnan taistelut 1941–1944 tarjoavat jatkosodan historiakuvaan ja muistikulttuurin tarkastelulle otollisen tutkimuskohteen. Erillään muista rintamasektoreista Rukajärvi muodosti oman pienoissotansa, jossa suomalaisten osalta rintamavastuussa oli Poh-

jois-Savon ja Kainuun miehistä koottu, suoraan Päämajan alaisuudessa toiminut 14. Divisioona. Rintamasektorin paikallisesta erityisyydestä ja siellä palvelleiden joukkojen kiinteästä alueellisesta koostumuksesta johtuen Rukajärven taisteluiden ympärille on kertynyt poikkeuksellisen monikerroksinen historia- ja muistikulttuuri. Varsinaisen sodanaikaisen asiakirja-aineiston ja tältä pohjalta tehtyjen sotahistoriallisten tutkimusten lisäksi erityisiä kulttuurisia aineistoja ovat divisioonan perinnetoimikunnan keräämä ainutlaatuisen laaja muistitietokokoelma (1987–1992), kirjailija Antti Tuurin tältä pohjalta laatima *Rukajärvi*-trilogia (1990–1992) ja *Elämä isänmaalle* -romaani (1998), *Rukajärven tie* -elokuva (1999) sekä erilaiset elokuvan vastaanottoon liittyvät aineistot. Lisäksi 14. Divisioonan perinneyhdistys, Rukajärven suunnan historiayhdistys sekä Lieksassa ja Iisalmessa toimiva Rukajärvi-keskus pitävät aktiivisesti yllä sotahistoriallista muisti- ja perinnekulttuuria. Alun perin 14. Divisioonan rintamalehtenä aloittanut *Korven Kaiku* on ilmestynyt näihin päiviin asti Rukajärven veteraanien tiedotuslehtenä. Mikään toinen jatkosodan rintamasektori tai suomalainen joukkoyksikkö ei liene tuottanut näin rikasta ja monitasoista perinneaineistoa.

Loppusanat

Tutkimus yhdistää elokuvan, käsikirjoituksen ja romaanin fiktiiviset maailmat, veteraanien muistitiedon ja sotahistorialliset arkistoaineistot vuoropuheluun tavalla, jolla hahmottuu uudenlainen, monikerroksinen kuva kesän 1941 tapahtumista. *Rukajärven tie* -elokuvan kautta on mahdollista eläytyä jatkosodan alkuvaiheen *mahdolliseen historiaan* yksilön kokemana. Elokuva on kuvavirtaa, mutta teknisesti ja sisällöllisesti elokuvan esittämä maailma ei ole koskaan reaalielämässä koetun suora representaatio. Elokuvan katselua voikin kuvailla moniaistiseksi kokemukseksi, jossa fiktio ja todellisuus kohtaavat toisensa. Elokuva luo mahdollisen maailman. Se tarjoaa jännitystä, sankaruutta ja pelastumisen kokemuksia samalla, kun tarinan tapahtumat liitetään osaksi suurempaa historian kertomusta. Elokuvan tarinaa suuremmassa kontekstissa tutkimus osoittaa, kuinka kokijoita on monia, joten myös näkökulmia tapahtumiin on useita.

Kesällä 1941 yhteensä kuusi päivää kestäneen tiedusteluretken rasitusta kuvaa se, että osasto eteni pyörillään Pankajärveltä yhteensä noin 140 kilometriä, josta varsinaista tietä oli vain noin puolet matkasta. Loppuosa reitistä muodostui vaikeakulkuisista poluista tai pitkospuista, joita pitkin pyöriä piti joko kantaa tai taluttaa. Puolet matkasta oli siis käytännössä ajokelvotonta. Li-

särasitteen aiheutti ruokahuollon puuttuminen. Miehet saivat ruokaa matkan alussa 7.7. Kivivaaran rajan ylityspaikassa sekä 9.7. purolinjalla, mutta muuten oli selvittävä omilla eväillä sekä ruoka-aineilla, joita löydettiin matkan varrelta olleista kylistä. Seuraavan kerran varsinaista muonatäydennystä saatiin vasta Korolissa 11.7. hakemalla se soutuun Lieksajärven poikki Repolasta. Nopea eteneminen Koroliin vähensi lepoaikoja satunnaisiin muutaman tunnin levähdystaukoihin, joten kovan fyysisen ja psyykkisen rasituksen lisäksi miehiä on täytynyt painaa univaje. Vihollisen sijainnista ei ollut täyttä varmuutta, mutta palaneet sillat ja vastikään tyhjentyneet kylät kertoivat vihollisen olevan jatkuvasti erittäin lähellä.

Elokuvan rikkoutumaton erämaa saa esittää maisemaa, jonka läpi suomalaisjoukkue matkasi aivan jatkosodan alkupäivinä. Elokuvassa käytetty jylhä kainuulaismaisema kuvastaa tilannetta, jossa sota vielä ikään kuin antaa odottaa itseään. Hiljaisuus ja ympäröivän luonnon puhtaus ilmentävät samalla ihmisten sisäistä maailmaa, joka ympäröivän metsämaiseman tavoin tulisi pian radikaalisti muuttumaan. Hiljainen kesäinen erämaa kätkee sisäänsä jatkuvan vaaran. Elokuvan kautta voi kokea sodan aiheuttaman epävarmuuden, jännityksen ja kuolemanpelon sekä toisaalta sotilaiden valmiuden kohdata eteen tulevat tilanteet. Samalla *Rukajärven tie* -elokuva välittää hienovaraisesti kunnioituksen, jota elokuvantekijät ovat tunteneet niin edesmenneitä kuin elossakin olevia suomalaisia korpisotureita kohtaan.

Kuva 96. Marssitauko, 8.7.1941, SA-kuva.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

PRIMÄÄRILÄHTEET

Rukajärven tie / Vägen till Rukajärvi. Suomi 1999. O: Olli Saarela. T: Marko Röhr – Ilkka Y. L. Matila / Matila & Röhr Production Oy. Sk: Antti Tuuri ja Olli Saarela. K: Kjell Lagerroos. L: Jukka Nykänen. M: Tuomas Kantelinen. E: Suomi 22.1.1999. 118 min.

Rukajärven tie -elokuvakäsikirjoitus. 23.08.1998. Työnimi: *Viena* 1941. Pohjautuu Antti Tuurin alkuperäiskäsikirjoitukseen *Rukajärven tiellä*. Käsikirjoittaneet: Antti Tuuri ja Olli Saarela. c. 1998. D002 804. Kansallisen audiovisuaalisen instituutin kirjasto. Kansallinen audiovisuaalinen instituutti (KAVI).

Tuuri, Antti 1998. *Elämä isänmaalle: tiedusteluretki Lieksajärvelle heinäkuussa 1941.* Otava, Helsinki.

ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkisto, Sörnäisten toimipiste, entinen Sota-arkisto (KA(Sörn))

14. Divisioonan esikunta

tiedustelutoimisto

T 1608/1, yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1941.

T 1608/3, tilannetiedotukset, 1941.

T 1608/7, tiedusteluselostukset ja tiedot vihollisesta, 1941.

T 5972/2, lennätinsanommat, tiedustelupäiväkirja nro. 1, 1941–1944.

operatiivinen toimisto

T 1611/1, salainen ja yleinen kirjeistö, 1941._

T 5968/10, viestitoimintaselvitys, 14. D:n viestitoiminta, 1941–1942.

T 5970/8, taistelukertomukset, Rukajärven suunnan taistelut, 1941.

kuljetusvälinetoimisto

T 1612/1, yleisiä saapuneita kirjelmiä, 1941.

lääkintätoimisto

T 5938/1, yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1941.

JR 10:n esikunta

komentotoimisto

T 4805/1, yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1941.

T 4805/2, yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1941.

T 4805/4, yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1941–1942.

Kevyt Osasto 2:n esikunta

T 1001/1, yleinen kirjeenvaihto, 1941–1942.

T 1001/4, kaatuneiden kirja, 1941–1942.

T 1001/9, yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1941–1942.

komentotoimisto

T 1001/5, salainen kirjeenvaihto, 1941–1942.

T 1001/6, salainen kirjeenvaihto, 1941–1942.

Perus 9588/1, salainen kirjeenvaihto, 1941–1942.

talousupseeri

Perus 9588/3, yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1941.

Kevyt Osasto 2:n 1. Komppania

Perus 9590/1, yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1941.

Pikkukokoelmat

PK 1741, luutnantti Esko Pallasvirran kokoelma.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS)

SKS KRA: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto.

E: Kansatieteelliset kuvaukset.

RVM: Rukajärven veteraanit muistelevat 1992.

Kansallinen audiovisuaalinen instituutti (KAVI)

Kansallisen audiovisuaalisen instituutin kirjasto.

Leikearkisto. *Rukajärven tie* (1999).

Rukajärvikeskus, Lieksa

Rukajärvikeskuksen kokoelmat, Pentti Perttulin arkisto.

Marja Kaarina Vainion arkisto

Pentti Perttuli, kirje Marja Kaarina Vainiolle 22.11.2007.

Pentti Perttulin valokuvat.

HAASTATTELUT

Pentti Perttuli, puhelinhaastattelu 27.10.2004, haastattelijana Marja K. Vainio.

Pentti Perttuli, haastattelu Helsingissä 13.11.2004, haastattelijana Marja K. Vainio. Haastattelut tekijän hallussa.

AIKALAISLÄHTEET

Kumlin, Lauri 1950. *Rukajärven suunnan taistelut*. Kuopio.

Mannerheimin Ylipäällikön Päiväkäsky N:o 1, 29.6.1941. Saatavilla verkkojulkaisuna http://www.mannerheim.fi/pkaskyt/pk1_41.gif [25.4.2016].

Mannerheimin Ylipäällikön Päiväkäsky N:o 3, 10.7.1941. Saatavilla verkkojulkaisuna http://www.mannerheim.fi/10_ylip/s_mtuppi.htm 25.4.2016. [25.4.2016].

ESITELMÄT

Manninen, Ohto 2012. Elokuva sotahistorian tutkimuksessa. Sotahistoriallisen Seuran kokousohjelma 1.9.2012. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://www.sshs.fi/binary/file/-/id/17/fid/665/> [27.9.2016].

Tuominen, Marja 2005. Me kutsumme menneisyyttä nykyisyytemme tueksi. Näkökulmia aikoihin ja niiden kokemiseen. *Virkaanastujaisesitelmä Lapin yliopistossa 28.2.2005*. Saatavilla verkkojulkaisuna <https://www.ulapland.fi/Suomeksi/Ajankohtaista/Tapahtumat/Tapahtumia-2005/Virkaanastujaistilaisuus/Marja-Tuomisen-esitelma> [28.2.2016].

Tuuri, Antti 2012. Ote Antti Tuurin esitelmästä, joka käsitteli Rukajärven suunnan taisteluja koskevaa kirjallisuutta ja *Rukajärven tie* -elokuvan syntyvaiheita. Rukajärvi keskus. RSHY ry:n seminaari Lappajärvellä Kylpylä Kivitipussa 19.5.2012. Saatavilla verkkojulkaisuna <https://www.youtube.com/watch?v=dXeAtavea2s> [20.4.2016].

Weber, Mark 2008. *The 'Good War' Myth of World War Two*. Institute for Historical Review. This article was presented as a lecture at an IHR meeting in Costa Mesa, California, on May 24, 2008. Saatavilla verkkojulkaisuna http://www.ihr.org/news/weber_ww2_may08.html [29.2.2016].

DIGITAALISET LÄHTEET

Cinemetrics. Measurement. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://www.cinemetrics.lv/index.php> [5.1.2017].

Elonet. Suomen Kansallisfilmografian verkkojulkaisu. *Rukajärven tie* (1999). Saatavilla verkkojulkaisuna <http://www.elonet.fi/fi/elokuva/838336/> [5.1.2017].

IMDb, Internet Movie Database. Jussi Awards for 2000. Saatavilla verkkojulkaisuna <https://www.imdb.com/event/ev0000380/2000/1/> [5.1.2017].

KA/Arkistojen portti. Kansallisarkiston verkkopalvelusivusto. Saatavilla verkkojulkaisuna <https://www.wiki.narc.fi/portti/index.php/Sotap%C3%A4iv%C3%A4kirjat> [30.8.2017].

Rukajärven tie -trailer 1999. Matila & Röhr Production. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://www.matilarohr.com/index.php/tuotannot?pid=5&sid=8:rukajarven-tie> [30.8.2017].

Suomen sodissa 1939–45 menehtyneet. Arkistolaitos. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://kronos.narc.fi/menehtyneet>. [23.6.2016].

Suomen Elokuvasäätiö 2017: Katsotuimmat kotimaiset elokuvat elokuvateattereissa. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://ses.fi/tilastot-jatutkimukset/vuositilastot/kaikkien-aikojen-katsotuimmat/> [3.1.2018].

Tieteen termipankki. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://www.tieteentermipankki.fi/wiki>. [22.8.2019].

SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDET

Alanko, Iina 1999. War Moulds the Human Soul, Films from Finland. *The Finnish Film Foundation Newsletter* 1/1999.

Ahtiainen, Ilkka 1999. Oikein sodittu. *Helsingin Sanomat* 28.3.1999.

Bäcksbacka, Katja 2000. Olli Saarela hyödyntää ruuan tuomia mielle yhtymiä. *Helsingin Sanomat* 24.2.2000.

Filppu, Minna 1998. *Rukajärven tien* viimeiset kuvaukset tehtiin eilen. Sekunteja Seljänalasan vedessä. *Länsi-Uusimaa* 19.11.1998.

Fränti, Mikael 1999. Perfektionisti Rukajärven tiellä. *Helsingin Sanomat* 24.1.1999.

Herlin, Niclas 1999. Jörn Donner: Pekka Parikka kuuluu Rukajärven tekijöihin. *Ilta-Sanomat* 26.11.1999.

Kauppinen, Eeva 1999. Kirjailija käynnistää projektorin. Lukijalla on kyky muuttaa teksti kuviksi, sanoo Antti Tuuri. *Kaleva* 19.1.1999.

Kiuruvesi 2.12.1998. Romaanin "Elämä isänmaalle" ja elokuvan "Rukajärven tie" taustana on Kiuruveden miesten urotyö.

Kuusiluoto, Hanna 1999. Hyvä keino kertoa nuorillekin. *Kaleva* 19.1.1999.

Laine, Katriina 1999. Veteraani opetti näyttelijöille, miten sodassa kaadutaan pyörällä. *Satakunnan Kansa* 17.1.1999, 12.

Lappalainen, Ilkka 1999. Ves silmissä elokuvissa. Kiuruveden miehet muistavat vielä tarkkaan sen kesän, kun he oikeasti olivat Rukajärven tiellä. *Kaleva* 6.2.1999.

Määttänen Markus 1998. Kyllä ampua saa, mutta pitää myös osua. Valkokankaalla räiskyy taas sotaelokuva ja tammikuussa hyökkäystä ohjaa Olli Saarelan *Rukajärven tie*. *Aamulehti* 22.11.1998.

Määttänen, Markus 1999. Kotimaisen elokuvan rynnäkkö kiihtyy. Marko Röhr ja Ilkka Y.L. Matilan tuottama *Rukajärven tie* ampuu pikatulta kuin kymmenen kertaa kalliimpi elokuva. *Aamulehti* 22.1.1999.

Palaste, Onni 1999. *Savon Sanomat* 19.3.1999.

Raevuori, Antero 1998. *Rukajärven tien* todellisuus. Arvanvetoa kuoleman kanssa. *Seura* 1998.

Rehnström, Henri Waltter 2016. Elokuva: Toinen maailmansota on suosittu teema kotimaisessa elokuvassa. Yksilökuvaus ja sotakuvaus eivät sovi yhteen. *Helsingin Sanomat* 11.4.2016.

Riikonen, Jarmo 1999. Veteraanit katsovat *Rukajärven tie* -elokuvan. Maailman ensi-ilta kirvoitti kipeät muistot. *Reserviläinen* 1/1.2.1999.

Schulgin, Maria 1999. Kolme tarinaa Rukajärven tieltä. Mies teki mitä miehen piti. *Apu* 3/ 1999.

Siistonen, Miia 1999. Olli Saarela & yksilön ristiretki. *Anna* 4/1999.

Soikkeli, Martti 2000. Elokuva *Rukajärven tie* nähdään televisiossa. *Sotaveteraani* 7/2000.

Sunimento, Markku 1998. Kumpujen yöstä *Rukajärven tielle*. *Miehen Gloria* 1/1998.

Tanhuanpää, Asko 1999. Elokuvaluutnantin elävä esikuva eli Pentti Perttulin elämä isänmaalle. *Nykypäivä* 1.1.1999.

Tirkkonen, Suoma 1998. Sotaretki kirjana ja kuvina. Perttulin osaston arvanvetoa elämän ja kuoleman erämaassa. *Alasatakunta* 24.11.1998.

Torkko, Markku 1999. Kuoliko Kaarina *Rukajärven tiellä*? *Lapin Kansa* 17.1.1999.

Turunen, Marja 2000. Anjalankoski palkitsi upean elokuvavuoden parhaan. *Rukajärven tien* ohjaaja ja tuottaja kertoivat Anjalankoskella menestyselokuvan syntyvaiheista. *Kouvolan Sanomat* 31.01.2000.

Tuuri, Antti 2017. Satavuotias Suomi – sodan vai rauhan kertomus? *Helsingin Sanomat* 25.10.2017.

Tynkkynen, Ossi 1999. Pelko on sodan muistoista vahvin. *Itä-Savo* 22.1.1999.

Välimäki, Matti 1999a. *Rukajärven tie* vie sotilaan sieluun. *Keski-Suomalainen* 19.1.1999.

Välimäki, Matti 1999b. Olli Saarelan ohjaama *Rukajärven tie* on uudenlainen suomalainen sotaelokuva. Tiedusteluretki sotilaan sisimpään. *Iisalmen Sanomat* 20.1.1999.

Välimäki, Matti 1999c. Taisteluretki sotilaan sisimpään. Olli Saarelan ohjaama *Rukajärven tie* on uudenlainen suomalainen elokuva. *Karjalainen* 22.1.1999.

Välimäki, Susanna 2011. Kansa taisteli, musiikki kertoo. Musiikki suomalaisessa sotaelokuvassa. *Suomen sotaveteraaniliitto* 5/11, 26.10.2011.

Ylänen, Helena 1999. Kauneus ei ole hyvän elokuvan kriteeri. Elokuvaajan työ on kertomista, vaikka sitten rumuuden tai nyrkiniskun kautta. *Helsingin Sanomat* 24.11.1999.

ELOKUVAT

Atlantin valli murtuu / Longest Day, The. USA 1962. O: Ken Annakin – Andrew Marton – Bernhard Wicki. Sk: Romain Gary – James Jones – Cornelius Ryan (romaani). T: Darryl F. Zanuck. K: Jean Bourgoïn – Walter Wottitz. L: Samuel E. Beetley M: Maurice Jarre. E: USA 4.10.1962. 178 min.

Bataan -partio / Bataan. USA 1943. O: Tay Garnett. T: Irving Starr – Dore Schary. Sk: Robert Hardy Andrews. K: Sidney Wagner. L: George White. M: Bronislau Kaper. E: USA: 3.6.1943. 114 min.

Captain Phillips / Captain Phillips. USA 2013. O: Paul Greengrass. T: Dana Brunetti – Michael De Luca – Scott Rudin. Sk: Billy Ray – Richard Phillips (romaani) – Stephan Talty (romaani). K: Barry Ackroyd. L: Christopher Rouse. M: Henry Jackman. E: USA 27.9.2013. 134 min.

Cry 'Havoc' / Cry 'Havoc'. USA 1943. O: Richard Thorpe. T: Edwin H. Knopf. Sk: Paul Osborn – Allan Kenward (näytelmä). K: Karl Freund. L: Ralph E. Winters. M: Daniele Amfitheatrof. E: USA 23.11.1943. 97 min.

Dunkirk / Dunkirk. Iso-Britannia, USA, Ranska, Alankomaat 2017. O: Christopher Nolan. T: Emma Thomas – Christopher Nolan. Sk: Christopher Nolan. K: Hoyte van Hoytema. L: Lee Smith. M: Hans Zimmer. E: Iso-Britannia 13.7.2017. 106 min.

Epäilyksen varjo / Shadow of A Doubt. USA 1943. O: Alfred Hitchcock. T: Jack H. Skirball. Sk: Thornton Wilder – Sally Benson – Alma Reville – Gordon McDonell. K: Joseph A. Valentine. L: Milton Carruth. M: Dimitri Tiomkin. E: USA 12.1.1943.

Etulinjan edessä / Framom Främsta linjen. Suomi 2004. O: Åke Lindman. T: Alf Hemming – Petri Siitonen. Sk: Stefan Forss – Benedict Zilliaus – Harry Järv (päiväkirja). K: Pauli Sipiläinen. L: Sakari Kirjavainen. M: Lasse Mårtenson. E: Suomi 5.3.2004. 125 min.

Evakko / Evakuerad. Suomi 1956. O: Ville Salminen. T: Mauno Mäkelä. Sk: Ville Salminen – Jussi Talvi – Unto Seppänen (romaani). K: Unto Kumpulainen. L: Nils Holm. M: Harry Bergström. E: Suomi 31.8.1956. 100 min.

Fury / Fury. USA 2014. O: David Ayer. T: David Ayer – Bill Block – John Leshner – Ethan Smith. Sk: David Ayer. K: Roman Vasyanov. L: Jay Cassidy – Dody Dorn. M: Steven Price. E: USA 15.10.2014. 134 min.

Gung ho! / Gung ho! USA 1943. O: Ray Enright. T: Walter Wanger. Sk: Lucien Hubbard – W.S. LeFrancois. K: Milton R. Krasner. L: Milton Carruth. M: Frank Skinner. E: USA 20.12.1943. 88 min.

Hacksaw Ridge – aseeton sotilas / Hacksaw Ridge. USA 2016. O: Mel Gibson. T: Terry Benedict – Paul Currie – Bruce Davey – William D. Johnson – Bill Mechanic – David Permut – Brian Oliver. Sk: Robert Schenkkan – Andrew Knight. K: Simon Duggan. L: John Gilbert. M: Rupert Gregson-Williams. E: USA 24.10.2016. 139 min.

Hamburger Hill / Hamburger Hill. USA 1987. O: John Irvin. T: James Carabatsos – Marcia Nasatir. Sk: James Carabatsos. K: Peter MacDonald. L: Peter Tanner. M: Philip Glass. E: USA 28.8.1987. 110 min.

Hart's War / Hart's War. USA 2002. O: Gregory Hoblit. T: David Foster – Gregory Hoblit – David Ladd – Arnold Rifkin. Sk: John Katzenbach (romaani) – Billy Ray – Terry George. K: Alar Kivilo. L: David Rosenbloom. M: Rachel Portman. E: USA 15.2.2002. 125 min.

Hiljaisuus / Tystnaden. Suomi 2011. O: Sakari Kirjavainen. T: Joonas Berghäll – Alf Hemming – Petri Rossi. Sk: Esko Salervo. K: Petri Rossi. L: Jukka Nykänen. M: Timo Hietala. E: Suomi 9.12.2011. 110 min.

Hylätyt talot, autiot pihat / Övergivna hus, tomma gårdar. Suomi 2000. O: Lauri Törhönen. T: Jörn Donner – Stiina Laakso. Sk: Laila Hietamies (romaani) – Lauri Törhönen. K: Robert Nordström. L: Tuula Mehtonen. M: Tuomas Kantelinen. E: Suomi 11.2.2000. 103 min.

Isiemme liput / Flags of Our Fathers. USA: 2006. O: Clint Eastwood. T: Clint Eastwood – Robert Lorenz – Steven Spielberg. Sk: William Broyles Jr. – Paul Haggis – James Bradley (romaani) – Ron Powers (romaani). K: Tom Stern. L: Joel Cox. M: Clint Eastwood. E: USA 9.10.2006. 135 min.

Ilmestyskirja. Nyt. / Apocalypse Now. USA 1979. O: Francis Ford Coppola. T: Francis Ford Coppola. Sk: Joseph Conrad (romaani) – John Milius – Francis Ford Coppola. K: Vittorio Storaro. L: Lisa Fruchtman – Gerald B. Greenberg – Walter Murch. M: Carmine Coppola – Francis Ford Coppola. E: USA 15.8.1979. 154 min.

Iwo Jima / Sand of Iwo Jima. USA 1949. O: Allan Dwan. T: Edmund Grainger. Sk: Harry Brown – James Edward Grant. K: Reggie Lanning. L: Richard L. Van Enger. M: Victor Young. E: USA 14.12.1949. 109 min.

Jääkäarin morsian / Jägarens brud. Suomi 1938. O: Risto Orko. T: Matti Schreck. Sk: Sam Sihvo (näytelmä) – Risto Orko – Ilmari Unho. K: Marius Raichi. L: Risto Orko. M: Sam Sihvo – Pekka Attinen. E: Suomi 27.2.1938. 97 min.

Kauriinmetsästäjä / Deer Hunter, The. USA 1978. O: Michael Cimino. T: Michael Cimino – Michael Deeley – John Peverall – Barry Spikings. Sk: Michael Cimino – Deric Washburn – Louis Garfinkle – Quinn K. Redeker. K: Vilmos Zsigmond. L: Peter Zinner. M: Stanley Myers. E: USA 8.12.1978. 182 min.

Kellyn sankarit / Kelly's Heroes. USA 1970. O: Brian G. Hutton. T: Sidney Beckerman – Gabriel Katzka. Sk: Troy Kennedy-Martin. K: Gabriel Figueroa. L: John Jympson. M: Lalo Schiffrin. E: USA 23.6.1970. 144 min.

Kersantin kunnia. Suomi 1997. O: Veli-Matti Saikkonen. T: Kari Kyrönseppä. Sk: Veijo Meri (romaani) – Veli-Matti Saikkonen. K: Raimo Hartzell. L: Arvo Pylvänäinen. M: Jukka Linkola. E: Suomi 1.12.1997. 85 min.

Kirjeitä Iwo Jimalta / Letters from Iwo Jima. USA 2006. O: Clint Eastwood. T: Clint Eastwood – Robert Lorenz – Steven Spielberg. Sk: Iris Yamashita – Paul Haggis – Tadamichi Kuribayashi (romaani) – Tsuyoko Yoshido (romaani). K: Tom Stern. L: Joel Cox – Gary D. Roach. M: Kyle Eastwood – Michael Stevens. E: USA 10.12.2006. 143 min.

Kosto Burmassa / Objective, Burma! USA 1945. O: Raoul Walsh. T: Jerry Wald – Jack L. Warner. Sk: Ranald MacDougall – Lester Cole – Alvah Bessie (alkuperäinen tarina). K: James Wong Howe. L: George Amy. M: Franz Waxman. E: USA 26.1.1945. 142 min.

Kunniattomat paskiaiset / Inglourious Basters. USA ja Saksa 2009. O: Quentin Tarantino. T: Lawrence Bender. Sk: Quentin Tarantino. K: Robert Richardson. L: Sally Menke. M: Mary Ramos – Jim Schultz. E: Ranska 20.5.2009. 155 min.

Kuoleman rautatie / To End All Wars. USA 2001. O: David L. Cunningham. T: David L. Cunningham – Jack Hafer. Sk: Ernest Gordon (romaani) – Brian Godawa. K: Greg Gardiner. L: Tim Silano. M: John Cameron. E: USA 2.9.2001. 125 min.

Kättilö / Barnmorskan. Suomi 2015. O: Antti J. Jokinen. T: Jukka Helle – Markus Selin. Sk: Katja Kettu (romaani) – Antti J. Jokinen. K: Rauno Ronkainen. L: Benjamin Mercer. M: Pessi Levanto. E: Suomi 4.9.2015. 119 min.

Likainen tusina / Dirty Dozen, The. USA 1967. O: Robert Aldrich. T: Kenneth Hyman. Sk: E. M. Nathanson (romaani) – Nunnally Johnson – Lukas Hellner. K: Edward Scaife. L: Michael Luciano. M: Frank De Vol. E: USA 15.6.1967. 145 min.

Likaista peliä / Play Dirty. USA 1969. O: André De Toth. T: Harry Saltzman. Sk: George Marton (alkuperäinen tarina) – Melvyn Bragg – Lotte Colin. K: Edward Scaife. L: Jack Slade. M: Michel Legrand. E: USA 15.1.1969. 118 min.

Lunastus / Färlsningen. Suomi 1997. O: Olli Saarela. Sk: Olli Saarela – Heikki Vuento. T: Claes Olsson. K: Antti Hellstedt. L: Tuuli Kuittinen. M: Tuomas Kantelinen. E: Suomi 25.4.1997. 78 min.

Lupaus / Löftet. Suomi 2005. O: Ilkka Vanne. T: Asko Apajalahti – Petri Siitonen. Sk: Elina Halttunen – Inkeri Kilpinen. K: Jani Kumpulainen. L: Tuomo Leino. M: Tuomas Kantelinen. E: Suomi 2.12.2005. 112 min.

Menestyksen huuma / Sweet Smell of Success. USA 1957. O: Alexander Mackendrick. T: James Hill. Sk: Ernest Lehman (romaani) – Clifford Odets. K: James Wong Howe. M: Elmer Bernstein. E: USA 27.6.1957. 96 min.

Me tervehdimme elämää / So Proudly We Hail. USA 1943. O: Mark Sandrich. T: Mark Sandrich. Sk: Allan Scott. K: Charles Lang. L: Ellsworth Hoagland. M: Miklós Rózsa. E: USA 9.9.1943. 126 min.

Pacific, The: Tyynenmeren taistelutoverit / Pacific, The. USA 2010. O: Jeremy Podeswa – Graham Yost – Carl Fanklin – Tony To – David Nutter – Timothy Van Patten. T: Todd London – Cherylanne Martin – Steve Shareshian – Tom Hanks – Steven Spielberg. Sk: Laurence Andries – Michelle Ashford – Robert Leckie – Bruce C. McKenna – George Pelecanos – Robert Schenkkan – Eugene Sledge – Chuck Tatum – Graham Yost. K: Remi Adefarasin – Stephen F. Windon. L: Alan Cody – Marta Evry – Edward A. Warchilka. M: Hans Zimmer – Blake Neely – Geoff Zanelli. E: USA 14.3.–16.5.2010 / 10 jaksoa, tv-sarja. 530 min.

Paholaisen prikaati / Devil's Brigade, The. USA 1968. O: Andrew V. McLaglen. T: David L. Wolper. Sk: William Roberts – Robert H. Adleman – George Walton. K: William H. Clothier. L: William Catwright. M: Alex North. E: USA 15.5.1968. 130 min.

Pearl Harbor / Pearl Harbor. USA 2001. O: Michael Bay. T: Michael Bay – Jerry Bruckheimer. Sk: Randall Wallace. K: John Schwartzman. L: Roger Barton – Mark Goldblatt – Chris Lebenzon – Steven Rosenblum. M: Hans Zimmer. E: USA 21.5.2001. 183 min.

Pedon merkki / Vilddjurets märke. Suomi 1981. O: Jaakko Pakkasvirta. T: Jaakko Pakkasvirta. Sk: Olavi Paavolainen (romaani) – Jaakko Pakkasvirta – Timo Humaloja – Arvo Salo. K: Esa Vuorinen. L: Jaakko Pakkasvirta. M: Henrik Otto Donner. E: Suomi 25.9.1981. 120 min.

Pelastakaa sotamies Ryan / Saving private Ryan. USA 1998. O: Steven Spielberg. T: Ian Bryce – Mark Gordon – Gary Levinsohn – Steven Spielberg. Sk: Robert Rodat. K: Janusz Kaminski. L: Michael Kahn. M: John Williams. E: USA 21.7.1998. 169 min.

Pikkusisar / Lilla syster. Suomi 1999. O: Taru Mäkelä. T: Klaus Heydemann – Lasse Saarinen. Sk: Raija Talvio. K: Jouko Seppälä. L: Irma Taina. M: Jukka Siikavire. E: Suomi 26.11.1999. 107 min.

Platoon – nuoret sotilaat / Platoon. USA 1986. O: Oliver Stone. T: Arnold Kopelson. Sk: Oliver Stone. K: Robert Richardson. L: Claire Simpson. M: Georges Delerue. E: USA 19.12.1986. 120 min.

Polkupyörävaras / Bicycle Thief, The / Ladri di biciclette. Italia 1948. O: Vittorio De Sica. T: Giuseppe Amato. Sk: Luigi Bartolini (romaani) – Cesare Zavattini – Oreste Biancoli – Suso Cecchi D'Amico – Vittorio De Sica – Adolfo Franci – Gherardo Gherardi – Gerardo Guerrieri – Cesare Zavattini. K: Carlo Montuori. L: Eraldo Da Roma. M: Alessandro Cicognini. E: Italia 24.11.1948. 89 min.

Rambo – Taistelija / First Blood. USA 1982. O: Ted Kotcheff. T: Buzz Feitshans. Sk: David Morrell (romaani) – Michael Kozoll – William Sackheim – Sylvester Stallone. K: Andrew Laszlo. L: Joan E. Chapman. M: Jerry Goldsmith. E: USA 22.10.1982. 95 min.

Rambo, taistelija 2 / Rambo: First Blood Part II. USA 1985. O: George P. Cosmatos. T: Buzz Feitshans. Sk: James Cameron – Kevin Jarre – David Morrell – Sylvester Stallone. K: Jack Cardiff. L: Larry Bock – Mark Goldblatt – Mark Helfrich – Gib Jaffe – Frank E. Jimenez. M: Jerry Goldsmith. E: USA 22.5.1985. 94 min.

Rintamalotta / Lottor vid fronten. Suomi 1956. O: Aarne Tarkas. T: Mauno Mäkelä. Sk: Tuulikki Raja (romaani/jatkokertomus) – Aarne Tarkas. K: Esko Töyri. L: Nils Holm. M: Tuomo Kattilakoski – Gösta Salminen. E: Suomi 2.11.1956. 86 min.

Saints and Soldiers: Airborne Creed / Saints and Soldiers: Airborne Creed. USA 2012. O: Ryan Little. T: Adam Abel – Gil Aglaure – Randy Beard – Steven A. Lee – Ryan Little – Ray Meldrum. Sk: Lamont Gray – Lincoln Hoppe. K: Ryan Little – Kelby Thwaites (dokumenttiosat). L: Burke Lewie – Rhett Lewis. M: J Bateman. E: USA 17.8.2012. 94 min.

Sissit / Stridspartull. Suomi 1963. O: Mikko Niskanen. T: Mauno Mäkelä. Sk: Paavo Rintala (romaani) – Jouni Apajalahti – Matti Kassila – Mikko Niskanen. K: Esko Nevalainen. L: Juho Gartz. M: Erkki Ertama. E: Suomi 22.2.1963. 106 min.

Sodan murtamat / Wages of War, The. Suomi 2016. O: Timo Korhonen. T: Markku Tuurna. Sk: Timo Korhonen – Ville Kivimäki (romaani). K: Jan Nyman. L: Tuuli Kuittinen. M: Kirka Sainio. E: 23.9.2016. 82 min.

Sota ja mielenrauha / War and Peace of Mind. Suomi 2016. O: Ari Matikainen. T: Liisa Juntunen – Jukka Kujala – Ari Matikainen. Sk: Ari Matikainen. K: Sari Aaltonen – Hannu-Pekka Vitikainen. L: Matti Näränen. M: Janne Haavisto – Tarja Merivirta. E: Suomi 11.3.2016. 72 min.

Suoraa toimintaa / Missing in action. USA 1984. O: Joseph Zito. T: Menahem Golan – Yoram Globus. Sk: James Bruner – John Crowther – Lance Hool. K: João Fernandes. L: Joel Goodman – Daniel Lowenthal. M: Jay Chattaway. E: USA 16.11.1984. 101 min.

U-571 / U-571. USA 2000. O: Jonathan Mostow. Sk: Jonathan Mostow – Sam Montgomery – David Ayer. T: Dino De Laurentiis – Martha De Laurentiis. K: Oliver Wood. L: Wayne Wahrman. M: Richard Marvin. E: USA 17.4.2000. 116 min.

Taistelu Ardenneilla / Battle of the Bulge. USA 1965. O: Ken Annakin. T: Milton Sperling – Philip Yordan. Sk: Philip Yordan – Milton Sperling – John Melson. K: Jack Hildyard. L: Jack Hildyard. M: Benjamin Frankel. E: USA 16.12.1965. 167 min.

Taistelun tie / Vår kamp. Suomi 1940. O: Risto Orko. T: Matti Schreck. Sk: Turo Kartto – Topo Leistelä – Risto Orko. K: Felix Forsman – Lauri Laaksovirta – Hannu Leminen – Åke Leppä – Pentti Lintonen – Erik Lönnberg – Risto Orko – Uno Pihlström. L: Risto Orko. M: Ensio Lumes – Hugo Ranta. E: Suomi 19.5.1940. 62 min.

Taistelutanner / Battleground. USA 1949. O: William A. Wellman. T: Dore Shary. Sk: Robert Pirosh. K: Paul Vogel. L: John D. Dunning. M: Lennie Hayton. E: USA 9.11.1949. 118 min.

Taistelutoverit / Band of Brothers. USA ja Iso-Britannia 2001. O: David Frankel – Mikael Salomon – Tom Hanks – David Leland – Richard Loncraine – David Nutter – Phil Alden Robinson – Tony To. T: Stephen Ambrose – Erik Bork – Gary Goetzman – Erik Jendresen – Mary Richardson – Tony To. Sk: Stephen Ambrose – Erik Bork – E. Max Frye – Tom Hanks – Erik Jendresen – Bruce C. McKenna – John Orloff – Graham Yost. K: Remi Adefarasin – Joel J. Ransom. L: Billy Fox – Oral Norrie Ottey – Frances Parker – John Richards. M: Michael Kamen. E: USA 9.9.–4.11.2001 / 10 jaksoa, tv-sarja. 705 min.

Tali-Ihantala 1944 / Tali-Ihantala – Slaget om Finland. Suomi 2007. O: Åke Lindman – Sakari Kirjavainen. T: Alf Hemming. Sk: Stefan Forss – Benedict Zilliacus – Esko Salervo. K: Pauli Sipiläinen. L: Juha Antti-Poika – Sakari Kirjavainen. M: Timo Hietala. E: 7.12.2007. 112 min.

Talvisota / Vinterkriget. Suomi 1989. O: Pekka Parikka. T: Jukka Mäkelä – Marko Röhr. Sk: Antti Tuuri (romaani) – Pekka Parikka. K: Kari Sohlberg. L: Keijo Virtanen. M: Juha Tikka. E: Suomi 30.11.1989. 189 min.

Tappava suudelma / Killer's Kiss. USA 1955. O: Stanley Kubrick. T: Morris Bousel – Stanley Kubrick. Sk: Stanley Kubrick – Howard Sackler. K: Stanley Kubrick. L: Stanley Kubrick. M: Gerald Fried. E: USA 21.9.1955. 67 min.

Toimintaa Tyynellämerellä / Operation Pacific. USA 1951. O: George Waggner. T: Louis F. Edelman. Sk: George Waggner. K: George Waggner. K: Bert Glennon. L: Alan Crosland Jr. M: Max Steiner. E: USA 27.1.1951. 111 min.

Tora! Tora! Tora! / Tora! Tora! Tora! USA ja Japani 1970. O: Richard Fleischer – Kinji Fukasaku – Toshio Masuda – Gordon W. Prange – Ladislas Farago. T: Elmo Williams. Sk: Larry Forrester – Hideo Oguni – Ryuzo Kikushima. K: Charles F. Wheeler – Shinsaku Himeda – Masamischi Satoh – Osami Furuya. L: Pembroke J. Herring – Inoue Chikaya – James E. Newcom. M: Jerry Goldsmith. E: USA 23.9.1970. 144 min.

Tuntematon sotilas / Okänd soldat. Suomi 1955. O: Edvin Laine. T: T.J. Särkkä. Sk: Väinö Linna (romaani) – Juha Nevalainen. K: Pentti Unho – Osmo Harkimo – Armas Vallasvuo. K: Osmo Harkimo – Antero Ruuhonen – Olavi Tuomi – Pentti Unho. L: Osmo Harkimo – Armas Vallasvuo. M: Ahti Sonninen. E: Suomi 23.12.1955. 169 min.

Tuntematon sotilas / Okänd soldat. Suomi 1985. O: Rauni Mollberg. T: Rauni Molmberg. Sk: Väinö Linna (romaani) – Veikko Aaltonen – Rauni Molmberg. K: Esa Vuorinen. L: Olli Soinio. M: Heikki Valpola. E: Suomi 6.12.1985. 199 min.

Tuntematon sotilas / Okänd soldat. Suomi 2017. O: Aku Louhimies. T: Miia Haavisto – Tommi Kangasmaa – Aku Louhimies – Mikko Tenhunen. Sk: Väinö Linna (romaani) – Aku Louhimies – Jari Olavi Rantala. K: Mika Orasmaa. L: Benjamin Mercer. M: Lasse Enersen. E: Suomi 27.10.2017.

Tytöt remmissä / Keep Your Powder Dry. USA 1945. O: Edward Buzzell. T: George Haight. Sk: Mary C. McCall Jr. – George Bruce. K: Ray June. L: Frank E. Hull. M: David Snell. E: USA 8.3.1945. 93 min.

Veteen piirretty viiva / Thin Red Line, The. USA 1998. O: Terrence Mallick. T: Robert Michael Geisler – Grant Hill – John Roberdeau. Sk: James Jones (romaani) – Terrence Mallick. K: John Toll. L: Leslie Jones – Saar Klein – Billy Weber. M: Hans Zimmer. E: USA 22.12.1998. 170 min.

Vihollinen porteilla / Enemy at the Gates. Britannia, Irlanti, Saksa ja USA 2001. O: Jean-Jacques Annaud. T: Jean-Jacques Annaud – John D. Schofield. Sk: Jean-Jacques Annaud – Alain Godard. K: Robert Fraisse. L: Noëlle Boisson – Humbrey Dixon. M: James Horner. E: USA 16.3.2001. 131 min.

Viidakkosissit / Back to Bataan. USA 1945. O: Edward Dmytryk. T: Robert Fellows – Theron Warth. Sk: Ben Barzman – Aeneas Mac Kenzie – Richard H. Landau – William Gordon. K: Nicholas Musuraca. L: Marston Fay. M: Roy Webb. E: USA 31.5.1945. 95 min.

Viidennen kolonnan mies / Saboteur. USA 1942. O: Alfred Hitchcock. T: Jack H. Skirball – Frank Lloyd. Sk: Peter Viertel – Joan Harrison – Dorothy Parker. K: Joseph A. Valentine. L: Otto Ludwig. M: Frank Skinner. E: USA 22.4.1942.

Viimeiseen mieheen / Wake Island. USA 1942. O: John Farrow. T: Joseph Siström. Sk: W.R. Burnett – Frank Butler. K: William C. Mellor – Theodore Sparkuhl. L: Frank Bracht – LeRoy Stone. M: David Buttolph. E: USA 11.8.1942. 87 min.

Välähdyksiä Suomen—Venäjän sodasta 1939–1940 / Glimtar från det finsk-ryska kriget 1939-1940. Suomi 1940. T: Puolustusvoimat. K: Olavi Gunnari – Auvo Mustonen – Kalle Peronkoski – Esko Töyri. L: Hannu Leminen. E: Suomi 12.5.1940. 55 min.

Windtalkers / Windtalkers. USA 2002. O: John Woo. T: John Woo – Terence Chang – Tracie Graham-Rice – Alison R. Rosenzweig. Sk: John Rice – Joe Batteer. K: Jeffrey L. Kimball. L: Jeff Gullo – Steven Kemper – Tom Rolf. M: James Horner. E: USA 14.6.2002. 134 min.

KUVALÄHTEET

Pentti Perttulin arkisto.

Rukajärven tie -elokuvan kuvat. Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

Rukajärvikeskuksen kuva-arkisto.

Rukajärven suunnan historiayhdistys.

Suomen armeijan kuva-arkisto.

MUUT LÄHTEET

Raamattu. Vuoden 1992 suomennos. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://www.evl.fi/raamattu/1992/> [29.8.2017].

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Artikkelit ja monografiat

Ahola, Matti – Ahola, Veikko – Hujanen, Erkki – Lempinen, Jorma – Lumio, Stina – Mäkelä, Pekka – Paakkonen, Jari – Pulakka Martti – Siilasvuo, Ensio – Talja, Virpi – Tiainen, Jorma O. – Urrio, Risto – Vilkuna, Janne 1997. *Jatkosota: kronikka*. Gummerus, Helsinki.

Alanen, Antti 2005. Lajien paluu 1990-luvun suomalaisessa elokuvassa. Teoksessa *Suomen kansallisfilmografia 12. Vuosien 1996–2000 suomalaiset kokoillan elokuvat*. Toimituskunta: Sakari Toiviainen ym.. Suomen Elokuva-arkisto. Edita, Helsinki. Saatavilla verkkojulkaisuna <https://www.elonet.fi/fi/kansallisfilmografia/suomalaisen-elokuvan-vuosikymmenet/1990-1999/lajien-paluu> [4.9.2016].

Alasuutari, Pertti 1999. *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino, Tampere.

Aristoteles 2000. *Runousoppi*. Suom. Paavo Hohti – Päivi Myllykoski. Teoksessa *Aristoteles IX: Retoriikka, Runousoppi. Runousopin selitykset* laatinut Juha Sihvola. Gaudeamus, Helsinki.

Aumont Jacques – Bergala Alain – Marie Michel – Vernet Marc 1996. *Elokuvan estetiikka*. Suom. Sakari Toiviainen. Suomen Elokuva-arkisto. Edita, Helsinki.

Bacon, Henry 2005. *Seitsemäs taide. Elokuva ja muut taiteet*. SKS, Helsinki.

Basinger, Jeanine 1998. Translating War: The Combat Film Genre and *Saving Private Ryan*. Perspectives on History. *Film and Media*. October 1998. Saatavilla verkkojulkaisuna <https://www.historians.org/publications-and-directories/perspectives-on-history/october-1998/translating-war-the-combat-film-genre-and-saving-private-ryan> [23.2.2016].

Basinger, Jeanine 2003 [1986]. *The World War II Combat Film. Anatomy of a Genre*. Wesleyan University Press, Connecticut.

Bender, Stuart 2013. *Film Style and the World War II Combat Genre*. Murdoch University. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne.

Bender, Stuart 2014. Blood Splats and bodily collapse: reported realism and the perception of violence in combat films and video games. *Projections. The Journal for Movies and Mind* 8 (2) 2014: 1–25.

Bordwell, David – Thompson, Kristin 1993. *Film Art. An Introduction*. McGraw–Hill, New York.

Bordwell, David 2006. *The Way Hollywood Tells it. Story and Style in Modern Movies*. University of California Press, CA.

Bordwell, David 2007. Anatomy of the Action Picture. *David Bordwell's website on cinema*, Essays: January 2007. Saatavilla verkkojulkaisuna http://www.davidbordwell.net/essays/anatomy.php#_edn1 [28.3.2016].

Bordwell, David 2008. *Poetics of Cinema*. Routledge, New York.

Burgoyne, Robert 2013. Generational Memory and Affect in *Letters from Iwo Jima*. In *A Companion to the Historical Film*, eds. Robert A. Rosenstone – Constantin Parvulescu. Wiley-Blackwell, Great Britain.

Davis, Natalie Zemon 2001. *Martin Guerren paluu*. Alkuteos: *La retour de Martin Guerre* [1982]. Suom. Aulikki Vuola. Gaudeamus, Helsinki.

Elfvengren, Eero 2005. Korpividivisioonan eteneminen Rukajärvelle. Teoksessa *Jatkosodan pikkujättiläinen*. Toim. Jari Leskinen – Antti Juutilainen. WSOY, Helsinki.

Eskelinen, Heikki 2004. *Me tahdoimme suureksi Suomenmaan: Akateemisen Karjala-Seuran historia. 1, Tausta, organisaatio, aatteet ja asema yhteiskunnassa 1922–1939*. WSOY, Helsinki.

Field, Syd 2005. *Screenplay. The Foundations of screenwriting. A step-by-step guide from concept to finished script*. A Delta Book, New York.

Gates, Phillipa 2006. Fighting the Good Fight: The Real and the Moral in the Contemporary Hollywood Combat Film. *Quarterly Review of Film and Video* 22 (4) 2006: 278–305.

Gulino, Paul Joseph 2013 [2004]. *Screenwriting. The Sequence approach*. Bloomsbury, New York.

Guynn, William 2006. *Writing History in Film*. Routledge, New York.

Halsti, Wolf H. 1974. *Aika vaatii veronsa. Muistelmat 2, 1939–1948*. Otava, Helsinki.

Hatavara, Mari 2010. *Historia kuvina, jälkinä ja esityksinä Leena Landerin Käskyssä*. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere.

Hauge, Michael 2014. Story Structure: The 5 Key Turning Points of All Successful Screenplays. *Story Mastery* 22.9.2014. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://www.storymastery.com/story/screenplay-structure-five-key-turning-points-successful-scripts/> [17.9.2016].

Hautamäki, Reetta – Sotaniemi, Joonas (toim.) 2015. *Elokuvavuosi 2014, Facts & Figures*. Suomen elokuvasaatiö. Premedia, Helsinki. Saatavilla verkkojulkaisuna http://ses.fi/fileadmin/dokumentit/Elokuvavuosi_2014_Facts__Figures.pdf [25.4.2016].

Heinilä, Harri 2005. Vanhan rajan ylitys hyökkäysvaiheessa 1941 jalkaväkimiesten näkökulmasta. Teoksessa *Jatkosodan pikkujättiläinen*. WSOY, Helsinki.

Heininen, Pasi – Timonen, Meri 2015. Vietnamin sota ja Hollywood. *Ennen ja nyt. Historian tietosanomat* 4/ 2015. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://www.ennenjanyt.net/2015/10/vietnamin-sota-ja-hollywood/> [2.4.2017].

Heinonen, Timo – Kivimäki, Arto – Korhonen, Kalle – Korhonen, Tua – Reitala, Heta – Aristoteles 2012: *Aristoteleen runousoppi: opas aloittelijoille ja edistyneille*. Teos, Helsinki.

Hietala, Veijo 1993. *Kuvien todellisuus – johdatusta kuvallisen kulttuurin ymmärtämiseen ja tulkintaan*. Gummerus, Helsinki.

Hietala, Veijo 2007. *Media ja suuret tunteet: johdatusta 2000-luvun uusromantiikkaan*. BTJ Kustannus, Helsinki.

Hiltunen, Ari 1999. *Aristoteles Hollywoodissa: menestystarinan anatomia*. Gaudeamus, Helsinki.

Honka, Tuomas 2019. *Hongan Lassin sota. Lauri Hongan muistelmat ja päiväkirjat sotien 1939–1945 ajalta*. Toim. Tuomas Honka. Books on Demand, Helsinki.

Hughes-Warrington, Marnie 2007. *History goes to the Movies. Studying history on film*. Routledge, New York.

Hupaniittu, Outi 2013. *Biografiliiketoiminnan valtakausi: toimijuus ja kilpailu suomalaisella elokuva-alalla 1900–1920-luvuilla*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, Scripta lingua Fennica edita. Turun yliopisto, Turku.

Häikiö, Martti 2005. Jatkosodan ulkopolitiikka: hyökkäysvaihe 1941–1943. Teoksessa *Jatkosodan pikkujättiläinen*. WSOY, Helsinki.

Immonen, Kari 2001. Uusi kulttuurihistoria. Teoksessa *Kulttuurihistoria – Johdatus tutkimukseen*. Toim. Kari Immonen – Maarit Leskelä-Kärki. SKS, Helsinki.

Jegorow, Sirpa 2011. Elisenvaaran tragedia. Elisenvaaran vaiettu murhenäytelmä. Elävä arkisto. Saatavilla verkkojulkaisuna <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2011/12/19/elisenvaaran-tragedia> [26.1.2019].

Jetsu, Laura 2001. *Kahden maailman välillä*. Etnografinen tutkimus venäjänkarjalaisista hautausrituaaleista 1990-luvulla. SKS, Helsinki.

Jones, James 1963 [1962]. *Ohut punainen viiva / The thin red line*. Tammi, Helsinki.

Juntunen, Max 1997. *Elävän kuvan sanasto: elokuva-, televisio- ja videoalan keskeiset termit ja käsitteet*. Edita, Helsinki.

Juurela, Tiina 2009. *”Erotaa erottamatta” - Raja-Karjalan ortodoksien näkemys kuolemanriiteistä maailmansotien välisenä aikana*. Lisensiaattityö. Joensuun yliopisto. Teologinen tiedekunta. Ortodoksisen teologian oppiaineryhmä. Käytännön teologia. Saatavilla verkkojulkaisuna http://epublications.uef.fi/pub/URN_NBN_fi_joy-20090013/URN_NBN_fi_joy-20090013.pdf [3.12.2017].

Järvinen, Hanna 2005. Vallan empiriaa. Michel Foucault: La Volonté de savoir [Tiedontahto]. Teoksessa *Avaintekstejä kulttuurihistoriaan*. Toim. Hanna Järvinen – Kimi Kärki – Ritva Hapuli. Cultural History – Kulttuurihistoria 6. K&h, Turun yliopisto, Turku.

Kaartinen, Marjo 2005. Natalie Zemon Davis ja kulttuurihistoria. Teoksessa *Avaintekstejä kulttuurihistoriaan*. Toim. Hanna Järvinen – Kimi Kärki – Ritva Hapuli. Cultural History – Kulttuurihistoria 6. K&h, Turun yliopisto, Turku.

Kalela, Jorma 2000. *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki.

Kalela, Jorma 2001. Historiantutkimus ja jokapäiväinen historia. Teoksessa *Jokapäiväinen historia*. Toim. Jorma Kalela – Ilari Lindroos. Tietolipas 177. SKS, Helsinki.

Kemppainen, Ilona 2006a. *Isänmaan uhrit. Sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana*. Bibliotheca Historica 102. Hakapaino Oy, Helsinki.

Kemppainen, Ilona 2006b. Kuolema, isänmaa ja kansalainen toisen maailmansodan aikaisessa Suomessa. Teoksessa *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Toim. Tiina Kinnunen – Ville Kivimäki – Anders Ahlbäck. Minerva, Helsinki.

Kekäläinen, Sauli 2005. *Suomalainen sotilas jatkosodan taisteluissa: maskuliinisuuden representaatioita Olli Saarelan elokuvassa Rukajärven tie*. Yhteiskuntapolitiikan julkaisematon pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto.

Kinnunen, Tiina 2006. ”Muista menneitten sukupolvien työ”. *Lupaus* -elokuva lottahistorian kuvauksena. Teoksessa *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Minerva, Helsinki.

Kivimäki, Ville 2008. Rintamaväkivalta ja makaaberi ruumis – nuorten miesten matka puhtaudesta traumaan. Teoksessa *Ruma sota. Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia*. Toim. Sari Näre – Jenni Kirves. Johnny Kniga Publishing, Helsinki.

Kivimäki, Ville 2013a. *The Battle Nerves. Finnish Soldier's War Experience, Trauma, and Military Psychiatry, 1941–44*. Doctoral Thesis in Nordic History, Åbo Akademi University. Juvenes Print, Tampere.

Kivimäki, Ville 2013b. *Murtuneet mielet. Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945*. WSOY, Helsinki.

Kivimäki, Ville 2018. Sodan jälkeisiä hiljaisuuksia –kokemusten, tunteiden ja trauman historiaa. Teoksessa *Lappi palaa sodasta. Mielen hiljainen jälleenrakennus*. Toim. Marja Tuominen – Mervi Löfgren. Vastapaino, Tampere.

Kirstinä, Leena 1993. Roman Ingardenin kirjallisuusteorian perusteista. Teoksessa *Ingarden & toinen fenomenologia*. Toim. Juha Varto. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta. Vol 43. Suomen fenomenologinen instituutti, Tampere.

Kristoduli, Nunna 2008. Maria, Jumalanäiti, hyvän tuoksun pyhä asunto. Teoksessa *Ikonimaalari*, 2/2008, Teemana Jumalanäiti. Toim. Liia Heikkilä-Palo, Tapani Kärkkäinen, Topi Ikäläinen, Petter Martiskainen ja Mikko Kalavainen. Suomen ikonimaalarit ry. Maahenki, Helsinki.

Laine, Kimmo 1990. Kenen sota? Suomalainen elokuva konfliktien kuvaajana. *Filmihullu* 3/1990.

Laine, Kimmo 1994. *Murheenkryyneistä miehiä - miehistä poikia? Suomalainen sotilasfarssi 1930-luvulta 1990-luvulle*. Suomen Elokuvatutkimuksen Seura, Helsinki.

Laine, Kimmo 1999. *"Pääosassa Suomen kansa": Suomi-filmi ja Suomen Filmiteollisuus kansallisen elokuvan rakentajina 1933–1939*. SKS, Helsinki.

Laine, Kimmo 2016. Talvisodan pitkä matka valkokankaalle. *Faravid* 41/2016. Historian ja arkeologian tutkimuksen aikakauskirja. Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys r.y., Oulun yliopisto, Oulu. Saatavilla verkkojulkaisuna http://pro.tsv.fi/pshy/julkaisut/Faravid_artikkelit/Faravid_41/laine/content/laine01_large.html [8.9.2018].

Leskelä-Kärki, Maarit 2001. Kerrottu elämä. Naishistorioitsija ja toisen ihmisen historian kirjoittamisen ongelma. Teoksessa: *Jokapäiväinen historia*. Toim. Jorma Kalela – Ilari Lindroos. Tietolipas 177. SKS, Helsinki.

Linkinen, Tom 2005. Robert Darntonin "History of Reading" avaimena menneisyyden lukkoihin. Teoksessa *Avaintekstejä kulttuurihistoriaan*. Toim. Hanna Järvinen – Kimi Kärki – Ritva Hapuli. Cultural history – Kulttuurihistoria 6. K&h, Turun yliopisto, Turku.

Liukkonen Onnimanni 2003. Yksilö sodassa. *Rukajärven tie* suomalaisen ja kansainvälisen sotaelokuvan perinteessä. Teoksessa *Taju kankaalle. Uutta suomalaista elokuvaa paikantamassa*. Toim. Kimmo Ahonen – Janne Rosenqvist – Juha Rosenqvist – Päivi Valotie. Kirja-Aurora, Turku.

Liukkonen Onnimanni 2008. *Kansakunnan konflikti yksilön silmin: Rukajärven tie sotaelokuvan ja historiallisen elokuvan lajityypeissä*. Kulttuurihistorian julkaisematon pro gradu -tutkielma. Kulttuurihistorian laitos, Turun yliopisto.

McCosker, Anthony 2005. Suffering with Honour: The Visual Brutality of Realism in the Combat Film. *Scope: Online Journal of Film & TV Studies*, 2 (June) 2005. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://www.nottingham.ac.uk/scope/documents/2005/june-2005/mccosker.pdf> [3.3.2016].

Mikkonen, Kai 2008. Lukeminen tulkintana. Teoksessa *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Toim. Outi Alanko-Kahiluoto – Tiina Käkälä-Puumala. SKS, Helsinki.

Monaco James 1981. *How to read a film. The Art, Technology, Language, History, and Theory of Film and Media*. Oxford University Press, New York.

Mulari, Heta – Piispa, Lauri 2009. Saatteeksi. Teoksessa *Elokuva historiassa, historia elokuvassa*. Cultural History – Kulttuurihistoria 7. K&h, Turun yliopisto, Turku.

Mulari, Heta 2015. *New Feminism, Gender Equality and Neoliberalism in Swedish Girl Films, 1995–2006*. Painosanoma, Turku.

Murtomäki, Veijo 2006. *Bel canto: Gaetano Donizetti. 1830–1850 Romantiikka, Biedermeier*. Artikkelisarjat: italialainen ooppera 1800-luvulla. *Muhi*, Sibelius-Akatemian musiikin historian verkkolehti. 10.11.2006. Saatavilla verkkojulkaisuna http://muhi.siba.fi/xwiki/bin/view/Muhi/View?id=rom_oop_ita5 [29.8.2016].

Nenonen, Markku 1999. *Elokuvatarkastuksen synty Suomessa (1907–1922)*. Bibliotheca Historica 46. SKS, Helsinki.

Niemi, Jyrki 1999. Sotakirjallisuus, sen traditio ja muutos. Teoksessa *Suomen kirjallisuushistoria 3. Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*. Toim. Pertti Lassila. SKS, Helsinki.

Nikkinen, Are 2007. Juoni ja Rakenne. Teoksessa *Elokuvan runousoppia. Käsikirjoittamisen syventävät tiedot*. Toim. Andreas Vacklin – Janne Rosenvall – Are Nikkinen. Like Kustannus Oy, Helsinki.

Nikkinen, Are – Vacklin Anders 2012. *Television runousoppia: toisenlainen katse tv-ohjelmiin*. Like Kustannus Oy, Helsinki.

Näre, Sari 2008. ”Kuin viimeistä päivää” – sota-ajan sukupuolikulttuuri ja seksuaalinen väkivalta. Teoksessa *Ruma sota. Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia*. Toim. Sari Näre – Jenni Kirves. Johnny Kniga, Helsinki.

Oinonen, Paavo – Mähkä, Rami 2012. Fiktio kulttuurihistorian tutkimuksen lähteenä ja kohteena. Teoksessa *Tulkinnan polkuja*. Toim. Asko Nivala ja Rami Mähkä. Cultural history – Kulttuurihistoria 10. K&h, Turun yliopisto, Turku.

Oksanen, Tauno – Partanen, Jukka – Tuunainen Pasi 2009. *Mannerheim Rukajärvellä*. Gummerus, Helsinki.

Oksanen, Tauno 2014. *Raappanan nyrkki. Kevyt Osasto 2 taistelujen tie*. Jelgava Printing House, Latvia.

Pajala, Mari 2012. Televisio kulttuurisen muistin mediana: miten itsenäisyyspäivä alkoi merkitä sotamuistelua? Teoksessa *Media historiassa*. Toim. Erkkä Ralio – Paavo Oinonen. Historia Mirabilis 9. Turun historiallinen yhdistys, Turku.

Paloheimo, Matti 1979. *Uskonto elokuvassa*. Kirjapaja, Hämeenlinna.

Paulaharju, Samuli 1995 [1924]. *Syntymä, lapsuus ja kuolema. Vienen Karjalan tapoja ja uskomuksia*. Toim. Pekka Laaksonen. Kansanelämän kuvauksia 41. SKS, Helsinki.

Peltonen, Matti 1996. Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus. Esipuhe Carlo Ginzburgin kirjaan *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Suom. Aulikki Vuola. Gaudeamus, Helsinki.

Pihlainen, Kalle 2001. Kaunokirjallisuus ja totuudellisuuskysymysten ylittäminen historian tutkimuksessa. Teoksessa *Kulttuurihistoria – Johdatus tutkimukseen*. Toim. Kari Immonen – Maarit Leskelä-Kärki. SKS, Helsinki.

Piispa, Lauri 2014. *Näyttelijän taide venäläisessä elokuvassa 1907–1919*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, Scripta lingua Fennica edita. Turun yliopisto, Turku.

Pranttila, Anneli 2006. Rintamamiesten muonitus Suomessa sotavuosina 1939–1945. Helsingin yliopisto, Helsinki 2006. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/maa/skemi/vk/pranttila/rintamam.pdf> [20.4.2018].

Prince, Stephen 2003. *Classical Film Violence: Designing and Regulating Brutality in Hollywood Cinema, 1930–1968*. Rutgers University Press, New Jersey.

Railo, Erkka – Oinonen, Paavo 2012. *Media historiassa*. Toim. Erkka Railo – Paavo Oinonen. Historia Mirabilis 9. Turun historiallinen yhdistys, Turku.

Ramsay, Debra 2013. The Past as a DVD Bonus Feature. In *A Companion to the Historical Film*, eds. Robert A. Rosenstone – Constantin Parvulescu. Wiley-Blackwell, Singapore.

Rijsdijk, Ian-Malcolm 2011. Terrence Malick's The Thin Red Line: some historical considerations. *Film & History* 41 (1) 2011: 26–47.

Rosenstone, Robert A. 1988. History in Images/History in Words: Reflections on the Possibility of Really Putting History onto Film. *American Historical Review*, vol. 93, no. 5, December 1988: 1173–85.

Rosenstone, Robert A. 1995. The Historical Film as Real History. *Film-Historia* vol. V, no. 1/1995, 5–23. Saatavilla verkkojulkaisuna [file:///Users/Taide/Downloads/226251-307976-1-PB%20\(2\).pdf](file:///Users/Taide/Downloads/226251-307976-1-PB%20(2).pdf) [3.5.2016].

Rosenstone, Robert A. 2000. Oliver Stone as Historian. In *Oliver Stone's USA*. Ed. Robert Toplin. University of Kansas, Lawrence. Saatavilla verkkojulkaisuna http://www.culturahistorica.es/rosenstone/oliver_stone_as_historian.pdf [15.9.2016].

Rosenstone, Robert A. 2004. *Inventing Historical Truth on the Silver Screen*. *Cineaste* vol. 29, No. 2 (Spring) 2004: 29–33.

Rosenstone, Robert A. 2013a. The History Film as a Mode of Historical Thought. In *A Companion to the Historical Film*. Eds. Robert A. Rosenstone – Constantin Parvulescu. Wiley-Blackwell, Singapore.

Rosenstone, Robert A. 2013b. *History on Film. Film on History*. 2nd edition. Longman Pearson, London.

Rossi, Leena 2015. *Yksilö ja ympäristö: Maalari Frans Lindin (1903–1988) elinikäinen ympäristösuhde muistitietohaastattelujen ja maisemamaalauksen valossa*. Historian, kulttuurin ja taiteen tutkimuksen laitos. Kulttuurihistoria. Annales Universitatis Turkuensis C 405. Painosalama Oy, Turku. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6132-0.htm> [16.6.2016].

Rytkölä, Heikki 1988a. *Ristit tievarsilla: Kainuun ortodoksien vaihteita*. Kuvitus ja taitto Anneli Suihko. Oulun Historiaseura, Scripta historica 14. Pohjoinen, Oulu.

Rytkölä, Heikki 1988b. *Vainajan metsä. Kainuun vienankarjalaiset kalmistot*. Näyttelysite. toim. Heikki Rytkölä – Anneli Suihko. Kainuun museo, Kajaani.

Rytkölä, Heikki 1995. *Suopassalmen kalmisto. Karjalan kalmistot I*. Kainuun museo, Kajaani.

Saario, Lauri 1989. Kaatuneiden evakuoitikeskusten toiminta talvi- ja jatkosodassa. Teoksessa *Sotahistoriallinen aikakauskirja* 8, Sotahistoriallisen Seuran ja Sotatieteen laitoksen julkaisuja. Gummerus, Helsinki.

Salmi, Hannu 1990. Elokuva historiantutkimuksen kohteena. *Lähikuva* 4/1990: 6–19.

Salmi, Hannu 1993. *Elokuva ja historia*. Suomen elokuva-arkisto. Painatuskeskus Oy, Helsinki.

Salmi, Hannu 1995. Film as Historical Narrative. *Film-Historia* 5 (1) 1995, 45–54. Saatavilla verkkojulkaisuna http://ecourse.uoi.gr/pluginfile.php/95693/mod_resource/content/1/Art.Salmi.pdf [2.5.2016].

Salmi, Hannu 1998. Kuviteltu menneisyys. *Tieteessä tapahtuu* 5/1998. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://www.tieteessatapahtuu.fi/985/salmi.htm> [7.7.2016].

Salmi, Hannu 1999. *Tanssi yli historian: tutkielmia suomalaisesta elokuvasta*. Turun yliopisto, Turku.

Salmi, Hannu 2001. Menneisyyskokemuksesta hyödykkeisiin – historiakulttuurin muodot. Teoksessa *Jokapäiväinen historia*. Toim. Jorma Kalela – Ilari Lindroos. SKS, Helsinki.

Salmi, Hannu 2002. *Kadonnut perintö: näytelmäelokuvan synty Suomessa 1907–1916*. Suomen elokuva-arkiston julkaisuja. SKS, Helsinki.

Salmi, Hannu 2004. Historiallinen fiktio ja historiankirjoitus. Teoksessa *Historioita ja historiallisia keskusteluja*. Toim. Sami Louekari ja Anna Sivula. Historia mirabilis 2. Turun historiallinen yhdistys, Turku.

Salmi, Hannu 2010. Kulttuurihistoria, mahdollinen ja runsauden periaate. Teoksessa *Kulttuurihistoriallinen katse*. Toim. Heli Rantala – Sakari Ollitervo. K&h, Turku.

Salt, Barry 1974. Statistical Style Analysis of Motion Pictures. *Film Quarterly*, vol. 28, nro. 1 (Autumn) 1974, 13–22.

Salt, Barry 1992. *Film Style and Technology: history and analyses*. Starword, London.

Sedergren, Jari 1999. *Filmi poikki... Poliittinen elokuvasensuuri Suomessa 1939–1947*. Bibliotheca Historica 39, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Sedergren, Jari 2002. Sotateema suomalaisessa elokuvassa. *Ennen ja nyt. Historian tietosanomat* 3/2002. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://www.ennenjanyt.net/2002/09/sotateema-suomalaisessa-elokuvassa/> [1.9.2016].

Seppälä, Helge 1989. *Suomi miehittäjänä 1941–1944*. SN-kirjat. Helsinki.

Seppälä, Jaakko 2012. *Hollywood tulee Suomeen: Yhdysvaltalaisen elokuvien maahantuonti ja vastaanotto kaksikymmentäluvun Suomessa*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2012. Saatavilla verkkojulkaisuna <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/33398/hollywood.pdf?sequence=1> [28.8.2016].

Seppälä, Jaakko 2017. Cinematics ja metrinen tyylitutkimus. *Lähikuva* 1/2017, 46–53. Saatavilla verkkojulkaisuna https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/193025/Cinematics_ja_metrinen_tyylitutkimus.pdf?sequence=1 [21.6.2018].

Sihvonen, Jukka 2009. *Idiootti ja samurai. Tuntematon sotilas elokuvana*. Eetos –julkaisuja 7. Tampereen yliopistopaino. Juvenes Print, Tampere.

Sihvonen, Jukka 2013. Välissä olemisen hohto. Koetun kerrokset Terrence Malickin elokuvassa Veteen piirretty viiva, *Lähikuva* 2/2013, 34–50. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://www.lahikuva.org/aiemmat-numerot/2013/the-shining-in-between-layers-of-the-lived/> [10.9.2016].

Silet, Charles L. P. 2002. The Films of Steven Spielberg: Critical Essays. In *Critical Essay's Filmmaking serie*, ed. Silet Charles L. P. Scarecrow Press, Oxford.

Sirén, Esa 2016. *Sodan kuvat Rukajärvi 1941*. Gummerus Kustannus Oy, Helsinki.

Slocum, David J. 2005. Cinema and the Civilizing Process: Rethinking Violence in the World War II Combat Film, *Cinema Journal* vol. 44., No. 3, Spring 2005: 35–63.

Sorlin, Pierre 2001. How to Look at an "Historical" Film. In *The Historical Film: History and Memory in media*, ed. Marcia Landy. Rutgers University, New Brunswick, New Jersey.

Stripek, Jan 2012. 45 Degree shutter in Saving Private Ryan. *Cinema Shock. The art of invisible storytelling*. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://cinemashock.org/2012/07/30/45-degree-shutter-in-saving-private-ryan/> [3.2.2016].

Sundstedt, Kjell 2009. *Kirjoita elokuvaksi*. Suomen Kansanvalistusseura, Saarijärvi.

Tepora, Tuomas 2011. *Sinun puolesta elää ja kuolla. Suomen liput, nationalismi ja veriuhrin 1917–1945*. WSOY, Helsinki.

Thompson, Kristin 1988. *Breaking the Glass Armor. Neoformalist Film Analysis*. Princeton University Press, Princeton New Jersey.

Thompson, Kristin 2001. *Storytelling in the new Hollywood: understanding classical narrative technique*. Harvard University Press, Cambridge (Mass.).

Tietäväinen, Riikka 2001. *Suomalaisia tosimiehiä. Maskuliinisuuden representaatiot generajoitteisesta näkökulmasta elokuvissa Häjyt, Kulkuri ja joutsen sekä Rukajärven tie*. Tiedotusopin julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto.

Toplin, Robert 1988. The Filmmaker as Historian, *American Historical Review* 93 (5) 1988, 1210–1221.

Toplin, Robert Brent 2006. Hollywood's D-Day From the Perspective of the 1960s and the 1990s: The Longest Day and Saving Private Ryan, *Film & History* 36 (2) 2006, 25–29.

Tuominen, Marja 2015. "Lapin ajanlasku. Menneisyys, tulevaisuus ja jälleenrakennus historian reunalla." Teoksessa Ville Kivimäki & Kirsi-Maria Hytönen (toim.) *Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–1950*. Vastapaino, Tampere.

Ukkonen, Taina 2000. *Menneisyyden tulkinta kertomalla: muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. SKS, Helsinki.

Vacklin, Andreas – Janne Rosenvall – Are Nikkinen (toim.) 2007. *Elokuvan runousoppia. Käsikirjoittamisen syventävät tiedot*. Like Kustannus Oy, Helsinki.

Vainio, Marja 2004. Jatkosotaa *Rukajärven tie* -elokuvassa. Elokuvan ja historiallisen todellisuuden vertailua. *Ennen ja nyt. Historian tietosanomat* 1/2004. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://www.ennenjanyt.net/1-04/vainio.htm> [28.2.2016].

Vainio, Marja 2005. *Rukajärven tie* -elokuva ja todellisuus. *Kevyt Osasto 2:n Lieksajärven tiedusteluretki heinäkuussa 1941*. Yleisen historian julkaisematon pro gradu -tutkielma. Historian laitos, Helsingin yliopisto.

Vainio, Marja 2015. *Rukajärventie* -sotaelokuva todellisuuden representaationa. *Ennen ja nyt. Historian tietosanomat* 4/2015. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://www.ennenjanyt.net/?s=rukaj%C3%A4rven+tie> [25.4.2016].

Villa, Janne 1999. Rukajärven tiellä taistellaan kahden tulen välissä. *Sana Plus* 6/1999.

Vogler, Christopher 2007. *The Writer's journey. Mythic structure for Writers*. Sheridan Books, Michigan.

Vuorinen, Mari 2004. *Elokuvan Rukajärven tie lehdistövastaanotto Suomessa*. Taidekasvatuksen julkaisematon pro gradu -tutkielma. Taidekasvatuksen laitos, Jyväskylän yliopisto.

Vähäsarja, Laura 2006. *Uskonnollinen tematiikka Olli Saarelan elokuvissa Lunastus, Rukajärven tie ja Bad Luck Love*. Yleisen käytännöllisen teologian julkaisematon pro gradu -tutkielma. Käytännöllisen teologian laitos, Helsingin yliopisto.

Välimäki, Susanna 2008. *Miten sota soi? Sotaelokuva, ääni ja musiikki*. Tampereen yliopistopaino, Tampere.

White, Hayden 1988. Historiography and Histophoty, *American Historical Review*, vol. 93., no. 5 (December) 1988: 1193–99.

Kaunokirjallisuus

Linna, Väinö 2010 [1954]. *Tuntematon sotilas*. WSOY, Helsinki.

Tuuri, Antti 1990. *Rukajärven tiellä*. Otava, Helsinki.

Tuuri, Antti 1991. *Rukajärven aika*. Otava, Helsinki.

Tuuri, Antti 1992. *Rukajärven linja*. Otava, Helsinki.

Muistelma- ja populaarikirjallisuus

Palaste, Onni 1996. *Raappanan miehet: 14. Divisioonan tie 1941–1942*. WSOY, Helsinki.

Perttuli, Pentti 1985. Erään urhean miehen tarina, *Kansa taisteli – miehet kertovat* 29 (7) 1985: 220–221.

Perttuli, Pentti 2016. *Raappanan ritari. Pentti Perttuli Rukajärven suunnan taisteluissa*. Rukajärven suunnan historyyhdistys ry. Jelgava Printing House, Latvia.

KUVATIEDOT

Kannen kuvat

ETUKANSI *Rukajärven tie* (1999), kuva nro 205. KAVI. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

Etusivun kuva, Rukajärven suunnan merkki, piirtänyt Marja Kaarina Vainio.

TAKAKANSI Kevyt Osasto 2:n polkupyöräpartion 2. Joukkue luutnantti Perttulin johtamana etenee Klyyssinvaaran leiripaikalta kohti Himolanjärven rantaa, 26.7.1941. SA-kuva.

Tekstin kuvat

KUVA 1. Luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén) kiikaroi Tuusenian sillalle ja sanoo: "Tästä on nyt mentävä yli." *Rukajärven tie* (1999), 22. kohtaus *Tuusenian salmen ylitys*, 5. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

KUVA 2. Kevyt Osasto 2:n polkupyörämekaanikko Kalle Partanen raja-aukolla 7.7.1941 illalla. Kuvaaja Viljo Huttunen. Rukajärvikeskus, Pentti Perttulin arkisto. Julkaisu-oikeus Rukajärven suunnan historyyhdistyksen luvalla.

KUVA 3. Kevyt Osasto 2:n 1. Komppania on lähdössä harjoituksiin Pankajärveltä. Kuva on otettu 28.6.–7.7.1941 välisenä aikana. Kuvaaja Pentti Perttuli. Rukajärvikeskus, Pentti Perttulin arkisto. Julkaisu-oikeus Rukajärven suunnan historyyhdistyksen luvalla.

KUVA 4. *Rukajärven tie* -elokuvan Kevyt Osasto 2:n miehistö: Kevyt Osasto 2:n tiedusteluosaston miehistöä näyttelevät tunnetut suomalaisnäyttelijät ylh. vasemmalta: näyttelijä Pekka Huotari (stm. Martti Raassina), näyttelijä Rauno Juvonen (stm. Härmäläinen), näyttelijä Taisto Reimaluoto (alik. Unto Saarinen), näyttelijä Kari Heiskanen (korpr. Jussi Lukkari), näyttelijä Matti Laitinen (stm. Knihti), näyttelijä Kari-Pekka Toivonen (stm. Leinonen), näyttelijä Kari Väänänen (alik. Tauno Snicker), näyttelijä Petri Manninen (stm. Heikkinen). Alarivi vasemmalta: näyttelijä Kristo Salminen (stm. Kukkonen), näyttelijä Tommi Eronen (stm. Simo Karppinen), näyttelijä Peter Franzén (ltn. Eero Perkola), näyttelijä Arttu Kapulainen (stm. Ville Snicker), näyttelijä Tero Jartti (stm. Moilanen) ja eloku-

vassa valokuvaajana (ei kuvassa) näyttelijä Pekka Heikkinen (alikuva Evert Rönkö). *Rukajärven tie* (1999), 3. kohtaus *Tieto lähdöstä*, 10. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

KUVA 5. Karttakuva 14. Divisioonan hyökkäyksestä 1941. Rukajärven suunnan historiayhdistys. Julkaisuoikeus Rukajärven suunnan historiayhdistyksen luvalla. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://www.rukajarvensuunnanhistoriayhdistys.fi/rukajarvikeskus/rukajarven-suunta/> [16.6.2016]

KUVA 6. Edessä näkyy Suomen ja Neuvostoliiton raja. Miehet nousevat taluttamaan pyöriään. Luutnantti Perkolan kertojan ääni kertoo: "Lieksasta lähdettiin iltapäivällä. Rajan yli tultiin illansuussa. Meidän edellä meni jalkaväkirykmentti 10." Rajan ylitys. *Rukajärven tie* (1999), 4. kohtaus *Rajan ylitys*, 1. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

KUVA 7. Repolan talojen savuavia raunioita, taustalla liehuu Suomen lippu, Repola, 8.7.1941. SA-kuva.

KUVA 8. Kuvaa Repolasta, jossa talot savuavat. *Rukajärven tie* (1999), 5. kohtaus *Repolan kylä*, 1. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

KUVA 9. *Rukajärven tien* majuri Kivikari (näyttelijä Kai Lehtinen). *Rukajärven tie* (1999), 13. kohtaus *Tehtävä*, 20. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

KUVA 10. 14. Divisioonan esikuntapäällikkö majuri Kivikari. Pismajoki, Novinkajärven leiri 8.9.1941. SA-kuva.

KUVA 11. Kartta kuvaa Tiedusteluosasto Perttulin (II ja III/1./Kev. Os. 2) Lieksajärven ympäri tehdyn tiedusteluretken vaiheet. 8.–12.7.1941. Kevyt Osasto 2:n tiedusteluosaston tehtävänä oli tiedustella 14. Divisioonan rintaman oikea sivusta. Kartta: Isto Turpeinen. Teoksessa: Pentti Perttuli 2016: *Raappanan ritari. Pentti Perttuli Rukajärven suunnan taisteluissa*. Julkaisuoikeus Rukajärven suunnan historiayhdistyksen luvalla.

KUVA 12. Kaarina (näyttelijä Irina Björklund) kirjoittaa kirjettä. Elokuvassa kuullaan Kaarinan ääni: "Erotesamme yritin sanoa sinulle, että tapahtuipa sinulle tässä sodassa mitä tahansa, minä odotan sinua. Minä odotan meidän yhteistä elämäämme." *Rukajärven tie* (1999), 15. kohtaus *Eteneminen*, 9. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

KUVA 13. Luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén), joka etenee pyörällä joukkueensa kanssa hiekkatietä pitkin. Taustalla Kaarinan ääni jatkaa: "Sitä elämää, jota

meidän ei tarvitse jakaa kenenkään kanssa - ei edes isänmaamme.” *Rukajärven tie* (1999), 15. kohtaus *Eteneminen*, 10. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

- KUVA 14. Kevyt Osasto 2:n polkupyöräpartio, Osasto Hannila, kuva otettu 26.7.1941. SA-kuva.
- KUVA 15. Kevyt Osasto 2:n tunnustelijat jääkäri Kalle Hujanen ja korpraali Yrjö Saastamoinen. Kuvaaja Pentti Perttuli. Pentti Perttulin valokuvat. Pentti Perttulin tutkimusta varten luovuttama valokuvakopio.
- KUVA 16. Suomalaissoilaat yrittävät ampuu partisaaneja kohti, mutta heidät ammutaan kuorma-autojen eteen. *Rukajärven tie* (1999), 16. kohtaus *Partisaanien hyökkäys*, 24. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 17. Kaarina (näyttelijä Irina Björklund) katsoo tilannetta kuorma-auton viereltä. *Rukajärven tie* (1999), 16. kohtaus *Partisaanien hyökkäys*, 27. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 18. Elokuvan kolonnan suomalaissoilas, joka juuri hypännyt ulos kuorma-auton ohjaamosta. Hänet ammutaan välittömästi. *Rukajärven tie* (1999), 16. kohtaus *Partisaanien hyökkäys*, 30. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 19. Sama.
- KUVA 20. Partisaanien hyökätessä Kaarinan näkemä tilanne kuorma-auton alta (subjektiivinen kamera). Lotta Kauppila (näyttelijä Maria Järvenhelmi) juoksee kuorma-autojen välissä, kun hänet ammutaan Kaarinan silmien edessä. *Rukajärven tie* (1999), 16. kohtaus, 33. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 21. Partisaanien hyökätessä Kaarinan näkemä tilanne kuorma-auton alta (subjektiivinen kamera). Suomalainen haavoittunut sotilas ammutaan. *Rukajärven tie* (1999), 16. kohtaus *Partisaanien hyökkäys*, 37. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 22. Repolan eteläpuolella räjäytetyn sillan korjaus klo 2.40, 8.7.1941. SA-kuva.
- KUVA 23. Sotamies Karppinen (näyttelijä Tommi Eronen) ampuu kohti evakkopoikaa. Taustalla vasemmalta muut Kevyt Osasto 2:n miehet alikersantti Saarinen (näyttelijä Taisto Reimaluoto), sotamies Heikkinen (näyttelijä Petri Manninen), luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén), korpraali Lukkari (näyttelijä Kari

Heiskanen). *Rukajärven tie* (1999), 17. kohtaus *Evakot*, 25. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

KUVA 24. Kevyt Osasto 2:n miehet istuvat kahvitaulla. Kuvassa toinen vasemmalta kasvoit kameraan päin on luutnantti Pentti Perttuli, 26.7.1941. SA-kuva.

KUVA 25. Luutnantti Perkola saa kuulla kuoleman viestin. Luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén) kysyy uudelleen: "Puhuttiinko lotista?" Moottoripyörälähettti Torko (näyttelijä Jari Nissinen) vastaa: "Kaikki tapettiin." Alikersantti Saarinen (näyttelijä Taisto Reimaluoto) seisoo kuuntelemassa luutnantin takana. *Rukajärven tie* (1999), 19. kohtaus *Viesti*, 8. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

KUVA 26. Karttakuva Lieksajärvestä ja erämaakylästä. Luutnantti Perkola sanoo: "Nämä kylät ovat tässä järven ympärillä peräkkäin. Tuusenia on ensimmäisenä, sitten on Tsoalkki ja tuossa on Koroli." *Rukajärven tie* (1999), 19. kohtaus *Viesti*, 26. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

KUVA 27. Kamera seuraa yksin rannassa istuvaa luutnantti Perkolaa (näyttelijä Peter Franzén), joka suree morsiantaan. Elokuvassa otos on kuvattu subjektiivisena kamera-ajona vasemmalta oikealle ikään kuin alikersantti Saarisen silmin nähtynä. *Rukajärven tie* (1999), 19. kohtaus *Viesti*, 17. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

KUVA 28. Korpraali Lukkari (näyttelijä Kari Heiskanen) huitaisee vastaukseksi aseensa perällä miestä. Sotamies Raassina (näyttelijä Pekka Huotari) huutaa: "Ammu sitten molemmat!" ja kävelee kohti. Korpraali Lukkari osoittaa häntä aseella ja huutaa: "Siirry tai mä tapan teidät molemmat!" Taustalla muut sotilaat vasemmalta: alikersantti Rönkkö (näyttelijä Pekka Heikkinen), alikersantti Saarinen (näyttelijä Taisto Reimaluoto) ja sotamies Leinonen (Kari-Pekka Toivonen). *Rukajärven tie* (1999), 20. kohtaus *Tuusenia erämaakylä*, 57. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

KUVA 29. Luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén) näkee ikonin ja astelee sitä kohti. Kuvattu subjektiivisena kamera-ajona kohti ikonia. *Rukajärven tie* (1999), 20. kohtaus *Tuusenia erämaakylä*, 49. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

KUVA 30. Luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén) katsoo ikonia ja kääntyy katsomaan uudelleen kuollutta vanhaa naista. *Rukajärven tie* (1999), 20. kohtaus *Tuusenia erämaakylä*, 50. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

- KUVA 31. Luutnantti Perkola näkee mielessään Kaarinan (näyttelijä Irina Björklund) Helsingin yliopiston kirjaston portaikossa. Kaarina sanoo: "Eero!" Kaarina astelee ylhäältä portaita alaspäin kantaen kirjoja käsissään. Hän katsoo suoraan kohti kameraa. Kuvattu subjektiivisena kamerana luutnantti Perkolan silmin nähtynä. *Rukajärven tie* (1999), 20. kohtaus *Tuusenian erämaakylä*, 53. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 32. Luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén), taustalla Tuusenian erämaakylän vainaja (näyttelijä Iida Väisänen). Luutnantti Perkola havahtuu ajatuksistaan polvistuneena lattialle vanhan naisen kuolinvuoteen vierestä. Pihalta kuuluu varsan ja miesten ääniä: "Anna sen olla rauhassa!" ... "Jussi rauhoitu!" *Rukajärven tie* (1999), 20. kohtaus *Tuusenian erämaakylä*, 54. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 33. Venäläiset sotilaat seuraavat miesten menoa vastakkaiselta suonlaidalta metsän puolelta. *Rukajärven tie* (1999), 21. kohtaus *Suon ylitys*, 2. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 34. Venäläiset sotilaat perääntyvät. *Rukajärven tie* (1999), 21. kohtaus *Suon ylitys*, 17. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 35. Yksityiskohta kartasta: Lieksajärven eteläosassa Kevyt Osasto 2:n matka 9.7.–10.7.1941 purolinjalta Tuusenian salmen yli kohti Tuusenian erämaakylää. Kartta: Isto Turpeinen. Kirjan kartan kuvatekstissä Tuusenian salmi on kirjoitettu virheellisesti yhteen. Teoksessa: Pentti Perttuli 2016: *Raappanan ritari. Pentti Perttuli Rukajärven suunnan taisteluissa*. Julkaisuoikeus Rukajärven suunnan historiayhdistyksen luvalla.
- KUVA 36. Luutnantti Perkola kiikaroi sillalle ja sanoo: "Tästä on nyt mentävä yli." *Rukajärven tie* (1999), 22. kohtaus *Tuusenian salmen ylitys*, 5. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 37. Tuusenian salmen sillalla miehet polvistuvat sillan reunalle: vasemmalta sotamies Knihti (näyttelijä Matti Laitinen), luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén) ja sotamies Heikkinen (näyttelijä Petri Manninen). Kuvattu alakulmasta. *Rukajärven tie* (1999), 22. kohtaus *Tuusenian salmen ylitys*, 15. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 38. Kuvassa Kevyt Osasto 2 ylittää Tuusenian salmea. Variksen joukkue on jo ylittänyt sillan. Kuvassa siltaa ylittävät miehet kuuluvat Aake Haurun joukkueeseen. Luutnantti Perttuli ja korpraali Pappila olivat vielä tulorannalla, josta Perttuli kertoo ottaneensa valokuvan juuri ennen kuin lähti ylittämään lähtemistä. Tuu-

senian salmen ylitys tapahtui pari tuntia kestäneen sillan korjaustyön jälkeen 9.7.1941. Kuvaaja Pentti Perttuli. Pentti Perttulin valokuvat. Pentti Perttulin tutkimusta varten luovuttama valokuvakopio.

- KUVA 39. Sotamies Karppinen (näyttelijä Tommi Eronen) juoksee pellolle. Pysähtyy, jolloin hänen takaa pellosta nousee heinien joukosta neuvostoliittolainen sotilas, joka lataa aseensa. *Rukajärven tie* (1999), 23. kohtaus *Polkupyörä*, 26. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 40. Heinien joukosta nousee esiin lisää neuvostoliittolaisia sotilaita. *Rukajärven tie* (1999), 23. kohtaus *Polkupyörä*, 30. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 41. Laukaukset lävistävät sotamies Karppisen (näyttelijä Tommi Eronen). *Rukajärven tie* (1999), 23. kohtaus *Polkupyörä*, 33. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 42. Kamera nousee ylöspäin: sotamies Karppinen (näyttelijä Tommi Eronen) maaka pellolla ammuttuna. Venäläinen sotilas tulee seisomaan hänen luokse. Kuvattu suoraan alaspäin. *Rukajärven tie* (1999), 23. kohtaus *Polkupyörä*, 35. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 43. Miehet nauravat, kun sotamies Heikkinen (näyttelijä Petri Manninen) tanssii totisen sotamies Härmäläisen (näyttelijä Rauno Juvonen) ympärillä. Taustalla vasemmalta luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén), alikersantti Tauno Snicker (näyttelijä Kari Väänänen), sotamies Leinonen (näyttelijä Kari-Pekka Toivonen) ja sotamies Knihti (näyttelijä Matti Laitinen). *Rukajärven tie* (1999), 24. kohtaus *Tsolkin erämaakylä*, 33. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 44. Sotamies Heikkisen (näyttelijä Petri Manninen) kasvot, kun hän tajuaa tapahtuneen eli astuneensa ansalankaan. *Rukajärven tie* (1999), 24. kohtaus *Tsolkin erämaakylä*, 57. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 45. Ansalanka syttyy palamaan. *Rukajärven tie* (1999), 24. kohtaus *Tsolkin erämaakylä*, 57. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 46. Sotamies Heikkinen (näyttelijä Petri Manninen) katsoo ulos ikkunasta. Kuvattu ikkunan ulkopuolelta. *Rukajärven tie* (1999), 24. kohtaus *Tsolkin erämaakylä*, 60. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

- KUVA 47. Räjähdyks. *Rukajärven tie* (1999), 24. kohtaus *Tsolkin erämaakylä*, 62. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 48. Näkymä Lieksajärvestä. Kamera kuvaa tiltauksella alaspäin niityllä sotamies Heikkisen haudan ympärille kerääntyneisiin Kevyt Osasto 2:n miehiin. *Rukajärven tie* (1999), 25. kohtaus *Ateria*, 1. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 49. *Rukajärven tien Viimeinen ateria* -kohtauksessa kuullaan Gaetano Donizettin (1797–1848) oopperasta *Lemmenjuoma*, katkelma aariasta *Una furtiva lagrima* (*Kätkeyty kyynel*). Sotamies Knihti (näyttelijä Matti Laitinen) kävelee pöydän ääressä istuvien miesten taakse ja alkaa laulaa: ”Una furtiva lagrima. Negli occhi suoi spuntò. Quelle festose giovani. Invidiar sembrò. Che più cercando io vo? Che più cercando io vo? M’ama, sì m’ama. Lo vedo. Lo vedo.”/ ”Kyynel vaivihkainen silmiisi kumpusi: noita huolettomia tyttösiä hän tuntui kadehtivan: mitä enää etsisin? Hän rakastaa minua, kyllä rakastaa, sen näen, sen näen.” Suomentaja Veijo Murtomäki. Taustalla avonaisesta tuvan seinästä näkyy Lieksajärvi. *Rukajärven tie* (1999), 25. kohtaus *Ateria*, 6. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla; Ks. Murtomäki 2006; Ks. myös Välimäki 2011.
- KUVA 50. Tuusenian kylän reunalta kohti Korolia lähtevän polun alku. Kuvassa sama paikka, josta tiedusteluretki jatkui jatkosodassa 10.7.1941. Pentti Perttuli otti valokuvan elokuvan tuotantoryhmän tutustumisretkellä kesällä 1997. Pentti Perttulien valokuvat. Pentti Perttulien tutkimusta varten luovuttama valokuvakopio.
- KUVA 51. Luutnantti Perkolan muistikuvia, kun hän (näyttelijä Peter Franzén) tanssii Kaarinan (näyttelijä Irina Björklund) kanssa. *Rukajärven tie* (1999), 27. kohtaus *Vienankarjalainen kalmisto*, 9. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 52. Luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén) ajaa eteenpäin. *Rukajärven tie* (1999), 27. kohtaus *Vienankarjalainen kalmisto*, 10. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 53. Luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén) kulkee kalmistossa. *Rukajärven tie* (1999), 27. kohtaus *Vienankarjalainen kalmisto*, 21. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 54. Luutnantti Perkolan muistikuvia, kun hän (näyttelijä Peter Franzén) tanssii Kaarinan (näyttelijä Irina Björklund) kanssa. *Rukajärven tie* (1999), 27. kohtaus *Vienankarjalainen kalmisto*, 11. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

- KUVA 55. Hautaruokat erämaakalmistossa. *Rukajärven tie* (1999), 27. kohta *Vienankarjalainen kalmisto*, 23. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 56. Karttakuva venelähettien reitistä 10.–11.1941 Korolin ja Repolan välillä Lieksajärvellä. Lieksajärven ympäri tehdyn tiedusteluretken vaiheet. 8.–12.7.1941. Yksityiskohta kartasta Lieksajärven pohjoisosa. Huom. Olen muuttanut kartan kellon ajan klo 06.30, koska se on 10.7.1941 Korolissa Perttulin eversti Tähtiselle lähettämään viestiin kirjaama kellonaika. Lähde: Tiedustelun tulokset, muistivihkosta repäistyyn paperilappuun luutnantti Perttulin kirjoittama viesti, 10.7.1941. T 4805/2. KA(Sörn). Kartta: Isto Turpeinen. Teoksessa: Perttuli 2016. *Raappanan ritari. Pentti Perttuli Rukajärven suunnan taisteluissa*. Julkaisuoikeus Rukajärven suunnan historyyhdistyksen luvalla.
- KUVA 57. Haavoittunut venäläissotilas (näyttelijä Jevgeni Haukka) jätetään yksin Koroliin. *Rukajärven tie* (1999), 28. kohta *Koroli*, 5. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 58. Luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén) ja korpraali Lukkari (näyttelijä Kari Heiskanen) katsovat, kun alikersantti Saarinen (näyttelijä Taisto Reimaluoto) lähtee pyöräilemään Korolista tunnustelijana. *Rukajärven tie* (1999), 30. kohta *Väijytys sillan luona*, 1. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 59. Alikersantti Saarinen (näyttelijä Taisto Reimaluoto) lähtee pyöräilemään ensimmäisenä liikkeelle. *Rukajärven tie* (1999), 30. kohta *Väijytys sillan luona*, 2. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 60. Alikersantti Saarinen (näyttelijä Taisto Reimaluoto) kaatuu pyöränsä kanssa sillalla. *Rukajärven tie* (1999), 30. kohta *Väijytys sillan luona*, 20. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 61. Luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén) sekä sotamiehet Raassina (näyttelijä Pekka Huotari) ja Knihti (näyttelijä Matti Laitinen) ampuvat. *Rukajärven tie* (1999), 30. kohta *Väijytys sillan luona*, 26. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 62. Luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén) katsoo alikersantti Saarisen ampumista sillalla ja hänen vieressään oleva sotamies Kukkonen (näyttelijä Kristo Salminen) kiroaa: ”Jumalauta!” *Rukajärven tie* (1999), 30. kohta *Väijytys sillan luona*, 35. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

- KUVA 63. Alikersantti Saarinen (näyttelijä Taisto Reimaluoto) yrittää uudelleen nousta ylös ja huutaa: "Äiti, äiti!" Luutnantti Perkola huutaa: "Älä nouse!" *Rukajärven tie* (1999), 30. kohtaus *Väijytys sillan luona*, 36. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 64. Alikersantti Saarinen (näyttelijä Taisto Reimaluoto) vajoaa pohjaan. *Rukajärven tie* (1999), 30. kohtaus *Väijytys sillan luona*, 50. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 65. Ilmakuplat nousevat kohti vedenpintaa. Kuvattu alhaalta ylöspäin, jolloin taivas näkyy kirkkaana veden läpi. *Rukajärven tie* (1999), 30. kohtaus *Väijytys sillan luona*, 52. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 66. Alikersantti Saarinen (näyttelijä Taisto Reimaluoto) etenee hitaasti aseeseen nojautuen lähestyessään Korolia. Saappaan reiästä purskahtelee askeleen painosta verta. *Rukajärven tie* (1999), 31. kohtaus *Alikersantti Saarinen*, 9. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 67. Haavoittuneiden kuljetusta veneillä. 10.7.1941. Valokuva on otettu samana päivänä kuin alikersantti Juho Kärkkäistä kuljetettiin Lieksajärven yli Korolista Repolaan. Arkistotieto ei kerro kuvanottoaikaa, joten ei ole varmuutta kuvaako ko. valokuva juuri Kevyt Osasto 2:n venekuljetusta. SA-kuva.
- KUVA 68. Luutnantti Perkolan kihlajaiskuva. *Rukajärven tie* (1999), 31. kohtaus *Alikersantti Saarinen*, 37. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 69. Korpraali Lukkari (näyttelijä Kari Heiskanen) istuu luutnantti Perkolan (näyttelijä Peter Franzén) taakse. Kuvattu kamera-ajolla oikealta vasemmalle. *Rukajärven tie* (1999), 31. kohtaus *Alikersantti Saarinen*, 38. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 70. Sama otos kuin edellä. Luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén) laittaa Kaarinan antaman hopeisen ristikorun kaulaansa. *Rukajärven tie* (1999), 31. kohtaus *Alikersantti Saarinen*, 38. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 71. Sama otos kuin edellä. Luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén) lataa pistoolin. *Rukajärven tie* (1999), 31. kohtaus *Alikersantti Saarinen*, 38. otos.
- KUVA 72. Luutnantti Pentti Perttulin johtama Kevyt Osasto 2:n joukkue etenee harvassa ketjussa raskaskulkuisessa suomaastossa Klyyssinvaaran tielle. Kärjessä Eino

Kämäräinen, Santeri Tapaninen, Vihtori Help ja Jegor Kräkin. 26.7.1941. SA-kuva; Ks. myös Oksanen 2014, 112: Tiedot kuvassa olevista 2. Joukkueen miehistä.

- KUVA 73. Venäläiset kääntyvät ihmeissään katsomaan selustasta hyökkäävää suomalaista joukkuetta. *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*, 24. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 74. Kevyt Osasto 2 hyökkää ja suojautuu. *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*, 25. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 75. Korpraali Lukkari (näyttelijä Kari Heiskanen) ja sotamies Raassina (näyttelijä Pekka Huotari) ampuvat. *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*, 27. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 76. Venäläiset ampuvat. Viimeiset kaksi kaatuvat. *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*, 36. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 77. Eteen tullut venäläinen sotilas ottaa veitsen esille. *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*, 63. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 78. Venäläinen sotilas iskee veitsellä sotamies Hämäläistä (näyttelijä Rauno Juonen) vatsaan. *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*, 64. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 79. Sotamies Kukkonen (näyttelijä Kristo Salminen) ampuu venäläisen sotilaan, joka on tappanut sotamies Hämäläisen. *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*, 66. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 80. Venäläinen sotilas iskee sotamies Kukosta (näyttelijä Kristo Salminen) aseennäköpistimellä kasvoihin. *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*, 72. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 81. Venäläinen sotilas iskee sotamies Kukosta (näyttelijä Kristo Salminen) kiväärin näköpistimellä. *Rukajärven tie* (1999), 32. kohtaus *Hyökkäys Virralle*, 73. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

- KUVA 82. Luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén) ampuu. *Rukajärven tie* (1999), 32. kohta *Hyökkäys Virralle*, 74. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisu-oikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 83. Venäläinen sotilas osoittaa luutnantti Perkolaa aseellaan ja kävelee kohti. Vieläkään ei kuulu ääntä. *Rukajärven tie* (1999), 32. kohta *Hyökkäys Virralle*, 86. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisu-oikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 84. Luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén) sulkee silmänsä ja siirtyy mielen sisäiseen maailmaan. *Rukajärven tie* (1999), 32. kohta *Hyökkäys Virralle*, 91. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisu-oikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 85. Luutnantti Perkola näkee mielessään: Kaarinan (näyttelijä Irina Björklund) seisomassa oven edessä. Kaarina avaa oven ja kääntyy katsomaan kohti. Hän astuu ulos ovesta ja ovi sulkeutuu hänen perässään. *Rukajärven tie* (1999), 32. kohta *Hyökkäys Virralle*, 92. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisu-oikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 86. Luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén) avaa silmänsä. Musiikki hiljenee. *Rukajärven tie* (1999), 32. kohta *Hyökkäys Virralle*, 93. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisu-oikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 87. Kaarinan (näyttelijä Irina Björklund) kävelyä seurataan kamera-ajolla, kun hän saapuu Repolaan sen jälkeen, kun hän on vapautunut partisaanien käsistä. Kaarinan olemus on täysin poissaoleva. Vähän myöhemmin paljastuu, ruumiillisen ja seksuaalisen väkivallan jäljet (fyysiset ja henkiset), jotka vankeus on hänelle aiheuttanut. *Rukajärven tie* (1999), 33. kohta *Paluu Repolaan*, 1. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisu-oikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 88. Yksityiskohta kartasta. Lieksajärven pohjoisosa: Repola ja Virta. Kartta: Isto Turpeinen. Teoksessa: Perttuli 2016. *Raappanan ritari. Pentti Perttuli Rukajärven suunnan taisteluissa*. Julkaisu-oikeus Rukajärven suunnan historyyhdistyksen luvalla.
- KUVA 89. Raskas tykistö ampuu Virran taistelussa 23.7.1941. SA-kuva.
- KUVA 90. Kuva Virralta, kun taistelut ovat vielä kesken, 12.7.1941 kello 7.00. SA-kuva
- KUVA 91. Lotta ojentaa kirjeen luutnantti Perkolalle (näyttelijä Peter Franzén). *Rukajärven tie* (1999), 33. kohta *Paluu Repolaan*, 31. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisu-oikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.

- KUVA 92. Luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén) katsoo sylissään lepäävää Kaarinaa (näyttelijä Irina Björklund). *Rukajärven tie* (1999), 33. kohtaus *Paluu Repolaan*, 33. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 93. Kaarina (näyttelijä Irina Björklund) katsoo tyhjyyteen. *Rukajärven tie* (1999), 33. kohtaus *Paluu Repolaan*, 34. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 94. Kuva kirjeestä. Kaarinan ääni jatkaa: "...että meidän yhteinen tulevaisuutemme ei riipu tämän sodan lopputuloksesta..." *Rukajärven tie* (1999), 33. kohtaus *Paluu Repolaan*, 36. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 95. Kaarinan ääni jatkaa: "Vuoden? Minä elän jo huomissa, josta unelmoin tätä viestiä sinulle kirjoittaessani. Siellä minä odotan sinua." Luutnantti Perkola (näyttelijä Peter Franzén) itkee. *Rukajärven tie* (1999), 33. kohtaus *Paluu Repolaan*, 39. otos. *Rukajärven tie* -elokuvan kuvien julkaisuoikeus Matila & Röhr Production Oy:n luvalla.
- KUVA 96. Kuva marssitauolta. 8.7.1941. SA-kuva.
- KUVA 97. Karttakuva 14. Divisioonan hyökkäyksestä 1941. Yksityiskohta kartasta. Rukajärven suunnan historiayhdistys. Julkaisuoikeus Rukajärven suunnan historiayhdistyksen luvalla. Saatavilla verkkojulkaisuna <http://www.rukajarvensuunnanhistoriayhdistys.fi/rukajarvikeskus/rukajarven-suunta/> [16.6.2016]
- KUVA 98. III/1./Kev.Os 2 kuva otettu klo 12.45 Repola-Virta -tiellä heti tiedusteluretkeltä paluun jälkeen. Vänrikki Aake Hauru takarivissä neljäs vasemmalta. 12.7.1941. SA-kuva.
- KUVA 99. Pentti Perttuli joukkueenjohtaja Kevyt Osasto 2, myöhemmin jääkärijoukkueenjohtaja ja komppanian päällikkö Rajajääkäripataljoona 6, lomalla Helsingissä jatkosodan aikana. Kuva: Pentti Perttulin. Teoksessa: Perttuli 2016. *Raappanan ritari. Pentti Perttuli Rukajärven suunnan taisteluissa*. Julkaisuoikeus Rukajärven suunnan historiayhdistyksen luvalla.

LIITTEET

Liite 1. Hyökkäävän 14. Divisioonan järjestäytyminen

14. Divisioona perustettiin Maaselän sotilasläänin alueelle ja se määrättiin toimimaan suoraan Päämajan alaisena. Liikekannallepano alkoi 17.6.1941, kun suojeluskuntapiirien alueilla oleville reserviläisille levitettiin käsky. Vastuu rajasta siirrettiin 10. Pr:lta 14. Divisioonan komentajalle 26.6.1941 mennessä.⁵⁵⁵

14. Divisioonan esikunta perustettiin Kajaaniin ja sen komentajana toimi eversti Erkki J. Raappana ja esikuntapäällikkönä majuri J. Kivikari. Divisioonan kokoonpano oli lyhyesti seuraava: JR 10 (eversti U. Tähtinen), JR 31 (everstiluutnantti F. Ilomäki), JR 52 (everstiluutnantti K. Raunio). 14. Divisioonan tykistöön kuuluivat KTR 18 ja Rask. Psto 29 (majuri U. Idänpää-Heikkilä). Lisäksi divisioonan alaisuudessa toimivat Pion. P 24 (kapteeni O. Luhas) ja VP 30 (kapteeni S. Hurme) sekä tämän tutkimuksen kannalta keskeinen Kev. Os. 2, joka perustettiin Kiuruvedellä komentajanaan kapteeni Toivo Hannila.⁵⁵⁶

14. Divisioonaan kuuluvan Kevyt Osasto 2:n kokoonpano oli muuttunut talvisodasta jatkosotaan tultaessa. Kun vielä talvisodassa kevytosasto muodostui yhdestä polkupyöräkomppaniasta, pyörillä liikkuvasta konekiväärikomppaniasta ja yhdestä ratsuväkieskadroonasta, niin jatkosodan aikana hevosista luovuttiin ja ratsuväkieskadroona muuttui polkupyöräkomppaniaksi.⁵⁵⁷

⁵⁵⁵ Kumlin 1950, 14, 18: 14. Divisioonan muodosti Maaselän sotilasläänin esikunta, 10. Pr:n esikunta ja joukko-osastot sekä Kainuun ja Iisalmen suojeluskuntapiirien esikunnat. Näiden suojeluskuntapiirien alueelta koottiin myös divisioonan reserviläiset. Nurmeksen, Lieksan, Kuhmon ja Pielisjärven alueella sijaitsevilla 10. Pr:n varuskunnissa tehtiin jo 10.6.1941 hälytys, jonka seurauksena prikaati otti vastuun rajavartioinnista kunnes 14. Divisioona saatiin muodostetuksi.

⁵⁵⁶ Kumlin 1950, 14–15: Lieksassa muodostettiin 10. Pr:sta JR 10 komentajanaan eversti U. Tähtinen. JR 10:een kuului kolme pataljoonaa: I/JR 10:n komentajana majuri A. Majewski, II/JR 10:n komentajana majuri V. Partinen ja III/JR 10:n komentajana kapteeni E. Halonen. JR 31 perustettiin Kainuun suojeluskuntapiirissä komentajanaan everstiluutnantti F. Ilomäki. JR 31:een kuului kolme pataljoonaa: I/JR 31:n komentajana kapteeni J. Kokkila, II/JR 31:n komentajana majuri Långhjelm ja III/JR 31:n komentajana majuri V. Leppälax. JR 52 perustettiin Iisalmissa komentajana everstiluutnantti K. Raunio. JR 52:een kuului myös kolme pataljoonaa: I/JR 52:n komentaja L. Kumlin, II/JR 52:n komentajana majuri K. Hyvärinen ja III/JR 52:n komentajana kapteeni U. Lääkkö. 14. Divisioonan kokonaisvahvuus oli noin 14 000 miestä ja 200–300 lottaa.

⁵⁵⁷ SKS KRA. E RVM. Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhainen ja Aarre Heinonen. O18, O23–O25, Perttuli:3. 1987; SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:4. 1988.

Kevyt Osasto 2 oli siis eräänlainen supistettu jääkäripataljoona, joka sisälsi edellisten lisäksi esikunnan ja esikuntakomppanian. Osastoon kuului myös autoja, mutta miesten kulkiessa polkupyörillä, voidaan sanoa koko osaston olleen ”nopeasti liikkuva”. Luutnantti Perttulin joukkue kuului Kevyt Osasto 2:n 1. Komppaniaan, jonka 1. joukkueen johtajana oli luutnantti Pentti Miettinen, 2. joukkueen johtajana itse luutnantti Perttuli, 3. joukkueen johtajana vänrikki Aake Hauru ja 4. joukkueen johtajana vänrikki Yrjö Elonen. Toimitusjoukkueen johtajana ja samalla komppanian vääpelinä oli kersantti Hiski Tapaninen Kiuruvedeltä. Upseereista Miettinen oli lisalmesta, muut olivat Helsingistä. Kokonaisuudessaan Kevyt Osasto 2 muodosti suuren, yli 200 miehen kiväärikomppanian, joka käsitti komentoryhmän, panssaritorjuntajoukkueen, neljä kiväärijoukkuetta ja toimitusjoukkueen.⁵⁵⁸

14. Divisioonaa sijoitettiin muodostamisen jälkeen Lieksa – Kuhmo alueelle, jonne joukot oli 23.6.1941 mennessä keskitetty puolustusryhmitykseen. Divisioonan sijainnin oikeanpuoleinen raja kulki Pielisen eteläpäästä Koitereen ja Haapajoen kautta Suoverkkaan. Vasen sivusta kulki Oulujärveltä Jormuanlahden ja Kellojärven kautta eteläiselle Iivantiiranjärvelle ja sieltä Kivijärven eteläpäähän. Sotatoimet eivät alkaneet heti, vaan aika käytettiin erilaiseen kouluttamiseen ja reserviläisten sotavalmiuden kohottamiseen. Virallisesti sota Neuvostoliittoa vastaan alkoi 25.6., mutta 14. Divisioonaa oli aloittanut jo 24.6. rajan ylittävän partioinnin. Näin saatiin ennakkotietoja vihollisen joukoista ja edessä olevien teiden kunnosta rajan takana. Ensimmäisenä lähetettiin JR 31:n kaukopartio suuntanaan Kolvasjärven huoltotie, jonka lisäksi lähetettiin useita muita kaukopartioita eri suuntiin tutkimaan rajan toisella puolella edessä olevaa maastoa.⁵⁵⁹ Kaukopartioiden lisäksi vihollisen toimintaa seurattiin yöaikaan tehdyillä partiolennoilla. Näiltä lennoilta saatujen tietojen seurauksena huomattiin, että 14. Divisioonan telttä-alueet Suomen puolella rajaa olivat selvästi tähytettävissä. Toisaalta lentäjät havaitsivat yöllä myös rajan toisella

⁵⁵⁸ SKS KRA. E RVM. C9:2. 1987; SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:3-4. 1988: Kev. Os. 2:n erityispiirteenä oli, että upseerit olivat pääosin helsinkiläisiä. Tämä johtui siitä, että Helsingissä oli tuohon aikaan reservin upseereita suhteessa enemmän kuin kaupungin omiin joukkoihin tarvittiin. Mahdollisesti helsinkiläisten suuri osuus johtui opiskelu- ja työpaikoista. Nämä ylimääräiset miehet sijoitettiin eri puolille maata tarpeen mukaan; Vahvuus ja tappioilmoitukset 13.7.1941. T 1001/1. KA(Sörn): Suurin osa Kev. Os. 2:ssa palvelevista miehistä oli Kiuruvedeltä.

⁵⁵⁹ Tiedustelupäiväkirja nro. 1. T 5972. KA(Sörn); 14. DE:n operatiiviset käskyt. Kirje nro. 32/III/1/39/sal. s. 1. Liite nro. 1. T 1611/1. KA(Sörn); Elfvengren 2005, 224–225.

puolella runsaasti nuotioita. Havaintojen johdosta omat leirinuotiot pyrittiin naamioimaan tehokkaammin ja välttämään avotulien pittoa.⁵⁶⁰

Rajan yli kohti Repolaa

Eversti Erkki Raappanan johtaman 14. Divisioonan hyökkäyssuunnitelmana oli hyökätä päävoimillaan neljältä eri suunnalta vanhoja rajanpinnassa olevia tieuria seuraten. Hyökkäyksen tavoitteena oli Rukajärvi. Heinäkuun 3. ja 4. päivien välisenä yönä aloitettu hyökkäys eteni noin 150 kilometriä leveänä rintamana Pielisjärven ja Kuhmon korkeudella. Hyökkäyslinja kulki Lentiera – Repola – Omelia – Roukkula – Luvajärvi suunnassa.⁵⁶¹

14. Divisioonan jalkaväkirykmentit etenivät omilla rintamasuunnilla. JR 10 eteni eversti Tähtisen johdolla Pielisjärven keskiosasta Nurmijärvi – Kivivaara tietä pitkin. Osasto Tähtisen tehtävänä oli hyökätä tien Vornanen – Tuulivaara – Kolvasjärvi – Repola -suunnassa ja vallata Tuulivaara sekä olla valmiina hyökkäämään käskystä Kolvasjärven tienhaaran kautta Repolaan yhdessä Osasto Ilomäen kanssa. Kohti Repolaa eteni siis myös Kuhmon suunnasta Saunajärvi – Riihivaara – Kolvasjärvi -linjaa eversti F. Ilomäen johtama JR 31 ja sen takana everstilutnantti K. Raunion johdolla JR 52. Osasto Ilomäen tuli hyökätä Repolaan Kolvasjärven valtauksen jälkeen yhdessä Osasto Tähtisen kanssa. Osasto Ilomäen pohjoispuolella eteni myös Osasto Leppälax, joka hyökkäsi tien Hukajärvi – valtakunnan raja – Virran kapeikon länsipää -linjassa tarkoituksena katkaista Repolaan johtava tie ja olla valmiina käskystä jatkamaan hyökkäystä Virran kapeikon läpi itään tai avustaa pohjoisesta käsin Repolan valtausta. Edellisten lisäksi 14. Divisioonan sivustoilta eteni Kuhmon pohjoispuolella kapteeni Jussi Kekkosen johtama Osasto Miinoa (myöhemmin Osasto Kekkonen), jonka tehtävänä oli vallata Miinoan ja Luvajärven kylät. Sekä rintaman eteläpuolella hyökkäsi II/JR 10 Pielisjärven eteläosassa komentajanaan majuri Partinen. Osasto Partisen joukkojen tehtävänä oli hyökätä tien Kuotti – Lentiera -suunnassa ja vallata Lentieran kylä, josta jatkettaisiin erilliskäskyllä Pieninkään.⁵⁶²

⁵⁶⁰ 14. DE:n Tiedustelutoimiston kirje nro. 876/III/II/L.231/sal. 2.7.1941. Nuotiotulet ja leirien naamioiminen. T 1611/1. KA(Sörn).

⁵⁶¹ Viestitoiminnasta 1941-1942, s. 13. T 5968/10. KA(Sörn); 14. DE:n Tiedustelutoimiston kirje nro. 32/III/I./39/sal. 14. D:n hyökkäyskäsky, s. 1. 25.6.1941. T 1611/1 (1/7). KA(Sörn); Kumlin 1950, 18.

⁵⁶² Ryhmitystä koskevat käskyt ja ohjeet hyökkäystapauksessa, JR 10:n esikunnan käsky marssia varten. 3.7.1941. T 4805/4. KA(Sörn); Kumlin 1950, 19; Ks. kuva 4, Karttakuva 14. Divisioonan hyökkäyksestä 1941.

Liite 2. Tiedusteluretken autenttisten tapahtumien seuraukset

Rukajärven tien katsoja voi jäädä pohtimaan, mikä merkitys Lieksajärven ympäri tehdyllä tiedusteluretkellä oli divisioonan kokonaishyökkäyksen kannalta ja toisaalta mitä Kevyt Osasto 2:lle tapahtui tiedusteluretken jälkeen. Elokuvasa jätetään avoimeksi, mitä strategisia seurauksia tiedusteluretkellä oli. Myös kesällä 1941 tehtävän suorittaneiden sotilaiden mielessä olivat jo seuraavat tehtävät, joihin kaikki aikaisempi oli suljettava ajatuksista pois. Vasta myöhemmin jatkosodan jälkeen selvisi, miten tärkeäksi tällä yksittäisellä tiedusteluretkellä saadut tiedot osoittautuivat koko 14. Divisioonan hyökkäyssuunnitelmalle ja sen toteutukselle.

Kesällä 1941 Kevyt Osasto 2:n Lieksajärven kierroksen tuloksena 14. Divisioonan johto ja rykmentin komentaja eversti Raappana ottivat Kevyt Osasto 2:n Korolista venelähettiläiden mukana lähettämät uudet tiedot huomioon hyökkäyksen kokonaissuunnitelmassa: Lieksajärven taustaa tultiin käyttämään hyväksi motin rakentamisessa.

Hyökkäävällä divisioonalla ei siinä tilanteessa ollut tarkkaa tietoa vihollisen lukumäärästä ja sijainnista. Perttulin osasto oli onnistunut lähes mahdottomassa tehtävässä ja edennyt yllättävän nopeasti noin 80 kilometriä pitkän reitin Lieksajärven ympäri. Matkalla tiedustelupartio oli saanut maastossa olleen vihollisen varmistuksen väistymään edeltään siten, että alueet Lieksajärven itäpuolella aina Korolin kannakselle asti olivat suomalaisten hallussa. Tämä tieto taktisesti vaihtoehtoisesta etenemissuunnasta tuli divisioonan esikunnalle tärkeään aikaan, koska hyökkäys oli pysähtynyt Virran kapeikon lujaan vastustukseen Lieksajärven pohjoispäässä.

10.–14.7.1941

Saatuun tiedon, että divisioonan oikea sivusta oli vapaa vihollisesta, eversti Raappana lähetti vielä saman vuorokauden aikana 10.7. kirjallisen käskyn käyttää viipymättä hyväksi saavutettua menestystä. Uusi hyökkäysstrategia vaikutti niin, että hyökkäykset Virralla keskeytettiin 12.7. ja divisioonan joukkoja alettiin järjestellä uudelleen. Uuden operaation suunnittelu perustui osaltaan luutnantti Perttulin osaston tiedusteluretkellä saamiin tietoihin. Koska divisioonalle oli nyt selvää, että Lieksajärven takaiset maastot ja erämaakylät olivat suomalaisten hallussa, oli mahdollista sijoittaa vahva saarroitus Virralle ja Omelian kylässä olevan venäläisen JR 337:n selustaan.⁵⁶³

⁵⁶³ Tiedustelua koskevat käskyt ja ohjeet. 14. DE:n erilliskäsky 14.7.1941. T 4805/1. KA(Sörn).

KUVA 97. Kartta 14. Divisioonan hyökkäyksestä 1941. Yksityiskohta. Rukajärven suunnan historiayhdistyksen verkkojulkaisu.

14. Divisioonan johto määräsi siirtämään joukkoja suoraan Lieksajärven yli Koroliin, kuten nähtiin tapahtuvan 11.7. Korolissa JR 52:n osien saapuessa paikalle veneellä. Samoin luutnantti Perttulin osaston avaamaa reittiä Koroli – Virran kapeikko käytettiin myöhemmin 14.7. JR 52:n koko osaston siirtämisessä rakentamaan mottia päätielle Omelian kylän takamaastoon. Tiedusteluretki onnistui, mutta matkan varrella se kohtasi monta vaaran paikkaa. Kun Korolista oli lähetetty veneellä 10.7. Repolaan tieto retken onnistumisesta, Kevyt Osasto 2 oli kuitenkin pian viestin lähettämisen jälkeen vähällä tuhoutua törmätessään puron ylittävällä sillalla yllättäen vihollisen viivytyksasemaan. Tästä kuitenkin selvittiin olosuhteisiin nähden vähin menetyksin, kun ainoastaan alikersantti Kärkkäinen haavoittui.⁵⁶⁴

14. Divisioonan esikunnan seuraavana hyökkäyssuunnitelmana oli rakentaa voimakas ryhmittymä Lieksajärven pohjoispään itäpuolella olevaan metsämaastoon, joka sijaitsi Korolin erämaakylästä kaakkoon. Näin alkoi Omelian motin valmistelu, josta tulikin yksi jatkosodan rintamien ensimmäisistä merkittävistä voitoista johtaen lopulta Rukajärven valtauksen.

⁵⁶⁴ Ryhmittymästä koskevat käskyt ja ohjeet hyökkäystapauksessa. 14. Divisioonan esikunnasta JR 10:n komentajalle osoitettu käsky 10.7.1941, Dn:o. 159/III/12/L.385. sal.. T 4805/1. KA(Sörn).

14. Divisioonan hyökkäystä jatkettiin seuraavasti: Virran kapeikon tais-
telujen perusteella divisioonan johto päätteli vihollisen keskittäneen asemansa
Virran ja Pläkkäjän kannaksen alueelle. Tätä Virran ja Omelian kylien välistä
tieosuutta pidettiin vihollisen pääasemana.⁵⁶⁵ 14. Divisioonan uutena hyökkä-
yssuunnitelmana oli rakentaa vihollisen ympärille motti. Hyökkäyksen paino-
piste siirrettiin Virralta venäläisten ympärille siten, että JR 10:n rintamavastuu
Virran maastossa vaihdettiin JR 31:lle. Aamupäivällä 14.7. JR 10 siirtyi Virralta
Lasuanselän pohjois- ja eteläpuolelle, josta se oli käytettävissä divisioonan
reservinä. Samanaikaisesti siirrettiin loput JR 52:sta iltapäivällä Lieksajärven
yli Koroliin, josta se jatkoi luutnantti Perttulin osaston avaamaa reittiä pitkin
venäläisten selustan taakse muodostamaan Omelian motin sulkujoukot.⁵⁶⁶

Omelian motin muodostamista edelsivät suuret valmistelut. Kevyt Osasto
2:n avaamaa väylää pitkin siirtyi divisioonan JR 52:n III pataljoona vihollisen se-
lusta. Kun Lieksajärven takaiset alueet oli tiedusteltu, reittiä voitiin hyödyntää
Omelian motin rakentamisessa. Tämä oli osaltaan Kevyt Osasto 2:n ansiota.

Kevyt Osasto 2:n Osasto Perttuli saavutti sille määrättyt tavoitteet, vaikka
14. Divisioonan esikunta ei tehtävää määrätessään odottanut selviämismah-
dollisuuksien olevan näin hyviä. Osaston etenemistä tappioita Koroliin saakka
pidettiin vain noin 20–30 prosentin todennäköisyydellä mahdollisena. Sen
odotettiin törmäävän viholliseen ja hajoavan. Seurauksena olisi ollut menetyk-
siä, mutta osan miehistöstä odotettiin pääsevän maaston kautta kiertämällä
takaisin omien puolelle. Tässäkin tapauksessa divisioona olisi saanut tiedon
vihollisen liikkeistä ja määrästä. Toisena oletuksena 50–60 prosentin todennä-
köisyydellä tiedustelupartion odotettiin törmäävän vihollisosastoon, jonka seu-
rauksena partio olisi voinut joutua hajalleen ja jättämään pyöränsä maastoon.
Myös tässä tapauksessa seurauksena olisi voinut olla tappioita. Kolmantena
vaihtoehtona 10–20 prosentin todennäköisyydellä oli partion tuhoutuminen
niin, että vain muutama mies selviäisi takaisin omien puolelle. Tässäkin tapauk-
sessa olisi saatu suurista tappiosta huolimatta osatietoja vihollisesta.⁵⁶⁷

13.7.1941 lähetetyn puhelinsanoman mukaan Osasto Perttulia seuran-
neet Kevyt Osasto 2:n partiot eivät tavanneet luutnantti Perttulia tai vänrikki
Kilpeläistä henkilökohtaisesti, mutta Korolissa oli heidän miehiään, joiden
kautta heille annettiin käsky vetäytyä Tsohkkiin. Pataljoona varmisti Korolin

⁵⁶⁵ 14. DE:n Operatiivisen toimiston puhelinsanoma 14. Divisioonan komentajalle
12.7.1941, s. 1. T 1611/1. KA(Sörn).

⁵⁶⁶ Ryhmitystä koskevat käskyt ja ohjeet hyökkäystapauksessa. 14. Divisioonan
esikunnasta JR 10:n komentajalle osoitettu käsky 10.7.1941. Dn:o. 159/III/12/L.385.
sal.. T 4805/1. KA(Sörn).

⁵⁶⁷ *Kiuruvesi* 2.12.1998, 8–9.

kannaksen 1. Komppanialla ja yhdellä kiväärijoukkueella järvilinjalla, joka sijaitti Korolin kannaksesta noin kilometrin luoteeseen. Tästä on pääteltävissä, että jos luutnantti Perttulin osasto ei olisi 12.7. hyökännyt Korolista venäläisten selustan läpi Virran kapeikkoon, heidät olisi todennäköisesti siirretty 13.7. Korolista takaisin Tsolkkiin muun Kevyt Osasto 2:n luokse.⁵⁶⁸ Tämä olisi myös merkinnyt 14. Divisioonan hyökkäyssuunnitelmiin vähintäänkin hidastusta, koska Korolin pohjoispuolen kannas olisi jäänyt vielä tutkimatta eikä vihollisen suuruutta olisi osattu aikaisemman tiedon varassa arvioida.⁵⁶⁹

Kevyt Osasto 2 koottiin puolestaan 14.7. iltaan mennessä divisioonan reserviksi Repolan eteläpuolella olevaan maastoon. Uusi ryhmitys oli valmiina, ja hyökkäys aloitettiin 15.7.1941. Seuraavaksi luutnantti Perttulin osasto eteni Repolasta Porajärven suuntaan, jossa se saavutti muun Kevyt Osasto 2:n 13.7. Lentieran kohdalla. Täällä Kevyt Osasto 2 siirtyi JR 10:n majuri Partisen osastoon, jonka kanssa se toimi yhteistyössä koko loppukesän 1941. Tässä tehtävässä Kevyt Osasto 2 eteni aina Klyysinvaaraan saakka, jossa se suojasi 14. Divisioonan oikeaa sivustaa.⁵⁷⁰

20.–21.7.1941

Hyökkäys Omelian valtaamiseksi alkoi 20.–21.7.1941 välisen yön aikana. Vihollinen saarrettiin, ja neljä vuorokautta kestäneen piirityksen lopuksi motti hajotettiin 24.7. mennessä. Vaikka venäläisiä ei saatu kokonaan tuhottua, vihollisen lyöminen ja kaluston jääminen suomalaisten käsiin merkitsi tärkeää yksittäistä voittoa 14. Divisioonan hyökkäyksessä kohti Rukajärveä. Voidaan

⁵⁶⁸ Tiedustelun tulokset, JR 10:n esikunnan puhelinsanoma 13.7.1941. T 4805/2. KA(Sörn).

⁵⁶⁹ Tiedustelupäiväkirja nro. 1405/ sal. 12.7.1941. Tilannetiedotus nro. 22, kello 23.00, s. 2. T 1608/3. KA(Sörn): Ilmatiedustelussa oli todettu vihollisella olevan lujat varustukset ja vahva miehitys Lieksajärvi – Tarasjärvi – Vesanojärvi kannaksella, jossa vihollinen taisteli sitkeästi. Lisäksi Muujärven kylässä oli todettu olevan sotilasmajoitusta. Tiellä Rukajärvi–Muujärvi oli myös paljon moottoriajoneuvoja, jotka suuntasivat kohti länttä; 14. DE:n Operatiivisen toimiston puhelinsanoma 14. Divisioonan komentajalle 12.7.1941, s. 1. T 1611/1. KA(Sörn): Vihollisen suuruudeksi pääteltiin tuskin olevan yhtä jalkaväkirykmenttiä suurempi, koska Korolin suuntaan ei ollut riittänyt miehitystä.

⁵⁷⁰ 14. DE:n Operatiivisen toimiston puhelinsanoma 14. Divisioonan komentajalle 12.7.1941, s. 2–3. T 1611/1. KA(Sörn); Tiedustelua koskevat käskyt ja ohjeet. 14. DE:n erilliskäskey. 14.7.1941. T 4805/1. KA(Sörn); SKS KRA. RVM E. Santeri Tapaninen, Matti Remes, Emil Jauhiainen ja Aarre Heinonen. O18, O23–O25, Perttuli:16. 1987; SKS KRA. RVM E. Esko Pallasvirta. C9:9. 1987.

siis sanoa, että osaltaan Osasto Perttulin suorittaman tiedusteluretken ansioista 14. Divisioonan hyökkäyssuunnitelmaa muutettiin ja tuloksena oli Omelian motin rakentaminen. Siitä tuli jatkosodan rintamien ensimmäinen merkittävämpi voitto, joka johti lopulta Rukajärven valtaukseseen. Eversti Raappanasta tuli voitokkaiden Omelian mottitaistelujen ansioista kenraalimajuri ja 3. Mannerheim-ristin ritari. Omelian mottiin piiritetyn venäläisen JR 337:n tappiot olivat noin 600 kaatunutta, 300 vankia sekä sotasaalis 50 tykkiä, 40 kranaatinheitintä, 60 autoa ja traktoria ja 300 hevosta. Erämaan läpi kulki vihollisen selustaan 21.7.1941 mennessä 14. Divisioonan JR 52, JR 10 pääosin, JR 31, ErRaskP ja noin 250 hevosta ja purilaat.⁵⁷¹ Tässä yhteydessä voi myös korostaa, että jatkosodan rajajääkärikomppanian päällikkönä päättänyt Pentti Perttuli palkittiin syksyllä 1941 kolmannen luokan vapaudenristillä, joka oli luutnantille ja joukkueenjohtajalle harvinaisen korkea huomionosoitus.⁵⁷²

11.9.1941–4.9.1944

Useiden vaiheiden jälkeen suomalaiset saavuttivat 11.9.1941 tavoitteensa Rukajärven kylän, jonne myös hyökkäys pysähtyi Päämajan määräyksestä. Täällä rintama säilyi muuttumattomana aina jatkosodan loppuun asti. Hyökkäysvaiheessa Kevyt Osasto 2 joutui etenemään jatkuvasti 14. Divisioonan kärjessä. Kun Kevyt Osasto 2:n vahvuus oli perustamisen jälkeen kasvanut upseeritäydennyksillä, sen kokonaisvahvuus oli sodan alkaessa 588 miestä. Hyökkäysvaiheen päätyttyä marraskuussa 1941 Kevyt Osasto 2:n kokonaistappiot olivat 52 miestä: kaatuneita yhdeksän, haavoittuneita 33, sairaana sairaalaan evakuoituja kolme, yksi kadonnut, yksi hukkunut ja viisi karkuria. Heinäkuun alkupuolella 1942 kotiutettiin ikäluokat 1906–1908, eli 34–36-vuotiaat. Pian tämän jälkeen Kevyt Osasto 2 lakkautettiin 26.7.1942 ja miehet siirrettiin 14. Divisioonan muihin joukko-osastoihin.⁵⁷³

⁵⁷¹ *Kiuruvesi* 2.12.1998; Kumlin 1950, 44–65; Elfvengren 2005, 227–230.

⁵⁷² Liite 3. Pentti Perttuli.

⁵⁷³ SKS KRA. E RVM. Esko Pallasvirta. C9:36, 57. 1987. Oksanen 2014, 44: Kevyt Osasto 2:n kokoonpano: 24 upseeria, 96 aliupseeria ja 468 miehistö yhteensä 588 miestä.

KUVA 98. III/1./Kev. Os. 2 kuva otettu 12.7.1941 klo 12.45 Repola-Virta -tiellä heti tiedusteluretkeltä paluun jälkeen. SA-kuva.

Liite 3. Pentti Perttuli

Pentti Olavi Perttuli (s. 13.3.1916–23.5.2017) on *Rukajärven tie* -elokuvan luutnantti Perkolan (näyttelijä Peter Franzén) esikuva. Perttuli oli kesällä 1941 helsinkiläinen 25-vuotias agronomian ylioppilas ja sotilasarvoltaan reservin luutnantti. Hän oli liittynyt 16-vuotiaana Suojeluskuntaan ja suoritti 19-vuotiaana varusmiespalveluksen Hämeen Ratsurykmentissä Lappeenrannassa ja Haminan Reserviupseerikoulussa. Talvisodan aikana hän toimi Hämeen Ratsurykmentissä, joten jatkosodan syttyessä hänellä oli takanaan lähes yhdeksän vuotta eriasteista sotilaskoulutusta ja kokemusta rintamalta talvisodasta. Luutnantti Perttuli jatkoi sotilaallista koulutusta vielä armeijan jälkeen Helsingin Upseerisuojeluskunnassa.⁵⁷⁴

KUVA 99. Pentti Perttuli.

Osallistuminen taisteluihin: 1939–1940 Maisniemi, Perkjärven kylä, Itä-Lemetti. 1941–44 Repola, Virta, Lupasalmi, Klyysinvaara, Kuutamalahti, Rukajärvi, Ontajärvi, Ontajoki sekä suoritti partiotointia vihollisen selustassa.
Ylennykset: Kornetti 1936, luutnantti 1940, kapteeni 1942, majuri 1966.
Haavoittui: 19.12.1939 Huumola, 22.2.1940 Lemetti.

Sotien ajan palvelus: 4.7.1935–7.5.1936 HRR varusmies, 7.5.1936–29.8.1936 RUK oppilas, 14.10.1939–29.10.1939 Rv. Täyd. R. joukk. joht., 29.10.1939–24.5.1940 joukk. joht., lomautettu, 23.6.1941–4.11.1941 Kev. Os. 2 joukk. joht., 4.11.1941–31.10.1942 RajaJP 6, joukk. joht., kompp. varapääll., kompp. pääll., 31.10.–3.5.1943 opintoloma, 3.5.1943–10.11.1944 RajaJP 6, kompp. pääll. kotiutettu.

Koulutus: Maatalous- ja metsätieteiden maisteri 1961, agronomi.

Reservin sotilasarvo: Reservin majuri.

Työura: Lännen Tehtaat Oy:n toimitusjohtaja 1951–1980.

⁵⁷⁴ SKS KRA. E RVM. Pentti Perttuli. B5:1, 5–6. 1988; Pentti Perttulin haastattelu 13.11.2004; Perttuli 2016.

Kunniamerkit:

Vapaudenristi (VR) 3. luokka 1944, VR 3. luokka 1941, VR 4. luokka 1940, Vuosien 1939–40 sodan muistomitali, Vuosien 1941–45 muistomitali, Sotilasansiomitali 1957; Rajavartiolaitoksen ar.; Suomen Urheilun am. krk.; Reserviupseeriliiton kult. am. sk.; Reserviupseeriliiton kult. am.; Jalkaväen ar.; Maataloustuottajain Keskusliiton kult. amr.; Maatalousseurojen Keskusliiton kult. amr.; Sotaveteraaniliiton am.; Vapaussodan Perinneliiton kult. jäsenmerkki; Vapaussoturien Huoltosäätiön kult. amr.; Kunnia-ajaja-kääri 1977; Kivipuron rajavartioaseman kummi; Vuoden kunnia-ajajenkilö 2004; Satakunnan rajamieskillan kunnia-aj. 1995; Suomen Marsalkka Mannerheimin metsästysmaja ry:n kunnia-ajaj. 1999; Suomen Reserviupseeriliiton kunnia-ajaj.

ABSTRACT

I study in PhD thesis, *On the Road to Rukajärvi. A Trip to Combat Film*, the World War II war movie *Ambush* (*Rukajärven tie*) which was the most popular domestic film in the late 1990s. *Ambush* illustrates the first days of the Continuation War in the summer of 1941.

This study examines how the combat film based on real events interprets the past and builds an image of the history. In other words, how the picture of wartime is built in a cinematic way.

I answer to that question by studying how *Ambush* shows the past as a movie; in other words, what particular film elements in relation to another materials make it a special description of history.

The Truth behind the film can be viewed through historical archival sources. The film opens in relation to historical events. Thus, studying the film can be started with the examination of the original sources. In the study on the events of the summer of 1941, I use the material of the National Archives of Finland as the primary source material in order to find out about the various commands, information and warfare related to this intelligence mission.

Antti Tuuri, the second screenwriter of the film, wrote the novel *Life For the Fatherland: An Intelligence Trip to Lieksajärvi in July 1941* (*Elämä isänmaalle. Tiedusteluretki Lieksajärvelle heinäkuussa 1941*). The novel is based on the interviews with the veterans who participated in battles in the direction of Rukajärvi. The material is stored in the folk poetry archives of the Finnish Literature Society (SKS). This memory material, together with the novel, helped to build an overall picture of the historical event interpreted by the film.

An important interview material for my research is also an interview with Major Pentti Perttuli (13.3.1916–23.5.2017), who was a Lieutenant during the war and a model of Lieutenant Perkola (actor Peter Franzén). This interview is an important memory material source of information about the events of war. The manuscript of *Ambush* is the primary source of my research with the film and the novel. The story of the film is progressing in parallel with the events of the summer 1941 intelligence trip.

I place the film into the world where the film's story was born. By setting the movie for dialogue with various source materials, the interpretation that can be derived from them can open up a new understanding of both

war experiences and the war movie genre. Intertextuality is at the heart of the interpretation of the research. It is my idea that different sources which equate with each other intertextual, create a new entity and interpretations of events with dialogue and with each other. The study focuses on the form and content of the film. It is essential to find its historical relation to other sources, such as other war movies and the expectations of the film genre, as well as the interpretation of the historical image created by the film as part of a wider cultural historical context.

On one hand, I try to find out what kind of war movie shooting styles, and on the other hand ways to build reality in film are needed to achieve credible historical image of time. This is an analysis of the film's means of expression and the style of the war movie genre. I place the film being studied in the continuum of combat movie genre, by making comparisons, especially with US military war films describing the Second World War.

Film technology has evolved and the style of photography has changed over the years, but the background to the war movie is how the violence of the fighting has been described. For example, contemporary viewers are accustomed to film violence as opposed to the earlier times of film history, when the violence shown in films seemed more intense than it is today. The older the film, the more censorship has regulated the level of brutality of the description. For this reason, it is important for film research to interpret the film's story in its own film historical context.

As a tool of my own interpretation, I use the dramaturgical division of the American film theorist Kristin Thompson. In *Ambush* the story goes through the four-act model. I have named the storyline parts according to Thompson's model: A *The Setup*, B *The New Situation*, C *The Complicating Action*, D *The Point of No Return*, E *The Development*, F *The Major Setback*, G *The Climax* and H *The Aftermath*. The most important highlights, turning points and events of the movie can be found in the dramaturgical construction, which I have been made based on screenwriter Sid Field and Kristin Thompson's theories.

As the film's story progresses, the change takes place both within the main character and in the world around him. The plot goes through four plays, turning like a spiral back towards the starting point, but the return to the former is no longer possible. Unlike the traditional war movie, *Ambush* includes a love story, which in turn creates a framework for the story to move beyond the emotionally deeper, more individualized level.

The movie strongly refers to the events in the summer of 1941. Lieutenant Perkola's platoon (Kevyt Osasto 2) received an intelligence mission in Repola in the summer of 1941, where they had to continue their journey immediately.

North of Repola, the attack had stopped in the strong fight of the enemy at the village of Virta. The Knowledge of the enemy's movements on the east side of the lake was important for the progress of the attack. The 14th Division was interested in the quality and condition of the road network east of Lake Lieksa (Lieksajärvi).

In the summer of 1941, a number of Finnish troops arrived at Koroli, where they were given an attack command to participate in the Battle of Virta. In this way, also the lieutenant's department, in accordance with the command, went out and attacked the enemy's bracket towards their own troops. The film's history picture is one possible version of what could actually have happened in those circumstances. Comparing the 1940s and contemporary war movies, the viewer easily think that the newer the film, the better the feeling of reality. This is partly due to the technology imitating the movement. The sound world of the film is also of great importance in imitating reality. Authenticity also arises from the style of depiction of previous war movies, which has led viewers to form a perception of reality.

The study supports the view that the length and rhythm of war films vary, the assumption that the newer the movie, the faster the rhythm of the movie is, therefore, not exactly true. This correlates with a study by Stuart Bender, which suggests that speeding up the shear rate may not be as high as previously assumed.

In the study, the film's past experience is revealed through the inter- and transtextual juxtapositions of sources. At the same time, the film is based exceptionally heavily on Archival sources, even though it is fiction. With the exact close-up of the movie and alongside the original script and the memory data of the material used as background information, I have carefully followed the archive sources alongside the intelligence trip. My view point to the film has varied from the world of fiction, its individual events and characters towards to perceive a broader historical situation.

The main theoretical approach is concerned with cultural history. In this study the combat film is seen through many sources. The film is studied as a fiction. So the film can be seen as an historical artwork, when the most meaningful question is how coherent a picture it can create from the past. The most important thing is to find the historicalness of the film according to other texts and also to read the film as part of the more extensive context of cultural history.

Keywords: combat film, film, *Rukajärven tie*, the Continuation War, cultural history, war history, interview and oral history.